5664

Բանկ Իտալիայի
գիտիւ

1914

84
Դ-60

84
7-60

Ա. ՏԻՄԱ ՈՐԴԻ

ՓԱՄԵԼԻԱԶԱՐԴ ԿԻՆԸ

(ՉԱՐԴԱՐՈՒԱԾ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ)



Թարգմանեց

ԺԻՐԱՅՐ ԵՐԻՒԱԿԱՅԻՆ

„ԿԻՒԼԻՍԻՄՊԷՅ„
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
թիւ 20

Տպագրութիւն
Յ. ՍՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ
Կ. ՊՈԼԻՍ 1914

ԳԷՐԳԷՐԵԱՆ ԳՐ.
HARRY G. BERBERIAN
837 WASHINGTON ST.
BOSTON, MASS.

2 SEP 2005
9 NOV 2010

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ

ՔԱՄԵԼԻԱՋԱՐՊ ԿԻՆԸ հասարակ վէպ մը չէ, որ գրուած ըլլայ ժամանցի համար: Անիկա ընկերային ամբողջ կարգ ու սարք մը յեղաշրջած է: Անոր էջերէն դուրս պոռթկացող հզօր շունչը ամբողջ սերունդներ ցնցած ու նախապաշարումներ խանդած փճացուցած է: Ընկերային օրենսդրութեան հիմը սասած է անիկա:

Ո՛չ մեկ վէպ այնքան հզօր ներգործութիւն ըրած է հին թէ նոր սերունդներու վրայ, որքան Ադելհայտ Տիւմա Ոդիին այս հրաշալի երկասիրութիւնը, որ դարերու մէջ հազիւ կ'արտադրուի: Անիկա Տիւմա Ոդիին գրական փառքը շինած է: Կորոլ մըն է, որ հակայ հանճարի մը ցոլքերը կը շողացնէ:

ՔԱՄԵԼԻԱՋԱՐՊ ԿԻՆԸ արտայոյտ պատմութիւնն է այն արհամարհուած հէք կիներուն, որոնք բոզ կը կոչուին եւ որոնց մէջ սակայն սիրող սիրտ մը կը խայտայ, զգայուն հոգի մը կը բրբռայ: Տիւմա Ոդի իր զմայլելի տաղանդով եւ իր աննման գրիչով կրցած է արբագործել այդ արհամարհուած, անգոանուած կեանքերը եւ Մարկրիթ Կօքիէի պարզ պատմութիւնը տիեզերական մտեան մը եղած է:

Ֆրանսացի անուանի վիպասանին այս գլուխ-գործոցը, որ ամէն լեզուներու թարգմանուած եւ միլիոնաւոր օրինակներով սպառած է, մեր նախորդ սերունդին ալ ամէնէն սիրական գիրքը եղաւ: Ասոր համար է որ հայերէն թարգմանութեան Ա. եւ Բ. տպագրութիւնները բոլորովին սպառած են:

Կ'արժէր ուրեմն որ նոր թարգմանութեամբ, բազմաթիւ պատկերներով եւ գեղարուեստական տպագրութեամբ վերստին հրատարակուէր վիպագրութեան այս գլուխ-գործոցը, որ անշուշտ ջերմագին ընդունելութեան մը պիտի արժանանայ:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐԸ

03 APR 2013

Քաղաքապարտ Կինը

8427-31



Ա.

Իմ կարծիքս այն է թէ ձեր առեղծուածը համար պէտք է չառնուածնախատրած ըլլալ մարդիկը, ինչպէս որ լեզուս մը խօսելու համար պէտք է լրջօրէն սովրած ըլլալ զայն:

Հնարելու տարիքը չոշնեննալով տակաւին, պատմելով կը գոհանամ:

Ուսաի կը հրաւիրեմ ընթերցողը որ համոզուի թէ իրական է այս պատմութիւնը, որուն բոլոր անձերը, դիւցազնուհիին զատ, կ'ապրին դեռ:

Մնաց որ, այսպէս հաւաքած իրողութիւններուս վկաները կան Բարիզի մէջ, որոնք կրնան հաստատել զանոնք, եթէ իմ վկայութիւնս բաւական չըլլայ: Մասնաւոր պարագայի մը բերմամբ, միայն ես կրնայի գրի առնել այս իրողութիւնները, վասնզի միայն ես տեղեկացած եմ վերջին մանրամասնութիւններուն, որոնք եթէ չըլլային՝ անկարելի պիտի ըլլար չահեկան և ամբողջական պատմութիւն մը կազմել:

Արդ, ահա թէ ինչպէս տեղեկացայ այդ մանրամասնու-թիւններուն.— 1847 Մարտ 12ին, Լաֆիթի փողոցին մէջ կարգացի դեղին խոշոր ազդարարութիւն մը, որ կարասիներու և հազուագիւտ ճոխ առարկաներու վաճառում մը կը ծանուցանէր: Այս վաճառումը տեղի կ'ունենար յետ մահու: Ծանուցումին մէջ յիշատակուած չէր մեռնող անձին անունը, բայց վաճառումը տեղի պիտի ունենար ամսոյն 16ին, կէսօրէն սկսեալ մինչեւ ժամը 5, ա'Անթէն փողոցի թիւ 9 չէնքին մէջ:

Ծանուցումին մէջ գրուած էր նաեւ որ կարելի էր ամսոյն 13ին և 14ին այցելել չէնքը և տեսնել ծախուելիք առարկաները:

Ես միշտ ամաքեօր եղած եմ հազուագիւտ առարկաներու: Միաքս դրի առիթը չփախցնել, եթէ ո՛չ գնելու, գոնէ տեսնելու համար:

Յաջորդ օրը գացի ա'Անթէն փողոց, թիւ 9:

Կանուխ էր և սակայն յարկաբաժնին մէջ արդէն իսկ կային այցելուներ և նոյն իսկ այցելուհիներ, որոնք թէպէտ թաւիշէ զգեստ հագած էին, և որոնց վայելուչ կիսակառքերը դրան առջեւ կ'սպասէին, բայց զարմանքով, նոյն իսկ հիացումով կը դիտէին իրենց աչքին առջեւ պարզուած պերճանքը:

Եաքը հասկցայ այս զարմանքին և հիացումին պատճառը, վասնզի ես ալ քննելով դիւրաւ հասկցայ թէ բարձր դասու բոզի մը յարկաբաժնին մէջ կը գտնուէի: Արդ, եթէ կայ բան մը, զոր աշխարհիկ կիները կը փափաքին տեսնել, — և հոն աշխարհիկ կիներ կային, — առանին կեանքն է այն կիներուն, որոնց կառքերն ու ծառաները կը նախանձնեն իրենցինը, որոնք իրենց պէս և իրենց քով օթեւակներ ունին Օբէռայի և Թէատռ տէ ղ'Իդալիէնի մէջ և որոնք իրենց գեղեցկութեան, գոնարեղէններուն և գայթակղութիւններուն լիրը ու խրոխտ փարթամութիւնը կը ցուցադրեն Բարիզի մէջ:

Այն՝ որուն բնակարանին մէջ կը գտնուէի, մեռած էր: Ուստի ամէնէն առաքինի կիները կընային մինչեւ անոր սենեակը մտնել: Մահը այս չքեղ կոյանոցին օդը մաքրագործած էր, և յետոյ, եթէ պէտք ըլլար, սա արդարացումը ունէին թէ վաճառումի մը եկած էին, առանց գիտնալու թէ որո՛ն բնակարանը կուգային: Ծանուցումներ կարգացած էին և անոնց մէջ խոստացուած առարկաները տեսնել և առաջուընէ իրենց ընտրութիւնը ընել կ'ուզէին,— ասկէ աւելի պարզ բան չկար: Աւիկա արգելք մը չէր սակայն որ այդ բոլոր հրաշալիքներուն մէջ չվնտռտէին հետաքրքրը բոզի մը կեանքին, որուն վրայ անշուշտ տարօրինակ պատմութիւններ լսած էին:

Դժբախտաբար գաղտնիքները դիցուհիին հետ մեռած էին և այցելու կիները, իրենց բոլոր բարի կամեցողութեան հակառակ, մտնուընէ հաք ծախուելիք առարկաները միայն տեսան, և վարձակալուհիին ողջութեանը տեղն ծախուածներէն ոչինչ գտան:

Մնաց որ ծախու առնելիք չատ առարկաներ կային: կարասիները հիանալի էին,—վարդագոյն փայտէ կահեր, Սէվռի և չինական անօթներ, Սաքսի արճանիկներ, մղոտս, թաւիշ ու ժանեակ: Բան մը պակաս չէր:

Յարկաբաժնին մէջ պատեցայ, ինձմէ առաջ եկող հետաքրքիր ազնուական կիներուն հետեւելով: Անոնք մտան պարսկական կերպասով զարդարուած սենեակ մը և ես ալ պիտի մտնէի երբ գրէթէ իսկոյն դուրս եկան ժպտելով և որպէս թէ ամչնալով այդ նոր հետաքրքրութենէն: Ուստի ա'լ աւելի փափաքեցայ այդ սենեակը մտնելու: Արդուզարդի սենեակն էր, ուր զարդարանքի ամէն ժամանամանութիւնները կային և առանց մէջ հանգուցեալին չտայլութիւնը իր բարձրագոյն կէտին հասած կ'երեւար:

Երեք ոտնաչափ լայնութիւն և վեց ոտնաչափ երկայնութիւն ունեցող մեծ սեղանի մը վրայ, որ պատին կրթնած էր, Օքօքի և Օտիոյի բոլոր գոհարները կը փայլէին: Հիանալի հաւաքածոյ մըն էր, և մեր գտնուած բնակարանին

վարձակալին պէս կնոջ մը արդուզարդին համար անհրաժեշտ եղած այդ հազարաւոր առարկաներուն ամենքն ալ ոսկիէ կամ արծաթէ էին: Սակայն այս հաւաքածոն քիչ քիչ կազմուած էր և միևնոյն սիրողը չէր որ ամբողջացուցած էր զայն:

Ես որ բոլի մը զարդասենեակը տեսնելով չէի խրտչեր, անոր զանազան մանրամասնութիւնները քննելով կ'զբօսնէի, ու նշմարեցի որ հիանալի կերպով քանդակուած այդ բոլոր անօթները զանազան սկզբնատառեր ու տարբեր պինանչաններ կը կրէին:

Կը պիտէի բոլոր այդ առարկաները, որոնց իւրաքանչիւրը հէք աղջկան մէկ բոզութիւնը կը ներկայացնէր ինծի և ինքնիրենս կ'ըսէի թէ Աստուած ողորմիր էր անոր, քանի որ թոյլատրած չէր սովորական պատիժին հանդիպիլ և թողած էր որ մեռնի իր պերճանքին ու գեղեցկութեանը մէջ, պատրնակէ առաջ, որ բոզերու առաջին մանացումն է:

Արդարև կա՞յ աւելի սխոուր բան մը քան տեսնել մոլութեան ծերացումը, մանաւանդ կնոջ վրայ: Այդ ծերացումը ո՛և է արժանապատուութիւն չի ներկայացներ և ո՛և է չահեկանութիւն չի ներշնչեր: Խիստ սխոուր բան է լսել այդ յաւիտենական զղջումը, ո՛չ թէ յոռի ճամբէ գացած, այլ հաչիւը սխալ ըրած և դրամը զէշ գործածած ըլլալնուն համար: Պառաւ բոզ մը ճանչցայ, որուն իր անցեալէն ուրիշ բան մնացած չէր այլ եւս բայց եթէ աղջիկ մը նոյնչափ գեղեցիկ, որչափ եղած էր իր մայրը, իր ժամանակակիցներուն ըսածին նայելով: Այս հէք աղջիկը,—որուն «Դուն իմ աղջիկս ես» կ'ըսէր մայրը ո՛չ թէ ուրիշ բանի, այլ հրամայելու համար միայն որ իր ծերութիւնը մնուցանէ, ինչպէս ինք մնուցած էր անոր մանկութիւնը,—լուիզ կը կոչուէր և իր մօրը հնազանդելով անձնասիրաբար կ'ըլլար առանց կամքի, առանց կիրքի, առանց հաճոյքի, ինչպէս որ ի գործ պիտի դնէր արհեստ մը, եթէ երբեք խորհած ըլլային արհեստ մը սովրեցնել անոր:

Շարունակ ցոփութիւն տեսնելով և ինք ալ կանխահաս օրէն ցոփ կեանք մը վարելով,—որ այս աղջկան հիւանդագին վիճակէն մնուցող կը գտնէր, իրեն մէջ մարած էր չարին և բարիին զիտակցութիւնը—, զոր թերեւս Աստուած առած էր իրեն, բայց ո՛չ ոք մտքէ անցուցած էր զարգացնել զայն:

Միշտ պիտի յիշեմ այս աղջիկը, որ գրեթէ ամէն օր միևնոյն ժամուն կ'անցնէր ծառուղիէն: Մայրը միշտ կ'ընկերանար անոր նոյնչափ յարատեւութեամբ, որչափ ճշմարիտ մայր մը կ'ուզեկցի իր հարազատ աղջկան: Այն տեսն խիստ նորատի էի ու պատրաստ էի ընդունիլ իմ զարուս հեշտ բարոյականը: Կը յիշեմ սակայն թէ այս գայթակղալից հակոդութիւնը արհամարհանք ու զզուանք կը ներշնչէր ինծի:

Աւելցուցէք ասոր վրայ որ կուսական դէմք մը անմեղութեան այնպիսի զգացում մը, մեղամաղձոտ տառապանքի այնպիսի արտայայտութիւն մը չունէր բնաւ:

Կարծես թէ համակերպութեան մարմնացումն էր:

Օր մը այս աղջկան դէմքը պայծառացաւ: Մօրը ծրագրած ցոփութիւններուն մէջ մեզաւոր կնոջ անանկ թուեցաւ թէ Աստուած երջանկութիւն մը կը պարգեւէր իրեն: Եւ վերջապէս Աստուած, որ ակար առեղծած էր այդ աղջիկը, ինչո՞ւ անմխիթար պիտի թողուր զինքը կեանքի վըշտագին բեռանը տակ: Ուստի օր մը նշմարեց որ յղի էր և իրեն մէջ ի՛նչ որ տակաւին անբիծ մնացած էր, ուրախութենէն խայտաց: Հոգին տարօրինակ ապաւէններ ունի: Լուիզ իր մօրը քով վազեց ու անոր իմացուց այս լուրը, որ ա՛նքան հրճուանք կը պատճառէր իրեն: Ամօթ է ըսել: Սակայն մենք հոս հաճոյքով չէ որ անբարոյութիւն կը քարոզենք, այլ կը պատմենք ճշմարիտ եղելութիւն մը, որուն վրայ լռութիւն պահենիս աւելի ապէկ պիտի ըլլար թերեւս, եթէ հաւատացած չըլլայինք թէ պէտք է երբեմն երեւան հանել նահատակութիւնը ա՛յն էակներուն, զորոնք կը դատապարտեն առանց լսելու և կ'արհամարհեն առանց դատելու: Ամօթ է, կ'ըսենք, բայց մայրը պատասխանեց աղջկանը թէ

արդէն երկուքնին հագիւ կ'ապրէին և թէ երեք հոգիի հա-
մար դժուարաւ ապրուստ պիտի հայթայթէին, թէ այս-
պիսի տղաք անօգուտ են և թէ յղութիւնը ժամանակի կո-
րուստ է։

Հետեւեալ օրը, դայեակ մը, որ մօրը մէկ բարեկամու-
հին էր, եկաւ Լուիզը տեսնելու, որ քանի մը օր անկողին
մնաց և ոտքի եղած ատենը առաջուընէ աւելի գոհնատ և
աւելի տկար էր։

Երեք ամիս եաքը, մարդ մը կարեկցութիւն զգաց անոր
վրայ և ձեռնարկեց անոր բարոյական ու ֆիզիքական բժըշ-
կութեանը։ Բայց վերջին ցնցումը խիստ բուռն եղած էր և
Լուիզ մեռաւ վիժումի հետեւանքով։

Մայրը դեռ կ'ապրի, բայց Աստուած գիտէ թէ ի՛նչպէս։

Այս պատմութիւնը միաքս եկած էր մինչ կը դիտէի ար-
ծաթեայ տուփերը ու կ'երեւայ թէ այս խորհրդածութիւննե-
րով բաւական ժամանակ անցուցած էի, վասնզի յարկաբաժ-
նին մէջ ուրիչ մարդ միացած չէր ինձմէ ու պահապանէ մը
զատ, որ դուռնէն ուշադրութեամբ կը նայէր որ բան մը
չվերցնեմ։

Մօտեցայ այդ բարի մարդուն, որուն այսքան ծանր
մտահոգութիւններ կը ներշնչէին։

— Պարո՛ն, ըսի անոր, կրնա՞ք ըսել ինծի թէ այստեղ
բնակող անձին անունը ի՛նչ էր։

— Օրիորդ Մարկրիթ Կօթիէ։

Այս աղջկան անունը լսեր և պինքն ալ տեսեր էի։

— Ի՞նչպէս, ըսի պահապանին, Մարկրիթ Կօթիէ մեռա՞ւ։

— Այո՛, պարո՛ն։

— Ե՞րբ։

— Կարծեմ երեք չաբաթ եղաւ։

— Ինչո՞ւ այս յարկաբաժինը բացած են այցելուներուն
առջեւ։

— Անոնցիք որոնք մտածեցին որ այս կերպով կը
բարձրանայ ծախուելիք նիւթերուն արժէքը։ Ամէն ոք կրնայ
առաջուընէ տեսնել կերպասներուն և կարասիներուն ըրած

տպաւորութիւնը։ Կը հասկնաք թէ ասիկա կը քաջալերէ
գնումներ ընելու։

— Պա՞րաք ունէր ուրեմն։

— Օ՛հ, պարո՛ն, չա՛տ։

— Բայց անչուշտ կարասիներուն վաճառման արդիւնք-
քով պիտի հատուցուին այդ պարտքերը։

— Եւ դրամ ալ կ'աւելնայ։

— Այդ աւելցած դրամը որո՞ւ պիտի մնայ։

— Ընտանիքին։

— Ընտանի՞ք ունի ուրեմն։

— Այնպէս կ'երեւայ։

— Շնորհակալ եմ, պարո՛ն։

Պահապանը, իմ դիտաւորութիւններուս վրայ ապահով-
ուած, ողջունեց զիս ու ես դուրս ելայ։

— Հէ՛ք աղջիկ, կ'ըսէի ինքնիրենս տուն երթալով, չատ
մեծ կերպով մեռած ըլլալու է, վասնզի իր պատկանած
ընկերութեան մէջ առողջ եղողները միայն բարեկամ կ'ու-
նենան։

Եւ ակամայ կը խղճայի Մարկրիթ Կօթիէի վիճակին վրայ։

Ասիկա թերեւս ծագրելի երեւայ չատերուն, բայց ես
անսպառ ներողամտութիւն մը ունիմ բոզերու համար, և չեմ
աշխատիր իսկ այս ներողամտութիւնը վէճի առարկայ ընելու։

Օր մը, երբ անցագիր առնելու համար քաղաքապետա-
րան կ'երթայի, յարակից փողոցներէն մէկուն մէջ տեսայ
աղջիկ մը, զոր երկու ոստիկան պինուորներ կը տանէին։
Չեմ գիտեր թէ այդ աղջիկը ի՛նչ ըրած էր։ Միայն սա կըր-
նամ ըսել թէ տաք տաք արցունք կը թափէր գրկելով քանի
մը ամաու տղեկ մը, որմէ պիտի բաժնուէր իր ձերբակալու-
թեան հետեւանքով։ Այդ օրէն ի վեր այլեւս չկրցայ կին մը
արհամարհել առաջին տեսութեամբ։

Բ.

Վաճառումը ամսոյն 16ին տեղի պիտի ունենար։

Այցելութիւններուն և վաճառման միջեւ մէկ օր միջոց թողուած էր, որպէսզի կահագործները ժամանակ ունենային գորգերը, վարագոյրները, եւն. քակելու։

Այդ թուականին ճամբորդութենէ կը դառնայի։ Բնական էր որ Մաակրիթի մահը իմացուցած չըլլային ինծի իբր մէկը այն մեծ լուրերէն, զոր բարեկամները միշտ կը հաղորդեն լուրերու մայրաքաղաքը դարձողին։ Մաակրիթ սիրուն էր, բայց այս կիներուն սեթեւեթեալ կեանքը ա՛րքան աղմուկ որ կը հանէ, նոյնքան ալ անուշադիր կ՚անցնի անոնց մահը։ Անոնք կը նմանին արեւին, որ իր մայրամուտը կը կատարէ իր ծագումին պէս, առանց աղմուկի։ Երբ նորատի մեռնին, անոնց մահը միեւնոյն սաեն կ՚իմանան բոլոր սիրողները, վանդի Բարիզի մէջ ծանօթ պառնիկի մը գրէթէ բոլոր սիրողները իրարու մտերիմ են։ Անոր մասին քանի մը յիշատակներ կը պատմեն իրարու և ամէն մէկը իր կեանքը կը չարունակէ, առանց նոյնիսկ արցունք մը թափելու։

Այսօր 25 տարեկան եղոյի մը համար անցունքը այնքան հազուագիւտ բան մը կ՚ըլլայ որ չի կրնար առանձին անգամ դէմը ելլոյին վրայ թափիլ զայն։ Շատ չատ ծնողքները, որ լացող մը ունենալու համար կը վճարեն, իրենց աուած գինին համեմատութեամբ արցունք կ՚ընդունին։

Գալով ինծի, թէպէտ իմ անուանս սկզբնատառերը չէին զանուեր Մաակրիթի դէյքերէն ա՛չ մէկուն վրայ, բայց այն բնազդական ներդաշնակութիւնը, այն բնածին կարեկցութիւնը, զոր քիչ մը առաջ խոստովանեցայ, անոր մահուանը վրայ խորհիլ կուտային ինծի ա՛նչափ երկար սաեն արչափ երեւս չէր արժեր։



Իր երկու ծիերը Պուա տը Պուլօնները կը տանէին զինք արագօրէն

կը յիշէի թէ խիստ չատ ան դամ Մաակրիթի հանդիպած էի Շան՛զէլիզէի մէջ, ուր ամէն օր կուգար երկու հնաոսպի աշխոյժ ձիերու լծուած փոքրիկ կառոյց կիսակառքով մը և անոր անձին վրայ դիտած էի իր նմանները անոր վար եղած ազնուութիւն մը, որ ա՛լ աւելի կը չեչտուէր ճչմարտապէս բացառիկ գեղեցկութենէ մը։

Այս տարաբախտ արարածները երբ դուրս ելլեն, միշտ անծանօթ մէկը կ՚ունենան իրենց հետը։

Եւ որովհետեւ ա՛չ մէկ երիկ մարդ չի յօժարիր անոնց մսսին իր ունեցած գիշերային սէրը հրապարակաւ ցուցադրել և որովհետեւ անոնք ալ առանձնութենէ կը սոսկան, ուսսի իրենց հետ կը տանին կա՛մ այն կիները որ կառքի մէր ըլլալու երջանկութիւնը չունին և կամ այն պառաւցած բոզերը, որոնց կարելի է դիմում ընել աներկիւղ, երբ կ՚ուզուի ա՛և է տեղեկութիւն մը տառնալ անոնց ընկերացող կնոջ վրայ։

Մաակրիթի համար այսպէս չէր։ Անիկա միշտ մինակ կուգար Շան՛զ էլիզէ իր կառքովը, ուր կարելի եղածին չափ

կը ծածկուէր, ձմեռը խոշոր չալի մը մէջ փաթթուած և ամառը խիստ պարզ չրջազգեստներ հագած, ու թէպէտ իր սիրական պաոյտին առեն չատ ծանօթներու կը հանդիպէր, բայց երբ դիպուածաբար ժպտէր անոնց, անոնք միայն կը տեսնէին ժպիտը, և դքսուհի մըն ալ կրնար այդպէս ժպտիլ։

Անիկա Շան'զ Էլիզէի մուտքին առջեւ գտնուած բոլորչի հրապարակին վրայ չէր պտտեր, ինչպէս որ կ'ընէին ու կ'ընեն իր արհեստակիցները։ Իր երկու ձիերը արագօրէն կը տանէին զինք Պուլօնեքի անտառը։ Հոն կառքէն կ'իջնէր, ժամու մը չափ կը քալէր, յետոյ նորէն կառքը կը նստէր և տուն կը դառնար ձիերուն քառասմբակ վազքովը։

Այս բոլոր պարագաները, որոնց երբեմն վկայ եղած էի, աչքիս առջեւէն կ'անցնէին ու կը ցաւէի այդ բոզին մահուանը վրայ, ինչպէս մարդ կը ցաւի գեղեցիկ գործի մը ամբողջական փճացումին վրայ։

Արդ, անկարելի էր Մադլէյնի գեղեցկութենէն աւելի հրապուրիչ գեղեցկութիւն մը տեսնել։

Չափազանց ըլլալու աստիճան բարձրահասակ ու նրբամարմին, անիկա գերազանցապէս ունէր բնութեան այս մոռացումը անհետացնելու արուեստը։ Իր չալը, որուն ծայրերը գետին կը դպչէին, մեռաքսէ չրջազգեստի մը լայն զարդերը կը ցուցադրէր երկու կողմէ ու լայն ձեռնամուշտակը, զոր կուրծքին կրթնցուցած էր, ա՛նքան ճարտարօրէն յարդարուած ծալքեր ունէր որ ամէնէն պահանջկոտ ակնարկն իսկ բանի մը չունէր չրջագիծերուն։

Գլուխը, որ հրաչալիք մըն էր, մանաւանդ պչրանքի մը առարկայ եղած էր և մայրը, ինչպէս պիտի ըսէր Միւսէ, կարծես թէ այնպէս ըրած էր, որպէս զի խնամքով պատրաստած ըլլայ զայն։

Անհկարագրելիօրէն չնորհալի ձուաձեւի մը մէջ գրէթ սեւ աչքեր ա՛նպիսի գեղեցիկ ու աղեղնաձեւ յօնքերով,

որոնք կարծես թէ նկարուած են, քօղարկեցէք այդ աչքերը խոշոր թարթիչներով, որոնք վար իջած ատեն աւուերը կը ձգէին այտերուն վարդ գոյնին վրայ, գծեցէք նուրբ, ուղիղ քիթ մը, այնպիսի ռունգերով, որոնք քիչ մը բացուած էին



Գլուխը, որ սքանչելիք մըն էր,
մասնաւոր պչրանքի առարկայ եղած էր

զգայական կեանքի հրայրքոտ ըղձանքով յղ, նկարեցէք կանոնաւոր բերան մը, որուն չրթները կաթի պէս ճերմակ ակռաներու վրայ կը բացուէին չնորհալի կերպով, մորթին տուէք ձեռք չդպցուած գեղջի թաւչանման մաշկը և այս սիրուն գլխին ամբողջութիւնը կ'ունենաք։

Կուպրի պէս սեւ ու բնական կամ արուեստական կերպով վէսվէսուն մազերը ճակտին վրայ կը բացուէին ու երկու լայն հիւսքերու վերածուելով գլխին ետեւ կը կորսուէին, ցոյց տալով մէկ ծայրն ականջներուն, որոնց վրայ իւրաքանչիւրը 4-5,000 ֆր. նոց երկու ադամանդներ կը փայլէին:

Ինչպէս եղած էր որ իր հրայրքոտ կեանքը Մարկրիթի դէմքին վրայ թողած էր կուսական, նոյն իսկ մանկունակ արտայայտութիւնը որ իրեն յատուկ էր: Ասոր պատճառը չեմ հասկցած:

Մարկրիթի իր հրաշալի մէկ նկարը չինել տուած էր Վիեննայի,—միակ մարդը, որուն վրձինը կրնար անոր դէմքին արտայայտութիւնը ճշդիւ պատկերացնել: Անոր մեռնելէն ետք այս նկարը քանի մը օր իմ տրամադրութեանս տակ ունեցայ ու անիկա այնչափ զարմանալի նմանութիւն մը ունէր որ կրցայ անոր չնորհիւ տալ այս տեղեկութիւնները, որոնց համար թերեւս իմ յիշողութիւնս բաւական չըլլար:

Այս գլուխին մէկ քանի մանրամասնութիւններուն տեղկացայ աւելի ետքը, բայց անմիջապէս գրեցի որպէսզի չսխալուիմ անոնց անդրադառնալու երբ սկսի այս կնոջ վիպական պատմութիւնը:

Մարկրիթ թատերական բոլոր առաջին ներկայացումներուն կը գտնուէր և ամէն գիշեր կամ թատրոն և կամ պարահանդէս կ'երթար: Ամէն անգամ որ նոր թատերախաղ մը ներկայացուէր, անպատճառ ներկայ կ'ըլլար իրմէ անբաժան երեք բաներով, որոնք գեհենայարկի իր օթեակին առաջադրմամբ կը գրուէին միշտ, — իր դիտակը, չաքարեղէնի տուփ մը և քամելիաներու փունջ մը:

Ամսուն 25 օրերը ճերմակ քամելիա կը կրէր, իսկ հինգ օրը կարմիր: Գոյներու այս փոփոխութեան պատճառը երբեք հասկցուած չէ ու ես ալ կը յիշատակեմ զայն առանց կարեւոր բացատրելու: Իր ամէնէն չատ գացած թատրոններուն չաճախորդներն ու իր բարեկամներն ալ ինծի պէս դիտած էին այս պարագան:

Մարկրիթի վրայ քամելիայէ զատ ուրիշ ծաղիկ տեսնուած չէր բնաւ: Ուստի իր ծաղկավաճառուհին՝ տիկին Պուժօնի խանութին մէջ վերջապէս գինքը անուանած էին Քամէլիազարդ Կինը և այս մականիրը մնացած էր:

Ասկէ զատ, Բարիզի տեսակ մը ընկերութեան մէջ ապրող ամէն մարդերու պէս գիտէի թէ Մարկրիթ ամէնէն հարուստ երիտասարդներու սիրուհին եղած էր, թէ ինք ալ բարձրաձայն կը յայտարարէր ասիկա և թէ այդ երիտասարդներն ալ կը պարծենային ասոր վրայ, ինչ որ կ'ապացուցանէր թէ սիրուհի և սիրահար գոհ էին իրարմէ:

Սակայն երեք տարիէ ի վեր, այսինքն Պանեէռ ճամբորդութիւն մը կատարելէն ի վեր կ'ապրի, կ'ըսէին, օտարական մեծահարուստ ծեր դուքսի մը հետ, որ փորձած էր կարելի եղածին չափ հեռացնել գինքն իր անցեալ կեանքէն, և ինք ասոր համակերպած կը թուէր սիրայօժար:

Ահա թէ այս մասին ինչ պատմեցին ինծի.

1842ի գարնան, Մարկրիթ այնքան փոխուած, այնքան ակարացած էր որ բժիշկները պատուիրեցին հանքային ջուրերը երթալ, և ինք ալ Պանեէռ գնաց:

Հոն, հիւանդներուն մէջ կը գտնուէր այդ դուքսին սպասկիկը, որ ո՛չ միայն նոյն հիւանդութեան ենթարկուած էր, այլ նաեւ ա՛յնչափ կը նմանէր Մարկրիթի որ տեսնողը կրնար պահանք երկու քոյր կարծել: Միայն թէ նորատի դքսուհին Թոքախտի երրորդ աստիճանին մէջ էր և Մարկրիթի ժամանելէն քանի մը օր ետքը մեռաւ:

Դուքսը, որ Պանեէռ մնացած էր, ինչպէս մարդ կը մնայ այն հողին վրայ, ուր սրտին մէկ մասը թաղուած է, առաւ մը Մարկրիթը նչմարեց ծառուղիէ մը դարձած պահուն:

Իրեն անանկ եկաւ թէ իր սպկան ուրուականը կը տեսնէր և անոր մօտենալով ձեռքերը բռնեց, լալագին համբուրեց, և առանց ա՛վ ըլլալը հարցնելու, թախանձեց որ արտօնութիւն տայ իրեն գինքը տեսնելու և իր մեռած սպկան կենդանի պատկերը սիրելու իր անձին վրայ:

Մարկրիթ, որ Պանեէռի մէջ միակ էր իր սեռակապատկերին հետ, և ասկէ զատ ինքզինքը վտանգելու ա՛ւէտ վախ չունենալով, դուքսին խնդրանքը ընդունեց:

8427-51

ՀՍՍՌ Գրադարան Гос. Библиотека ՀՍՍՌ-Арм.ССР Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆ.

Պանեէդի մէջ մարդիկ կային, որ Օրիորդ Կօթիէի ինչ տեսակ աղջիկ մը ըլլալը իմացուցին դուքսին: Ասիկա հարուած մը եղաւ ծերունիին համար, վանդի հոգ կը դադրէր անոր նամանութիւնն իր աղջկան հետ, բայց չատ ուշ էր: Մարկրիթ իր սրտին մէկ պէտքը, ասկէ եաք ապրելու իր միակ պատրուակը, միակ արդարացումը եղած էր:

Ո՛և է յանդիմանութիւն չըրաւ անոր, արդէն իրաւունք չունէր, բայց հարցուց թէ ինքզինքը կարող կ'զգա՞ր իր կեանքը փոխելու: Այս գոհողութեան փոխարէն ամէն հատուցում ընելու առաջարկ ըրաւ: Մարկրիթ խոստացաւ:

Պէտք է ըսել թէ Մարկրիթ, որ խանդավառ բնութիւն մը ունէր, այն թուականին հիւանդ էր: Անցեալը իր հիւանդութեան գլխաւոր մէկ պատճառը կ'երեւար իրեն և տեսակ մը մտապատութիւնով յուսաց թէ Աստուած իր առողջութիւնն ու գեղեցկութիւնը իրեն պիտի թողուր իր զղջման ու դարձին փոխարէն:

Արդարեւ ջուրերը, պոյտաները, բնական յղնութիւնն և քունը գրեթէ կազդուրած էին զինք երբ ամրան վերջին օրերը եկան:

Դուքսը Մարկրիթի հետ Բարիզ եկաւ, ուր միշտ կուգար տեսնել զայն, ինչպէս կ'ընէր Պանեէդի մէջ:

Այս կապակցութիւնը, որուն ինչ բանէ ծագումն առած ըլլալն և ինչ չարժառիթ ունենալը գիտցող չկար, մեծ յուզում առաջ բերաւ Բարիզի մէջ, վանդի դուքսը, որ ծանօթ էր իբր մեծահարուստ մէկը, հիմակ սկսած էր իր առատաձեռնութիւններովը հռչակ հանել:

Ծերունի դուքսին և նորատի աղջկան այս յարաբերութիւնը վերագրեցին գոհութեան, որ հարուստ ծերերու համար յաճախագէպ է: Ամէն բան ենթադրեցին, բայց ի ճշմարտութենէն:

Սակայն այս օրը Մարկրիթի համար ունեցած զգացումը այնչափ մաքուր էր որ անոր հետ սրտի յարաբերութիւն ունենալ գոհ ուրիչ ամէն յարաբերութիւն ազգապղծութիւն

պիտի երեւար իրեն և երբեք Մարկրիթի ըսած չէր խօսք մը, զոր իր աղջիկը չկարենար լսել:

Միթք չունինք մեր դիւցազնուհին իր իսկական վիճակէն տարբեր կերպով ցոյց տալ: Ուստի կ'ըսենք թէ ո՛րքան աատն որ Պանեէդ մնացած էր, զժուարութիւն չէր կրած դուքսին տուած խոստումը պահելու: Բայց երբ անգամ մը Բարիզ դարձաւ, զեղխ կեանքի, պարահանդէսներու, նոյն իսկ չուայտութիւններու վարժուած այս աղջկան անանկ եկաւ թէ իր մենութիւնը, որ դուքսին պարբերական այցելութիւններովը միայն կ'ընդմիջուէր, ձանձրոյթէն պիտի մեռցնէր զինք և իր երեւակի կեանքին հրակէզ չունչերը իր դլխին ու միեւնոյն ատեն իր սրտին վրայէն կ'անցնէին:

Աւելցուցէք որ Մարկրիթ այս ճամբորդութենէն դարձած ատեն առաջուընէ աւելի գեղեցկացած էր, թէ քանի տարու էր, թէ հիւանդութիւնը, որ թմրած էր բայց ո՛չ պարտուած, կը չարունակէր իրեն ներշնչել այն տենդագին ըղձանքները, որ գրեթէ միշտ արդիւնքն են կուրծքի հիւանդութիւններու:

Ուստի դուքսը խորապէս ցաւեցաւ երբ իր բարեկամները,—որ ուշադիր կը հսկէին գայթակղական մէկ արարքը բռնելու համար այն կնոջ, որուն համար դուքսն ինքզինք կը վտանգէր, կ'ըսէին,—ևկան օր մը ըսին և ապացուցին իրեն թէ Մարկրիթ այցելութիւններ կ'ընդունէր այն ժամուն, որ վստահ էր թէ դուքսը պիտի չգար, և թէ այս այցելութիւնները չատ անգամ մինչեւ յաջորդ օրը կը տեւէին:

Այս մասին իրեն եղած հարցումի մը պատասխանելով, Մարկրիթ ամէն բան խոստովանեցաւ դուքսին, և առանց յետին միտքի խորհուրդ տուաւ անոր որ այլ եւս իրմով չզբաղի, որովհետեւ իր տուած խօսքը պահելու այժ չէր զգար իր մէջ և չէր ուզեր աւելի երկար ատեն ընդունիլ բարիքները մարդու մը զոր կը խաբէր:

Դուքսը ուրիշ օր երեւան չելաւ: Այսչափ միայն կրցաւ ընել: Բայց ուրիշ օրը եկաւ ազաչեց Մարկրիթի որ դարձեալ ընդունի զինքը, խոստանալով բան մը չըսել, կը

բաւէր որ տեսնէր զինքը։ Նաեւ երդում ըրաւ որ եթէ մեռնի իակ, երբեք յանդիմանութիւն մը պիտի չընէր։



Մարկիզի ներկայ կ'ըլլար Քաւերախտիերու առաջին բոլոր ներկայացումներուն

Փոթերը այս վիճակին մէջ էին ատա Մարկիզիի վերադառնալէն երեք ամիս ետք, այսինքն 1842 Նոյեմբերին կամ Դեկտեմբերին։

Գ.

Ամսոն 16ին, ժամը 1ին ա'Անթէն փողոցը գացի։

Կառանցիկ դուռնէն կը լսուէին ածուրդի պաշտօնեաներուն աղաղակները։

Բնակարանը հետաքրքիրներով լեցուն էր։

Բոլոր նշանաւոր բոզերը հոն էին և գաղտագողի կը դիտուէին քանի մը ազնուականներու կողմէ։ Ատենք անդամ մը եւս պատրուակ ըրած էին վաճառումը, մօտէն տեսնելու համար այն կիները, որոնց հետ երբեք առիթ պիտի չունենային գտնուելու և որոնց դիւրատաց հաճոյքներուն կը նախանձէին թերեւս գաղտնաբար։

Ֆ...ի տիկին դքսուհին ոսկեայ արմաւկի կուգար Օր. Ա...ի հետ, որ նշանաւոր բոզ մըն էր։

Թ...ի տիկին մարքիզուհին կը վարանէր գնել կարասի մը, որուն գինը կը բարձրացնէր տիկին Տ..., մեր ժամանակին ամէնէն պերճասուք և համբաւաւոր մէկ բոզը։ Ի...ի դուքսը, որուն համար Մատրիտցիները կ'ըսեն թէ Բարիզի մէջ չատ դրամ կը ծախսէ և Բարիզցիներն ալ Մատրիտի համար կ'ըսեն, և որ իր եկամուտն իակ չի ծախսեր, խօսակցելով մէկտեղ տիկին Մ...ի հետ, որ մեր ամէնէն ուշիմ պատմիչներէն մէկն է, և երբեմն կը հանի ըսածը գրի առնել և գրի առածը ստորագրել, մաթեմատիկան նայուածքներ կը փոխանակէր տիկին Ն...ի, Շան'զէլիզէի այցելուհիին հետ, որ գրեթէ միշտ վարդագոյն կամ կապոյտ զգեստ կը հագնի և որուն կառքը կը քաշեն Թօնիի կողմէ իրեն կանխիկ 10,000 ֆր.ի ծախսած երկու խոշոր սեւ ձիեր։ Վերջապէս Օր. Ռ..., որ աշխարհիկ կիներուն իրենց դրամօժիտով չհասածին կրկինը և ուրիշներուն իրենց սիրովը չհասածին եռապատիկը կը չահի մի միայն իր տաղանդով, ցուր-

ան չնայելով եկած էր գնումներ ընելու և միւսներէն նուազ ուշադրութեան առարկայ չէր որ կ'ըլլար։

Կրնայինք տակաւին յիշել սկզբնատառերը այս սրահին մէջ հաւաքուած բազմաթիւ անձերու, որոնք միասին գրա-նուէրնուն համար չատ կը զարմանային, բայց կը վախնանք որ ընթերցողին ձանձրոյթ կը պատճառենք։

Միայն ըսենք թէ ամէն ոք խոլ զուարթութեան մը անձնատուր եղած էր և հոն գտնուող կիներէն չատերը, որ հանգուցեալը ճանչցած էին, կարծես չէին յիշեր զայն։

Բարձրաձայն կը խնդային։ Աճուրդի պաչտօնեաները կը պոռային և խանութպանները, որ վաճառման սեղաններուն առջեւի նստարանները գրաւած էին, ի զուր կը փորձէին լռութիւն առաջ բերել, որպէս զի իրենց գործը աւանդեն հանդարտօրէն։ Ասանկ այլազան ու աղմկալի հաւաքոյթ տեսնուած չէր բնաւ։

Համեստօրէն սպրդեցայ այս ժխորին մէջ, ակնարկով որ անիկա տեղի կ'ունենար ճիշտ այն սենեակին մօտ, ուր հոգին աւանդած էր հէք արարածը, որուն պարագները վճարելու համար կարասիները կը ծախէին։ Դիտելու քան թէ գնելու համար եկած ըլլալով, կը նայէի ծախել սուտ խանութպաններուն, որոնց դէմքը կը զուարթանար ամէն անգամ որ սուտկայ մը իրենց յուսացած գինէն աւելիի կը բարձրանար։

Պարկեշտ մարդեր, որոնք այդ կնոջ բոզութիւնը չահագործած էին, որոնք հարիւրին հարիւր չահած էին անկէ, անոր կեանքին վերջին վայրկեաններուն մէջ հալածած էին զայն դրոշմաւոր թուղթերով և անոր մահուընէն ետք եկած էին իրենց պատասխանատու հաշիւներուն պատուղներն և իրենց ամօթալի վարկին չահերը քաղելու։

Ո՛րքան իրաւունք ունէին հինները երբ խանութպաններուն և գողերուն համար մէկ Ատտած միայն կը ճանչնային։

Շրջագգեստներ, քաչմիրներ, գոհարեղէններ կը ծախուէին անհատաստակի արագութիւնով մը։ Ատենցմէ ո՛չ մէկը իմ գործիս կուգար և միշտ կ'ապատէի։

Յանկարծ լսեցի որ կը պոռան.

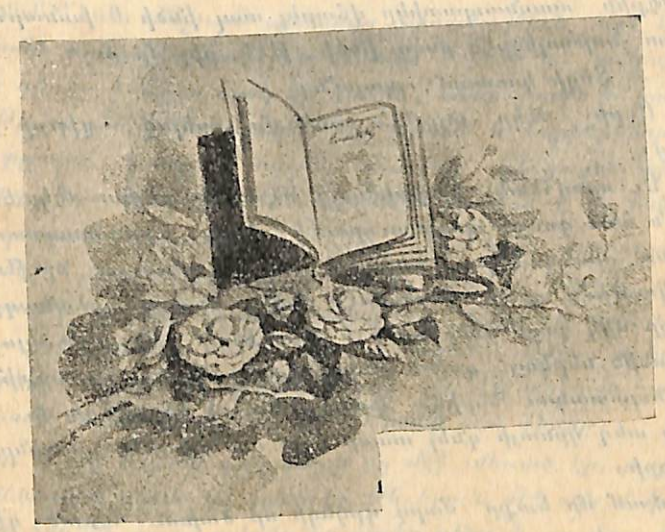
— Փառակազմ և ոսկեզօծ գիրք մը, որուն անունն է Մանօն Լէսքօ։ Առաջին երեսին վրայ բան մը գրուած է։ 10 ֆրանք։

— Տառերկո՛ւ, ըսաւ ձայն մը, բաւական երկար լռութենէ մը ետք։

— Տառերկո՛ւ, ըսի։

Ինչո՞ւ։ Ես ալ չէի գիտեր։ Անշուշտ այդ գրուած բանին համար էր։

— Տառերկո՛ւ, կրկնեց աճուրդի պաչտօնեան։



Առաջին էջին վրայ գրուած էր ծօնը

— Երեսո՛ւն, ըսաւ առաջին անգամ գին աւելցնողը, այնպիսի չեչտով մը որ կարծես թէ աւելցնելու ասպարէզ կը կարդար ուրիշներուն։

Պայքար մը սկսած էր։

— Երեսունըհինգ, պոռացի միւսներուն չեչտով։

— Քառասո՛ւն։

— Յիսո՛ւն։

— Վաթսո՛ւն։

— Հարի՛ւր։

Կը խոստովանիմ որ եթէ ուզած ըլլայի ազդեցութիւն մը գործել, կատարելապէս պիտի յաջողէի, վասն զի այս աճուրդին վրայ խորին լռութիւն մը տիրեց և ամէն ոք ինծի նայեցաւ գիտնալու համար թէ ո՛վ էր այս պարոնը, որ միտքը դրած կ'երեւէր այդ գիրքը ձեռք անցընելու։

Կ'երեւայ թէ վերջին բառին չեչոը համոզած էր հակառակորդս։ Ուստի նախապատիւ սեպեց ան կենալ պայքարէ մը, որ ուրիշ բանի պիտի չծառայէր բայց եթէ այս գիրքին արժէքին աստիճապատիկը վճարել տալ ինծի և խոնարհելով, խիստ չնորհալիօրէն ըսաւ ինծի, թէև քիչ մը ուշ։

— Տեղի կուտամ, պարո՛ն։

Ուրիշ մէկը այլ եւս բան մը չըսելով, գիրքը ինծի մնաց։

Եւ որովհետեւ կը վախնայի թէ ուրիշ յամառ մէկը կ'ելլէ, որուն հետ գուցէ պարտաւորուէի մրցիլ արժանապատուութիւնս պահպանելու համար, ինչ որ անչուշտ նիւթական անձկութիւն պիտի պատճառէր ինծի, անունս արձանագրել և գիրքը մէկ կողմ դնել տուի և վար իջայ։ Անչուշտ այս ան-սարանին ներկայ գանուողները իրենք իրենց հարցուցին թէ ի՞նչ նպատակաւ հարիւր ֆրանք տուած էի գիրքի մը, զոր ամէն տեղ կրնայի գնել տասը կամ տա տասնհինգ ֆրանքի։

Ժամ մը ետքը մարդ ղրկեցի որ ծախու տուած գիրքս բերէ։

Առաջին երեսին վրայ գրիչով և ազուոր գիրով մը գըրուած էր այս գիրքը նուիրողին ձոնը, որ սա միակ բառերը կը պարունակէր.

Մանօն առ Մարկրիթ

Խոնարհութիւն

Ստորագրութիւնն էր Արման Տիւվալ։

Ի՞նչ ըսել կ'ուզէր սա «խոնարհութիւն» բառը։

Արդեօք Մանօն, այդ Մ. Արման Տիւվալի կարծիքով, Մարկրիթը իրմէ գերազանց կը համարէր ցոփութեան կամ սրտի խնդիրներու մէջ։ Երկրորդ մեկնութիւնը աւելի ճշմարտանման էր, վասնզի առաջինը լիրբ անկեղծութիւն մը պիտի ըլլար, զոր Մարկրիթ պիտի չընդունէր, հակառակ իր անձին վրայ ունեցած կարծիքին։

Դարձեալ դուրս ելայ և իրիկունը, պատկած ատենս միայն մտածելի այդ գրքին վրայ։

Մանօն Լէսքօ անչուշտ սրտայոյզ պատմութիւն մըն է, որուն ամէն մանրամասնութիւնը ծանօթ է ինծի և սակայն երբ այս գիրքը ձեռքիս տակ կը գտնեմ, անոր մասին իմ հասկութիւնս չեմ կրնար զսպել, կը բանամ և հարիւրերորդ անգամ ըլլալով կ'ապրիմ արբայ Բէէվոյի դիւցազնուհիին հետ։ Արդ, այս դիւցազնուհին ա՛յնչափ իրական է որ ինծի անանկ կուգայ թէ ճանչցած եմ զայն։ Այս նոր պարագաներուն մէջ, անոր և Մարկրիթի միջեւ եղած տեսակ մը բաղդատութիւնը ինծի համար անակնկալ հրապոյր մը կուտար այս ընթերցումին ու ներողամտութեանս վրայ աւելցաւ կարեկցութիւն մը, գրեթէ սէր մը այն հէք աղջկան համար, որուն ժառանգութեանը կը պարտէի այս գիրքը։

Իրաւ է թէ Մանօն անապատի մը մէջ մեռած էր, բայց հոգին աւանդած ատեն կը գտնուէր թեւերուն մէջ այն մարդուն, որ հոգիին բոլոր ոյժովը կը սիրէր զինք և որ փոս մը փորեց, իր արցունքներովը թրջեց զայն և հոն թաղեց իր սիրականը, մինչ Մարկրիթ, Մանօնի պէս մեղաւոր ու թեւրեւս անոր պէս դարձի եկած, ճոխութեան ու պերճութեան մէջ մնած էր, եթէ պէտք էր հաւատալ տեսածներուս, բայց նաեւ մեռած էր սրտի անապատին մէջ, որ չատ աւելի երաշտ, լայնատարած ու անողորմ է քան միւս անապատը, որուն մէջ թաղուած էր Մանօն։

Արդարեւ, ինչպէս իմացայ անոր կեանքին վերջին պատահարներուն տեղեակ բարեկամներէ, Մարկրիթ երկու ամիս

տեւող իր յամր ու ցաւագին հոգեւարքի միջոցին իրական միխիթարութիւն մը գտած չէր իր անարին վերեւ։

Ցետոյ մտածումս Մանոնէն ու Մարկրիթէն կ'երթար ճանչցած կիներուս վրայ, որոնք դէպ ի գրէթէ միշտ անփոփոխելի մահ մը կը դիմէին երգելով։

Հէ՛ք արարածներ։ Եթէ զանոնք սիրելը յանցանք մըն է, անոնց վրայ կարեկցիլը յանցանք չէ սակայն։ Դուք լոյսին ճառագայթները բնաւ չտեսնող կոյրին, բնութեան ներդաշնակութիւնները բնաւ չլսող խուլին և իր հոգեւոյն ձայնը բնաւ լսելի չընող համրին վրայ կը ցաւիք և ամօթխածութեան կեղծ պատրուակով մը չէք ուզեր ցաւիլ սրտի կսկծութեան, հոգիի խղճութեան, խղճի համրութեան վրայ, որ տարաբախտ ու վշտահար կինը կը խենթեցնէն և չեն թողուր որ անիկա բարին տեսնէ, Տիրոջը ձայնը լսէ և սիրոյ ու հաւատքի մաքուր և անարատ լեզուն խօսի։

Հիւկօ ստեղծած է Մարիօն Տըլօրմը, Միւսէ՝ Պեռնըռեիքը, Ալեքսանդր Տիւմա՝ Ֆերճանսը։ Ամէն ժամանակներու փիլիսոփաներն ու բանաստեղծները իրենց կարեկցութեան տուրքը ընծայած են բոլին, և երբեմն ալնիւ մարդ մը իր սիրոյն ու նայն իսկ անուններուն վերահաստատած է անոնց պատիւը։ Եթէ այսպէս կը պնդեմ այս կէտին վրայ, պատճառը այն է որ ընթերցողներուս մէջէն գուցէ չատեր արդէն իսկ պատրաստ են մեկզի նետելու այս գիրքը, որուն մէջ կը վախնան թէ մոլութեան և բազութեան փառաբանութիւնը կը գտնեն և հեղինակին տարիքը անչուշտ կը նպաստէ այս երկիւղը պատճառելու։ Այսպէս մտածողները կը խորտնին և իրենց ընթերցումը թո՛ղ չարուներկեն, եթէ գիրենք կասեցնողը այս վախն է միայն։

Ես պարզապէս համոզուած եմ սա սկզբունքին վրայ.— Այն կնոջ համար, որ դաստիարակութեան միջոցով բարին չէ սորված, Տէրը գրէթէ միշտ երկու ճամբայ կը բանայ, որ հոն կ'առաջնորդուին։ Այս ճամբաներն են վիշտ ու սէր։ Այս ճամբաները դիւրամատոյց չեն։ Հոն մտնողները ոտքերնին կ'արիւնեն, ձեռքերնին կը վիրաւորուն, բայց միւնոյն ժամանակ ճամբուն տատասկներուն վրայ կը ձգեն մոլութեան զարդերը և այդ ճամբուն ծայրը կը հասնին այն մերկութեամբ որուն համար ո՛չ ոք կը կարմրի Աստուծոյ առջեւ։

Այս յանդուգն ճամբորդուհիներուն դէմը ելլողները պէտք է օգնեն անոնց և ամէնուն ըսեն թէ անոնց հանդիպած են, վանդի այսպէս հրապարակելով, ճամբայ ցոյց կուտան։

Չի բաւեր կեանքի դրան առջեւ երկու ձողեր բարձրացնել և մէկուն վրայ Բարիի ճամբայ եւ միւսին վրայ Չարի ճամբայ գրել և ներկայացողներուն ըսել. «Ընտրեցէ՛ք»։ Պէտք է Քրիստոսի պէս ցոյց տալ ա՛յնպիսի ճամբաներ, որ հրապոյրներէ փորձուելով երկրորդ ճամբան մտնողները դառնան ու առաջին ճամբան մտնեն։ Պէտք չէ մոռնալ որ այդ ճամբաներուն սկզբնաւորութիւնը խիստ վշտալից ըլլայ ու անմատչելի երեւայ։

Քրիստոնէութիւնը իր Աստուած Որդիին հրաշալի առաքելով ներողամտութիւն և թողութիւն կը պատուիրէ մեզ։ Ցիսուս չատ կը սիրէր մարդկային կիրքերէն վիրաւորուած այդ հոգիները և կը սիրէր անոնց վէրքերը դարմանել, զանոնք բուժելիք սպեղանին նայն իսկ վէրքերէն առնելով։ Այսպէս, կ'ըսէր Մագթաղենացիին. «Շատ պիտի ներուի քեզ, վանդի դուն չատ սիրեցիր»։ Վա՜յ թողութիւն, որ վասեմ հաւատք մը պիտի արթնցնէր։

Մենք ինչո՞ւ Քրիստոսէ աւելի խիստ ըլլանք։ Ինչո՞ւ չամաւօրէն յորինք այս աշխարհի կարծիքներուն, որ ինքզինքը զօրաւոր ցուցնելու համար խստութիւն կը բանեցնէ և անոր հետ արհամարհենք այն հոգիները, որոնց արիւնալի վէրքերէն չատ անգամ հիւանդի մը գէշ արիւնին պէս կը հոսի իրենց անցեալին ախտը և որոնք բարեկամ ձեռքի մը կ'սպասեն որ գիրենք դարմանէ և սրտի սպաքինում տայ իրենց։

Ցոսքս կ'ուղղեմ իմ սերունդիս, անո՛նց, որոնց համար բարեբախտաբար գոյութիւն չունին այլ եւս Մ. ոը Վօլթէռի վարդապետութիւնները, անո՛նց որ ինծի պէս կը հասկնան

թէ մարդկութիւնը տասնըհինգ տարիէ ի վեր իր ամէնէն յանդուգն թռիչքներէն մէկուն մէջ կը գտնուի։ Բարիին և Զարին դիտութիւնը ձեռք բերուած է առ յաւէտ։ Հաւատքը կը վերակազմուի, նուիրական բաներու յարգանքը կը վերագտնայ մեզի և եթէ աչխարհ բոլորովին բարի չէ, գոնէ լաւագոյն է։ Բոլոր հանճարեղ մարդոց ճիգերը միեւնոյն նպատակին կը ձգտին և բոլոր մեծ կամքերը միեւնոյն սկզբունքին կը յարին։ Բարի ըլլանք, երիտասարդ ըլլանք, արդար ըլլանք։ Զարիքը ունայնութիւն մըն է միայն։ Բարիին հզարտութիւնը ունենանք և մանաւանդ չյուսահատինք։ Զարհամարհենք այն կինը, որ ո՛չ մայր է, ոչ քոյր, ոչ աղջիկ, ոչ ամուսին։ Յարգանքը չսահմանափակենք ընտանիքին և ներողամտութեան մէջ եռասիրութիւն չմոռնանք։ Քանի որ երկինք աւելի կ'ուրախանայ զղջացող մեղաւորի մը քան հարիւր արդարներու վրայ, որոնք երբեք մեղանչած չեն, փորձենք ուրախացնել երկինքը։ Անիկա կրնայ տակաւին միասին հաւուրցանել մեզ դայն։ Մեր ճամբան վրայ մեր ներողութեան ողորմութիւնը տանք անոնց որ աչխարհային իղձերով կորսուան մատնուած են և որոնք թերեւս երկնային յոյսով մը փրկուին, և ինչպէս կ'ըսեն բարի պատուաները իրենց գիտցած մէկ դեղը յանձնարարած տեն, եթէ տեղ օգուտ չընէ, վնաս ալ չի կրնար ընել։

Այնուհետ յանդգնութիւն պիտի երեւայ ինձի համար որ այս մեծ հետեւութիւնները հանել կ'ուզեմ այս փոքր նիւթէն։ Բայց ես անոնցմէ եմ որ կը հաւատան թէ քիչին մէջ է ամէն բան։ Տղան փոքր է, բայց մարդը կը պարունակէ իր մէջ։ Ուղեղը անձուկ է, բայց մտածումը կայ հոն։ Աչքը կէտ մըն է միայն, բայց փարատներով տեղ կ'ընդգրկէ։

Դ.

Երկու օր առքը, վաճառումը բոլորովին ուսարտած էր 150,000 ֆր.ի գումար մը գոյացնելով, որուն երկու երրորդը պահանջատէրները իրենց մէջ բաժնեցին։ Մնացեալը յանձնուեցաւ ժառանգորդներուն, այսինքն Մարկրիթ Կօթիէի քրոջը և քեռորդիին։

Այս քոյրը աչքերը խոչոր խոչոր բացեր էր երբ ձեռնհաս պաշտօնեան գրած էր իրեն թէ 50,000 ֆր. կը ժառանգէր։

Վեց-եօթը տարի կար որ այս աղջիկը տեսած չէր իր քոյրը, որ օրին մէկը անհետացած էր և ո՛չ անկէ, ոչ ալ ուրիշներէն կրցած չէր իմանալ թէ ինչպէս կեանք կ'անցընէր անհետանալէն ի վեր։

Ուստի ամապարանքով Բարիզ եկեր էր և Մարկրիթը ճանչցողները չատ զարմացեր էին տեսնելով որ անոր միակ ժառանգորդը խոչոր ու աղուոր դեղջուհի մըն էր, որ իր դիւղէն բնաւ դուրս ելած չէր։

Մէկէն ի մէկ հարստացաւ, առանց գիտնալու իսկ թէ այս անակնկալ հարստութիւնը ո՞ւրկէ կուգար իրեն։

Նաքը ըսին ինձի թէ իր դիւղը դարձած էր, քրոջը մահուան վրայ խորապէս տրտմած և այս տրտմութիւնը փոխանակուած էր իր հարստութիւնը հարիւրին $4^1/_2$ տոկոսով չահագործելով։

Այս բոլոր պարագաները գայթակղութեանց մայրաքաղաքը եղող Բարիզի մէջ պատմուելէ նաքը սկսած էին մոռցուիլ ու ես ալ այս դէպքերուն մէջ իմ ունեցած մասնակցութիւնս մոռնալու վրայ էի երբ նոր միջադէպի մը չնորհիւ ծանօթացայ Մարկրիթի ամբողջ կեանքին և իմացայ ա՛յնպիսի սրտայոյզ հանգամանութիւններ, որ փափաք ներչնչեցին ինձի գրել այս պատմութիւնը, զոր ահա կը գրեմ։

Մարկրիթի քնակարանը, որուն բոլոր կարասիները ծախուած էին, երեք չորս օրէ ի վեր վարձու էր, երբ առաւօտ մը դուռս զարնուեցաւ։

Սպասաւորս, կամ մանաւանդ հնոտապանս, որ ծառայի պաշտօն ալ կը կատարէր, դուռը բացաւ և այցաքարտ մը բերաւ ինծի, ըսելով թէ այդ այցաքարտը իրեն տուողը կը վարձաքէր ինծի հետ խօսիլ։

Այցաքարտին վրայ նայեցայ և սա երկու բառերը կարդացի հոն, — Առման Տիւվալ։

Մտածեցի թէ այս անունը ո՛ւր տեսեր էի և յիշեցի Մանօն Լէսկօի հատորին առաջին երեսը։

Այս գիրքը Մարկրիթի տուող անձը ինձմէ ի՞նչ կրնար ուզել։ Ըսի թէ անմիջապէս ներս մտցնեն սպասող անձը։

Այն ատեն տեսայ խարտեաշ, բարձրահասակ, գոնեատ երիտասարդ մը, ճամբու զգեստներով, զոր կ'երեւայ թէ քանի մը օրէ ի վեր հանած չէր և Բարիզ եկած ատենն ալ խոզանակած չէր, վասն զի զգեստներուն վրայ լեցուն փոշի կար։

Մ. Տիւվալ, որ խիստ յուզուած էր, բնաւ ճիգ չընաւ իր յուզումը ծածկելու և արտասուալից աչքերով ու դողդոջուն ձայնով մը բսաւ ինծի.

— Պարո՛ն, կ'աղաչեմ, ներողամիտ եղէք այցելութեանս և հագուստներուս։ Բայց նախ որ երիտասարդները իրարմէ չատ չեն քաշուիր և երկրորդ՝ ա՛ինչափ կը փափաքէի այսօր տեսնել ձեզ որ նոյն իսկ չգացի այն պատճառը, ուր պայուսակներս ըրկած եմ և վազեցի հոս եկայ վախնալով որ, թէև տակաւին չատ կանուխ է, հոս չեմ գտներ ձեզ։

Ինդրեցի Մ. Տիւվալէն որ կրակին քով նստի, ինչ որ ըրաւ և գրպանէն թաչկինակ մը հանելով, պահ մը դէմքը անով ծածկեց։

— Անշուշտ չէք հաւնար, բսաւ ախորժէն հառաչելով, թէ այս անծանօթ այցելուն ձեզմէ ինչ կ'ուզէ այսպիսի ժամու մը, այսպիսի զգեստներով և այսպէս լալով։ Պարո՛ն, պարզապէս եկած եմ մեծ ծառայութիւն մը խնդրելու ձեզմէ։

— Լսեցէ՛ք, պարո՛ն, ձեր տրամադրութեանը տակ եմ ամբողջովին։

— Մարկրիթ Կօթիէի գոյքերուն վաճառման ներկայ գտնուեցաք, այնպէս չէ՞։



Ինդրեցի Մ. Տիւվալէն որ նստի

Այս խօսքին վրայ, երիտասարդին յուզումը, որ պահ մը զսպուեր էր, աւելի աստիճանաբար և Արմանդ Տիւվալ ամիսներ առաջ ձեռքերը աչքերուն տանիլ։

— Անշուշտ չատ ծաղրելի կ'երեւամ ձեզի, աւելցուց։ Ասոր ալ ներողամիտ եղէք և հաւատացէք թէ երբեք պիտի չմոռնամ այն համբերութիւնը, որով կը հաճիք ունկնդրել ինծի։

— Պարո՛ն, պատասխանեցի, եթէ այն ծառայութիւնը, զոր կրնամ մատուցանել ձեզ, ձեր վիշտը քիչ մը պիտի հանդարտեցնէ, չուտով ըսէք թէ ինչ բանով կրնամ օգտակար ըլլալ ձեզի։ Վստահ եղէք թէ ուրախ պիտի ըլլամ ձեզի ծառայութիւն մը մատուցանելով։

Մ. Տիւվալի վիշտը համակրելի էր և ակամայ կ'ուզէի հաճելի ըլլալ անոր։

Ան ատեն ըսաւ ինծի.

— Մարկրիթի գոյքերուն վաճառման ատեն բան մը գիներ էք, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, պարո՛ն, գիրք մը:

— Մաճօճ Լէսօ՞ն:

— Ճի՛շտ:

— Այդ գիրքը տակաւին քովերնի՛դ է:

— Ննջասենեակս է:

Այս լսելին վրայ Արման Տիւվալ կարծես թէ մեծ բեռէ մը ազատեցաւ և չնորհակալութիւն յայտնեց ինծի, որպէս թէ այն գիրքը պահելով արդէն ծառայութիւն մը մատուցած էի իրեն:

Ան ատեն ոտք կեցաւ, անհեակս գացի և գիրքն առնելով բերի իրեն յանձնեցի:

— Ճիշտ աս է, ըսաւ առաջին երեսի ձօնը դիտելով ու թղթատելով, ճիշտ աս է:

Եւ արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ ինկան գրքին էջևրուն վրայ:

— Ի՛նչ ուրախ, պարո՛ն, ըսաւ ինծի նայելով և այլևս վարձ իակ չընդունելով ինձմէ ծածկելու թէ լացած էր և տակաւին պիտի լար, այս գիրքը անպատճառ վար դնել կ'ուզէ՞ք:

— Ինչո՞ւ կը հարցնէք, պարո՛ն:

— Վասնզի պիտի խնդրեմ որ ինծի տաք:

— Ներեցէք հետաքրքրութեանս, ըսի ան ատեն, դո՞ւք տուած էք ուրախ այս գիրքը Մարկրիթ Կօթիէի:

— Ես ինքս:

— Այս գիրքը ձե՛րն է, պարո՛ն, առէ՛ք, ուրախ եմ որ կրնամ ձեզի վերադարձնել զայն:

— Բայց, սէլկուց Մ. Տիւվալ չփոթելով, դոնէ ձեր տուած դրամը վերադարձնեմ:

— Ներեցէք որ այդ գիրքը նուիրեմ ձեզ: Այդպիսի վաճառման մը մէջ միակ հատորի մը գինը չնչին բան մըն է և չեմ յիշեր իակ թէ ինչ վճարեցի:

— Հարիւր ֆրանք վճարեր էք:

— Ճիշտ է, ըսի ես ինքս ալ չփոթելով, ինչպէս իմացաք:

— Շատ պարզ կերպով: Կը յուսայի թէ Մարկրիթի գոյքերը չծախուած Բարիզ կը հանեիմ և այս առտու միայն հասայ: Կ'ուզէի անպատճառ իրեն պատկանած առարկայ մը ձեռք անցընել և ամուրդի պաշտօնեային մօտ վազեցի և արտօնութիւն խնդրեցի ծախուած առարկաներուն և գնողներուն անուններուն ցանկը աչքէ անցընել: Տեսայ որ այս գիրքը դուք գիներ էք և որոշեցի խնդրել ձեզմէ որ զայն ինծի տաք, թէև ձեր վճարած գինը վախցուց զիս թէ գուք ալ ո՛ և է յիշատակով մը կ'ուզէք պահել այս գիրքը:

Այսպէս խօսած ատեն, կարծես թէ Արման առաջիւ կը վախնար որ ես ալ իրեն պէս ճանչցած կ'ըլլայի Մարկրիթը:

Փութացի տպատովել գինքը:

— Ես դէմքով միայն ճանչցած եմ Օր. Կօթիէն, ըսի: Իր մահը իմ վրաս ըրաւ այն տպաւորութիւնը, զոր երիտասարդի մը վրայ միշտ կ'ընէ մահը գեղանի կնոջ մը, որուն հանդիպելու հաճոյքը ունեցած էր: Անոր գոյքերէն բան մը ծախու առնել ուզեցի և չեմ գիտեր ինչո՛ւ այս գիրքին գինը յամառօրէն ուզեցուցի կատեցնելու համար պարոն մը, որ միտքը դրած էր այս գիրքը առնելու և կարծես թէ տպարէզ կը կարդար ինծի: Ուստի նորէն կ'ըսեմ, պարո՛ն, այս գիրքը ձեր սրտմտրութեան տակ է և դարձեալ կը խնդրեմ որ ընդունիք որպէս զի ինձմէ գնած չըլլաք, ինչպէս որ ես գնեցի աճուրդի պաշտօնեային և որպէս զի մեր միջև ուրիշ երկար բարեկամութեան մը և ուրիշ մտերիմ յարաբերութիւններու գրաւական մը ըլլայ:

— Լա՛ւ, պարո՛ն, ըսաւ Արման, ձեռքը ինծի երկնցնելով և իմ ձեռքս սեղմելով, կ'ընդունիմ և բավանդակ կեանքիս մէջ երախտապարտ պիտի ըլլամ ձեզի:

Շատ կը փափաքէի Մարկրիթի մասին հարցուփնդրներ ընել Արմանի, որովհետև գիրքին ձօնը, երիտասարդին ուզեւորութիւնը ու այս գիրքը ձեռք անցընելու փափաքը իմ հետաքրքրութիւնս կը գրգռէին: Բայց կը վախնայի որ այդ-

լուս պիտի կարծէր թէ իր դրամը մերժեցի, որպէս զի իրաւունք ունենամ իր գործերուն խառնուելու։

Կարծես թէ փափաքս գուշակեց, վառնզի ըսաւ.

— Ա՛յս գիրքը կարդացի՞ք։

— Մէկ ծայրէն մինչը կարդացի։

— Իմ դրած երկու տողիս վրայ ի՞նչ մտածեցիք։

— Անմիջապէս հասկցայ թէ այն հէք աղջիկը, որուն տուած էիք այս գիրքը, սովորական դաստիարդին չէր պատկաներ ձեր կարծիքով, վառնզի չէի ուզեր հասարակ և սովորական մեծարանք մը միայն նկատել այս տողերը։

— Եւ իրաւունք ունէիք, պարո՛ն։ Ա՛յս աղջիկը հրեշտակ մըն էր։ Ահա՛, ըսաւ ինծի, կարդացէք սա նամակը։

Եւ թուղթ մը երկնցուց ինծի, որ կ'երեւար թէ շատ անգամներ կարդացուած էր։

Բացի զայն։ Ահա անոր բովանդակութիւնը.

«Սիրելի՛ս Ամման, տասցայ ձեր նամակը, չարունակեցիք բարի ըլլալ, որուն համար փառք կուտամ Աստուծոյ։ Ա՛յ, բարեկա՛մս, հիւանդ եմ, և ա՛յնպիսի հիւանդութեան մը բռնուած եմ, որմէ ազատում չկայ։ Բայց հոգածութիւնը, զոր տակաւին կը հաճիք ցոյց տալ իմ մասիս, շատ կը մեղմացնէ տառապանքներս։ Անչուշտ բաւական առեն պիտի չապրիմ որպէսզի երջանկութիւնը ունենամ տեղմելու այն ձեռքը, որ գրեց իմ տասցած պատուական նամակս, որուն խօսքերը պիտի քաջալերեն զիս, եթէ բան մը կարենար զիս քաջալերել։ Ա՛լ պիտի չտեսնեմ ձեզ, վառնզի մահամերձ եմ և դուք հարիւրաւոր փարսախ հեռու էք ինձմէ։ Հէ՛ք բարեկամ, ձեր երբեմնի Մարկրիթը շատ փոխուած է ու թերեւս աւելի աղէկ է որ նորէն չտեսնէք զինքը քան թէ տեսնէք իր հիմակուան վիճակին մէջ։ Կը հարցնէք թէ կը ներե՞մ ձեզ։ Օ՛հ, ի սրտէ կը ներեմ, բարե՛կամ, վառնզի այն վիշտը զոր ինծի պատճառել ուզեցիք, ինծի համար ձեր ունեցած սիրոյն մէկ ապացոյցն էր։ Ամիս մըն է որ անկողին ինկած եմ և ա՛յնքան կ'ուզեմ վայելել ձեր համարումը որ ամէն օր

կեանքիս օրագիրը կը գրեմ իրարմէ բաժնուելնուս վայրկեանէն սկսեալ մինչեւ այն վայրկեանը ուր այլ եւս գրելու կարողութիւն պիտի չունենամ։

«Եթէ իմ մասիս ձեր ցոյց տուած հոգածութիւնը իրաւ կան է, Արմա՛ն, վերադառնալուդ պէս գացէք Ժիւլի Տիւբրան գտէք, անկից ձեզ պիտի յանձնէ օրագիրս, որուն մէջ պիտի գտնէք մեր միջեւ անցած դարձածին պատճառն և արդարացումը։ Ժիւլի շատ բարեսրտութեամբ կը վարուի ինծի հետ։ Շատ անգամ ձեր վրայ կը խօսակցինք։ Ձեր նամակին հասած պահուն քովս էր։ կարդացած աուննիս յայտնի։

«Եթէ ձեր մասին լուր չտայիք ինծի, անկից այս թուղթերը ձեզի պիտի յանձնէր Ֆրանսա դառնալնուդ պէս։ Ասոր համար երախտապարտ մի՛ ըլլաք ինծի։ Ամէն օր այսպէս կեանքիս միակ երջանիկ վայրկեաններուն վերադառնալս մեծ բարիք կ'ընէ ինծի ու եթէ դուք անգիտային արդարացումը պիտի գտնէք այս ընթերցումին մէջ, ես յարատեւ ափսոսանք կը գտնեմ անոր մէջ։

«Կը փափաքէի ձեզի թողուլ բան մը, որ պիս չարունակ յիշեցնէր ձեզի, բայց տանս մէջ գտնուած ամէն բան գրաւի տակ է և ինծի պատկանած բան մը չունիմ։

«Կը հասկնա՞ք, բարեկա՛մս, պիտի մեռնիմ և ննջասենեակէս կը լսեմ սրահին մէջ քալելը մէկ պահապանին, զոր առնելիքուորներս դրած են հոն որպէս զի բան մը չվերցուի և չմեռնելուս պարագային բան մը չմնայ ինծի։ Յուսալի է որ մեռնելուս պիտի ապասեն և յետոյ պիտի ծախեն գոյքերս։

«Օ՛հ, մարդիկ անողորմ են, կամ աւելի ճիշդը՝ Աստուած արդար և անողոք է։

«Լ՛ ուրեմն, սիրե՛լիս, գոյքերուս վաճառման առենը եկէք ու բան մը գնեցէք, վասն զի եթէ ձեզի համար ամենապզտիկ բան մը մնկդի գնեմ և եթէ իմանան, կրնայ ըլլալ որ դատ բանան ձեզի դէմ, ամբաստանելով որ գրաւի տակ առնուած առարկաներ վերցուցած էք։

«Ի՞նչ ախուր է այն կեանքը, որմէ կը բաժնուիմ։

«Ատուած ո՛րքան բարի պիտի ըլլար եթէ թոյլ տար որ մեռնէի առաջ անգամ մըն ալ անգամ ձեզ։ Ամէն հաւանա-կանութեան համաձայն, մեռա՛ք բարով, բարե՛կամս։ Ներեցէք որ ուշի երկար չեմ գրեր, բայց անոնք որ կ'ըսեն թէ պիտի բժշկեն զիս, այնչափ արիւն ուսին ինձմէ որ վրաս այժ չմնաց և ձեռքս չի կրնար ասկէ աւելին գրել։

ՄԱՐԿՐԻԹ ԿՕԹԻԼ»

Արդարեւ վերջին բառերը հազիւ կը կարդացուէին։

Նամակը վերադարձուցի Ամմանի, որ անյուշ մտքէն կարդացած էր զայն, երբ ես խուզիմին վրայ կը կարդայի, վասն զի նամակը աւանդով բաւ։

— Ո՞վ կրնայ հաւատալ երբեք թէ այս նամակը գրողը բոզ մըն է։

Եւ այս յիշատակներէն տասական յուզուած, պահ մը նայեցաւ այդ նամակին գիրերուն և յետոյ չրթունքին տարաւ։



Պահ մը նայեցաւ այդ նամակին գիրերուն

— Եւ երբ կը խորհիմ թէ, ըսաւ, այս կինը մեռած է ու ես անգամ մը չկրցայ տեսնել զայն ու երբեք պիտի չտես նեմ, երբ կը խորհիմ թէ անկա ինձի համար ըրաւ ինչ որ քոյր մը պիտի չընէր, ինքզինքիս չեմ նկրկր թողնուս համար որ այսպէս

երեսի վրայ մեռնի։ Մեռա՛ք, մեռա՛ք իմ վրաս խորհելով, իմ անունս գրելով ու արտասանելով, հէ՛ք սիրեցեալ Մարկրիթ։

Եւ Ամման ազատ ասպարէզ տալով իր մտածումներուն և արցունքներուն, ձեռքն ինձի երկնցուց ու չարունակեց։

— Այդպիսի կնոջ մը մահուան վրայ այսպէս ողբալս տեսնող մը պիտի կարծէր թէ ազայամիա մէկն եմ։ Պատճառը այն է որ մարդ չի կրնար գիտնալ թէ ես ո՛րքան տապալեցուցի այդ կինը, ո՛րքան անգութ եղայ, և անիկա ո՛րքան բարի ու համակերպող եղաւ։ Կը կարծէի թէ ինձի կը պատկանէր ներել անոր, իսկ այսօր ինքզինքս անարժան կը սեպեմ այն ներումին զոր անիկա կը շնորհէ ինձի։ Օ՜հ, կեանքիս ասոր տարին կուտայի անոր տեսնելու առջեւ ժամ մը լալու համար։

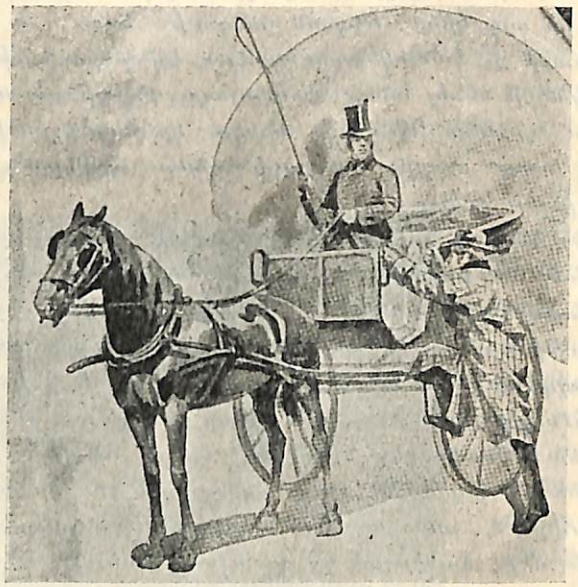
Միշտ դժուար է մխիթարել վիշտ մը որուն ինչ ըլլալը չենք գիտեր, և սակայն ա՛յնպիսի համակրութիւն մը կ'զգայի այս երիտասարդին հանդէպ և անկա ալ իր վիշտը ա՛յնպիսի անկեղծութիւնով մը կը պատմէր ինձի որ կարծեցի թէ իմ խօսքս ազդեցութիւն պիտի ընէ անոր վրայ և ըսի։

— Ո՛նդք չունի՞ք, բարեկամներ չունի՞ք, յուսացէ՛ք, անոնց հետ տեսակցեցէք և անոնք պիտի մխիթարեն ձեզ, որովհետեւ ես կարեկցելէ զատ ուրիշ բան չեմ կրնար ընել։

— Ճիշտ է, ըսաւ ոտք կենալով և մեծաքայլ պտտելով սենեակին մէջ, ձանձրոյթի կը պատճառեմ ձեզի։ Ներողամիտ եղէք, մտքէս չէի անցներ որ իմ վիշտս կարեւորութիւն մը չունի ձեզի համար և թէ անհանգիստ կ'ընեմ ձեզ այնպիսի բանի մը համար որ չի կրնար չոտոզրգռել ձեզ։

— Իմ խօսքերուս իմաստը սխալ հասկցաք։ Պատրաստ եմ ձեռքէս եկածը ընելու։ Միայն թէ կը ցաւիմ որ չեմ կրնար ձեր վիշտը հանդարտեցնել։ Եթէ իմ ու բարեկամներուս ընկերակցութիւնը կրնայ ձեր վիշտը մոռցնել տալ, եթէ վերջապէս ո՛և է բանի մէջ պէտք ունիք ինձի, կ'ուզեմ որ հաւատաք թէ ուրախ պիտի ըլլամ եթէ կարենամ հոգիի ըլլալ ձեզի։

— Ներեցէ՛ք, ներեցէ՛ք, ըսաւ ինծի, վիշտը կը չափաւ զանցէ զդայութիւնները։ Թոյլ տուէք որ քանի մը վայրկեան ևս մնամ հոս, աչքերս արբեցնու համար, որպէսզի փողոցին մէջ անգործ թափառող պատգոյները հետաքրքրական բանի մը պէս չզիտան այն մեծ ագան որ կուլայ։ Դուք դիս չատ երջանիկ ըրիք այս գիրքը տալով։ Չեմ գիտեր թէ փոխարէնը ինչ կերպով պիտի հատուցանեմ ձեզի։



Տեսայ որ կատ. կը նստէր

— Ձեր բարեկամութենէն քիչ մը բան չնորհելով ու ձեր վիշտին պատճառը ըսելով ինծի, պատասխանեցի Ամանին։ Մարդ իր վիշտը պատժելով կը մխիթարուի։

— Իրաւունք ունիք, բայց այսօր լալու չատ պէտք ունիմ և անկապակից խօսքեր միայն պիտի ըսեմ ձեզի։ Օր մը կը հաղորդեմ ձեզի այս պատմութիւնը և պիտի տեսնէք թէ իրաւունք ունի՞մ այն խեղճ աղջկան վրայ ողբալու։ Եւ

հիմա, աչելցուց վերջին անգամ մըն ալ աչքերը չփելով և հայելիին մէջ նայելով, ըսէք ինծի թէ դիս չատ պարզամիտ չէք գտներ և թոյլ տուէք որ ձեզ տեսնելու գամ նորէն։

Այս երիտասարդը բարի և անուշ նայուածք մը ունէր։ Ինչ ցնաց որ պիտի համբուրէի զայն։

Գալով իրեն, աչքերը դարձեալ կ'սկսէին արցունքով լեցուիլ։ Տեսաւ որ նչմարած էի և նայուածքը ուրիշ կողմ դարձուց։

— Քաջութիւն, ըսի իրեն։

— Մնա՛ք բարով, ըսաւ ինծի այն տեսն։

Եւ անլուր ճիգ մը ընելով որ չլայ, փախաւ սենեակէս քան թէ դուրս ելաւ։

Պատուհանին վարագոյրը վերցուցի և տեսայ որ դրանը առջեւ իրեն սպասող կառքը կը նստէր։ Բայց հազիւ թէ նստաւ, արցունքներն սկսան հեղեղի պէս հոսիլ ու գէմքը թաշկինակին մէջ ծածկեց։

Ե.

Երկար ատեն Առմանի խօսքը չլսեցի, բայց Մարկրիթի վրայ չատ կը խօսուէր։

Ձեմ գիտեր թէ դուք ալ գիտած էք, երբ ձեզի անծանօթ կամ գոնէ ձեզ չհանգրգռող երեւցած անձի մը անունը անգամ մը արտասանուի ձեր առջեւ, քիչ քիչ մանրամասնութիւններ կը հաւաքուին այդ անունին չուրջ և ձեր բարեկամները կ'սկսին խօսիլ ձեզի ա՛յնպիսի բանի մը վրայ, որուն խօսքը երբեք ըրած չէին նախապէս։ Այն ատեն կը գիտնաք թէ այդ անձը գրեթէ ձեր մօտն էր և կը նշմարէք թէ անիկա չատ անգամ ձեր կեանքին մէջ խառնուած է առանց գիտուելու։ Ձեզի պատմուած դէպքերուն մէջ կը գտնէք զուգադիպութիւն մը, իրական առնչութիւն մը ձեր կեանքին կարգ մը դէպքերուն հետ։ Ես ճշմիւ նոյն վիճակին մէջ չէի Մարկրիթի հանդէպ, քանի որ գինքը՝ տեսած, իրեն հետ հանդիպումներ ունեցած էի, դէմքով կը ճանչնայի զայն և գիտէի թէ ի՛նչ առաւորութիւններ ունէր։ Սակայն իր գոյքերուն վաճառումէն ի վեր Մարկրիթի անունը ա՛յնչափ չատ լսած էի և վերջին պահուն պատմուած պատրագային մէջ այս անունը ա՛յնչափ խորունկ վիշտի մը հետ խառնուած էր որ զարմանքս և հետաքրքրութիւնս աւելցած էին։

Աւար հետեւանքը այն եղած էր որ երբ հանդիպէի բարեկամներուս, որոնց հետ Մարկրիթի վրայ քնաւ խօսած չէի, կ'ըսէի.

— Մարկրիթ կօթիէ անունով աղջիկ մը ճանչցա՞ծ էք։

— Քամէլիազարդ կի՞նը։

— Ճի՛շտ։

— Շա՛տ։

Այս շատ բառերուն կ'ընկերանային երբեմն ա՛յնպիսի ժպիտներ, որոնց նշանակութիւնը վրայ կարելի չէր տարակուսիլ։

— Է՛, ի՞նչ տեսակ աղջիկ էր, կը չարունակէի։

— Բարի աղջիկ մը։

— Ամենքը ա՞յդչափ։

— Տէ՛ր Աստուած, այո՛, միւսներէն աւելի ուշիմ ու թերեւս քիչ մը աւելի զգայուն։

— Մանաւանդ բան մը չէ՞ք գիտեր անոր վրայ։

— Պատմեն ժ...ն մոխիրի վրայ նստեցուց։

— Մինակ անիկա՞։

— ... ծերունի դուքսին սիրուհին եղած է։

— Աստուծիւ սիրուհի՞ն էր։

— Անանկ կ'ըսեն։ Ամէն պարագայի մէջ դուքսը չատ դրամ կատարած անոր։

Միշտ նոյն ընդհանուր մանրամասնութիւնները։

Սակայն Մարկրիթի և Առմանի յարաբերութիւններուն վրայ բան մը իմանալու հետաքրքիր էի։

Մտածի կիներու հետ միշտ մտերիմ յարաբերութիւն ունեցող անձերէն մէկուն հանդիպեցայ օր մը և հարցուցի.

— Մարկրիթ կօթիէն ճանչցա՞ծ էք։

Նոյն «շատ» պատասխանը տուաւ ինծի։

— Ինտո՞ր աղջիկ էր։

— Ազուր ու բարի աղջիկ մըն էր։ Անոր մահը մեծ ցաւ պատճառեց ինծի։

— Առման Տիւվալ անունով սիրող մը ունեցա՞ծ է։

— Բարձրահասակ ու խարտեաշ երիտասա՞րդ մը։

— Ա՛յո։

— Ունեցած է։

— Ո՞վ էր այդ Առմանը։

— Ամուրի երիտասարդ մը, որ կարծեմ թէ իր ունեցած քիչ մը հարստութիւնը կերաւ անոր հետ ու հաքը ստիպուեցաւ բժշկուիլ անկէ։ Կ'ըսեն թէ խենթ կ'սիէր անոր վրայ։

— Աղջիկը։

— Ան ալ չատ կը սիրէր երիտասարդը, միչա ուրիշներուն ըսածին նայելով, այսինքն ինչ կերպով որ կը սիրեն այս աղջիկները։ Պէտք չէ անոնցմէ պահանջել աւելին զոր չեն կրնար տալ։

— Աման ինչ եղաւ։

— Չեմ գիտեր։ Շատ քիչ ճանչցանք զայն։ Հինգ-վեց ամիս ապրեցաւ Մարկրիթի հետ, ան ալ գիւղի մէջ։ Մարկրիթի վերադառնալէն ետք Ամման մեկնեցաւ։

— Անկէ ետքը չտեսա՞ք։

— Բնա՛ւ։

Ես ալ նորէն չէի տեսած Ամմանը։ Ինքնիրենս կը հարցնէի թէ ուշնա եկած տեղն արդեօք Մարկրիթի մահուան թարմ լուրը հրահրած չէ՞ր անոր երբեմնի սէրը և հետեւապէս անոր վիշտը ու ինքնիրենս կ'ըսէի թէ գուցէ հիմա մոռցած է թէ՛ մեռելը և թէ իր այն խոստումը թէ պիտ նորէն տեսնեմ պիտի դար։

Այս ենթադրութիւնը հաւանական կրնար ըլլալ ուրիշի մը համար, բայց Արմանի յուսահատութեան մէջ անկեղծ չէր մը կար և մէկ ծայրայեղութենէն միւսը անցնելով, երեւակայեցի թէ վիշտը հիւանդութեան փոխուած էր և թէ իրմէ լուր չառնելուս պատճառը հիւանդ ու թերեւս մեռած ըլլալն է։

Ակամայ կը հետաքրքրուէի այս երիտասարդով։ Թերեւս այս հետաքրքրութեան մէջ եսասիրութիւն կար, թերեւս այս վշտին տակ սիրային յուզիչ պատմութիւն մը նշմարած էի և վերջապէս թերեւս այս պատմութիւնը գիտնալու փափաքս մեծ դեր ունէր այն մտատանջութեան մէջ, զոր Արմանի լռութիւնը կը պատճառէր ինծի։

Բանի որ Մ. Տիւվալ իմ տունս չէր գար նորէն, որոշեցի որ ես երթամ անոր տունը։ Պատրուակ մը գտնելը դժուար չէր։ Դժբախտաբար ո՛ւր բնակիլը չէի գիտեր ու թէպէտ չատերուն հարցուցած էի, բայց ոչ ոք կրցած էր անոր հասցէն ըսել ինծի։

Տ'Անթէն փողոցը գացի։ Մարկրիթի դռնապանը թերեւս գիտէր Ամմանին ո՛ւր բնակիլը։ Դռնապանը նոր եկեր էր և ան ալ ինծի պէս չէր գիտեր։ Այն տեղն հարցուցի թէ Օր. Կօթիէ ո՞ր գերեզմանատունը թաղուած էր։ Մօնմարթրի գերեզմանատունը թաղած են եղեր։

Ապրիլի մէջ էինք։ Օդը գեղեցիկ էր։ Գերեզմանները այլ եւս ունենալու չէին այն ցաւագին ու վշտալի երեւոյթը, զոր ձմեռը կուտայ անոնց։ Վերջապէս օդը բաւական տաք էր և ողջերը պէտք է յիչէին մեռելներն ու այցելէին անոնց։ Գերեզմանատուն գացի, ինքնիրենս ըսելով թէ Մարկրիթի հոզակոյտը տեսնելուս պէս պիտի հասկնայի թէ Ամմանի վիշտը տակաւին կը չարաչարէ՞ ու թերեւս անոր ինչ եղած ըլլալը պիտի իմանայի։

Պահապանին խցիկը մտայ և հարցուցի թէ Փետր. 22ին Մարկրիթի Կօթիէ անունով կին մը թաղուա՞ծ էր Մօնմարթրի գերեզմանատան մէջ։

Մարդը խոշոր տոմար մը թղթատեց, ուր գրուած և թուագրուած էին այս վերջին ապաստարանը մտնողներուն անունները և պատասխանեց ինծի թէ արդարև Փետր. 22ի կէս օրին, այդ անունով կին մը թաղուած էր։

Հոգրեցի որ գիտ այն գերեզմանին քով տաղնորդէ, վասն զի կարելի չէ տանց տաղնորդի քան մը գտնել մեռելներու այդ քաղաքին մէջ, որ ողջերու քաղաքին պէս իր փողոցները ունի։ Պահապանը պարտիզպան մը կանչեց, որուն հարկ եղած հրահանգները տուաւ և որ ընդմիջելով ըսաւ.

— Գիտեմ, գիտեմ...։ Օ՜հ, այդ գերեզմանը դիւրաւ կը ճանչցուի, չարունակեց ինծի դառնալով։

— Ինչո՞ւ, ըսի։

— Վասն զի անիկա միւսներէն չատ աւելի տարբեր ծաղիկներով զարդարուած է։

— Դո՞ւք հոգ կը տանիք այդ գերեզմանին։

— Այո՛, պարո՛ն, և կը փափաքէի որ ամէն ընտանիք նոյնչափ հոգածու ըլլար իր ննջեցեալներուն որչափ այն երիտասարդը, որ այդ գերեզմանը իմ խնամքիս յանձնեց։

Քանի մը չրջաններ ընելէ ետք, պարտիզպանը կեցաւ ու ըսաւ.

— Ահա աս է:

Արդարեւ աչքին առջեւ ուներ ծաղիկներու ածու մը, զոր անկարելի էր գերեզման կարծել, եթէ ճերմակ մարմարիոնէ քար մը, որուն վրայ անուն մը կար, չհաստատեր գերեզման մը ըլլալը:

Այս մարմարիոնը ուղիղ դրուած էր և երկաթէ վանդակ մը քաչուած էր ծախու առնուած հողին չուրջ ու այդ հողը ծածկուած էր ճերմակ քամէլիաներով:

— Ի՞նչ կ'ըսէք ասոր, հարցուց ինծի պարտիզպանը:

— Շատ ազուր է:

Եւ ամէն անգամ որ քամէլիա մը թռուամի, հրաման ուներ անոր տեղ ուրիչ մը դնելու:

— Այդ հրամանը ո՞վ տուած է ձեզի:

— Երիտասարդ մը, որ առաջին անգամ գալուն չատ լացաւ: Անշուշտ հանգուցեալին հին բարեկամներէն մէկն է, վասն զի կ'երեւայ թէ այս կինը անտառակ մըն էր: Կ'ըսեն թէ չատ ազուր էր: Դուք ճանչցած էք զայն, պա՛րոն:

— Այո՛:

— Միւսին պէս, բաւ պարտիզպանը չարաճճի ժպիտով մը:

— Ո՛չ, հեռու բնաւ իրմէ չեմ:

— Եւ եկած էք պինքը տեսնելու: Շատ բարեսիրտ էք, վասնզի այս խեղճ աղջիկը տեսնելու եկողները չատ չեն:

— Մարդ չի գար ուրեմն:

— Ո՛չ, բայց ի այն երիտասարդէն, որ անգամ մը եկաւ:

— Անգամ մը միայն:

— Այո՛, պարոն:

— Անկէ ի վեր չեկա՞ւ:

— Ո՛չ, բայց վերապարձին պիտի գայ:

— Ըսել է կը ճամբորդէ՞:

— Այո՛:

— Ո՛ւր ըլլալը գիտէ՞ք:

— Կարծեմ թէ Օր. Կօթիէի քրոջը գնաց:



— Ի՞նչ կ'ըսէք ձեզասոր, հարցուց ինծի պարտիզպանը:

— Ի՞նչ ընելու:

— Արտօնութիւն պիտի ուզէ անկէ ետքը գերեզմանէն հանելու և ուրիչ տեղ փոխադրելու համար:

— Ինչո՞ւ հոս ձգել չուզիր:

— Դիտէք, պարո՛ն, թէ մեռելատներուն մասին մարդոց զգայարանքը կը տարբերին: Մինք ամէն օր կը տեսնենք այս բանը: Այս հողը հինգ տարուան համար միայն գնուած

է և այն երիտասարդը կ'ուզէ մշանջենական և աւելի ընդարձակ գեղին մը ունենալ։ Նոր թաղին մէջ աւելի ազէկ պիտի ըլլայ։

— Նոր թաղ բաածնիդ ո՞րն է։

— Ձախ կողմի նոր հոզերը, զորս այժմ կը ծախեն։ Եթէ գերեզմանատունը միշտ հիմակուան պէս նայուած ըլլար, աշխարհի մէջ նմանը չէր գտնուեր։ Բայց տակաւին չատ բան կայ ընելիք մինչեւ որ բոլորովին կարգի մանէ։ Եւ յետոյ մարդիկ չատ զարմանալի են։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մարդիկ կան որ այս տեղ անգամ հպարտութիւն կը ծախեն։ Այսպէս, կ'երեւի թէ սա Օր. կօթիէն քիչ մը ցոփ կեանք անցուցեր է, ներեցէք բացատրութեանս։ Ինձմ օրիորդը հիմա մեռած է և այլ եւս ուրիշ բան մնացած չէ իրմէ բայց եթէ ինչ որ մնացած է անոնցմէ, որոնք անբասիր կեանք ունեցած են և որոնց գերեզմաններուն ծաղիկները կ'ոռոգենք ամէն օր։ Ի՛ ուրիշն, երբ Օր. կօթիէի մօտ թաղուողներուն ընտանիքները իմացան անոր ո՛վ ըլլալը, ըսին թէ պիտի ընդդիմանան անոր հոն մնալուն և թէ այսպիսի կիներու համար մասնաւոր թաղ մը ըլլալու էր, ինչպէս կայ աղքատներուն համար։ Ասիկա տանտուրճ բան է։ Ես անոնց բերնին չափը տուի։ Այդ խոշոր հասարոսները տարին չորս անգամ չեն այցելեր իրենց ննջեցեալներուն, ծաղիկները իրենք կը բերեն, և ինչ ծաղիկներ, տեսէք, զրամ ծախսել չեն ուզեր անոնց համար որոնց վրայ իբր թէ կուլան, անոնց գերեզմաններուն վրայ գրկել կուտան արցունքներ, զորս երբեք չեն թափեր և գրացիներուն համար ալ խնդիր կը հանեն։ Եթէ կ'ուզէք՝ հաւատացէք խօսքիս, պարո՛ն, ես այս օրիորդը չէի ճանչնար, չեմ գիտեր թէ ինչ ըրած է, բայց կը սիրեմ այս հէք աղջիկը և հոգ կը տանիմ ու քամէլիաներն ալ իրենց բուն գինովը կը հաշուեմ։ Իմ նախասիրած մեռելս է ասիկա։ Մենք, պարո՛ն, սոխպուած ենք մեռելները սիրելու, վասնզի ա՛նչափ զբաղած ենք որ գրեթէ ժամանակ չունինք ուրիշ բան սիրելու։

Այս մարդուն երեսը կը նայէի և ընթերցողներէս ոմանք թացատրութեան պէտք չունին հասկնալու համար թէ ո՛րքան կը յուզուէի անոր խօսքերը լսելով։

Անշուշտ ինք ալ նչմարեց, վասնզի չարունակեց.

— Կ'ըսեն թէ չատ մարդիկ մոխիրի վրայ նստած են այս աղջկան համար և թէ սիրոզներ ունէր, որ գինքը կը պաշտէին, է՛ ուրեմն, տխուր և հետաքրքրական չէ՞ որ ա նոնցմէ մէկը օր մըօրանց չի գար ու ծաղիկ մը իսկ չի գներ անոր գերեզմանին վրայ։ Դեռ ասիկա այնչափ մեղքնալի չէ, վասնզի գերեզման մը ունի և մէկ հոգի մը կայ որ կը յիշէ գինք և միւս չյիշողներուն տեղը կը լեցնէ։ Բայց մենք հոս ունինք նոյն դասակարգին պատկանող և նոյն տարիքը ունեցող հէք աղջիկներ, որոնք հասարակաց փոսին մէջ կը նետուին և սիրտս կտոր կտոր կ'ըլլայ երբ կը լսեմ անոնց տառապեալ մարմնոյն անկումը փոսին մէջ։ Անգամ մը որ մեռնին, ա՛լ անոնց վրայ մտածող չկայ։ Ջուարթ արհեստ մը չէ մնրինը, մանաւանդ սրտի տէր մէկու մը համար։ Ի՞նչ ընեմ, ձեռքս չէ։ Բանն ասկէ ազատ աղջիկ մը ունիմ և երբ անոր ասկէից մեռել մը բերեն հոս, աղջիկս կը յիշեմ և չեմ կրնար չյուզուիլ, մեռնողը աղնուական ըլլայ թէ պոռնիկ։

«Բայց անշուշտ գլուխնիդ կը ցաւցնեմ պատմութիւննե րովս և գուք գանգատ մոխիկ ընելու համար չէ որ հոս եկած էք։ Ինձի ըսին որ Օր. կօթիէի գերեզմանը ցոյց տամ ձեզի։ Ահա ասիկա է։ Կրնա՞մ ուրիշ ծառայութիւն մը մատուցանել ձեզի։

— Մ. Սաման Տիւվալի հասցէն գիտե՞ք, հարցուցի այս մարդուն։

— Այո՛, ... փողոցը կը ծանկի, գոնէ ես հոն գացի ձեր տեսած այս ծաղիկներուն փոխարժէքը առնելու համար։

— Շնորհակալ եմ, բարե՛կամս։

Վերջին տնտարկ մը ձգեցի այս ծաղկազարդ գերեզմանին վրայ, որուն խորը կ'ուզէի թափանցել ակամայ, տեսնելու համար թէ հողը ինչ ըրած էր իր ծոցը նետուած այն ազուոր արարածը և հետացայ արտասմ տխուր։

— Արդեօք Մ. Տիւվա՞լը տեսնել կ'ուզէք, պարո՛ն, հարցուց պարահիպպանը որ քովէս կը քալէր։

— Այո՛։

— Հարցնելուս պատճառը սա է որ վստահ եմ թէ տակաւին վերադարձած չէ, ապա թէ ոչ գինքը այստեղ կը տեսնէի արդէն։

— Ուրեմն համոզուա՞ծ էք թէ Մարկրիթը մոռցած չէ։

— Ո՛չ միայն համոզուած եմ, այլ նաև գրաւ կը դնեմ որ անոր գերեզմանը փոխել ուզելուն պատճառը ուրիշ բան չէ բայց եթէ անգամ մըն ալ տեսնել զայն։

— Ի՞նչպէս։

— Գերեզմանատունն եկած օրը առաջին անգամ սա խօսքը ըրաւ. «Ի՞նչպէս ընելու է որ անգամ մը տեսնեմ զայն։» Գերեզմանը փոխելով միայն կրնար ըլլալ այս բանը ու ես բացատրեցի իրեն թէ ինչ ձեւակերպութիւններ կատարելու էր այս փոխոխութիւնը ձեռք բերելու համար, վասնզի պիտէք թէ մեռել մը մէկ գերեզմանէն ուրիշ մը փոխադրելու համար պէտք է ճանչնալ զայն և միայն ընտանիքը կրնայ արտօնել այս գործողութիւնը, որուն պէտք է նկրկայ գանուի ոստիկանութեան քօմիսէր մը։ Այս արտօնութիւնը տանելու համար է որ Մ. Տիւվալ Օր. կօթիէի քրոջը մօտ գնաց և վերադարձին անչուշտ առաջին անգամ հոս պիտի այցելէ։

Գերեզմանատան դուռը հասեր էինք։ Նորէն չնորհակալ եղայ պարահիպպանին պարգեւ մը տալով անոր և գացի Առման Տիւվալի բնակարանը, որուն հասցէն առած էր ինծի։

Առման վերադարձած չէր։

Երկար մը ձգեցի, խնդրելով որ վերադառնալուն պէս գայ տեսնէ զիս կամ թէ իմացնէ ինծի թէ ո՛ւր կրնամ գըտնել զինքը։

Հետեւեալ առաւօտ Տիւվալէն նամակ մը առի, որով իր վերադարձը կը ծանուցանէր ինծի և կը խնդրէր որ իր տունը երթամ, որովհետեւ, կ'աւելցնէր, սաստիկ յոգնած ըլլալով, իրեն համար անկարելի էր դուրս ելլել։

Ջ.

Առմանը անկողնին մէջ գտայ։

Ջիս տեսնելուն պէս ինծի երկնցուց ձեռքը, որ կրակհատի մէջ էր։

— Տենդ ունիք, ըսի իրեն։

— Բան մը չէ, ամառապարանքով կատարուած ճամբորդութեան մը յոգնութիւնն է։



Առմանը անկողնին մէջ գտայ

— Մարկրիթի քրոջը քովէ՞ն կը գառնաք։

— Այո՛, ո՞վ ըսաւ ձեզի։

— Դիտեմ։ Ձեր փափաքը կատարե՞ց։

— Այո՛։ Բայց ո՞րկէ իմացաք ճամբորդութիւնս և անոր նպատակը։

— Գերեզմանատան պարահիպպանը ըսաւ։

— Գերեզմանը տեսա՞ք։

Հազիւ կը համարձակէի պատասխանել, վասն զի այս խօսքին չեչաէն հասկցայ թէ Առման տակաւին հնթակայ էր

այն յուզումին, որուն վկան եղած էի և թէ ամէն անգամ որ իր մասածումը կամ ուրիշի մը խօսքը այս կսկծալի նիւթը յիշեցնէր իրեն, այդ յուզումը տակաւին երկար տաեն պիտի յաղթէր իր կամքին:

Ուսաի գլխի չարժումով մը միայն պատասխանելով դոհացայ:

— Աղէկ հոգ տարի՛ր է գերեզմանին, չարուեցակեց Առաման:

Արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ հոսեցան հիւանդին այտերուն վրայ: Առաման գլուխը անդին դարձուց, որ այդ արցունքները չտեսնէ: Ջանաց ձեւացուցի և փորձեցի խոսակցութեան նիւթը փոխել:

— Երեք չաբաթ եղաւ մեկնելիդ, ըսի:

Առաման ձեռքը աչքերուն տարաւ և պատասխանեց.

— Այո՛, ճիշտ երեք չաբաթ է:

— Ձամբորդութիւնդ երկար տեւեց:

— Օ՛հ, չարուեցակ չեմ ձամբորդեցի: Տանըջիդ օր հիւանդացայ, ապա թէ ոչ չատոնց վերադարձած կ՛ըլլայի: Բայց հաղիւ թէ այն գիւղը հասեր էի, անոր եկաւ վրաս և տիպհուեցայ անհնակէն դուրս չկրկել:

— Եւ մեկնեցաք առանց աղէկ մը բժշկուելու, այնպէս չէ՞:

— Եթէ ուզէ օր ալ ձեռքի այն տեղը, կը մեռնէի:

— Բայց հիմակ որ վերադարձած էք, պէտք է խնամէք ինքզինքնիդ: Ձեր բարեկամները ձեզ տեսնելնուն պէս պիտի գան: Ամէնէն առաջ ես, եթէ թոյլ տաք:

— Երկու ժամէն պիտի կրկին անկողնէս:

— Ի՞նչ անխոհեմութիւն:

— Այնպէս պէտք է:

— Այդչափ տիպղոգակա՞ն է գործերնիդ:

— Պէտք է որ ոտիկանութեան քօմիսէրին երթամ:

— Ինչո՞ւ ուրիշի մը չէք յանձներ այդ գործը, որ կըրնայ աւելի հիւանդացնել ձեզ:

— Միակ բանն է տիկա, որ կրնայ բժշկել զիս: Պէտք է որ տեսնեմ զայն: Իր մահը լսելէս և մանաւանդ իր գեբեզմանը տեսնելէս ի վեր այլ եւս քնացած չունիմ: Ձեմ կրնար երեւակայել թէ մեռած լլայ այն կինը, զոր աչքերան նորատի ու գեղեցիկ թողած էի: Պէտք է որ համոզուիմ և աչքովս տեսնեմ թէ Աստուած ինչ ըրած է այն էակը, զոր այնչափ սիրեցի: Թերեւս տեսարանին դղրտանքը յաջորդէ յիշատակին յուսահատութեանը: Ինծի պիտի ընկերանաք, այնպէս չէ՞... եթէ ձեզի չատ ձանձրութիւն չպատճառէր տիկա:

— Ինչը ինչ ըսաւ ձեզի:

— Բան մը չըսաւ: Շատ զարմացաւ որ օտարական մը կ՛ուզէր գեաին մը գնել և գերեզման մը չունել տալ Մարկրիթի համար և անմիջապէս տատրագրեց իրմէ խնդրած արտօնութիւնս գիրը:

— Հաւատացէք ինծի, աղէկ կ՛ըլլայ որ ձեր բժշկութիւնն սպասէք մարմնոյն փոխադրութիւնը կատարելու համար:

— Օ՛հ, անոգ եղիք, քաջութիւնս պիտի չկորսնցնեմ: Եւ յետոյ, խելքս պիտի թողնեմ եթէ կարելի եղածին չափ չտեսով գլուխս չհանեմ այս որոշումը, որուն գործադրութիւնը պէտք մը եղած է վչտիս համար: Կ՛երդնում թէ պիտի չհանգարտիմ մինչեւ որ չտեսնեմ Մարկրիթը: Տիկա պիտ տոջորոշ տենդին մէկ ծարաւը, անքնութեանս մէկ երազը, զառանցանքիս մէկ արդիւնքն է թերեւս: Բայց եթէ հարկ ըլլայ որ տեսնելէս առաջ Տրաբեան կրօնաւոր մը ըլլամ Մ. ը Ռանսէի պէս, պիտի տեսնեմ:

— Կը հակնամ, ըսի Առամանին, և բոլորովին ձեր տրամադրութեան տակ եմ: Ժիւլի Տիւբրան տեսա՞ք:

— Այո՛: Օ՛հ, առաջին անգամ Բարիզ վերադարձած օրս իսկ տեսայ զայն:

— Ձեզի յանձնեց այն թուղթերը, զորս Մարկրիթ անոր թողած էր ձեզի տրուելու համար:

— Ահաւասիկ:

Առաման բարձէն տակէն թուղթերու ծրար մը հանեց և անմիջապէս տեղը դրաւ:

— Այս թուղթերուն պարունակութիւնը դուց պիտեմ, բաւ ինձի: Երեք չաթաթէ ի վեր օրը տատն անգամ կարդացի զանոնք: Դուք ալ պիտի կարդաք, բայց եաքը, երբ հանդարտութիւնս գանեմ ու երբ կարենամ հասկընել ձեզ թէ ո՛րքան զգացում և սէր կայ այս խոստովանութեան մէջ: Ա՛ւ այժմ ծառայութիւն մը պիտի խնդրեմ ձեզմէ:

— Ի՞նչ է:

— Վարը կառք մը ունի՞ք:

— Այո՛:

Ի՛ ուրիշն, կը հաճի՞ք անցագիրս առնել և նամակատուն երթալով հարցնել թէ ինձի համար նամակ եկած է: Հայրս ու քոյրս գրած ըլլալու են ինձի ի Բարիզ, ուրիկ այնքան աճապարանքով մեկնեցայ որ ժամանակ չունեցայ երթալ նայելու: Երբ վերադառնաք, միասին կ'երթանք ոստիկանութեան քօմիսէրին և վազուան արարողութիւնը կ'իմացնենք անոր:

Ամման իր անցագիրը առաւ ինձի ու ես ժան-ժագ-Ռուսօ փողոցը գացի:

Տիւվալի անունին երկու նամակ եկած էր, զորս առի ու գարձայ:

Ամման հագուած էր և դուրս ելլելու պատրաստ վիճակի մէջ կը գտնուէր:

— Շնորհակալ եմ, բաւ ինձի նամակները առնելով: Այո՛, աւելցուց հացկներուն նայելով, հօրմէս և քրոջմէս է: Իմ լուութեանս պատճառը հասկցած ըլլալու չեն:

Բացաւ նամակները և աւելի գուշակեց անոնց պարունակութիւնը քան թէ կարդաց, վասնզի իւրաքանչիւրը չորս էջ էր ու վայրկեան մը եաքը ծալլեց զանոնք:

— Մեկնինք, բաւ ինձի: Վազը կը պատասխանեմ:

Ոստիկանութեան քօմիսէրին գացինք և Ամման անոր յանձնեց Մարկրիթի քրոջ արտօնագիրը:

Քօմիսէրը ի փոխարէն ուրուր ծանուցագիր մը գերեզմանատան պահապանին ուղղուած: Որոշուեցաւ որ Օր. Կօթիէի մարմնոյն տեղափոխութիւնը տեղի ունենար յաջորդ օրը, առաւօտեան ժամը 10ին, և թէ ժամ մը առաջ ես պիտի երթայի զինքը առնելու և միասին գերեզմանատուն պիտի ուղղուէինք:

Ես ալ հետաքրքիր էի այս տեսարանին ներկայ գտնուելու և կը խոստովանիմ թէ գիշերը քունս չտարաւ:

Ձիս պաչարող մտածումներէն դատելով, այն գիշերը չատ երկար երեւցած ըլլալու էր Ամմանի:

Երբ հետեւեալ օրը ժամը 9ին իր սենեակը մտայ, Ամման սովորի կերպով ժպտուն էր, բայց հանդարտ կ'երեւար:

Ժպտեցաւ ու ձեռքը ինձի երկնցուց:

Մոմերը մինչև ծայրը վառեր էին և դուքս կլլէի առաջ Ամման հօրը ուղղուած խիստ տուուար նամակ մը առաւ, որուն մէջ անչուշտ գրած էր իր գիշերային տպաւորութիւնները:

Կէս ժամէն Մօնմարթռ ժամանեցինք:

Քօմիսէրը մեզի կ'սպասէր արդէն:

Յամրօրէն ուղղուեցանք դէպ ի Մարկրիթի գերեզմանը: Քօմիսէրը ամէնէն առաջ կը քալէր: Ամման ու ես քանի մը քայլ հեռուէն կը հետեւէինք անոր:

Աւեն աւեն կ'զգայի որ ընկերոջս թեւը ջղաձգօրէն կը սարսռար, որպէս թէ յանկարծ սարսուռ մը պատած ըլլար իր ամբողջ մարմնոյն վրայ: Այն տեսն երեսը կը նայէի: կը հասկնար նայուածքիս պատճառը և կը ժպտէր ինձի: Բայց տունէն կլլեցնէս ի վեր խօսք մը փոխանակած չէինք իրարու հետ:

Գերեզմանէն քիչ մը հեռու, Ամման կեցաւ ու սրբեց դէմքը, որ քրտինքի խոշոր կաթիլներով ողողուած էր:

Այս դադարէն օգտուեցայ չունչ առնելու համար, վասն զի իմ սիրտս ալ կարծես մամուլի մը տակ կը ճմլուէր:

Ինչո՞ւ մարդ ցաւագին հաճոյք մը կ'զգայ այս կարգի տեսարաններէ: Երբ գերեզմանին քով հասանք, պարիզպանը մէկզի առած էր ծաղիկներու բոլոր թաղարները, վերցուցած էր երկաթեայ վանդակը և երկու հոգի հողը կը փորէին:

Առման ծաւի մը կրճնեցաւ ու դիտեց։

Կարծես թէ ամբողջ կեանքը աչքերուն մէջ կեդրոնացած էր։

Յանկարծ բրիչներէն մէկը քարի մը զարնուած ըլլալը յայտնող ձայն մը հանեց։

Այս ձայնին վրայ Առման կարծես թէ երկարատեան մղումի մը ենթարկուելով նահանջեց և ձեռքս ցաւցնելու ասպիճան ուժով մը սեղմեց։

Դիմաթաղ մը խոշոր թի մը առնելով քիչ քիչ փոսը պարպեց։ Յետոյ, երբ մնացին միայն քարերը, որոնցմով դագաղը կը ծոցեն, զանոնք մի առ մի դուրս նետեց։

Կը դիտէի Առմանը, վաստղի ամէն վայրկեան կը վախնայի թէ մի՛ գուցէ ընկճուէր այն զգայութիւններուն տակ, զորս ակներև կերպով համախմբած էր իրեն մէջ։ Բայց անիկա միշտ կը նայէր, կենդանի պէս բացած ու սևեռած էր աչքերը ու այտերու և չրթունքի թեթև դողը միայն կը յայտնէր թէ ջղային բուռն տագնապի մը ենթարկուած էր։

Իսկ ես սա միայն կրնամ ըսել թէ ևկած ըլլալուս կը զղջայի։

Երբ դագաղը բոլորովին երեւան ելաւ, Քօմիսէրը ըսաւ դիմաթաղերուն.

— Բացէ՛ք։

Մարդիկը հնազանդեցան, որպէս թէ իրենց ըրածը ամենասպարզ բան մըն էր։

Դագաղը կաղնեփայտէ էր և սկսան կափարիչի սեղ ծառայող վերի տախտակներուն պտուտակները քակել։ Հողին խոնաւութիւնը ժանգոտած էր այդ պտուտակները, այնպէս որ դագաղը զժուարութեամբ բացուեցաւ։ Նեղկալի հոտ մը տարածուեցաւ, հակառակ անուշաբոյր առնկերուն, զորս ցանած էին անոր վրայ։

— Ո՛վ Աստուած իմ, Աստուած իմ, մրմնաց Առման։

Եւ աւելի ժժգոնեցաւ։

Դիմաթաղները ալ նահանջեցին։

Ապխտակ խոշոր պատանք մը կը ծածկէր դիակը, որուն անգամներուն մէկ քանի մասերը ցոյց կուտար։ Այս պատանքին մէկ ծայրը գրեթէ ամբողջովին կորսուած ըլլալով, մեռելին մէկ ոտքը դուրսը մնացած էր։

Նետաղելու վրայ էի և սոյն տողերը գրած պահուս իսկ այս տեսարանին յիշատակը իր ահաւոր իրականութիւնովը կը ներկայանայ աչքիս առջև։

— Աճապարենք, ըսաւ քօմիսէրը։

Այն տանն երկու մարդերէն մէկը ձեռքը երկնցուց, սկսաւ պատանքը քակել և անոր մէկ ծայրէն բռնելով ու քաշելով յանկարծ երեւան հանեց Մարկրիթի դէմքը։

Սոսկալի էր տեսնել, սոսկալի էր պատմել։

Աչքերուն տեղ երկու ծակեր միայն մնացած էին։ Շրթները անհետացած էին և սպիտակ ակռաները իրարու մէջ անցած էին։ Երկար, սև ու չոր մազերը քունքերուն փաթաթած էին և քիչ մը կը ծածկէին այտերուն կանաչագոյն խոռոչները և տակաւին ճանչցայ այն ճերմակ, վարդագոյն ու ոսկեթել դէմքը, զոր չաճախ տեսած էի։

Առման, առանց ակնարկը այս դէմքէն կարենալ հեռացնելու, թաչկինակը բերնին տարած էր ու կը խածնէր զայն։

Ինծի անանկ եկաւ թէ երկրաթէ չրջանակ մը գլուխս կը ճմլէր։ Ջոզ մը իյաւ աչքերուս վրայ։ Ականջներս լեցան բզզոցներով։ Ուրիշ բան չկրցայ ընել բայց եթէ բանալ սրտակ մը, զոր միասին բերած էի նախազգուշութեան համար և անոր պարունակած ազերը ուժգնօրէն հոտոտելի։

Այս մթագնումին մէջ էի երբ լսեցի որ քօմիսէրը կ'ըսէր Մ. Տիւվալի.

— Ձանչցա՞ք, ա՞ս է։

— Եա՛, պատասխանեց երիտասարդը խուլ ձայնով մը։

— Այն տանն դոցեցէ՛ք ու տարէ՛ք, ըսաւ քօմիսէրը։

Դիմաթաղերը նորէն մեռելին երեսին վրայ ձգեցին պատանքը, դոցեցին դագաղը, ծայրերէն բռնեցին և ցոյց տըրուած տեղը տարին զայն։

Առման չէր չարժեր։ Աչքերը գամուած էին այդ պարապ փոսին վրայ։ Գունատած էր այն դիակին պէս, զոր քիչ մը առաջ տեսած էինք...։ կարծես թէ քար կտրած էր։

Հասկցայ թէ այս անսարոնը անհետանալով, Առմանի վիշտը պիտի նուազէր։

Ֆամիլէրին մօտեցայ։

— Պարոնին ներկայութիւնը անդրաժե՞շտ է տակաւին, ըսի Առմանը ցոյց տալով։

— Ո՛չ, ըսաւ, ու նոյն իսկ խորհուրդ կուտամ ձեզի որ տանիք զինքը, վասնզի հիւանդ կ'երեւայ։

— Եկէք, ըսի այն տանն Առմանի, անոր թեւը բռնելով։

— Ի՞նչ, ըսաւ երեսս նայելով որպէս թէ չէր ճանչցած զիս։

— Վերջացաւ, աւելցուցի, պէտք է երթանք, բարեկա՛մս, ժոգունած էք, կը մսիք։ Այս յուզումներով պիտի սպաննէք ինքզինքնիդ։

— Իրաւունք ունիք, երթա՛նք, պատասխանեց մեքենաբար, բայց առանց քայլ մը առնելու։

Այն տանն թեւէն բռնեցի ու քաշեցի։

Կը թողուր որ տղու մը պէս քաշեմ տանիմ զինքը։ Միայն երբեմն կը մրմռար.

— Աչքերը տեսա՞ք։

Եւ նորէն կը պառնար, որպէս թէ այն երեւոյթը զինքը կը կանչէր։

Սակայն սկսաւ անկանոն կերպով քալել։ Կարծես թէ ցնցումներով կը յառաջանար։ Ակռաները կը կափկափէին։ Ձեռքերը պաղ էին։ Ջղային բուռն դրգռութիւն մը գրաւած էր ամբողջ մարմինը։

Հետը խօսեցայ։ Պատասխան չտուաւ։

Միայն կը թողուր որ տանիմ զինքը։

Դրան առջեւ կառք մը գտանք։ Ճիշդ ժամանակն էր։

Հազիւ թէ կառք նստած էր, սարսուռը աւելցաւ և ջղային ճչմարիտ տագնապի մը ենթարկուեցաւ, որու միջոցին վախնալով որ կը սարսափիմ, կը մրմռար ձեռքս սեղմելով.

— Բան մը չէ, բան մը չէ, կ'ուզէի լալ։



— Կը՞ճանչնա՞ք...

Եւ կը լսէի որ կուրծքը կ'ուռէր, սրիւնը աչքերուն մէջ կը խուժէր, բայց արցունք չէր գար։

Իրեն հասանել սուի այն սրուակը որ ինծի օգտակար եղած էր ու երբ իր տունը հասանք, սարսուռը միայն կը չարունակէր տակաւին։

Առաջին օգնութեամբ պահակեցուցի զինքը, անհակին մէջ աղուոր կրակ մը վառել տալի և վազեցի բժիշկին, որուն պատմեցի անցած դարձածը։

Շուտով եկաւ։

Առաջն կաս-կարմիր կարած էր։ Կը զառանցէր և կըցկտուր խօսքեր կը թոթովէր, որոնց մէջէն Մարկրիթի անունը միայն կը լսուէր որոշակի։

— Ի՞նչպէս զգաք, հարցուցի առաջդարին, երբ հիւանդը քննեց։

— Ուղեղային տենդ ունի, և ասիկա բարեբախտութիւն է, վասնզի եթէ այս տենդը չգար, պիտի խենթենար։ Ֆիզիքական հիւանդութիւնը բարեբախտաբար պիտի սպաննէ բարոյական հիւանդութիւնը և ամիսէ մը թերեւս երկուքէն ալ պիտի փրկուի։

Է.

Առաջնի ենթարկուածին պէս հիւանդութիւնները սա աղէկութիւնը ունին որ կամ անմիջապէս կ'սպաննեն և կամ չուտով կը յաղթուին։

Պատմած դէպքերէս տասնըհինգ օր ետքը Առաջն ապաքինելու վրայ էր և սերտ բարեկամութիւնով մը կապուած էինք իրարու։ Իր հիւանդութեանը ամբողջ տեւողութեան միջոցին հազիւ տենեակէն դուրս ելած էի։

Գարունը առատօրէն սփռած էր իր ծաղիկները, տերեւները, թռչունները, երգերը և բարեկամիս պատուհանը զարթօրէն կը բացուէր պարտէզին վրայ, որուն առողջաւէտ բոյրերը մինչև իրեն կուգային։

Բժիշկը արտօնած էր ոտքի ելլելու, և չատ անգամ բաց պատուհանին առջև նստած կը խօսակցէինք արեւին ամէնէն տաք եղած տաեղը, այսինքն կէս օրէն մինչև ժամը երկու։

Կ'զգուշանայի Մարկրիթի խօսքը ընելու, տակաւին վախնալով որ այս անունը կ'արթնցնէ հիւանդին առերեւոյթ հանդարտութեանը տակ քնացած սխտոր յիշատակ մը։ Բայց Առաջն ընդհակառակը կարծես հաճոյք կ'զգար անոր վրայ խօսելով, ո՛չ թէ առաջուան պէս լալագին, այլ անուշ ժպիտով մը, որ կ'սպասուէր զիս իր հոգեկան վիճակին վրայ։

Դիտած էի որ վերջին անգամ գերեզմանատունէն այցելելէն և իրեն մէջ այն բուռն տագնապը առաջ բերող տեսարանէն ի վեր բարոյական վիշտին չափը լեցուած կը թուէր հիւանդութեամբ և թէ Մարկրիթի մահը այլ եւս անդիմալին երեւոյթովը չէր ներկայանար իրեն։ Տեսակ մը մխիթարութիւն առաջ եկած էր ձեռք բերած առաւգութենէն և չատ անգամ իր մտքին առջև ներկայացող սխտոր պատկերը վանելու համար Մարկրիթի հետ իր կապակցութեան երջանիկ

յիշատակներուն մէջ կը մխրճուէր, և կարծես թէ այլ եւս անոնց վրայ միայն խորհիլ կ'ուզէր։

Մարմինը տենդին ատակութենէն և նոյն իսկ բուժումէն խիստ տկարացած ըլլալով, միտքը չէր կրնար հանդուրժել բուռն յուզումի և գարնանային ու տիեզերական ուրախութիւնը, որով չրջապատուած էր Սաման, իր մտածումը տակաւին կը փոխադրէր ժպտուն և զուարթ պատկերներու վրայ։

Միշտ յամառօրէն չէր ուզած իր ընտանիքին իմացնել ենթարկուած վտանգը ու երբ ազատած էր, հայրը տակաւին չէր գիտեր հիւանդութիւնը։

Իրիկուն մը պատուհանին առջեւ մնացեր էինք սովորականէն աւելի ուշ։ Օդը հիանալի էր և արեւը կապոյտ ու ոսկի գոյն վերջալոյսի մը մէջ կը նիրհէր։ Թէև Բարիզի մէջ էինք, բայց մեր չուրջը գտնուած կանաչութիւնը կարծես թէ աշխարհէն բաժնած մեկուսացուցած էր մեզ և հազիւ թէ երբեմն կառքի մը ձայնը մեր խօսակցութիւնը կը խանգարէր։

— Գրեթէ տարւոյն այս եղանակին մէջ և տասնկ օրուան մը իրիկունը ճանչցայ Մարկրիթը, ըսաւ հնծի Սաման, իր մտածումներուն ընկնելով և ա՛չ թէ իմ ըսածներուս։

Պատասխան չտուի։

Այն տեն հնծի դառնալով ըսաւ.

— Պէտք է ասկայն այս պատմութիւնը ընեմ ձեզի, գիրք մը կը չինէք, որուն պիտի չհետաքրքրուիք, բայց թերեւս չահեկան պիտի ըլլայ։

— Եաքը կը պատմէք, բարե՛կամս, ըսի, տակաւին աղէկ մը ապաքինած չէք։

— Օդը տաք է, վառեակի ճերմակ միսը կերայ, ըսաւ ժպտելով, տենդ չունիմ, ընելիք գործ մը չկայ, ուստի ամէն բան պիտի պատմեմ ձեզ։

— Քանի որ անպատճառ կ'ուզէք, մնիկ կ'ընեմ։

— Շատ պարզ պատմութիւն մըն է, սակայն այն տեղն, և դէպքերուն կարգովը պիտի պատմեմ ձեզի։ Եթէ եաքը գրի առնէք, ուզած կերպովիդ կրնաք պատմել։

Ահա թէ ի՛նչ պատմեց հնծի։ Հազիւ քանի մը բառ փոխած եմ այս արտայայտ պատմութեան մէջ։

— Այո՛, չարունակեց Սաման, գլուխը թիկնաթոռին յենարանին վրայ դնելով, տասնկ իրիկուն մըն էր։ Ցօրեկը գիւղին մէջ անցուցած էի բարեկամի մը՝ կասթօն Ո...ի հետ։ Իրիկունը Բարիզ դարձած էինք և գործ մը չունենալով, վառեմէի թատրոնը գացած էինք։

Միջնարարի մը պահուն դուրս ելանք և նրբանցքին մէջ տեսանք բարձրահասակ կին մը, զոր բարեկամս ողջունեց։

— Ո՞վ է տիկս, հարցուցի։

— Մարկրիթ Կօթիէն է, ըսաւ։

— Ինծի կուգայ որ չատ փոխուեր է, վտանգի չճանչցայ, ըսի յուզումով մը, որուն պատճառը պիտի հասկնաք հիմա։

— Հիւանդ էր։ Խեղճ աղջիկը չատ պիտի չապրի։

Երէկուան պէս կը յիշեմ այս խօսքերը։

Պէտք է գիտնաք, բարե՛կամս, թէ երկու տարիէ ի վեր այս աղջկան հանդիպելուս պէս տարօրինակ տպաւորութիւն մը կ'ունենայի։

Առանց պատճառը գիտնալու, կը տժգունէի և սիրտս ուժգնօրէն կը բաբախէր։ Բարեկամ մը ունիմ որ թատրոնի դիտութիւններով կ'զբաղի։ Անոր հոգետեսներու տանչութիւն կ'տնուանէր այս զգացածս։ Իսկ ես պարզապէս կը կարծեմ թէ Մարկրիթի սիրահարը ըլլալու առնմանուած էի և տսիկա կը նախզգայի։

Իրողութիւնը սա է որ տնիկա իրական տպաւորութիւն մը կը գործէր վրաս, թէ բարեկամներէս չատեր նչմարած էին տսիկա և չատ խնդացած էին հոգեկոչով թէ այդ տպաւորութիւնը ա՛րդիկ կուգար ինծի։

Առաջին անգամ տեսայ զտնիկա Սակրոնի հրապարակին վրայ, Սիւսի դրան առջեւ։ Բաց կառք մը կեցած էր հոն ու ձերմակներ հագած կին մը իջած էր տնկէ։ Աքանչացումի մրմունջով մը ընդունուած էր իր մուտքը այդ վաճառատան մէջ։ Իսկ ես կեցած տեղս գամուած մնացի մինչեւ դուրս ելլելը։ Ցուցափեղկերուն մէջէն կը տեսնէի որ գնելիք առարկաները կ'ընտրէր։ Կրնայի ներս մտնել, բայց չէի հա-

մարձակեր։ Չէի գիտեր թէ ո՛վ էր այդ կինը ու կը վախնայի որ վաճառատունէն ներս մտնելուս պատճառը կը գուշակէ ու կը սրտնեղի։ Սակայն չէի յուսար որ անգամ մըն ալ կը տեսնեմ զայն։

Վայելուչ կերպով հագուած էր։ Կը կրէր մուգլիներ գարնանային չրջազգեստ մը, հնդկական քաուչուքի չալ մը, որուն անկիւնները ոսկի թելերով ու մետաքսէ ծաղիկներով ասեղնագործուած էին, խալական յարդէ գլխարկ մը և միակ ապարանջան մը, ոսկիէ խոշոր չղթայով, որ այն ատենը նորաձեւութիւն էր։

Կառքը նստաւ ու մեկնեցաւ։

Վաճառատան պաշտօնեաներէն մէկը դրան առջև կեցած էր և գեղանի յաճախորդուհիին կառքին ետեւէն կը նայէր։ Մօտեցայ անոր և ազաչեցի որ այդ կնոջ անունը ըսէ ինծի։

— Օր. Մարկրիթ Կօթիէն է, պատասխանեց։

Չհամարձակեցայ ո՛ւր բնակիլը հարցնելու և հեռացայ։

Այս տեսիլքին յիշատակը, վաղուի ճշմարիտ տեսիլք մըն էր, մոքէս չելաւ, ինչպէս կ'ելլէին այն տեսիլքները, որոնց հանդիպած էի արդէն, ու ամէն տեղ կը փնտռէի ձերմակներ հագած ու արքայօրէն գեղեցիկ այդ կինը։

Քանի մը օր ետքը, մեծ ներկայացում մը տրուեցաւ Օբէռա-Քոմիքի մէջ, ուր գացի։ Բեմին մօտ օթեակներէն մէկուն մէջ առաջին անգամ տեսած անձս եղաւ Մարկրիթ Կօթիէն։

Երիտասարդը, որ հետս կը գտնուէր, նմանապէս ճանչցաւ զայն, վաղուի անոր անունը տալով ըսաւ ինծի.

— Սա աղտոր աղջկանը նայեցէք։

Այս միջոցին Մարկրիթ մեր կողմը կը նայէր դիտակով։ Բարեկամս նչմարեց, ժպտեցաւ անոր և նչան ըրաւ որ իրեն այցելութեան երթայ։

— Երթամ բարեւեմ զինքը, և չուտով կը դառնամ, ըսաւ բարեկամս։

Ինքզինքս չկրնալով զսպել ըսի.

— Շատ երջանիկ էք։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ այդ կինը տեսնելու պիտի երթաք։

— Սիրահարուա՞ծ էք անոր։

— Ո՛չ, ըսի կարմրելով, —վասն զի ես ալ տառապիլ չէի գիտեր թէ ի՛նչ կ'զգայի – , բայց կ'ուզէի ծանօթութիւն հաստատել անոր հետ։

— Հետս եկէք, ձեզ ներկայացնեմ։

— Նախ արտօնութիւն խնդրեցէք անկէ։

— Օ՜հ, տատնկ բաներու պէտք չկայ, եկէ՛ք։

Բարեկամիս խօսքերը նեղութիւն կը պատճառէին ինծի։ Սիլաս կը դողար որ Մարկրիթ իրեն մասին իմ զգացածներս անարժան կ'ըլլար։

Ալֆօնս Քառի մէկ գիրքին մէջ մարդ մը կայ որ իրիկուն մը կը հետեւի խիստ վայելուչ կնկան մը, որուն սիրահարուած էր առաջին տեսութեամբ։ Մէնքան գեղեցիկ էր անիկա։ Այդ կնոջ ձեռքը համբուրելու համար ամէն ձեռնարկ ընելու այժ, ամէն բանի յաղթելու կամք, ամէն բան ընելու քաջութիւն կ'զգայ իրեն մէջ։ Հազիւ թէ կը համարձակի նայիլ այն վայելուչ արուեստին, զոր կինը երեւան կը հանէ չրջազգեստին վէշը գետին քաշելով չալատաուելու համար։ Մինչ ինք կ'երազէր այն բոլոր բաներուն վրայ, զորս պիտի ընէր այդ կինը ձեռք անցընելու համար, անիկա փողոցի մը անկիւնը կը կեցնէ գինք և կը հարցնէ թէ կ'ուզէ՞ իր տունը գալ։

Մարդը գլուխը անդին կը դարձնէ, փողոցին միւս կողմը կ'անցնի և իր տունը կը դառնայ արագաւ տխուր։

Այս օրինակը կը յիշեի ու ես որ պիտի ուզէի այդ կնոջ համար տառապիլ, կը վախնայի թէ չատ չուտով կ'ընդունի գիս և անմիջապէս ինծի կը չնորհէ սէր մը, զոր ես կ'ուզէի ստանալ երկար սպասումով կամ մեծ զոհողութեամբ։ Մենք՝ երիկ մարդերս այսպէս ենք և բարեբախտութիւն է որ երեւակայութիւնը զգայարանքներուն կը թողու այս բանասեղծութիւնը և մարմնոյն տենչանքները այս զոհողութիւնը կ'ընեն հոգիին երազներուն։

Վերջապէս եթէ ըսէին ինծի թէ այս կինը այս գիշեր ձերը պիտի ըլլայ և վաղը պիտի սպաննուի՛ք, կ'ընդունէի։ Բայց եթէ ըսէին թէ տասը ոսկի առէք և սիրողը պիտի ըլլաք, պիտի մնայէի ու պիտի լայն ժպտէ մը պէս որ արթընցած առեն երազին մէջ տեսած դղեակին անհետանալը կը նշմարէ։

Սակայն կ'ուզէի ճանչնալ զայն։ Ասիկա միջոց մը ու նոյն իսկ միակ միջոցն էր անոր վրայ գազափար մը կազմելու համար։

Ուստի բարեկամիս ըսի որ անպատճառ կ'ուզէի իր արժանաւորութիւնովը ներկայանալ իրեն և երջանկութեան մէջ թաւիտասնեցայ, մտածելով որ հիմա պիտի տեսնէր զիս և չգիտնալով թէ ինչ դիրք բռնելու էր իր ակնարկին առակ։

Կ'աշխատէի առաջուընէ պատրաստել անոր ըսելիք խօսքերս։

Սէրը ինչ վեհ ազայութիւն մըն է։

Վայրկեան մը հաքը բարեկամս եկաւ։

— Մեզի կ'սպասէ, ըսաւ։

— Առանձի՞ն է, հարցուցի։

— Ուրիշ կին մը կայ քովը։

— Երիկ մարդ չկա՞յ։

— Ո՛չ։

— Երթա՛նք։

Բարեկամս թատրոնին դրանը կողմը գնաց։

— Ադ կողմէն չէ, ըսի։

— Շաքարեղէն ուզեց, երթանք գնենք։

Օքեռայի բատաժին մէջ գտնուած չաքարավաճառի մը խանութը մտանք։

Կ'ուզէի ամբողջ խանութը գնել, և կը նայէի թէ ինչ տեսակ բաներ ընտրելու էր երբ բարեկամս ըսաւ.

— Վիպրա մը սառնապատ խազող տուէք։

— Կը սիրէ՞, գիտէ՞ք։

— Ուրիշ չաքարեղէն չուտար։ Ամէն մարդ գիտէ ասիկա։ Ա՛հ, չարունակեց, երբ խանութէն դուրս ելանք, գի-

տէք թէ ինչ տեսակ կնոջ մը պիտի ներկայացնեմ ձեզ։ Մի՛ կարծէք թէ դքսուհի մըն է։ Պարզապէս պռունկ մըն է, սիրելի՛ս։ Ուստի մի՛ նեղուիք և մտքերնէդ ինչ որ անցնի ըսէք։

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, թոթովեցի։

Եւ հանեցէն գացի ինքնիրենս ըսելով որ իմ սէրէս պիտի բժշկուէի։

Երբ օթեակ մտայ, Մարկրիթ քահ քահ կը խնդար։

Կ'ուզէի որ ախուր ըլլար։

Բարեկամս զիս ներկայացուց։ Մարկրիթ գլխովը թեթեւ խոնարհութիւն մը ըրաւ ու ըսաւ.

— Շաքարեղէնս ո՞ւր է։

— Ահաւասիկ։

Առած առանը երեսս նայեցաւ։ Աչքերս խոնարհեցուցի ու կարմրեցայ։

Քովը նստող կնոջ ականջն ի վար ցած ձայնով բաներ մը ըսաւ և երկուքն ալ խնդացին։

Տարակոյս չկար թէ իրենց զուարթութեան պատճառը ես էի։ Շփոթութիւնս կրկնապատկուեցաւ։ Այդ թուականին խիստ գորովալից և զգայնոտ սիրուհի մը ունէի, որուն զգացումը և մեղամաղձոտ նամակները կը խնդացնէին զիս։ Իմ զգացածէս հասկցայ թէ ո՛րքան ցաւ պատճառած էի անոր և հինգ վայրկեանի չափ սիրեցի զայն որպէս երբեք սիրուած չէ կին մը։

Մարկրիթ չաքարեղէնը կ'ուտէր առանց ինձմով զբաղելու։

Ընկերս չուզեց այս ծպրելի դիրքին մէջ թողուլ զիս։

— Մարկրի՛թ, ըսաւ, պէտք չէ զարմանաք եթէ Մ. Տիւվալ չի խօսիր ձեզ հետ։ Դուք զինքը ա՛յնչափ խոովեցիք որ բառ մը չի գտներ ըսելու։

— Կարծեմ թէ պարտքը ձեզի ընկերացաւ որովհետեւ առանձին հոս գալերնիդ ձանձրոյթի կը պատճառէր ձեզի։

— Եթէ այդ բառնիդ ճիշդ ըլլար, պատասխանեցի, չէի աղաչեր Իմանէթին որ զիս ձեզի ներկայացնելու համար արժանութիւն խնդրէ ձեզմէ։

— Թերեւս ասիկա միջոց մըն էր աղեռաւի վայրկեանը յապաղեցնելու։

Մարկրիթի նման աղջիկներուն հետ ապրողները գիտեն թէ անոնք ի՞նչ հաճոյք կ'զգան սրամտութիւն ծախելով և առաջին անգամ իրենց տեսած անձերուն հետ խմնալով։ Ասիկա անշուշտ փոխարինութիւն մըն է այն նուաստացումին համար, զոր յաճախ ստիպուած են կրել ամէն օր իրենց տեսած անձերէն։

Ուստի անոնց պատասխանելու համար պէտք է վարժուած ըլլալ անոնց ընկերութեան և ես այդ վարժութիւնը չունէի։ Եւ յետոյ, Մարկրիթի վրայ կազմած գաղափարս չափազանց երեւցուց ինծի անոր կատակը։ Այդ աղջկան ոչ մէկ արարքը անսարքեր կը թողուր վրս։ Ուստի առ ելայ և ձայնի այլանդակութիւնով մը, զոր չկրցայ ծածկել, ըսի.

— Եթէ իմ վրաս ձեր ունեցած կարծիքը ազ է, Օրիո՛րդ, ինծի կը մնայ ներում խնդրել ձեզմէ անհամեմատութեան համար և հրաժեշտ առնել հաւատարով ձեզ թէ ուրիշ անգամ այդպիսի արարքի մէջ պիտի չգտնուիմ։

Աւտր վրայ բարեւեցի և դուրս ելայ։

Հաշիւ թէ դուռը գոցած էի, լսեցի որ երթալէ անգամ ըլլալով կը խնդային։ Կը փափաքէի որ նոյն պահուն մէկը թեւիս դպչէր։

Վերադարձայ իմ սենեակս։

Վարագոյրին բացուելուն նշանը արուեցաւ։

Էռնէսթ քովս եկաւ։

— Ինչո՞ւ սուիք քալեցիք, ըսաւ նաւելով։ Ձեզ խենթ կարծեցին։

— Դուրս ելլելէս առքը Մարկրիթ ի՞նչ ըսաւ։

— Խնդաց և հաւատաց ինծի թէ ձեզի պէս զարմանալի մէկուն հանդիպած չէր։ Բայց պէտք չէ որ ինքզինքիդ յաղթուած սեպէք։ Միայն թէ ասկէ ետք այս տեսակ աղջիկներուն բաժնելը լուրջ բանի տեղ մի՛ դնէք։ Անոնք պատչաճութեան և քաղաքավարութեան ի՛նչ ըլլալը չեն գիտեր։ Անոնք կը նմանին չունեւորուն, որոնց վրայ եթէ

անուշ հաս մը քսէք, կը կարծեն թէ դէշ կը հոտի և կ'երթան տուռակը կը նետուին։

— Որքա՜ն հոգը, ըսի փորձելով անտարբեր երեւոյթ մը առնել, ա՛լ անգամ մըն ալ ո՞վ պիտի տեսնէ այդ կնոջ երեսը, ու եթէ զինքը ճանչնալէս առաջ հաճելի էր ինծի, չատ փոխուեցաւ հիմակ որ կը ճանչնամ զայն։

— Բէ՛հ, ես կը յուսամ որ օր մը ձեզ անոր օթեակին մէջ պիտի տեսնեմ և պիտի լսեմ ձեր ըսելը թէ մոխիրի վրայ կը նստիք անոր համար։ Մնաց որ պիտի չմեղադրեմ ձեզի։ Անկիրթ է, բայց աղուոր սիրուհի կ'ըլլայ։

Բարեբախտաբար վարագոյրը բացուեցաւ, և բարեկամս ձայնը կտրեց։ Ինծի համար անկարելի էր ըսել թէ թատերաբեմին վրայ ի՛նչ կը ներկայացնէին։ Սա միայն կը յիշեմ թէ երբեմն կը նայէի այն օթեակին, ուրկէ յանկարծ մեկներ էի, և ամէն վայրկեան նոր այցելուներու դէմքեր կը տեսնէի հոն։

Սակայն չէի կրնար Մարկրիթի վրայ չմտածել։ Ուրիշ զգացում մը կ'իշխէր սրտիս վրայ։ Ինծի անանկ կուգար թէ պարտաւոր էի իր նախատինքը ու իմ ծագրելի վարմունքս մոռնալ տալ։ Ինքնիրենս կ'ըսէի որ եթէ ամբողջ ուշեցածս ծախսել պէտք ըլլար, պիտի ծախսէի ու ձեռք պիտի անցնէի այս աղջիկն ու իրաւունքով պիտի գրաւէի այն տեղը, զոր այնքան չարաւով լքած էի։

Ներկայացումը չսպասած, Մարկրիթ և բարեկամուհին մեկնեցան։

Ակամայ ելայ սենեակս։

— կ'երթա՞ք, հարցուց Էռնէսթ։

— Այո՛։

— Ինչո՞ւ։

Այդ պահուն նկատեցի որ օթեակը պարապ էր։

— Գացէ՛ք, գացէ՛ք, ըսաւ, յաջողութիւն, լաւագոյն յաջողութիւն կը մաղթեմ։

Դուրս ելայ։

Սանդուղին վրայ ձայներ լսեցի։ Մէկդի կեցայ և առանց տեսնուելու նշմարեցի որ երկու կիները կ'անցնէին, իրենց հետ ունենալով երկու երիտասարդներ։

Թատրոնին սիւնազարդ բակին մէջ ծառայ մը դիմաւորեց զանոնք։

— Գնա՛ ըսէ՛ կառապանին որ Քաֆէ Անկլէի առջեւ սպասէ, ըսաւ Մարկրիթ։ Մինչեւ հոն քալելով պիտի երթանք։

Բանի մը վայրկեան ետք, ծառուղիին վրայ թափառած տեսնես ձաչարանի մը տեղեակներէն մէկուն պատուհանին առջեւ տեսայ Մարկրիթը, որ պատշգամին կրթնած էր և իր փունջին քամելիաները մէկիկ մէկիկ կը փետտէր։

Երիտասարդներէն մէկը անոր ուսին վրայ ծռած էր ու ցած ձայնով կը խօսէր։

Մէզօն-ա'Օռի առաջին յարկի մէկ սրահին մէջ զետեղուեցայ և յիշեալ պատուհանը աչքէ չհեռացուցի։

Աւտուան ժամը 1ին, Մարկրիթ կառքը նստաւ երեք բարեկամներուն հետ։

Ես ալ կառք մը բռնեցի և անոնց ետեւէն գացի։

Կառքը կեցաւ Տ'Անթիէն փողոց թիւ 9 տան առջեւ։

Մարկրիթ իջաւ և իր տունը մտաւ առանձին։

Ասիկա դիպուած մըն էր անշուշտ, բայց այս դիպուածը չատ ուրախացուց զիս։

Այն օրէն սկսեալ, չատ անգամ թատրոնի կամ Շան դ'էլիզէի մէջ հանդիպեցայ Մարկրիթի։ Անիկա միշտ նոյն զուարթութիւնը ունէր, իսկ ես ալ միշտ նոյն յուզումը։

Սակայն տասնըհինգ օր անցուցի առանց զինքը տ՛ես տեղ մը տեսնելու։ Օր մը կասթօնին հանդիպելով հարցուցի թէ ի՛նչ լուր ունէր Մարկրիթի վրայ։

— Հեզճ աղջիկը չատ հիւանդ է, պատասխանեց։

— Ի՞նչ ունի։

— Կուրծքի հիւանդութիւն ունի և որովհետեւ իր վարած կեանքը չի նպաստեր զինքը բժշկելու, անկողին ինկաւ և մեռնելու վրայ է։

Մարդուն սիրտը տարօրինակ է։ Այս հիւանդութիւնը դրեթէ զոհունակութիւն պատճառեց ինծի։

Ամէն օր գացի լուր առնելու հիւանդին վրայ, առանց սակայն անունս արձանագրելու կամ այցաքարտս ձգելու։ Այս կերպով իմացայ թէ ապաքինած և պանդէս գացած էր։

Յետոյ, ժամանակ անցաւ և քիչ քիչ սկսաւ մոքս ելլել անոր ապաւորութիւնը, եթէ ոչ յիշատակը։ Ձամբորդեցի։ Յարաբերութիւններ, սովորութիւններ, աչխատութիւններ յաջորդեցին այս մտածումին ու երբ կը խորհէի այն առաջին դէպքին վրայ, ուրիշ բան չէի նկատեր զայն բայց եթէ սրտափանք մը, զոր ամէն երիտասարդ կ'ունենայ և որուն վրայ կը խնդայ քիչ առեն ետքը։

Մնաց որ, արժանիք մը պիտի չըլլար այս յիշատակին յաղթելը, վասն զի Մարկրիթը չէի տեսած իր մեկնումէն ի վեր և ինչպէս ըսի, վաւիէթէի թատրոնին նրբանցքին մէջ քովէս անցած առեն չճանչցայ զայն։

Իրաւ է թէ քօղարկուած էր, բայց երկու տարի առաջ ա՛րքան ալ քօղարկուած ըլլար, զինքը ճանչնալու համար երեսը տեսնելու պէտք պիտի չունենայի, այլ պիտի գուշակէի որ ինքն էր։

Ասիկա արգելք մը չեղաւ որ սիրտս չբաբախէր երբ իմացայ թէ Մարկրիթն է և առանց զինքը տեսնելու անցուցած երկու տարիներս և այս բաժանման առաջ բերել թուած արդիւնքները ծուխի պէս փարատեցան անոր չքնաղագեաոին հպումէն։

Ը.

— Սակայն, չարունակեց Առման պահ մը դադար առնելէ ետքը, հասկնալով մէկուէղ որ տակաւին մարած չէր սէրս, առաջուընէ աւելի զօրաւոր կ'զգայի ինքզինքս, և Մարկրիթի հետ նորէն սեռակցիլ ուզելուս մէկ պատճառն ալ այն էր որ կ'ուզէի ցոյց տալ թէ ես զինքը գերազանցած էի։

Մարդուս սիրտը ինչ ճամբաներէ կ'անցնի և ինչ պատճառներ կ'սահեղծէ իր փափաքածին հասնելու համար։

Ուստի չկրցայ երկար առեն մնալ նրբանցքներուն մէջ և նուագախումբին մօտ իմ տեղս դարձայ, արագ նայուածք մը ձգելով սրահին մէջ որպէս զի տեսնեմ թէ ո՞ր օթեակին մէջ էր։

Գեղանյարկի օթեակներէն միոյն մէջ էր, թատերաբեմին մօտ։ Բովը մարդ չկար։ Փոխուած էր, ինչպէս ըսի։ Իր չըբթունքին վրայ չէի տեսներ առաջուան անտարբեր ժպիտը։ Տառապած էր ու կը տառապէր տակաւին։

Թէև արդէն Ապրիլի մէջ էինք, տակայն ձմրան պէս հագուած էր և թաւիշէ զգեստ կը կրէր։

Այնքան յամառօրէն նայեցայ անոր որ ակնարկս իր ուշադրութիւնը գրաւեց։

Բանի մը վայրկեան նայեցաւ ինծի, դիտակը առաւ աւելի աղէկ տեսնելու համար և անշուշտ գիս ճանչնալ կարծեց, առանց ո՛վ ըլլալս որոշակի գիտնալու, վասն զի երբ դիտակը վար դրաւ, ժպիտ մը, կիներուս այդ սիրուն ողջոյնը թափառեցաւ իր չբթունքին վրայ պատասխանելու համար այն ողջոյնին, զոր ինձմէ սպասելու երեւոյթը ունէր։ Բայց ես չպատասխանեցի, որպէս թէ լրեն յաղթելու և զինքը մոռցած ըլլալ ձեւացնելու համար, երբ ան կը յիշէր գիս։

կարծես թէ սխալած էր և գլուխը անդին դարձուց։

Վարագոյրը բացուեցաւ։

Մարկրիթը չատ անգամ տեսած եմ թատրոնին մէջ և ամէն անգամուն ալ դիտած եմ որ ամենափոքր ուշադրութիւն մը չէր ընծայեր ներկայացումին։

Ես ալ չատ չէի հետաքրքրուեր ներկայացումով ու միայն իրմով կ'զբաղէի, ամէն ձիգ ընելով որ չնշմարէ։



Քանի մը վայրկեան նայեցաւ ինծի, դիտակը առաւ . . .

Այս կերպով տեսայ որ դիմացի օթեակը նստող անձին հետ ակնարկներ կը փոխանակէր։ Ետքերս դարձուցի այն օթեակին վրայ, ուր կին մը կար, որուն հետ բաւական ընտանի եմ։

Այս կինը նախկին բոզ մըն էր, որ փորձած էր դերասանուհի ըլլալ, բայց չէր յաջողած, և Բարիզի վայելչասէր կիներու հետ իր ունեցած յարաբերութիւններուն վրայ յոյս դնելով, առեւտուրի ձեռնարկած և նորաձեւութեան վաճառատուն մը բացած էր։

Մարկրիթի հետ տեսակցելու միջոց մը նկատելի զայն և օգտուելով վայրկեանէ մը, ուր անիկա իմ կողմս կը նայէր, ձեռքով ու ակնարկով բարեւեցի։

Ինչ որ նախատեսած էի, պատահեցաւ։ Զիս իր օթեակը կանչեց։

Բրիւտոնս Տիւվէռնուա, նորաձեւութեանց վաճառուհին, մէկն էր այն քառասնամեայ խոշոր կիներէն, որոնցմէ ուզածնիդ հասկնալու համար մեծ դիւանագիտութեան մը պէտք չկայ, մանաւանդ երբ հասկնալ ուզածնիդ այնքան պարզ է որքան անիկա զոր ես պիտի խնդրեի իրմէ։

Օգտուելով այն վայրկեանէն, ուր վերսկսած էր Մարկրիթի հետ ակնարկներ փոխանակել, ըսի.

— Որո՞ւ կը նայիք այդպէս։

— Մարկրիթ կօթիէին։

— կը ճանչնա՞ք զայն։

— Այո՛, իր հայթայթիչն եմ։ Սակէ զատ, դրացի ենք։

— Տ'Անթէն փողո՞ցը կը բնակիք ուրեմն։

— Այո՛, թիւ 7։ Իր զարդասենեակին պատուհանը իմիներս վրայ կը նայի։

— Կ'ըսեն թէ սիրուն աղջիկ մըն է։

— Ձե՞ք ճանչնար զինքը։

— Ո՛չ, բայց կ'ուզէի ճանչնալ։

— Կ'ուզէ՞ք որ ըսեմ իրեն թէ մեր օթեակը գայ։

— Ո՛չ, կ'ուզեմ որ դիս իրեն ներկայացնէք։

— Իր տա՞ղնը։

— Այո՛։

— Աւիկա տալի դժուար է։

— Ինչո՞ւ։

— Վասնզի ձեր և խիստ նախանձոտ դուքսի մը պաշտպանութեան ներքեւ է։

— Պաշտպանութիւն բառը սիրուն է։

— Այո՛, պաշտպանութիւն, ուսկից Բրիւտոնս։ Հէք ծերուկին միթէ կրնա՞յ անոր սիրոյը ըլլալ։

Այն ատեն Բրիւտոնս պատմեց թէ Մարկրիթ ինչպէս ճանչցած էր դուքսը Պանեէռի մէջ։

— Անո՞ր համար է որ առանձին է հոս, չարունակեցի։

— Ճիշտ։

— Բայց ո՞վ տուն պիտի տանի զայն։

— Դուքսը։

— Ուրեմն պիտի գայ որ տանի՞։

— Այո՛, հիմակ ո՛ւր որ է կուգայ։

— Դուքս որո՞ւ հետ պիտի երթաք։

— Հետս մարդ չունիմ։

— Ես կուգամ հետերնիդ։

Բայց կարծեմ թէ բարեկամ մը ունիք։

— Ան ալ մէկտեղ կուգայ։

— Ո՞վ է ձեր բարեկամը։

— Ամուրի և խիստ ուշիմ երիտասարդ մըն է, որ ուրեմն պիտի ըլլայ ձեզի հետ ծանօթանալով։

— Լա՛ւ ուրեմն, որոշուեցաւ, երեքնիս միասին կը մեկնինք այս խաղին աւարտելէն ետք, վասնզի վերջինը տեսած եմ։

— Ամենայն սիրով, երթամ իմացնեմ բարեկամիս։

— Գացէ՛ք։

— Ահ, ըսաւ Բրիւտոնս, երբ դուրս ելլելու վրայ էի, անա դուքսը Մարկրիթի օթեակը կը մտնէ։

Նայեցայ։

Արդարեւ նօթանաւուն տարեց մարդ մը նստեցաւ Մարկրիթի հանդէպ և չաքարեղէնի տուփ մը տուաւ, որուն մէջէն աղջիկը իսկոյն առաւ ժպտելով, յետոյ օթեակին առաջքը քշեց, Բրիւտոնսին նշան մը ընելով, որ կրնար սապէս թարգմանուիլ։

— Կ'ուզէ՞ք։

— Ո՛չ. ըսաւ Բրիւտոնս նշանացի կերպով։

Մարկրիթ առաւ տուփը և ետին դառնալով սկսաւ դուքսին հետ խօսակցիլ։

Այս բոլոր մանրամասնութիւններուն պատմութիւնը պզտլութիւն կ'երեւայ, բայց այս աղջկան վերաբերեալ ամէն բան այնքան ապահովուած է մտքիս մէջ որ չեմ կրնար չյիշել ասոր։

Գացի բարեկամիս՝ կասթօնի իմացնելու ինչ որ կարգադրած էի իր և իմ անունով։

Ընդունեց։

Մեր ախոռներէն ելլելով տիկին Տիւվէրնայի օթեակը գացինք։

Հազիւ թէ դուրս ելլելու համար դուռը բացինք, ատիպ ուեցանք կենալ որպէսզի Մարկրիթ և դուքսը անցնին։



Բրիւտանս բառասնամեայ խոշոր կինեէն մէկն էր

Կեանքիս տասը տարին կուտայի այդ ծերունիին տեղը ըլլալու համար։

Ծառուղին հասնելով, դուքսը իր ընկերուհին կառք մը նստեցուց, զոր ինք կը վարէր և իսկոյն անհետացան երկու հիանալի ձիերու քառասմբակ արշաւովը։

Բրիւտանսի օթեակը մնանք։

Երբ խաղը աւարտեցաւ, վար իջանք և պարզ կառք մը նստանք, որ տ'Անթէն փողոց թիւ 7 տունը տարաւ մեզ։ Բրիւտանս իր տանը դրան առջեւ հրաւիրեց մեզ որ վեր ելլենք որպէսզի ցոյց տայ մեզ իր վաճառատունը, զոր տեսած չէինք և որուն վրայ կը պարծենար։ Կրնաք դատել թէ ո՛րպիսի փութկոտութեամբ ընդունեցի այս հրաւէրը։

Ինձի անանկ կուգար որ քիչ քիչ Մարկրիթի կը մօտենայի։ Շատ չանցած՝ խօսակցութիւնը Մարկրիթի վրայ դարձաւ։

— Ծերունի դուքսը ձեր դրացուհին տո՞ւնն է, ըսի Բրիւտանսին։

— Ո՛չ, Մարկրիթ առանձին ըլլալու է։

— Բայց սոսկալի կերպով պիտի ձանձրանայ, ըսաւ կասթօն։

— Գրեթէ ամէն գիշեր միասին ենք։ Երբ տուն դառնայ, գիս կը կանչէ։ Առտուան ժամը 2էն առաջ չի պառկիր։ Աւելի կանուխ չի կրնար քնանալ։

— Ինչո՞ւ։

— Վանդի կուրծքի հիւանդութիւն ունի և գրեթէ միշտ տենդ կուգայ վրան։

— Սիրող չունի՞, հարցուցի։

— Հոն գացած առենս երբեք տեսած չեմ որ մէկը գըտնուի, բայց չեմ երաշխաւորեր որ իմ մեկնելէս ետքը մարդ չի գար։ Շատ անգամ, իրիկուններըը, իր տունը կը հանդիպիմ կամ Ն... անուն մէկու մը, որ կը կարծէ թէ ժամը 11ին այցելութեան գալով և Մարկրիթի ուշացին չափ դուռ հարեղէն զրկելով, գործը առաջ կը տանի, բայց Մարկրիթ կարեւորութիւն չի տար անոր։ Աղէկ չըներ։ կոմսը չատ հաստատ է։ Ի զուր երբեմն կ'ըսեմ. «Սիրելի աղջի՛կս, ձեզի պէտք եղած մարդն է»։ Մարկրիթ, որ սովորաբար խօսքս մտիկ կ'ընէ, կռնակը ինձի կը դարձնէ և կը պատասխանէ թէ կոմսը չատ անմիտ է։ Թո՛ղ անմիտ ըլլայ, կ'ընդունիմ, բայց Մարկրիթ կրնայ անոր միջոցաւ դիրք մը չունենալ, մինչ այդ ծերունի դուքսը կրնայ մէկ օրէն միւսը մեռնիլ։ Ծերուն

նիները եսասէր կ'ըլլան։ Դուքսին ընտանիքը չարունակ կը յանդիմանէ զինքը Մարկրիթը սիրելուն համար։ Ահա երկու պատճառներ, որպէսզի բան մը չձգէ անոր։ Ես բարոյախօսութիւն կ'ընեմ իրեն, ու ինքը կը պատասխանէ որ եթէ դուքսը մեռնի, միշտ ժամանակ պիտի ունենայ կոմսը առնելու։ Անոր վարած կեանքը զուարճալի չէ միշտ, չարունակեց Բրիւտանս։ Այդ կեանքը իմ գործիս պիտի չգար, և չուտով պիտի ձանձրէի զուքսը։ Անհամ մարդուն մէկն է։ Իր աղջիկը կ'անուանէ Մարկրիթը և տղու մը պէս հոգ կը տանի անոր։ Գլխին վրայ կեցած է միշտ։ Վատահ եմ թէ այս վայրկեանիս իր ծառաներէն մէկը փողոցին մէջ կը թափառի տեսնելու համար թէ ո՛վ դուրս կ'ելլէ տունէն և մանաւանդ ո՛վ ներս կը մտնէ։

— Ա՜հ, խե՛ղճ Մարկրիթ, ըսաւ կասթօն դաչնակին առջեւ անցնելով և վայս մը նուագելով, այս պարագան չէի գիտեր։ Սակայն ժամանակ մը ի վեր կը նչմարէի թէ առաջուան զուարթութիւնը չունէր։

— Լռեցէ՛ք, ըսաւ Բրիւտանս ակռանջ տալով։

Կասթօն կեցաւ։

— կարծեմ թէ դիս կը կանչէ։

Մտիկ ըրինք։

Արդարեւ մէկը Բրիւտանսը կը կանչէր։

— Օ՜ն, պարոննե՛ր, ելէք գացէ՛ք, ըսաւ ուիկին Տիւվէրնուա։

— Ա՜հ, դուք այսպէ՞ս կ'ըմբռնէք հիւրընկալութիւնը, ըսաւ կասթօն խնդալով, և՛րբ որ ուզենք այն առեն կ'երթանք։

— Ինչո՞ւ կ'ըսէք որ երթանք։

— Որովհետեւ Մարկրիթի առնը պիտի երթամ։

— Մենք հոս կ'սպասենք։

— Զըլլար։

— Այն առեն մենք ալ կուգանք հետերնիդ։

— Այդ ալ չըլլար։

— Ես Մարկրիթը կը ճանչնամ, ըսաւ կասթօն, և կրնամ այցելութիւն մը տալ անոր։

— Բայց Արման չի ճանչնար զայն։

— Ես կը ներկայացնեմ։

— Անկարելի է։

Նորէն լսեցինք Մարկրիթի ձայնը, որ Բրիւտանսը կը կանչէր միշտ։

Այս վերջինը իր զարդասենեակը վազեց։ Անոր հետէն գացի կասթօնին հետ։ Բրիւտանս պատուհանը բացաւ։

Պահուըտեցանք որ զուրսէն չտեսնուինք։

— Տասը վայրկեան է որ ձեզ կը կանչեմ, ըսաւ Մարկրիթ իր պատուհանէն, գրեթէ հրամայական չեչտով մը։

— Ինչ կ'ուզէք։

— Կ'ուզէի որ անմիջապէս հոս գայիք։

— Ինչո՞ւ։

— Վանդի Ն...ի կոմսը տակաւին հոս է և սոսկալի կերպով կը ձանձրացնէ զիս։

— Հիմա չեմ կրնար գալ։

— Ինչ արգելք ունիք։

— Երկու երիտասարդներ կան, որոնք չեն ուզեր երթալ։

— Ըսէք անոնց թէ դուրս պիտի ելլէք։

— Ըսի։

— Լ՛ուրեմն, թողէք զանոնք ու գուք հոս եկէք։ Երբ տեսնեն թէ դուրս ելած էք, կ'առնեն կը քալեն։

— Այո՛, ամէն բան տակնուվրայ ընելէ առաջ։

— Բայց ինչ կ'ուզեն։

— Զեզ տեսնել կ'ուզեն։

— Անուններն ինչ է։

— Անոնցմէ մէկը կը ճանչնաք, Մ. կասթօն ի...ն է։

— Ա՜հ, այո՛, կը ճանչնամ։ Միւսը ո՞վ է։

— Մ. Արման Տիւվալ։ Զի՞ք ճանչնար։

— Ո՛չ, բայց հոգ չէ, բերէք, ինձի համար ամէն ոք կոմսէն աղէկ է։ կ'սպասեմ ձեզ, չուտ եկէք։

Մարկրիթ պատուհանը գոցեց, Բրիւտանս ալ իրը։

Մարկրիթ, որ պահ մը յիշած էր զեմքս, չէր յիշեր անունս։ Ես ուրեմն պիտի սեպէի որ ծաղրելի վիճակիս մէջ յիշեր զիս քան թէ այսպէս մոռնար։

— Գիտէի թէ մեզ տեսնելով ուրախ պիտի ըլլար, բայց կասկածէն։

— Ասոր ուրախ ըլլալ չեն ըսեր, պատասխանեց Բրիւտոն չալը և գլխարկը առնելով, ձեզ կ'ընդունի որպէսզի կոմսը ճամբէ։ Ջանացէք կոմսէն ուզի հաճելի ըլլալ, ապա թէ ոչ ես գիտեմ Մարկրիթին բնաւորութիւնը, հետս պիտի ասբոսի։

Բրիւտոնի ետեւէն վար իջանք։

Կը դողայի։ Ինծի անանկ կուգար թէ այս այցելութիւնը մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենար կեանքիս վրայ։

Աւելի յուզուած էի քան այն իրիկունը ուր ներկայացուցեալ Օբէռա-Խօմիքի իր օթեակին մէջ։

Երբ հասանք ծանօթ բնակարանին դրանը առջեւ, սիրտս այնքան ուժգին կը բաբախէր որ խելքս պլուխս չէր։

Դաշնակի ձայներ լսեցինք։

Բրիւտոնս դուռը զարկաւ։

Դաշնակին ձայնը դադրեցաւ։

Կին մը, որ ընկերուհիի կը նմանէր քան թէ ապասուհիի, եկաւ դուռը բացաւ։

Սրահը գացինք և անկէ անցանք ներքնասենեակը, որ այն տեսն ճիշդ այն վիճակին մէջ էր, ուր Եաքը տեսանք զայն։

Երիտասարդ մը վառարանին կրթնած էր։

Մարկրիթ, դաշնակին առջեւ նստած, մտածները կը սահեցնէր սեղնաշարին վրայ, և զանազան կտորներ կ'ակսէր առանց զանազ աւարտելու։

Այս տեսարանը ձանձրոյթ կը յայտնէր։ Կոմսը իր ոչնչութեան պատճառած չփոթութենէն կը ձանձրանար, իսկ Մարկրիթ՝ այս անտանելի մարդուն ներկայութենէն։

Բրիւտոնի ձայնը լսելով, Մարկրիթ ոտք եկաւ և սիկին Տիւվերնուայի հետ չնորհակալութեան ակնարկ մը փոխանակելէնաք մեր մօտ գալով ըսաւ։

Հրամմեցէ՛ք, պարոննե՛ր, բարի եկաք։

Թ.

— Բարեւ, սիրելի կա՛սթօնս, ըսաւ Մարկրիթ ընկերոջս, ուրախ եմ ձեզ տեսնելուս։ Ինչո՞ւ վաւիէթէի մէջ օթեակս չեկաք։

— Կը վախնայի որ անհանգիստ կ'ընեմ ձեզ։

— Բարեկամները, — և Մարկրիթ չեչտեց այս բառը, որպէս թէ կ'ուզէր հասկցնել հոն պատուոզներուն որ թէև ընտաներար կ'ընդունէր կասթօնը, բայց անիկա բարեկամ մըն էր և այնպէս եղած էր միշտ, — երբեք անհանգիստ չեն ըներ մարդը։

— Ուրեմն կը նեղէ՞ք որ ձեզ ներկայացնեմ Մ. Արման Տիւվալը

— Արդէն Բրիւտոնի պատմութիւն տուած էի որ ներկայ չէ։

— Արդէն պատիւ ունեցած եմ ձեզի ներկայացուելու, ըսի խոնարհելով և գրեթէ հասկնալի կերպով խօսելով։

Մարկրիթ իր սիրուն աչքերով կարծես թէ յիշել ուզեց, բայց չյիշեց կամ չյիշել ձեւացուց։

— Երախտապարտ եմ որ, ըսի այն տեսն, առաջին անգամ ձեզի ներկայացուիլս մոռցեր էք, վասն զի այն օրը չատ ծաղրելի եղայ և անչուչա խիստ տազտկացուցիչ երեւցայ ձեզի։ Երկու տարի առաջ էր, Օբէռա-Խօմիքի մէջ։ Իւրաքանչիւր ... ի հետ էի։

— Ա՛հ, կը յիշեմ, ըսաւ Մարկրիթ ժպտելով։ Դուք ծաղրելի չէիք, ես նեղսիրտ էի, ինչպէս տակաւին եմ, թէև քիչ։ Ներողամիտ եղէք, պարո՛ն։

Եւ ինծի երկնցուց ձեռքը, զոր համբուրեցի։

— ճի՛շդ է, ըսաւ։ Երեւակայեցէք որ առաջին անգամ տեսած անձերս չփոթեցնել ուզելու չուտի սովորութիւնը ունիմ։ Ասիկա չիմարութիւն մըն է։ Բժիշկս կ'ըսէ թէ ասոր

պատճառը հիւանդ և չզայնաս ըլլալս է։ Հաւատացէ՛ք բժիշկիս խօսքին։

— Բայց դուք չատ առողջ կերեւաք։

— Օ՛հ, չատ հիւանդութիւն քաչեցի։

— Դիտեմ։

— Ո՞վ ըսաւ ձեզի։

— Ամէն մարդ գիտէր։ Ես չատ անգամ եկայ ձեր վրայ լուր առնելու և հաճոյքով իմացայ ձեր ապաքինումը։

— Ձեր այցաքարտը երբեք չյանձնեցին ինծի։

— Այցաքարտ չձգեցի բնաւ։

— Արդեօք դո՞ւք էք այն երիտասարդը, որ հիւանդութեանս առեն ամէն օր կուգար տեղեկութիւն առնելու և որ երբեք չէր ուզած իր անունը լսելու։

— Ես եմ։

— Այն առեն դուք ո՛չ միայն ներողամիտ, այլ վեհանձն էք։ Դուք առանկ բան մը պիտի չընէիք, կ՛ըսեմ, աւելցուց Մարկրիթ Մ. ը Ն...ի դառնալով և իմ վրաս այնպիսի ակնարկ մը ձգելով, որով կիները կ՛ամբողջացնեն իրենց կարծիքը էրիկ մարդու մը վրայ։

— Ես երկու ամիսէ ի վեր միայն կը ճանչնամ ձեզ, պատասխանեց կոմսը։

— Պարոնն ալ հազիւ հինգ վայրկեանէ ի վեր կը ճանչնայ զիս։ Միշտ անմիտ պատասխաններ կուտաք։

Կիները անողոք են իրենց չսիրած անձերուն հետ։

Կոմսը կարմրեցաւ և չրթունքը խածաւ։

Մեղքցայ զինքը, վասնզի ինք ալ ինծի պէս սիրահարած կ՛երեւար, և Մարկրիթի կոչտ անկեղծութիւնը, մանաւանդ երկու օտարականներու առջեւ, անչուշտ մեծ ցաւ պատճառած էր անոր։

— Նեռս մտած առեննիս դաշնակ կը զարնէիք, ըսի այն առեն, խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար, արդեօք ինծի հաճոյք պիտի չպատճառէ՛ք հին ձանօթի մը տեղ դնելու զիս և դաշնակահարուհիներիդ չորեւնակելու։

— Օ՛հ, ըսաւ բազմոցին վրայ նեռուելով, և նչան ընելով մեզի որ նստինք, կասթօն ազէկ գիտէ թէ ինչպէս կը նուագեմ։ Կոմսին հետ մինակ եղած առենս հոգ չէ, բայց չեմ ուզեր այսպիսի առնչութիւն մ՝ ենթարկել ձեզ։

— Այդ նախապատուութիւնը ինծի՞ կը վերապահէք, ըսաւ Մ. Ն... ժպիտով մը, զոր փորձեց նուրբ և հեգնական ընել։

— Իրաւունք չունիք զիս մեղադրելու, վասնզի միակ չնորհն է որ կ՛ընեմ ձեզի։

Որոշուած էր որ խեղճ տղան բան մը չըսէր։ Ձնմարտասպէս պաղատալից ակնարկ մը ուղղեց նորատի կնոջ վրայ։

— Ըսէ՛ք, Բրի՛ւսաս, չարուհակեց Մարկրիթ, ձեզմէ խնդրածս ըրի՞ք։

— Այ՛ո։

— Լա՛ւ, հաքը կը պատմէ՛ք ինծի։ Խօսակից ունինք։ Ինծի հետ չեռնուած չմեկնիք։

— Անչուշտ ձեզի արգելք կ՛ըլլանք, ըսի և հիմակ որ երբորդ անգամ ներկայացուեցայ ձեզի, առաջինը մոռցնել տալու համար, կասթօն ու ես կը մեկնինք։

— Ամենևին։ Ես այս խօսքը ձեզի համար չըսի։ Ընդհակառակը կ՛ուզեմ որ մնաք։

Կոմսը խիստ գեղեցիկ ժամացոյց մը հանեց և ժամը նայեցաւ։

— Ակռամբ երթալու առենս է, ըսաւ։

Մարկրիթ չպատասխանեց։

Այն առեն կոմսը վտանգին քովէն հեռացաւ և Մարկրիթի մօտենալով ըսաւ.

— Մնաք բարով։

Մարկրիթ ոտքի ելաւ։

— Երթաք բարով, սիրելի կոմս, ըսաւ։ կ՛երթա՞ք։

— Այ՛ո, կը վախնամ որ ձանձրոյթի կը պատճառեմ ձեզի։

— Օ՛հ, ուրիշ օրերէ աւելի ձանձրոյթի չպատճառեցիք ինծի։ Նորէն ե՞րբ պիտի հրամմէք։

— Ե՛րբ որ թոյլ տաք։

— Երթաք բարով ուրեմն։

Հոստավանեցէք որ սակիկա անգթութիւն էր։

Կոմը բարեբախտաբար խիստ լաւ դատիարակութիւն ստացած էր և պատուական նկարագիր մը ունէր։ Մարկրիթին անտարբերութեամբ իրեն երկնցուցած ձեռքը համբուրելով գոհացաւ ու մեզ ողջունելէ ետք դուրս ելաւ։

Մեկնելու պահուն Բրիւտանայի նայեցաւ։

Այս վերջինը ուսերը թոթուեց, որպէս թէ ըսել կ'ուզէր։

— Ի՞նչ ընեմ, կրցածս ըրի։

— Նանի՛ն, պոռաց Մարկրիթ, լոյս մը ցուցուր կոմսին։

Դրան բացուելն ու գոցուիլը իմացանք։

— Վե՛րջապէս, պոռաց Մարկրիթ վերադառնալով, ահա մեկնեցաւ։ Այս ալան սոսկալի կերպով թունդ կը հանէ ջիղերս։

— Սիրելի աղջի՛կս, ըսաւ Բրիւտանս, սառուպիւ չատ չարութիւն կ'ընէք անոր, որ այնքան բարի է և այնքան փափկութեամբ կը վարուի ձեզի հետ։ Ահա նորէն ժամացոյց մը ձգեր է վառարանին վրայ, որ առնուազն տասը ոսկի կ'արժէ։

Եւ տիկին Տիւվէռնուա, որ վառարանին մօտեցած էր, ժամացոյցը ձեռք առնելով ցանկութեամբ կը նայէր անոր։

— Սիրելի՛ս, ըսաւ Մարկրիթ դաչնակին առջեւ նստելով երբ մէկ կողմէ ինծի տուածներդ և միւս կողմէ ըսածներդ կը կշռեմ, ինծի անանկ կուգայ թէ իր այցելութիւնները չատ աժան ծախած կ'ըլլամ իրեն։

— Այդ խեղճ տղան սիրահարուած է ձեզի։

— Եթէ բոլոր ինծի սիրահարուողներուն ականջ կախել պէտք ըլլար, կերակուր ուտելու ժամանակ պիտի չունենայի։

Եւ մատները սահեցուց դաչնակին վրայ։ Յետոյ ոտքին դառնալով ըսաւ մեզի.

— Բան մը առնել կ'ուզէ՞ք։ Ես քիչ մը փօնչ պիտի խմեմ։

— Իսկ ես քիչ մը վառեակի միս կ'ուտեմ, եթէ պիտի ընթրենք, ըսաւ Բրիւտանս։

— Այո՛, երթանք ընթրենք, ըսաւ կասթօն։

— Ո՛չ, հոս պիտի ընթրենք, ըսաւ Մարկրիթ և զանգակը զարկաւ։

Նանին երեւցաւ։

— Մեզի ընթրիք բերել տո՛ւր։

— Ի՞նչ առնել տամ։

— Ի՛նչ որ կ'ուզես, միայն թէ չուտ ըլլայ։

Նանին դուրս ելաւ։

— Առանկ աղէկ եղաւ, ըսաւ Մարկրիթ տղու մը պէս ցատկելով, պիտի ընթրենք։ Սա անմիտ կոմսը մ'րքան ձանձրացուցիչ է

Քանի՛ կը դիտէի այս կինը, այնքան կը հրապուրուէի։ Հիանալի կերպով գեղեցիկ էր։ Իր նիհարութիւնն իսկ չնորհալիութիւն մը կուտար իրեն։

Հիացմամբ կը դիտէի զայն։

Այդ միջոցին զգացածս բացատրելը դժուար պիտի ըլլայ։ Իր ապրած կեանքին համար ներողամիտ էի և իր գեղեցկութեանը վրայ կ'աքանչանայի։ Անչահախնդրութեան ապացոյցը, զոր կուտար չընդունելով վայելուչ և հարուստ երիտասարդ մը, որ իրեն համար ամբողջ հարստութիւնը սպառելու պատրաստ էր, իր բոլոր անցեալ մեղքերը կ'արդարացնէր իմ աչքիս։

Այս աղջկան մէջ անբծութեան պէս բան մը կար։

Յայտնի էր թէ մոլութեան կուսութեանը մէջ էր տակաւին։ Իր հաստատուն քալուածքը, իր ճկուն հասակը, իր վարդագոյն բաց ունկերը, իր խոշոր աչքերը, որոնց չուրջ բարակ կապոյտ շրջանակ մը կար, ցոյց կուտային մէկը այն վառվռուն նկարագիրներէն, որոնք հեչտութեան բոյր մը կը սփռեն իրենց չուրջը, ինչպէս արեւելեան սրուակները, որ ո՛րչափ ալ աղէկ գոցուած ըլլան, դարձեալ իրենց պարունակած հեղուկին բոյրը կ'արտահոսեն։

Վերջապէս, ըլլա՛յ բնութեամբ, ըլլայ իբր հետեւանք իր ախտաւոր վիճակին, երբեմն այս կնոջ աչքերուն մէջէն

կ'անցնէին ցանկութեան այնպիսի փայլակներ, որոնց գործադրումը երկնային յայտնութիւն մը պիտի ըլլար իր սիրած անձին համար։ Բայց Մարկրիթը սիրողներուն հաչիւը չկար, մինչդեռ ինք տակաւին մէկը սիրած չէր։

Մէկ խօսքով, այս աղջիկը կոյս մըն էր, որ չնչին բաներով մը բաղ եղեր էր և բաղ մըն էր, որ պզտիկ բանով մը ամէնէն տարփալից ու ամէնէն մաքուր կոյսը պիտի ըլլար։ Մարկրիթի մէջ տակաւին հպարտութիւն և անկախութիւն կային,—երկու զգացումներ, որոնք երբ վիրաւորուին, կը-նան ընել ինչ որ ամօթխածութիւնը կ'ընէ։ Խօսք մը չէի ըներ։ կարծես թէ հոգիս ամիսոիուներ էր սրտիս մէջ և սիրտս աչքերուս մէջ։

— Ա՜յպէս, բաւ յանկարծ, հիւանդութեանս տանն լուր առնելու եկողը դուք էիք հո՞։

— Ա՜յ։

— Գիտէ՞ք թէ տիկնա չատ գեղեցիկ բան է։ Ինչպէս կրնամ չնորհակալութիւնս յայտնել ձեզ։

— Թոյլ տալով որ երբեմն ձեզ տեսնելու գամ։

— Մ'րչափ որ ուզէք, ժամը 5էն 6 և 11էն կէս գիշեր։ Կա՜սթօն, Ինվիթասիօն ա լա վալը կը նուագէ՞ք։

— Ինչո՞ւ։

— Նախ ինձի հաճոյք պատճառելու համար և երկրորդ՝ վտանգի չեմ յանդգներ առանձին նուագելու։

— Ո՞ր ժամը կը չուարեցնէ ձեզ։

— Երրորդ մասը։

Կասթօն տաք եղաւ, դաշնակին առջեւ անցաւ ու սկսաւ վէպերի այն հիանալի մեզեդին, որուն ձայնաւորը բաց կեցած էր պրակային վրայ։

Մարկրիթ, մէկ ձեռքը դաշնակին վրայ դրած, ձայնաւորները կը ծայէր, ակնարկով կը հետեւէր իւրաքանչիւր ձայնանիշին և ցած ձայնով կ'երգէր ընկերակցաբար ու երբ Կասթօն հասաւ նշանակուած դժուար մասին, Մարկրիթ մտանները դաշնակին կռնակին զարնելով երգեց։

— Ռէ, մի, ռէ, տօ, ռէ, ֆա, մի, ռէ։ Ահա ասիկա չեմ կրնար ընել։ Նորէն սկսեցէք։

Կասթօն վերսկսաւ, որմէ ետք Մարկրիթ ըսաւ։

— Հիմա թողէք որ ես փորձեմ։

Անոր տեղը անցաւ ու նուագեց, բայց իր ըմբռոտ մատները միշտ կը սխալէին յիշեալ ձայնանիշերէն մէկուն վրայ։

— Անհատանալի բան է որ չյաջողիմ այս կտորը նուագել, բաւ ճչմարտապէս մանկական չեչտով մը։ կը հաւաստ եթէ ըսեմ որ երբեմն մինչեւ առաւուան ժամը երկուքը կ'աչխատիմ ատոր վրայ։ Եւ երբ կը խորհիմ թէ սա անմիտ կոմսը առանց ձայնատետրի կը նուագէ սքանչելի կերպով, կը կատղիմ անոր դէմ։

Եւ նորէն սկսաւ միշտ նոյն ձախող արդիւնքով։

— կրա՛զը տանի վէպերն ալ, երաժշտութիւնն ալ, դաշնակն ալ, ըսաւ ձայնատետրը սենեակին միւս ծայրը նետելով։ Զարմանալի չէ՞ որ ուժը տիեզ չկարենամ նուագել իրաւ նուագէ։

Եւ ձեռքերը կուրծքին վրայ խաչաձեւեց, մեզ նայելով ու ատքը գետին զարնելով։

Աչտերը կաս-կարմիր կարեցան ու թեթեւ հազ մը կիսաւին բացաւ շրթները։

— Ինծի նայեցէ՛ք, ըսաւ Բրիւտանա, որ գլխարկն հանած էր և հայելիին առջեւ անցնելով մազերը կը չակէր, նուրբէն պիտի բարկանաք և պիտի հիւանդանաք։ Երթանք ընթրենք։ Ա՛ս աւելի ազեկ է։ Ես անօթութենէ կը մեռնիմ։

Մարկրիթ նորէն զանգակը զարկաւ, յետոյ զարձեալ նստաւ դաշնակին առջեւ ու լսիրչ երգ մը սկսաւ կիսաձայն, զոր նուագեց առանց չուարելու։

Կասթօն դիտէր այս երգը, ուստի միասին երգեց։

— Սա ազատ բաները մի՛ երգէք, ըսի Մարկրիթին մտերմաբար և պաղատական չեչտով մը։

— Օ՜հ, մ'րչափ ղժաստ եք, ըսաւ ժպտելով և ձեռքը ինծի երկնցնելով։

— Ինծի համար չէ որ կ'ըսեմ, այլ ձեզի համար։

Մարկրիթ չարժուեցաւ մը ըրաւ, որով ըսել կ'ուզէր. «Օ՜հ, չաստնց է որ ես զգաստութիւնը մեկդի դրած եմ»։

Այս միջոցին Նանին ներս մտաւ։

— Ընթրիքը պատրա՞ստ է, հարցուց Մարկրիթ։

— Այո՛, տիկի՛ն, վայրկեանէ մը պատրաստ է։

— Աղէկ միտքս եկաւ, ըսաւ Ինծի Բրիւտանս, բնակարանը չտեսաք։ Եկէք որ պատճեմ ձեզ։

Դիտէք որ սրահը սքանչելի մըն էր։

Մարկրիթ քիչ մը ընկերացաւ մեզ, յետոյ կասթօնը կանչեց և անոր հետ ճաշասրահ գնաց տեսնելու համար թէ ընթրիքը պատրա՞ստ էր։

— Սա մարդուկը տեսած չէի, ըսաւ Բրիւտանս բարձր ձայնով, Սաքսոնիոյ արձան մը առնելով յարկադարանի մը վրայէն։

— Ո՞րն է։

— Պզտիկ հովիւ մը, որ վանդակ մը բռնած է մէջը թռչուններով։

— Եթէ հաւնեցաք առէ՛ք։

— Ա՛հ, կը վաճառամ որ զրկանք կ'ընեմ ձեզ։

— Ես սպասուհիիս պիտի տայի, որովհետեւ չհաւնեցայ, բայց քանի որ հաւնեցաք, գուք առէք։

Բրիւտանս նուէրին միայն նայեցաւ և ո՛չ թէ այն եղանակին որով իրեն արուած էր անիկա։ Արձանը մէկդի դրաւ ու դիս տարաւ արդուզարդի սենեակը և այն տեղ գտնուած երկու մանրանկարներ ցոյց տալով ինծի, ըսաւ.

— Ահա ծ...ի կոմսը, որ սաստիկ սիրահարուած էր Մարկրիթի։ Աս էր որ հրապարակ հանեց զայն։ Կը ճանչնա՞ք։

— Ո՛չ։ Սա ո՞վ է, հարցուցի միւս մանրանկարը ցոյց տալով։

— Լ...ի դերակոմսն է, որ սահպուեցաւ մեկնիլ։

— Ինչո՞ւ։

— Վանգի գրեթէ փճացած էր։ Ահա մէկը որ կը սիրէր Մարկրիթը։

— Եւ անշուշտ Մարկրիթ ալ զայն կը սիրէր։

— Մարկրիթ զարմանալի աղջիկ մըն է։ Անոր գործին խելք չի հասնիր։ Դերակոմսին մեկնած իրիկունը, ինք ըստ սովորութեան թատրոնն էր, թէեւ լացած էր անոր մեկնած պահուն։

Այս միջոցին Նանին գալով իմացուց մեզի թէ ընթրիքը պատրաստ էր։

Երբ ճաշասրահ գացինք, Մարկրիթ պատին կրթնած էր և կասթօն, անոր ձեռքերը բռնած, կը խօսէր ցած ձայնով։

— Դուք խենթ էք, կը պատասխանէր Մարկրիթ, աղէկ գիտէք թէ ես չեմ ուզեր ձեզ։ Ինծի պէս կին մը երկու տարի հաթը չէ որ կը ճանչցուի և անոր սիրողը ըլլալ կը խնդրուի։ Մենք կա՛մ անմիջապէս անձնատուր կ'ըլլանք և կամ բնաւ չենք ըլլար։ Օ՛ն, պարոննե՛ր, սեղան նստինք։

Եւ ինքզինքը կասթօնին ձեռքէն ազատելով, Մարկրիթ իր ալ կողմը նստեցուց զայն, միս ալ ձախ կողմը։ Յետոյ ըսաւ Նանինի.

— Նստիլէ առաջ պատուիրէ՛ խոհանոցը որ եթէ դուրը զարնուի, չբանան։

Այս յանձնարարութիւնը առաւօտեան ժամը 1ին կ'ըլլար։

Ինդոցին, խմելին, առաւօտէն կերան։ Քանի մը վայրկեան հաց զուարթութիւնը իր ծայրայեղ սահմանին հասաւ, և տեղ տեղ կ'ըսուէին խօսքեր, զոր ոմանք ախորժելի կը գտնեն և որոնք միշտ կ'աղաղտեն արտասանող բերանը։ Նանին, Բրիւտանս, Մարկրիթ և կասթօն կը զուարճանային։ Կասթօն ազնուասիրտ ազգ մըն էր, բայց առաջին սովորութիւնները քիչ մը ապականած էին անոր միտքը։ Պահ մը ուշի ինքզինքս մոռնալ, արտով ու մտածումով անտարբեր ըլլալ աչքիս առջեւ պարզուած տեսարանին և մտնակցիլ այս զուարթութեան, որ կարծես թէ ընթրիքին կերակուրներէն մէկն էր։ Բայց քիչ քիչ մեկուսացած էի այս ազմուկէն։ Գաւաթս լեցուն մնացած էր և գրեթէ ախոր էի տեսնելով այս քաղաքակիրթ գեղանի էակը որ բեռնակրի մը պէս կը խմէր, կը խօսէր, և այնքան աւելի կը խնդար որքան ըսուած խօսքերը գայթակղալից էին։

Սակայն այս զուարթութիւնները, խօսակցութիւնները, այս եղանակը, զոր միւս կոչնականներուն համար չուզուեցաւ

թեան արդիւնք կը համարէի, Մարկրիթի համար մոռնալու պէտք մը, տենդ մը, չգային գրգռութիւն մը կը թուէին ինծի։ Շանթանիայի իւրաքանչիւր գաւաթին, այտերը տենդային կարմրութիւնով մը կը ծածկուէին և հազ մը, որ ընթրիքին սկիզբը թեթեւ էր, ի վերջոյ տաժակացած էր, այնպէս որ ամէն հազալուն Մարկրիթ կ'ափսուէր գլուխը սթոռին յենարանին կրթնցնել և ձեռքերովը կուրծքը սեղմել։

Կը տառապէի այն ազէտէն, զոր այս ամենօրեայ ծայրայեղութիւնները պիտի պատճառէին անոր քնքուշ կազմուածքին։

Վերջապէս պատահեցաւ բան մը զոր նախատեսած էի և որմէ կը զարհուրէի։ Ընթրիքին վերջերը, Մարկրիթ սկսաւ ուժգնօրէն հազալ, որչափ չէր հազացած հոն դանուելէն ի վեր։ Ինծի անանկ կուգար որ կուրծքը պատառ պատառ կ'ըլլար ներսէն։ Հէք աղջիկը կաս-կարմիր կարնցաւ, ցաւէն սառակութենէն աչքերը զոցեց և շրթունքին տարաւ անձեռոցը, զոր արիւնի կաթիլ մը կարմրցուց։ Այն տաեն ոտքի ելաւ և արդուզարդի սենեակը վազեց։

— Մարկրիթ ինչ ունի, հարցուց Կասթօն։

— Շատ խնդաց և արիւն կը թքնէ, ըսաւ Բրիւտանա։ Օ՜հ, բան մը չէ, ասիկա ամէն օրուան է։ Հիմակ ո՛ւր որ է կուգայ։ Զինքը առանձին ձգենք։ Ինք այդպէս կ'ուզէ։

Իակ ես չկրցայ կենալ և մեծ ապշութիւն պատճառելով Բրիւտանայի և Նանինի, որ պիս ես կը կանչէին, գացի Մարկրիթին քով։



Մեծ բազմոցի մը վրայ պառկած, մէկ ձեռքը սոթին վրայ դրած էր

Ժ.

Մարկրիթի գացած սենեակը լուսաւորուած էր միակ մոմով մը, որ սեղանի մը վրայ կը գտնուէր։ Մեծ բազմոցի մը վրայ պառկած և չրջազգեստը քակած, մէկ ձեռքը սթոռին վրայ դրած միւսը վար կախած էր։ Սեղանին վրայ արծաթեայ անօթ մը կար, որ մինչեւ կէսը ջուրով լեցուն էր և այդ ջուրին մէջ արիւնի նուրբ թելեր կը տեսնուէին։

Մարկրիթ, խիստ ժժգունած և բերանը կիսաբաց, կը փորձէր չունչ առնել։ Կուրծքը երբեմն կ'ուռենար երկար հառաչանքով մը, որ դուրս ելլելով կարծես քիչ մը կ'սփոփէր և քանի մը երկվայրկեան հանգիստ կը ձգէր զինք։

Մօտեցայ իրեն։ Բնաւ չարժուեմ մը չըրաւ։ Նստայ և բազմոցին վրայ հանգչած ձեռքերը բռնեցի։

— Ա՜հ, դո՞ւք էք, ըսաւ ժպտելով։

Կ'երեւայ թէ դէմքս այլայլած էր, վասնզի աւելցուց.

— Դո՞ւք ալ հիւանդ էք։

— Ո՛չ, բայց դուք կը նեղուի՞ք տակաւին։

— Շատ քիչ։

Եւ Թաչկինակովը սրբեց արցունքները, զորս հազը բե-
րած էր աչքերուն մէջ, ես հիմա վարժուած եմ ասոր։

— Ինքզինքնիդ կ'ապաննէք, ըսի այն ատեն յուզուած
ձայնով մը։ Կ'ուզէի ձեր բարեկամը, ձեր ազգականը ըլլալ,
չթողելու համար որ այսպէս վտանգի ենթարկէք ինքզինք-
նիդ։

— Ահ, չարժեր որ ասոր համար սիրտ հատցնէք, պա-
տասխանեց քիչ մը դառն չեչոտով մը, անոնք միւսները
կ'զբաղի՞ն ինձմով,—վտանգի գիտեն թէ այս հիւանդութեան
դարման չկայ։

Ցետոյ կրաւ և մոմը առնելով վառարանին վրայ դրաւ
և հայելիին մէջ նայեցաւ։

— Ո՜րչափ գունատեր եմ, ըսաւ չրջազգեստը կարգի
դնելով և ցրուած մազերը չակլով։ Ահ, երթանք սեղան
նստինք։ Չէ՞ք զար։

Բայց ես նստած էի ու տեղէս չէի չարժեր։

Հասկցաւ թէ այս տեսարանը յուզում պատճառած էր
ինծի, վտանգի մօտեցաւ և ձեռքը երկնցնելով ըսաւ ինծի.

— Օ՛ն, եկէ՛ք։

Ձեռքը բռնեցի և չրթունքիս տարի, ակամայ թրջելով
զայն արցունքի երկու կաթիլներով, զորս երկար տաեն
զսպած էի։

— Է՛, ազա՛յ էք ի՛նչ էք, ըսաւ քովս նստելով։ Կ'ու-
լա՛ք։ Ի՞նչ ունիք։

— Շատ տղայամիտ երեւցած պիտի ըլլամ ձեզի, բայց
տեսածս տհոգելի ցաւ պատճառեց ինծի։

— Շատ բարի էք։ Ինչ ընեմ, չեմ կրնար քնանալ։
Պէտք է որ զբօսնում քիչ մը։ Եւ յետոյ, ինծի պէս աղջիկ
մը աւելի եղեր է կամ պակաս, ինչ կարեւորութիւն ունի։
Բժիշկները կ'ըսեն թէ թոքած արիւնս ցնցուղներէն կուգայ։
Հաւատալ կը ձեւացնեմ, ուրիշ ի՞նչ կրնամ ընել։

— Մտիկ ըրէք, Մարկրի՛թ, ըսի այն տաեն սրտի զե-
ղումով մը զոր կրցայ զսպել, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ ազդեցու-

թիւն պիտի ունենաք կեանքիս վրայ, բայց սա գիտեմ որ
այս ժամուս չկայ մէկը, ո՛չ իսկ քոյրս, որուն վիճակովը չա-
հագրգռուիմ այնպէս ինչպէս կը չահագրգռուիմ ձեզմով։
Ասիկա այսպէս է ձեզ տեսնելէս ի վեր։ Լ՛ ուրեմն, յանուն
Աստուծոյ, խնամք տարէք ձեր անձին և այլ եւս մի՛ չարու-
նակէք այս կեանքը։

— Եթէ խնամք տանիմ ինքզինքիս, կը մեռնիմ։ Ինծի
այժ տուողը այն տենդոտ կեանքն է զոր կը վարեմ։ Ցետոյ,
ինքզինք խնամելը ընտանիք մը և բարեկամներ ունեցող կի-
նոջ համար լաւ է, բայց մինք երբ չկրնանք այլ եւս ծա-
ռայել մեր սիրողներուն անափառութեանը կամ համոյքին,
երեսի վրայ կը թողուինք և երկար գիշերները կը յաջորդեն
երկար ցորեկներու։ Ես ըսածս գիտեմ։ Երկու ամիս անկողին
պառկեցայ և երեք չաբաթէն ո՛չ ոք այլ եւս եկաւ զիս տես-
նելու։

— Իրաւ է թէ ես ձեզի հետ կապակցութիւն մը չու-
նիմ, ըսի, բայց եթէ ուզէք, եղբօր մը պէս կը խնամեմ ձեզ,
երբեք չեմ բաժնուիր ձեր քովէն և կը բժշկեմ ձեզ։ Այն
տաեն, երբ ձեր վրայ այժ զգաք, ձեր վարած կեանքը կը չա-
րունակէք, եթէ ուզէք։ Բայց վստահ եմ թէ աւելի լաւ պիտի
սեպէք հանդարտ կեանք մը, որ աւելի երջանիկ պիտի ընէ
ձեզ և ձեր գեղեցկութիւնը անվթար պիտի պահէ։

— Դուք այդպէս կը խորհիք այս իրիկուն, վտանգի գի-
նին ախորժութիւն պատճառեր է ձեզի, բայց պիտի չունենաք
այն համբերութիւնը, որուն վրայ կը պարծիք։

— Ներեցէք որ ըսեմ ձեզ, Մարկրի՛թ, թէ դուք երկու
ամիս հիւանդ պառկեցաք, և երկու ամիս ամէն օր եկայ
ձեր վրայ լուր առնելու։

— Ճիշդ է։ Բայց ինչո՞ւ վեր չէիք գալեր։

— Վտան զի այն տաեն չէի ճանչնար ձեզ։

— Միթէ մարդ ինծի պէս աղջիկ մը կը քաշուի՞։

— Մարդ միշտ կը քաշուի կնոջմէ մը։ Գոնէ իմ կարծիքս
այս է։

— Այսպէս ուրեմն պիտի խնամե՞ք զիս։

— Այո՛։

— Ամէն օր քովս պիտի մնա՞ք։

— Այո՛։

— Նոյն իսկ գիշերնո՞ր։

— Ո՛րչափ ատեն որ չձանձրացնեմ ձեզ։

— Ասոր ի՞նչ անուն կուտաք։

— Անձնուիրութիւն։

— Ո՞րկէ առաջ կուգայ այդ անձնուիրութիւնը։

— Այն անդիմադրելի համակրութենէն, զոր ունիմ ձեզ համար։

— Ըսել է թէ սիրահարուա՞ծ էք ինծի։ Անմիջապէս ըսէք։ Շատ պարզ է։

— Կարելի է որ սիրահարուած ըլլամ։ Բայց եթէ օր մը այդ բանը պիտի ըսեմ ձեզ, այսօր չէ։

— Աւելի աղէկ պիտի ընէք եթէ բնաւ չըսէք։

— Ինչո՞ւ։

— Վասնզի այդ խոստովանութենէն երկու բան կրնայ առաջ գալ։

— Ի՞նչ։

— Կա՛մ պիտի չընդունիմ ձեր սէրը, ու այն ատեն պիտի վշտանաք ինծի դէմ, և կամ պիտի ընդունիմ։ Այն ատեն պիտի ունենաք սխալ սիրուհի մը, ջղային, հիւանդ, սխալ կին մը, կամ ա՛յնպիսի կին մը, որուն զուարթութիւնը վիշտէ աւելի սխալ է, արիւն թքնող և տարին հարիւր հազար ֆր. ծախսող կին մը։ Դուքսի պէս մեծահարուստ ծերունիի մը համար կարեւորութիւն չունի ասիկա, բայց ձեզի պէս երիտասարդի մը համար անտանելի է և ապացոյցն ալ սա է որ իմ ունեցած բոլոր երիտասարդ սիրողներս չատ չուտով բաժնուած են ինձմէ։

Պատասխան չէի տար։ Մտիկ կ'ընէի։ Այս անկեղծութիւնը, որ գրեթէ խոստովանութիւն մըն էր, այս վշտալի կեանքը, զոր կ'ընդնդմարէի զայն ծածկող ոսկեզօծ քօղին տակ, և որուն իրականութենէն հէք աղջիկը կը խուսափէր չուայտութեան, գինովութեան և անքնութեան մտանելով, այս ամէնը ա՛յնպիսի ապաւորութիւն մը կ'ընէին վրաս որ խօսք մը չէի կրնար գտնել։

— Օ՜ն, չարունակեց Մարկրիթ, ազատական խօսքեր կ'ընենք։ Ջեռքերնիդ տուէ՛ք ինծի և ճաշասրահ երթանք։ Մեր բացակայութիւնը անհամակնալի պիտի երեւայ։

— Դուք գացէք, եթէ կ'ուզէք, բայց թոյլ տուէք ինծի որ հոս մնամ։

— Ինչո՞ւ։

Բայց, դժբախտ ազա՛տ, սիկին Տ...ի ըսածը պիտի բանամ ձեզ, ուրեմն չա՞տ հարուստ էք։ Բայց չէ՞ք գիտեր թէ ամիսը վեց-եօթը հազար ֆրանք կը ծախսեմ և այս ծախքն անհրաժեշտ եղած է իմ կեանքիս, չէ՞ք գիտեր, հէ՛ք բարեկամ, թէ քիչ ժամանակի մէջ մոխիրի վրայ պիտի նստեցնեմ ձեզ և ձեր ընտանիքը պիտի պաժէ ձեզ, ինծի պէս աղջկան մը հետ ապրիլը սովրեցնելու համար ձեզի։ Ձիս սիրեցէք մտերիմ բարեկամի մը պէս, բայց ա՛չ ուրիշ կերպով, պիտ տեսնելու եկէք, կը խնդանք, կը խօսինք, բայց իմ արժէքս մի՛ չափազանցէք, վասնզի մեծ բան մը չեմ արժեր։ Դուք բարեսիրտ էք, սիրուելու պէտք ունիք, չատ երիտասարդ և չատ զգայուն էք և չէք կրնար մեր ընկերութեան մէջ ապրիլ։ Ամուսնացեալ կնոջ մը հետ յարաբերութիւն հաստատեցէք։ կը տեսնէք թէ բարի աղջիկ մըն եմ և անկեղծօրէն կը խօսիմ ձեզի հետ։

— Է՛, ի՞նչ կ'ընէք հոդ, պոռաց Բրիւտանս, որուն գալը չէինք լսած և որ դրանը սեմին վրայ երեւցաւ մազերը կիսովին տանուելվրայ եղած և շրջազգեստը բաց։

Այս անկարգութեան մէջ կասթօնի մասը տեսայ։

— Լուրջ բաներու վրայ կը խօսինք, ըսաւ Մարկրիթ, քիչ մը հանգիստ թողուցէք մեզ, հիմա կուգանք։

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, խօսեցէ՛ք, ազա՛տ, ըսաւ Բրիւտանս կրթալով և դուռը գոցելով, կարծես այս վերջին խօսքերը չլսելու համար։

— Ուրեմն որոշուեցաւ, աւելցուց Մարկրիթ երբ առանձին մնացինք, ա՛լ պիտի չսիրէք պիս։

— Այս քաղաքէն պիտի մեկնիմ։

— Գործը այդ աստիճանին եկա՞ծ է:

Շատ առաջ գացած ըլլալով անկարելի էր որ ետ քաշուէի, և արդէն այս աղջիկը կը վրդովէր զիս: Զուարթուն թեան, ախորժութեան, անթծուխթեան և բոզութեան այս խառնուրդը, նոյն իսկ հիւանդութիւնը, որ անոր տպաւորութիւնները զգայնութիւնը և ջիղերուն դիւրագրգռութիւնը կ'աւելցնէր, ինծի կը հասկցնէին որ եթէ առաջին անգամուն իշխանութիւն մը չունենայի այս մռայլոտ ու թեթեւամիտ քնութեան վրայ, անիկա կորսուած էր ինծի համար:

— Ուրեմն ձեր բաժնելը լո՞ւրջ են:

— Շա՛տ լուրջ:

— Բայց ինչո՞ւ աւելի կանուխ չըսիք ինծի:

— Ե՞րբ ըսէի:

— Օբէռա Բօմիքի մէջ ինծի ներկայացուելնուդ յաջորդ օրը:

— կարծեմ թէ գէշ ընդունելութիւն պիտի ընէիք ինծի, եթէ ձեզ տեսնելու գայի:

— Ինչո՞ւ:

— Վասն զի առջի օրը ծիծաղելի եղած էի:

— Աւելի ճիշդ է: Սակայն այդ միջոցին արդէն կը սիրէիք զիս, այնպէս չէ՞:

— Ա՛յո՛:

— Ինչ որ չարգիլեց ձեզ որ ներկայացումէն ետք երթաք պառկիք և հանդարտօրէն քնանաք: Մենք այս տեսակ մնծ սէրերուն ինչ ըլլալը գիտնք:

— Ի՛ ուրեմն, կը սխալիք: Օբէրա Բօմիքի իրիկունը ինչ ընելս գիտէ՞ք:

— Ո՛չ:

— Քաջէ Անկլէի դրան առջեւ սպասեցի, ձեզ և ձեր երեք բարեկամները տանող կառքին հետեւեցայ ու երբ տեսայ որ կառքէն առանձին իջաք ու ձեր տունը մտաք, չատ երջանիկ եղայ:

Մարկրիթ սկսաւ խնդալ:

— Ինչո՞ւ կը խնդաք:

— Բան մը չկայ:

— Ըսէ՛ք, կը պաղատիմ, ապա թէ ոչ պիտի կարծեմ թէ զիս կը ծաղրէք:

— Ձե՞ք բարկանար:

— Ի՞նչ իրաւունք ունիմ բարկանալու:

— Ի՛ ուրեմն, առանձին տուն մտնելուս պատճառը կայ:

— Ի՞նչ էր:

— Մարդ կ'սպասէր ինծի:

Եթէ դանակի հարուած մը տար ինծի, ասկէ աւելի ցաւ պիտի չզգայի: Ոտքի ելայ և ձեռքս անոր երկնցնելով,

— Մնաք բարով, ըսի:

— Գիտէի թէ պիտի բարկանայիք, ըսաւ: Մարդիկ անպատճառ կ'ուզեն իմանալ ինչ բան որ ցաւ պիտի պատճառէ իրենց:

— Բայց կը հաւաստեմ ձեզ, աւելցուցի պաղ չհչտով մը, որպէս թէ կ'ուզէի ապացուցանել որ առ յաւէտ բժըշկուած էի տարփանքէս, կը հաւաստեմ ձեզ թէ բարկացած չեմ: Շատ բնական էր որ մէկը սպասէր ձեզ, ինչպէս որ առտուան ժամը 3ին մեկնիլս բնական է:

— Արդեօք ղո՞ւք ալ մէկը ունիք որ ձեր տան մէջ կ'սպասէ ձեզի:

— Ո՛չ, բայց պէտք է որ մեկնիմ:

Երթաք բարով ուրեմն:

— Կը ճամբէ՞ք զիս:

— Այո՛ն եւ:

— Ինչո՞ւ կը վշտացնէք զիս:

— Ի՞նչ ըրի ձեզ որ կը վշտանաք:

— Կ'ըսէք թէ մէկը կ'սպասէր ձեզ:

— Զկրցայ խնդալս զսպել, մտածելով թէ երջանիկ եղեր էք առանձին ներս մտնելուս համար երբ պատճառ մը ունէի այդպէս ընելու:

— Մարդ չատ անգամ տղայական բանի մը վրայ կ'ուրախանայ և չարութիւն է այդ ուրախութիւնը ջնջել երբ

կարելի էր երջանիկ ընել զայն զգացողը, թողլով որ այդ ուրախութեան պատրանքը ունենայ։

— Բայց դիս որո՞ն տեղ դրած էք ուրեմն։ Ես ո՛չ կոյս եմ, ոչ դքսուհի մը։ Այսօր միայն ճանչցայ ձեզ և ըրածնեերուս հաչիւը տալու պարտաւոր չեմ։ Ընդունելով որ օրին մէկը ձեր սիրուհին ըլլամ, պէտք է դիտնաք թէ ես ձեզմէ զատ ուրիշ սիրողներ ունեցած եմ։ Եթէ հիմակուընէ նախանձութիւն ցոյց տաք, ետքը ի՞նչ պիտի ըլլայ, եթէ երբեք «ետքը» գոյութիւն ունենայ։

— Պատճառը այն է որ ո՛չ ոք ինծի չափ սիրած է ձեզ։ Անկեղծօրէն ըսէք, չա՞տ կը սիրէք դիս ուրեմն։

— Ո՛րչափ որ կարելի է սիրել, կարծեմ։

— Եւ ասիկա ո՞րչափ առնել ի վեր...։

— Այն օրէն ի վեր ուր տեսայ ձեզ երբ կառքէն իջնելով Սիւսի վաճառատունը մտաք, այնինքն երեք տարի առաջ։

— Դիտէ՞ք թէ ասիկա չատ ազուոր բան է։ Ի՞նչ պէտք է ընեմ այդ մեծ սիրոյն փոխարէնը հատուցանելու համար։

— Պէտք է քիչ մը սիրէք դիս, ըսի սրտի բաբախումով մը, որ գրեթէ արգելք կ'ըլլար խօսելուս։

Վասն զի, թէեւ Մարկրիթ այս խօսակցութեան պահուն կէս հեգնական կերպով կը ժպտէր, ինծի անանկ եկած էր թէ ինք ալ սկսած էր ինծի պէս խռովիլ և թէ երկար առնէ ի վեր սպասուած ժամուն կը մօտենայի։

— Իսկ դո՞ւքսը, ըսաւ։

— Ի՞նչ դուքս։

— Իմ ծերունի նախանձոտս։

— Անիկա բան մը պիտի չիմանայ։

— Հապա եթէ իմանա՞յ։

— Պիտի ներէ ձեզ։

— Ո՛չ, պիտի լքանէ դիս ու այն առեն՝ ի՞նչ պիտի ըլլամ։

— Այդ լքումը աչք առած էք ուրիշի մը համար։

— Ինչէ՞ն գիտէք։

— Դուք չպատուիրեցի՞ք որ այս գիշեր մարդ չընդունին։

— Ճիշտ է, բայց այդ անձը լուրջ բարեկամ մըն է։

— Որուն կարեւորութիւն չէք տար, քանի որ ձեր դուռը կը փակէք անոր առջեւ այսպիսի ժամու մը։

— Գոնէ դուք մեղադրելու չէք դիս, քանի որ ձեզ և ձեր բարեկամը ընդունելու համար էր որ այդ պատուէրը տուի։

Քիչ քիչ մօտեցեր էի Մարկրիթի և անոր մէջքը ձեռքերուս մէջ առած էի և կ'զգայի որ անոր ճկուն մարմինը թեւապէս կը ծանրանար ձեռքերուս վրայ։

— Եթէ դիտնայիք թէ ո՛րքան կը սիրեմ ձեզ, կ'ըսէի ցած ձայնով։

— Իրա՞ւ։

— Կ'երդնում։

— Ի՛ ուրեմն, եթէ ինծի խօսք կուտաք որ ամէն ուզածս պիտի ընէք առանց խօսք մը ըսելու, առանց դիտողութիւն մը, հարցում մը ընելու, թերեւս սիրեմ ձեզ։

— Ձեր բոլոր ուզածը կ'ընեմ։

— Բայց առաջուընէ կ'ըսեմ ահա, ես կ'ուզեմ ապուա ըլլալ ուզածս ընելու, առանց իմ կեանքիս վրայ ամենափոքր մանրամասնութիւն մը հաղորդելու ձեզ։ Շատանց է որ կը փնտռեմ երիտասարդ և հնազանդ սիրող մը, որ առանց կասկածի ու անվստահութեան սիրէ զիս և ո՛ և է իրաւունք չունենայ վրաս։ Առանց մէկը բնաւ չկրցայ գտնել։ Երիկ մարդիկ, փոխանակ գոհ ըլլալու որ երկար առեն կը չնորհուի իրենց ինչ որ իրենք հազիւ անգամ մը ձեռք բերելու յոյս ունեցած էին, իրենց սիրուհիէն հաչիւ կը պահանջեն ներկայեն, անցեալին և մինչեւ անգամ ապագային համար։ Քանի՛ կը վարժուին անոր, այնքան կ'ուզեն իշխել և պահանջել կը սկսին ո՛րքան ուելի գոհացում որ գտնեն։ Եթէ այսօր կը հաւանիմ նոր սիրող մը բռնել, կ'ուզեմ որ անիկա երեք հազուագիւտ ձիրքեր ունենայ, այնինքն վաստակաւոր ըլլայ։

— Ի՛ ուրեմն, ես ձեր ուզածին պէս պիտի ըլլամ։

— Ցեանենք։

— Ե՞րբ։

— Եաքը։

— Ինչո՞ւ։

— Վաննզի, ըսաւ Մարկրիթ ինքզինքն ազատելով գըրկախառնուածէն, և առաուն բերած քամէլիաներու խոշոր փունջի մը մէջէն քամէլիա մը առնելով և Արմանին լամբակին անցընելով, վաննզի միշտ կարելի չէ դաշնագիրները դործադրել ատորագրուած օրը։

Դիւբրէյ էր հասկնալ այս խօսքին իմաստը։

— Նորէն ե՞րբ պիտի տեսնեմ ձեզ, ըսի թեւերուս մէջ սեղմելով զայն։

— Երբ որ քամէլիային գոյնը փոխուի։

— Ե՞րբ պիտի փոխուի։

— Վաղը, ժամը 11էն մինչեւ կէս գիշեր։ Գո՞հ էք։

— Կը հարցնե՞ք։

— Այս ամէնուն վրայ չըլլայ որ բան մը ըսէք ձեր բարեկամին, ո՛չ ալ Բրիւատանայի կամ ուրիշ մէկու մը։

— Կը խոստանամ։

— Հիմա համբուրեցէք զիս և ճաշասրահ դառնանք։

Շրթունքը ինձի երկնցուց, մազերը չակեց և դուրս ելանք այդ սենեակէն, անիկա երգելով և ես կէս մը խեղթեցած։

Սրահին մէջ կանգ առաւ ու ցած ձայնով ըսաւ ինձի.

— Անշուշտ կը զարմանաք որ զիս պատրաստ տեսաք անմիջապէս ընդունելու ձեզ։ Ասոր պատճառը գիտե՞ք ի՛նչ է, չարաճճակեց ձեւքս բռնելով և սրահին վրայ դնելով, որուն ուժգին և կրկնակի բաբախումները կ՛զգայի, ասոր պատճառը ան է որ ուրիշներու չափ պիտի չկրնամ երկար ապրիլ և ասոր համար միտքս դրի աւելի չատ վայելել կեանքը։

— Ինձի առանկ խօսքեր մի՛ ընէք այլեւս, կը պաղատիմ։

— Օ՛հ, մխիթարուեցէ՛ք, չարաճճակեց խնդալով, ո՛րչափ որ ալ քիչ ապրիմ, գաթձեալ կեանքս ձեր սէրէն աւելի պիտի տեւէ։

Եւ ճաշասրահ մտաւ երգելով։

— Ո՞ւր է Նանինը, ըսաւ Բրիւատան ու կասթօնը առանձին տեսնելով։

— Ձեր սենեակին մէջ կը քնանայ, ձեր պառկելուն սպասելով, պատասխանեց Բրիւատան։

— Խե՛ղճ աղջիկը, կ՛սպաննեմ զայն, օ՛ն, պարոննե՛ր, մեկնելու ժամանակ է։

Տասը վայրկեան ետք կասթօն ու ես դուրս կ՛ելլէինք։ Մարկրիթ ձեռքս սեղմելով հրաժեշտ առաւ ինձի և Բրիւատանին հետ առանձին մնաց։

— Էհ, ըսաւ կասթօն երբ դուրս ելանք, ի՞նչ կարծիք գոյացուցիք Մարկրիթի վրայ։

— Հրեշտակ մըն է և խենթի պէս կը սիրեմ զինքը։

— Մաքէս կ՛անցնէր։ Իրեն ըսի՞ք։

— Այո՛։

— Եւ խօսք առա՞ւ որ հաւատայ ձեզի։

— Ո՛չ։

— Բրիւատանի չի նմանիր։

— Անիկա խօսք առա՞ւ։

— Աւելին ըրաւ, սիրելի՛ս։ Որո՞ն մտքէն կ՛անցնի որ այդ գիրուկ Տիւվէրնուան դեռ չատ հեշտագրգիռ ըլլայ։

Ժ.

Արման իր պատմութեան այս տեղը կանգ առաւ։

— Կը հաճի՞ք պատուհանը գոցել, ըսաւ ինծի։ Սկսայ մսիլ։ Այս միջոցին կ'ուզեմ պառկիլ։

Պատուհանը գոցեցի։ Արման, որ առկախին չատ ակար էր, անեկապզեսաը հանեց և անկողին մտնելով գլուխը քա-նի մը վայրկեան հանգչեցուց բարձին վրայ, երկար արշաւէ մը յոգնած կամ դժնդակ յիշատակներէ յուզուած մարդու մը պէս։

— Թերեւս չատ խօսեցանք, ըսի։ Կ'ուզէ՞ք որ երթամ որպէսզի պառկիք քնանաք։ Ուրիշ օր մը կը վերջացնէք այս պատմութիւնը։

— Ձանձրացա՞ք։

— Ընդհակառակը։

— Ուրեմն չարունակեմ։ Եթէ առանձին թողուք, քունս պիտի չտանի։

Երբ տուն դարձայ, չարունակեց առանց պէտք ունե-նալու որ միաքը ամփոփէ, մ'ինքան լաւ կը յիշէր բոլոր ման-րամասնութիւնները, չպատկեցայ։ Սկսայ նոյն օրը պատա-հածներուն վրայ խորհիլ։ Մարկրիթի հանդիպիլս, ներկայա-ցուիլս, անոր յանձնառութիւնը, այս ամէնը մ'ինքան արագ ու անյուսալի կերպով տեղի ունեցած էին որ երբեմն ինծի անանկ կուգար թէ երազ կը տեսնեմ։ Սակայն առաջին ան-գամը չէ որ Մարկրիթի պէս աղջիկ մը յանկարգ օրուան հա-մար խօսք կուտար մեկուն։

Ի գուր այս խորհրդածութիւնը կ'ընէի։ Ապագայ սիրու-հիս իմ վրայ ըրած առաջին ապաւորութիւնը մ'ինքան հզօր եղած էր որ տակաւին կը չարունակէր։

Եւ ես դեռ կը յամառէի չհամաձայնելու դայն ուրիշ ազ-ջիկներու և բոլոր էրիկ մարդերուն սովորական եզած անա-պարծութիւնով պատրաստ էի հաւատալու թէ անիկա անդի-մադրելի կերպով մանկակից էր այն հրապոյրին, զոր ես կ'զգայի իրեն հանդէպ։

Սակայն աչքիս առջեւ խիստ հակառական օրինակներ ունէի և չատ անգամ լսած էի որ Մարկրիթի պէս կը սղէր կամ կ'ամնար եղանակին համեմատ։

Բայց միւս կողմէ ինչպէս հաշտեցնել այս համբաւը այն յարատեւ մերժումին հետ, զոր ցոյց կուտար իր առն մէջ մեր հանդիպած երիտասարդ կոմսին։ Պիտի ըսէք թէ անիկա մեր հանդիպած երիտասարդ կոմսին հաճելի չէր իրեն և թէ դուքսը իր բոլոր ծախքերը լայնօրէն կը հոգար, որով աւելի սղէկ կը սեպէր անմնակ սիրող մը ունենալ որ իրեն հաճելի ըլլար։ Այն առեն ինչո՞ւ կը մերժէր նաեւ կասթօնը, որ սիրուն, ուշիմ, հարուստ էր և պիս կ'ու-զէր, պիս որ այնքան ծաղրելի դառած էր առաջին անգամ տեսնելուն։

Իրաւ է որ մէկ վայրկեանի մէջ մ'նպիսի դէպքեր կ'ըլ-լան, որ մէկ տարի տեւող սիրաբանութենէ մը աւելի ար-դիւնք կ'արտադրեն։

Ձայնն նկրկայ գանուողներուն մէջ մինակ ես հոգ ըրած էի անոնէն անոր կլլելը տեսնելով։ Եաեւէն գացեր էի, խիստ յուզուեր էի և յուզումս չէի կրցած զսպել և ձեռքը համբուրած առենս լացած էի։ Այս պարագան, իր հիւան-դութեան երկու ամիսներուն միջոցին ամենօրեայ այցելու-թիւններուս միանալով, մինչեւ հիմա իր ճանչցած մարդերէն տարբեր մէկը երեւցուցած ըլլալու էր պիս ու թերեւս ինք-նիրեն ըսած էր թէ այս կերպով արտայայտուած սիրոյ մը համար կրնար ընել ինչ որ այնչափ անգամներ ըրած էր և թէ ասիկա չէր կրնար հետեւանք մը ունենալ իրեն համար։

Այս բոլոր ենթադրութիւնները, ինչպէս կը տեսնէք, բաւական ճշմարտանման էին, բայց ինչ որ ալ ըլլար իր տա-նութեան պատճառը, բան մը կար որ ստոյգ էր, այսինքն հաւանած էր։

Արդ, ես Մարկրիթի սիրահարուած էի ու պիտի վայելէի զայն: Չէի կրնար ուելի բան մը պահանջել իրմէ: Սակայն, նորէն կ'ըսեմ, թէեւ բոզ մըն էր, բայց ես այս աէրը, թեւրեւս բանաստեղծական ընկերու համար, այնչափ անյոյս նկատած էի որ քանի՛ կը մօտենար այն վայրկեանը, ուր այլ եւս յուսալու պէտք պիտի չունենայի, այնքան կ'ուեղնայինտարակոյսներս:

Մինչեւ առտու աչքերս չգոցեցի:

Ինքզինքս չէի ճանչնար: Կէս մը խենթ դարձած էի: Երբեմն ինքզինքս պէտք եղածին չափ գեղադէմ, հարուստ եւ վայելուչ չէի գտներ այսպիսի կին մը վայելելու համար եւ երբեմն անապարծութիւն կ'զգայի մտածելով թէ այդ կինը պիտի վայելէի: Ցետոյ կ'սկսէի վախնալ թէ մի՛ գուցէ Մարկրիթ քանի մը օրուան քմահաճոյք մը միայն զգացած ըլլար ինծի հանդէպ եւ վաղահաս խզումի մը մէջ զժբախտութիւն մը նախազգալով, ինքնիրենս կ'ըսէի թէ թերեւս ուելի աղէկ պիտի ընէի եթէ այն իրիկունը Մարկրիթին չերթայի եւ բիզէն հեռանայի, վախերս նամակով մը անոր յայտնելով: Ցետոյ անսահման յոյսեր, անքառ վստահութիւն կ'ունենայի: Ապագայի անհաւատալի երազներ կ'ունենայի: Ինքնիրենս կ'ըսէի թէ այս աղջիկը ինծի պարտական պիտի ըլլար իր ֆիզիքական ու բարոյական բուժումը, թէ բովանդակ կեանքս անոր հետ պիտի անցընէի եւ թէ անոր աէրը բոլոր կոյսերու աէրերէն ուելի երջանիկ պիտի ընէր զիս:

Վերջապէս չեմ կրնար կրկնել ձեզ այն հազարումէկ մտածումները, որոնք սրտէս գլուխս կ'ելլէին եւ որոնք քիչ քիչ մարեցան երբ առտուան դէմ քունս տարաւ:

Ժամը 12ին արթնցայ: Հիանալի օդ մը կար: Զեմ յիշեր թէ կեանքը երբեք այն օրուան պէս գեղեցիկ եւ հրապուրիչ երեւցած ըլլար ինծի: Աչքի իրիկուան յիշատակները միտքս կուգային առանց տառապելի, առանց արդկլքի, գիշերուան զուարթ յոյսերով ընկերացած: Ամապարանքով հագուեցայ: Գոհ էի եւ լաւագոյն գործեր ընելու կարող: Երբեմն սիրոս ուրախութենէն եւ սէրէն կը խայտար կուրծքիս տակ: Անուշ

տենդ մը կը յուզէր զիս: Այլ եւս հոգ չէի ըներ այն պատճառները, որոնք քանալէս առաջ իմ միտքս զբաղեցուցած էին: Արդիւնքը միայն կը տեսնէի եւ խելքս միտքս տուած էի այն ժամուն ուր նորէն պիտի տեսնէի Մարկրիթը:

Անկարելի եղաւ որ առտնը կենայի: Անհնարին չատ պզտիկ կ'երեւէր երջանկութիւնս բովանդակելու համար: Ամբողջ բնութեան պէտք ունէի սրտիս զեղումին համար:

Դուրս ելայ:

Տ'Անթէն փողոցէն անցայ: Մարկրիթի կառքը կ'սպասէր անոր դրանը առջեւ: Շան գ'էլիզէի կողմը ուղղուեցայ: Դէմս անոր գ

Սա միայն կը յիշեմ որ առաւն դարձայ, երեք ժամ արդէն արթուն էի, հարիւր անգամ նայեցայ պատի և պրպտեցի ժամացոյցներս, որոնք դժբախտաբար միեւնոյն ժամը կը ցուցնէին։

Երբ ժամը 10½ զարկաւ, ինքնիրենս ըսի թէ մեկնելու ժամանակ էր։

Այն թուականին Բրօվանս փողոցը կը բնակէի։ ՄօնՊլան փողոցին ճամբով անցայ մեծ հրապարակէն, մտայ Լուբ լը կրան փողոցը և Բօա Մահոն փողոցէն գացի ա'Անթէն փողոցը։ Մարկրիթի պատուհաններուն նայեցայ։

Լոյս կար։

Դուռը զարկի։

Դանտպանին հարցուցի թէ Օր. Կօթիէ վե՞րն էր։

Պատասխանեց թէ անիկա ժամը 11ին կամ 11.15ին միայն առն կը դառնայ։

Ժամացոյցս նայեցայ։

Ինձի անանկ եկած էր թէ կամաց քալեր էի, մինչեւ դեռ Բրօվանս փողոցէն մինչեւ Մարկրիթի առնը հինգ վայրկեան եկեր էի։

Այն առեն պատեցայ այդ փողոցին մէջ, ուր խանութներ չկան և որ այդ պահուն բոլորովին ամայի էր։

Կէս ժամ եաքը Մարկրիթ եկաւ և կառքէն իջաւ չորս կողմը նայելով, որպէս թէ մէկը կը փնտռէր։

Կառքը յամրաքայլ մեկնեցաւ, որովհետեւ ախոռն ու կառապանը ուրիշ տեղ կը գտնուէին։ Երբ Մարկրիթ դուռը պիտի զարնէր, մօտեցայ ու ըսի.

— Բարեւ։

— Ա՛հ, դո՞ւք էք, պատասխանեց ա՛յնպիսի չեչառվ մը, որ կարծես թէ հաճոյք չէր զգացած միս այնտեղ գտնելով։

— Զարմանալի՞ք միս որ այս դիշեր այցելութեան գամ ձեզի։

— Ճիշտ է։ Մոռցեր էի։

Այս բառը առաուան բոլոր խորհրդածութիւններս ու նոյն օրուան բոլոր յոյսերս կ'ոչնչացնէր։ Սակայն սկսած էի

այս ձեւերուն վարժուիլ և չհեռացայ, ինչ որ անշուշտ պիտի ընէի սակէ առաջ։

Նկրս մատնք։

Նամին դուռը բացած էր առաջուընէ։

— Բրիւտանս առն դարձա՞ւ, հարցուց Մարկրիթ։

— Ո՛չ, տի՛կին։

— Գնա ըսէ որ առն դառնալուն պէս թո՛ղ նոս գայ։ Բայց անկէ առաջ սրահին կանթեղը մարէ ու եթէ մէկը գայ, պատասխանէ թէ եկած չեմ և թէ այս գիշեր առն պիտի չդառնամ։

Յայտնի էր թէ մտազբաղում մը ունէր ու թերեւս զլխուն պատճառով մը ազատել կ'ուզէր ինքզինքը։ Չէի գիտեր թէ ինչ ըսեմ կամ ինչ դիրք բռնեմ։ Մարկրիթ ննջասենեակին կողմը գնաց։ Ես կեցած տեղս մնացի։

— Եկէ՛ք, ըսաւ ինծի։

Գլխարկն ու թաւիչէ վերարկուն հանեց և անկողնին վրայ նետեց, յետոյ ինկաւ մեծ թիկնաթոռի մը վրայ, կռնակը դարձուց ինծի, ոտքերը մինչեւ ամրան սկիզբը, կարանին քով, դուր վառել կուտար մինչեւ ամրան սկիզբը, և ժամացոյցին չղթային հետ խաղալով ըսաւ ինծի.

— Է՛, նոր լուր մը ունի՞ք։

— Բան մը չկայ, միայն թէ այս իրիկուն գալու չէի։

— Ինչո՞ւ։

— Վանդի սրանեղած կ'երեւաք, և անշուշտ կը ձանձրացնեմ ձեզ։

— Դուք միս չէք ձանձրացներ, միայն թէ ես հիւանդ եմ, ամբողջ օրը տառապեցայ։ Գիշերը չքնացայ և գլուխս ահռելի կերպով կը ցաւի։

— Կ'ուզէ՞ք որ հեռանամ, որպէսզի անկողին մտնէք։

— Օ՛հ, կրնաք միալ, եթէ պառկիլ ուզեմ, ձեր առջեւ կը պառկիմ։

Այս միջոցին դուռը զարնուեցաւ։

— Ո՞վ է նորէն, ըսաւ Մարկրիթ անհամբերութեան չարժուձեւ մը ընելով։

Բանի մը վայրկեան ետք նորէն զարնուեցաւ։

— Դուռը բացող չկայ։ Պէտք է որ ես երթամ բանամ։ Արդարեւ ոտքի եւս ու ինծի ըսաւ.

— Սպասեցէ՛ք հոս։

Անցաւ յարկաբաժինէն եւ լսեցի որ փողոցին դուռը բացուեցաւ։ Մութ ըրի։

Դուռը զարնողը ներս մտաւ ու ճաչասրահը կեցաւ։ Աղաչքին խօսքերէն ճանչցայ Ն...ի երիտասարդ կամքին ձայնը։

— Այս իրիկուն ինչպէս էք, կ'ըսէր։

— Գէշ չ, պատասխանեց Մարկրիթ պաղօրէն։

— Արդեօք անհանգիստ կ'ընեմ ձեզ։

— Թերեւս։

— Ազ ինչպէս կ'ընդունիք զիս։ Ինչ ըրած եմ ձեզի, սիրելի Մարկրիթ։

— Սիրելի բարեկամ, ինծի բան մը չէք ըրած։ Հիւանդ եմ, պէտք է որ պառկիմ։ Հաճոյք պիտի պատճառէք ինծի եթէ մեկնիք։ Ջիղերուս կը դպչի երբ գիշերը ատեն վերադառնալէս հինգ վայրկեան առքը ձեզ կը տեսնեմ։ Ինչ կ'ուզէք ինձմէ։ Կ'ուզէք որ ձեր սիրուհին ըլլամ։ Լ՛ուրեմն, հարիւր անգամ ըսի ձեզի թէ չըլլար, թէ սոսկալի կերպով ջիղերուս կը դպչիք և թէ կրնաք ուրիշ տեղ դիմել։ Այսօր ալ վերջին անգամ ըլլալով այդ խօսքերը կը կրկնեմ։ Չեմ ուզեր ձեզ։ Հասկիք մը կա՞յ։ Երթաք բարով։ Ահա Նանին եկաւ։ Թո՛ղ լոյս բանէ ձեզի։ Երթաք բարով։

Եւ առանց ուրիշ խօսք ընելու, առանց մարիկ ընելու երիտասարդին թոթոված բառերը, Մարկրիթ իր սենեակը դարձաւ և ուժով մը գոցեց դուռը, ուրկէ անմիջապէս Նանին ներս մտաւ։

— Կը լսե՞ս, ըսաւ Մարկրիթ, այս անգամին ըսէ՛ միչա որ հոս չեմ կամ թէ չեմ ուզեր ընդունիլ պինդը։ Ա՛լ զզուեցայ չարունակ տեսնելով մարդեր, որոնք կուգան ու միեւնոյն բանը կը խնդրեն ինձմէ, որոնք կը վճարեն և կը կարծեն թէ առնելիք տալիք չի մնար։ Եթէ մեր ամօթալի արհեստին սկզբները անոր ինչ ըլլալը գիտնայիս, նախանձար կը սեպէիս ապառնի ըլլալ։ Բայց ո՛չ, չըլլազգեաններ, կառքեր, ադամանդներ ունենալու անամօթութիւնը կը հրապուրէ մեզ։ Բոլոր ըսուածներուն կը հաւատանք, վանդի բոլոր թիւնն ալ իր հաւատաքը ունի, և քիչ քիչ կը մաշեցնենք մեր սիրտը, մեր մարմինը, մեր գեղեցկութիւնը։ Վայրի կենդանիի մը պէս կը սարսափին մեզմէ ու բարիայի մը պէս կ'արհամարհեն մեզ։ Մեզ չըլլապատողները ա՛նպիտի մպրդեր են, որ միչա իրենց առաջէն ուելին կ'առնեն մեզմէ և օր մըն ալ չեն մը պէս կը սառկինք ուրիշներն և. ինքզինքնիս կոբատեան մատնելէ եաքը։

— Տի՛կին, հանդարտեցէ՛ք, ըսաւ Նանին, այս գիշեր չիզերնիդ գրգռուեր է։

— Այս չըլլազգեաը նեզութիւն կուտայ ինծի, ուելցուց Մարկրիթ չփակին ճարմանդները փրցնելով։ Գիշերանոց մը տա՛ր ինծի։ Բրիւտանը տեսա՞ր։

— Դեռ չէ եկեր, բայց գալուն պէս ձեզի պիտի ղրկեն։

— Ահա մէկն ալ, չարունակեց Մարկրիթ չըլլազգեաը հանելով և գիշերանոց մը հագնելով, ահա մէկն ալ որ ինծի պէտք ունեցածին պէս խելոյն կուգայ կը գտնէ զիս, և որ չի կրնար ինծի ծառայութիւն մը մատուցանել յօժարակամ։ Գիտէ թէ այս իրիկուն պատասխանի կ'սպասեմ, թէ պէտք ունիմ անոր, թէ մտահոգ եմ և վատահ եմ որ պատելու գայ, առանց իմ վրաս մտածելու։

— Թերեւս գործի համար տեղ մը գացած ու մնացած է։

— Մեզի բօնջ բերել տուր։

— Նորէն պիտի հիւընդնաք, ըսաւ Նանին։

— Աւելի ազկ, պատրզ, կարկանդակ կամ վառեակի

Աւելորդ է ըսել ձեզի թէ այս տեսարանը ինչ տպաւորութիւն ըրաւ իմ վրաս։ կը գուշակէք, այնպէս չէ՞։

— Ինծի հետ պիտի ճաշէք, ըսաւ։ Հիմակուհիմա գիրք մը առէք ու կարդացէք, ես վայրկեան մը սրդուզարդի սենեակս պիտի երթամ։

Աչառնակի մը մտերը վառեց, անկողնին մտարին քով դանուած դուռ մը բացաւ և անյայտ եղաւ։

Իսկ ես սկսայ նկատի առնել այս աղջկան ապրելու եղանակը և սիրոյս վրայ կարեկցութիւնն ալ աւելցաւ։

Սենեակին մէջ մեծաքայլ կը պտտէի մտածելով երբ Բրիւտանս ներս մտաւ։

— Հո՞ս էք, ըսաւ։ Ո՞ւր է Մարկրիթը։

— Իր արդուզարդի սենեակն է։

— Վերադառնալուն սպասեմ։ Ջեզի հաւներ է։ Գիտէ՞ք ասիկա։

— Ո՛չ։

— Բան մը չըսա՞ւ ձեզի։

— Ամենևին։

— Ինչպէս հոս եկեր էք։

— Այցելութեան եկայ։

— Կէ՞ս գիշերին։

— Ինչ կ'ըլլայ։

— Անառակ քեզի։

— Նոյն իսկ չատ գէշ ընդունելութիւն մը ըրաւ ինծի։

— Հիմակ ալէկ ընդունելութիւն պիտի ընէ։

— Կը կարծէ՞ք։

— Բարի լուր մը բերի իրեն։

— Աղէկ։ Ըսել է թէ իմ վրաս խօսեցաւ ձեզի։

— Երէկ գիշեր, երբ ձեր բարեկամին հետ մեկնեցաք հոսկէ...։ Աղէկ միաքս ինկաւ, ինչպէս է ձեր բարեկամը։ կարծեմ թէ անունը կասթօն Ո... է։

— Այո՛, ըսի, առանց խնգալս բռնելու, երբ յիշեցի կասթօնի ինծի հազորդած գաղտնիքը և երբ տեսայ որ Բրիւտանս հազիւ գիտէր անոր անունը։

— Այդ ազան սիրուն է։ Գործը ինչ է։

— Տարին 25,000 ֆրանք եկամտա ունի։

— Ա՜հ, իրա՛ւ։ Էյ՛ ուրեմն, գառնանք ձեր խնդրոյն։ Մարկրիթի ձեր մասին հարցումներ ըրաւ ինծի։ Հարցուց թէ ո՞վ էք, ինչ կ'ընէք, որո՞նք էին ձեր սիրուհիները, վերջապէս ինչ որ կրնայ հարցուել ձեր տարիքը ունեցող մարդու մը վրայ։ Գիտցածս ըսի անոր, աւելցնելով թէ սիրուն ազայ մըն էք։ Ահա այսչափ։

— Շնորհակալ եմ։ Հիմա ըսէք թէ երկիւղ չունիմ բարեւելիւն ըրաւ ձեզի։

Բան մը չէ։ Դիտմամբ ըսաւ որ կամաց մեկնի։ Բայց այսօրուան համար ուրիշ յանձնարարութիւն մը ըրաւ, որուն պատասխանը բերի։

Այս միջոցին Մարկրիթ դուրս եկաւ արդուզարդի սենեակէն։ Գլուխը զրած էր գեղին ժապաւէններով զարդարուած գիշերային գդակը։

Այս վիճակին մէջ հիանալի էր։

Հագած էր մանուշակ սառամանեներ, որոնց մէջ կ'երեւէին մերկ ոտքերը։ Եղունգներուն զարդարանքը սեւցուցեր էր։

Բրիւտանը տեսնելով հարցուց։

— Է՛, գուքսը տեսա՞ք։

— Համբուրեցի։

— Ինչ ըսաւ։

— Տուաւ։

— Ո՞րչափ։

— Վեց հազար ֆրանք։

— Քաւերնի՞դ է։

— Այո՛։

— Սրանեզեցա՞ւ։

— Ո՛չ։

— Խնճոց մարդ։

— Այս «խնճոց մարդ»ը անանկ չեչաւով մը ըսաւ, զոր անկարելի է բացատրել։ Մարկրիթի տուաւ հազար ֆրանքնոց վեց պանքաոմսերը։

— Ճիշտ ժամանակն էր, ըսաւ։ Սիրելի Բրիւտանս, դուս՝ մի պէտք ունի՞ք։

— Գիտէք, աղջի՛կս, որ երկու օրէն ամսուն 15 է։ Ծա՜նոյթիւն պիտի մատուցանէիք ինծի եթէ 3-400 ֆրանք փոխ տայիք։

— Վազ առաւ մարդ զրկեցէք որ տամ։ Հիմա չատ ուշ է և կարելի չէ զրամ ուրիշ։

— Մի՛ մոռնաք։

— Հոգ մի՛ ընէք։ Հետերնիս կը ճաշէ՞ք։

— Ո՛չ, Շառլ տունն է և ինծի կը սպասէ։

— Ուրեմն, միշտ կը սիրէ՞ք զայն։

— Խելքի գալէնու առաջինն, սիրելի՛ս։ Վաղը կը տեսնուինք։ Մնաք բարով, Արմա՛ն։

Տիկին Տիւվէրնուա մեկնեցաւ։

Մարկրիթ դարանը բացաւ և պանքոմաները մէջը նետեց։

— Թոյլ կուտա՞ք որ պառկիմ, ըսաւ ժպտելով և անկողնին մօտ երթալով։

— Ո՛չ միայն թոյլ կուտամ, այլ եւ կ՚ուզեմ։

Վրայի կիբիւրը անկողնին ստորոտը նետեց և պառկեցաւ։

— Հիմա եկէք քովս նստեցէք ու խօսակցինք, ըսաւ։

Բրիւտանս իրաւունք ունէր։ Բերած պատասխանը զուարթութիւն պատճառեր էր Մարկրիթի։

— Այս գիշերուան սրտնեղութեանս կը ներէ՞ք, ըսաւ ձեռքս բռնելով։

— Պատրաստ եմ ամէն բան ներելու ձեզ։

— Կը սիրէ՞ք զիս։

— Խենթենալու աստիճան։

— Հակառակ իմ գէշ բնաւորութեանո՞ս։

— Հակառակ ամէն բանի։

— Երդում կ՚ընէ՞ք։

— Այո՛, ըսի ցած ձայնով։

Այս պահուն Նանին ներս եկաւ բերելով պնակներ, պաղ հաւ մը, չիչ մը Պօրտոյի գինի, եւակ և երկու սպաս։

— «Բօնջ» չինել չտուի, ըսաւ Նանին։ Պօրտոյի գինին աւելի ազէկ է ձեզի համար։ Այնպէս չէ՞, պա՛րոն։

— Անշուշտ, պատասխանեցի տակաւին Մարկրիթի վերջին խօսքերէն յուզուած և աչքերս եռանդագին անոր վրայ սեւեռած։

— Ազէկ, ըսաւ Մարկրիթ, այդ ամէնը պզտիկ սեղանին վրայ դի՛ր և անկողնիս մօտ բե՛ր։ Մեր գործը մենք անենք։ Ահա երեք գիշեր է որ կը լուսցնես։ Հարկաւ քնանալու պէտք ունիս։ Գնա՛ պառկէ։ Ալ բանի մը պէտք չունիմ։

— Դուռը կղպի՞մ։

— Այո՛, և մանաւանդ ըսէ՛ որ վաղը կէս օրէն առաջ մարդ չընդունին։

ԺԲ.

Առաւօտեան ժամը 5ին, երբ լոյսը սկսաւ երեւալ վարագոյններուն մէջէն, Մարկրիթ ըսաւ ինծի.

— Ներէ՛ որ ճամբեմ քեզ, բայց այսպէս պէտք է։ Դուքսը ամէն առաւօտ կուգայ։ Եկած առենը իրեն պիտի պատասխանեն թէ կը քնանամ և թերեւս արթննալուս սպասէ։

Ձեռքերուս մէջ առի Մարկրիթի գլուխը, որուն ցիրուցան մազերը իր չուրջը փռուած էին, և վերջին համբոյր մը տալով ըսի.

— Երբ պիտի տեսնեմ քեզ։

— Մտիկ ըրէ՛, ըսաւ, վառարանին վրայ գտնուած սա պղպեկ ոսկեզօծ բանալին ա՛ռ, գնա դուրը բաց, բանալին հոս բեր ու մեկնէ՛։ Յորևկին պիտի առնուս նամակ մը և հրամաններս, վասնզի պիտոյ թէ կուրօրէն պիտի հնազանդիս ինծի։

— Այո՛, բայց եթէ բան մը խնդրեմ ձեզմէ...

— Ի՞նչ։

— Այս բանալին քովս ձնայ։

— Այդ ուզածդ երբեք ուրիշ մէկու մը համար ըրած չեմ։

— Է՛ ուրեմն, ինծի համար ըրէ՛, վասնզի կ'երդնում որ ես ուրիշներուն պէս չեմ սիրեր քեզ։

— Լա՛ւ, թո՛ղ քովդ ձնայ, բայց հիմակուընէ կ'ըսեմ որ երբ ուզեմ, կրնամ այդ բանալին անօգուտ դարձնել։

— Ի՞նչպէս։

— Դրան ներսի կողմը փականքներ կան։

— Զա՛ր։

— Զանոնք վերցնել պիտի տամ։

— Ըսել է թէ քիչ մը սիրե՞ս զիս։

— Զեմ գիտեր թէ ինչպէս եղաւ, բայց ինծի կուգայ թէ այո՛։ Հիմա գնա՛։ Քունը աչքէս կը վազէ։

Բանի մը վայրկեան գրկեցինք զիրար ու ես մեկնեցայ։

Փողոցները ամայի էին։ Մեծ քաղաքը տակաւին կը քնանար։ Անուշ զովութիւն մը կար այդ թաղերուն մէջ, որոնք քանի մը ժամէն պիտի լեցուէին մարդոց աղմուկովը։

Ինծի անանկ եկաւ թէ այս քնացած քաղաքը իմս էր։ Ցիշողութեանս մէջ կը փնտռէի անուններն այն մարդոց, որոնց երջանկութեանը ցանկացած էի մինչեւ այն առեն և չէի յիշեր մէկը, որմէ աւելի երջանիկ չսեպէի ինքզինքս։

Կոյս աղջիկէ մը սիրուիլը և սիրոյ այն տարօրինակ զաղանիքը առաջին անգամ անոր յայտնելը անչուշտ մեծ երջանկութիւն մըն է, բայց աշխարհի մէջ անկէ աւելի պարզ բան չկայ։ Յարձակումներու չվարժուած սիրտ մը գրաւելը պահակազօրք չունեցած քաղաք մը մտնելուն կը նմանի։ Դասակարգութիւնը, պարտականութիւններու զգացումը և ընտանիքը խիստ զօրաւոր պահապաններ են, բայց չկայ արընաանիքը խիստ զօրաւոր պահապաններ են, բայց չկայ արթուն պահապան մը, որ չքաջուի 16 տարեկան աղջիկ մը, երբ բնութիւնը, անոր սիրած մարդուն ձայնովը կուտայ սիրոյ առաջին խորհուրդները, որոնք նո՛ւիրքան բուռն են որքան մաքուր կ'երեւան։

Աղջիկը ո՛րչափ աւելի հաւատայ բարիին, ա՛նչափ դիւրաւ անձնատուր կ'ըլլայ եթէ ո՛չ սիրոյին, գոնէ սիրոյ, վասնզի կասկած չունենալով, այժէ զուրկ է և անկէ սիրուիլը յաղթանակ մըն է, զոր 25 տարուս ամէն երիտասարդ կրնայ ձեռք բերել ո՛ր առեն որ ուզէ։ Եւ ասիկա ա՛նչափ ճիշտ է որ սեռէդ թէ աղջիկներուն չուրջ ո՛րքան հակազութիւն կ'ըլլան և ո՛րքան պատնէշներ կը բարձրացնեն։ Վանքերը բաւականն բարձր պատեր, մայրերը բաւական զգուշաւոր կզպանքներ և կրօնքը բաւական մշտատեւ պարտականութիւններ չունին որ կարենան այս աղուոր թռչուններն պահել իրենց վանդակին մէջ, որուն վրայ նոյն իսկ ծագիկներ սփռելու հոգ չեն ըներ։ Այսպէս անոնք կը ցանկան տեսնել աշխարհը որ

իրենցմէ կը ծածկուի, կը հաւատան թէ այդ աչխարհը հրապուրիչ է, մանկ կ'ընեն առաջին ձայնին որ վանդակին ձողերուն մէջէն կուգայ անոր գաղանիքները պատմել իրենց և կ'օրհնեն այն ձեռքը, որ խորհրդաւոր քօղին մէկ անկիւնը կը վերցնէ առաջին անգամ։

Բայց բոզէ մը իրական կերպով սիրուիլը այլապէս ղըժուարին չափազանակ մըն է։ Անոնց մարմինը մաչեցուցած է հոգին, անոնց զգայարանքները այրած են սիրտը, չուայտութիւնը կարծրացուցած է անոնց զգացումները։ Անոնք չատոնց գիտեն իրենց ըսուած խօսքերը, գործածուած միջոցները և իրենց ներշնչած սէրը անգամ ծախած են։ Արհեստի բերմամբ կը սիրեն և ո՛չ թէ յափշտակութեամբ։ Անոնք ուրիշի լաւ պահպանուած են իրենց հաչիւներով քան թէ կոյս աղջիկ մը իր մայրով ու իր վանքով։ Ուսոի քմահաճոյք բառը հնարած են այն անվճար սէրերուն համար, որոնց երբեմն անձնաւորը կ'ըլլան իրը հանգիստ, իրը արդարացում կամ իրը մխիթարութիւն, ճիշտ այն վաչխառուներուն պէս, որոնք հազարաւոր անձեր կը կողոպտեն և կը կարծեն թէ ամէն բան քաւած են երբ օրին մէկը անօթութենէ մեռնող խեղճ մարդու մը քսան ֆրանք փոխ տան, առանց տոկոս և մուրհակ պահանջելու։

Ցաւայ, երբ պատահի որ բոզ մը սիրէ, այդ սէրը, որ ամէնէն առաջ ներողութիւն մը կը թուի, գրեթէ միշտ պատիժ մը կ'ըլլայ անոր համար։ Առանց ապաշխարհութեան արձակում չկայ։ Երբ մէկը, որ մեղադրելի անցեալ մը ունեցած է, մէկէն ի մէկ զգայ թէ խորունկ, անկեղծ և անդիմադրելի սիրոյ մը բռնուած է, որուն երբեք ինքզինքը կատարող չէր կարծած և երբ այդ սէրը կը խոստովանի, սիրուած մարդը ո՛րքան կ'իյնէ անոր վրայ, ո՛րքան զօրաւոր կ'զգայ ինքզինքը, որովհետեւ անսպառիմ իրաւունքն ունի անոր ըսելու. «Սիրոյ համար աւելի բան չէք ըներ քան ինչ որ ըրած էք գրամի համար»։

Այն ատեն այդ կիները չեն գիտեր թէ ինչպէս ապացուցանեն իրենց սէրը։ Սուակը կը պատմէ թէ ազայ մը, որ

գաչտին մէջ աչխատողները անհանգիստ ընելու համար երկար ատեն զբօսնած էր «Օգնութիւն» պոռալով, օրին մէկը արջի մը կողմէ լափուելուս, որովհետեւ անոնք, զորս յաճախ խաբած էր, կարծեցին թէ այս անգամ ալ կը խաբէ զիրենք։ Այսպէս է նաեւ այդ դժբախտ աղջիկներուն համար երբ լրջօրէն սիրեն։ Այնչափ անգամ սուտ խօսած են որ այլեւս ո՛չ ոք կ'ուզէ հաւատալ անոնց խօսքին, և անոնք խղճի խայթերու մէջ զոհ կ'ըլլան իրենց սիրոյն։

Ասոր հետեւանքն են ահա այն մեծ անձնասիրութիւնները, այն խստակրօն մենաստաններն, որոնց օրինակը տուած են անոնցմէ ոմանք։

Բայց երբ այս վիրաւոր սէրը ներշնչող էրիկ մարդը վհոգի ըլլալով կ'ընդունի անոր սէրը, անցեալը չմիչելով, երբ անձնատուր կ'ըլլայ անոր, երբ վերջապէս կը սիրէ զայն ինչպէս ինք կը սիրուի անկէ, այն մարդը մէկ անգամէն կ'սպառէ աչխարհային բոլոր յուզումներն և այդ սէրէնետք իր սիրտը այլ եւս կը փակուի ուրիշ ամէն սիրոյ առջեւ։

Այս խորհրդածութիւնները տուն վերադարձած ատուս չէի ըներ։ Անոնք լինդի պատահելիքին նախզգացումը պիտի ըլլային ու Մարկրիթի համար ունեցած սիրոյս հակառակ, այդպիսի հետեւութիւններ չէի ընդունէր։ Այսօր կ'ընեմ այս խորհրդածութիւնները։ Ամէն բան անդառնալիօրէն վերջացած ըլլալով, անոնք բնականաբար հետեւութիւնն են պատահածին։

Բայց դառնանք այս կապակցութեան առաջին օրուան։ Երբ տուն դարձայ, խոր զուարթութիւն մը ունէի։ Խորհելով թէ երեւակայութեանս կողմէ Մարկրիթի ու իմ միջեւ կանգնուած պատնէշները անհետացած էին, թէ այդ աղջիկը իմս էր, թէ անոր մտածումին մէջ քիչ մը տեղ գրաւած էի, թէ իր յարկաբաժնին բանալիքը գրպանս էր և իրաւունք ունէի զայն գործածելու, զոհ էի կեանքէն, կը հպարտանայի ինձմով։ ու կը սիրէի Ատուած, որ այս աչքը պարգեւեց ինծի։

Օր մը երիտասարդ մը կ'անցնի փողոցէն, կնոջ մը կ'ըզհանրի, անոր կը նայի, կը դառնայ ու ճամբան կը չա-

բուռնակէ: Չի ճանչնար այդ կինը, որուն հաճոյքներուն, վիշտերուն և սէրներուն մէջ բաժին չունի ինքը: Այդ երիտասարդը գոյութիւն չունի կնոջ համար, ու թերեւս եթէ խօսէր անոր հետ, կինը պիտի ծաղրէր զայն, ինչպէս Մարկրիթ ըրած էր ինծի: Շաբաթներ, ամիսներ, տարիներ կ'անցնին, և յանկարծ, երբ իւրաքանչիւրը իր ճակատագրին հետեւած է տարբեր ուղղութեամբ, դիպուածը իրարու դէմ կը հանէ զանոնք: Այդ կինը այն մարդուն սիրտին կ'ըլլայ և կը սիրէ զայն: Ի՞նչպէս, ինչո՞ւ անոնց երկուքին կեանքը այսեւս մէկ կեանք կը կազմէ: Հապաւ թէ մտերմութիւնը կ'սկսի, անոնց անանկ կ'երեւայ թէ այդ մտերմութիւնը միշտ գոյութիւն ունեցած է և անցեալը բոլորովին կը ջնջուի երկու սիրողներուն յիշողութենէն: Խոստովանինք թէ հետաքրքրական է ասիկա:

Գալով ինծի, այսեւս չէի յիշեր թէ ինչպէս տարիներ էի առջի օրէն առաջ: Բովանդակ էութիւնս ուրախութեամբ կը զեղուր այն առաջին գիշերը փոխանակուած խօսքերը յիշելով: Կամ ա՛յն է որ Մարկրիթ խօսելու մէջ վարպետ էր կամ իմ մասիս կ'զգար այն յանկարծական սէրերէն մէկը, որոնք առաջին համբոյրին կը յայտնուին և որոնք սակայն երբեմն կը մեռնին ինչպէս որ ծնած են:

Քանի՛ կը մտածէի, այնքան կ'ըսէի ինքնիրենս թէ Մարկրիթ պատճառ մը չունէր կեղծելու սէր մը եթէ զգացած չէր զայն: Կ'ըսէի նաեւ թէ կիները սիրելու երկու եղանակ ունին, որոնք կրնան իրարմէ ծնունդ առած ըլլալ: Անոնք կը սիրեն սրտով կամ զգայարանքով: Շատ անգամ կին մը սիրող մը կը բռնէ իր զգայարանքներուն կամքին հնազանդելու համար միայն և անակնկալ կերպով կը տեսնէ աննիւթական սիրոյ գաղտնիքը, ու այսեւս սրտովը միայն կ'ապրի: Աղջիկ մը, որ ամուսնութեան մէջ երկու անբիծ սէրերու միութիւնը միայն կը փնտռէր, շատ անգամ կ'ստանայ ֆիզիքական սիրոյ յանկարծական յայտնութիւնը, հոգիին ամենամաքուր ապաւորութիւններուն այդ բուռն եղրակացութիւնը:

Այս մտածումներով քնացայ: Արթնցուցին զիս ու յանձնեցին ինծի Մարկրիթի մէկ նամակը, որ սա բառերը կը պարունակէր.

«Ահա իմ հրամաններս: Այս իրիկուն ի Վօտվիլ: Երրորդ միջնարարին նկէք:

Մ. Կ.»

Այս տոմսակը դարակի մը մէջ դրի, որպէսզի իրակատութիւնը միշտ ձեռքիս տակ ունենայի երբ տարակոյսը պատճառէր զիս, ինչպէս երբեմն կը պատահէր ինծի:

Ըսած չէր թէ ցորեկը երթամ տեսնեմ զինքը: Ուստի չհամարձակեցայ երթալ: Բայց իրիկուընէ առաջ իրեն հանդիպելու այնքան մեծ փափաք մը ունէի որ Շան'զ Էլիզէ գացի, ուր առջի օրուան պէս տեսայ զայը և երթալը:

Ժամը 7ին Վօտվիլ էի:

Երբեք այդքան կանուխ գացած չէի թատրոն:

Բոլոր օթեակները հեղդհեղ լեցուեցան: Մէկ հատը միայն պարապ կը մնար:

Երրորդ արարուածին սկիզբը լսեցի որ բացուեցաւ դուռը այդ օթեակին, որուն վրայ սեւեռած էի աչքերս: Մարկրիթ երեւցաւ:

Անմիջապէս օթեակին առջեւ եկաւ, նուազախումբին մօտակայ նստարաններուն նայեցաւ, զիս տեսաւ և նայուածքովը չնորհակալութիւն յայտնեց ինծի:

Այդ իրիկունը հիանալի կերպով գեղեցիկ էր:

Արդեօք ինծի՞ համար էր այդ պչրանքը: Արդեօք զիս չե՞ա կը սիրէր և կը կարծէր թէ աւելի՞ երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ աւելի գեղեցիկ տեսնէի զինքը: Տակաւին չէի գիտեր: Բայց եթէ տիկնայ էր իր գիտաւորութիւնը, յաջողած էր, վասն զի երեւնալուն պէս բոլոր գլուխները շարժեցան և նոյն պահուն թատերաբեմին վրայ գանուող դերասանն անգամ նայեցաւ այն կնոջ որ այսպէս իր երեւումովը կը յուզէր ներկաները:

Եւ ես զրպանիս մէջ ունէի յարկաբաժնին բանլիքը այդ կնոջ որ երեք չորս ժամէն զարձեալ իմս պիտի ըլլար:

Դերասանուհիներու և բազերու համար իրենց հարստու-
թիւնը փճացնողները կը մեղադրեն, իսկ ես կը զարմանամ
թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ անոնք քանդապահիկ աւելի յիմարու-
թիւններ չեն գործեր այդ կիներուն համար: Ինծի պէս այն
կեանքին մէջ ապրած ըլլալու է դիտնալու համար թէ այդ
ամենօրեայ փոքրիկ անապարծութիւնները, զորս անոնք կու-
տան իրենց սիրողին, ինչպէս կը զօրացնեն անոր սէրը:

Յետոյ օթեակէն ներս մտան Բրիւտանս և մարդ մը:
Այս վերջինը, որուն ժ... կոմսը ըլլալը հասկցայ, մէկ ան-
կիւնը նստաւ:

Ջինքը տեսնելուս պէս սարսուռ մը եկաւ վրաս:

Մարկրիթի անչուշտ նչմարեց այն խորունկ ապաւորու-
թիւնը, զոր այդ մարդուն իր օթեակին մէջ ներկայ ըլլալը
գործած էր իմ վրաս, վասնզի նորէն ժպտեցաւ, և կոնակը
կոմսին դարձնելով, անանկ երեւցաւ թէ ամբողջ ուշադրու-
թիւնը խաղին տուած է: Երրորդ միջնարարին հոն դար-
ձաւ, բան մը ըսաւ, կոմսը օթեակէն դուրս ելաւ և Մար-
կրիթ նշան ըրաւ որ ինքը տեսնելու երթայ:

— Բարեւ, ըսաւ ինծի երբ ներս մտայ:

Եւ ձեռքը երկնցուց:

— Բարեւ, պատասխանեցի ըսածս Մարկրիթին և Բրիւ-
տանսին ուղղելով:

— Նստեցէ՛ք:

— Բայց ուրիշին տեղն է որ կը գրաւեմ: Ժ...ի Պ.
կոմսը պիտի չվերադառնա՞յ:

— Այո՛, պիտի վերադառնայ, չաքարեղէն առնելու
ղրկեցի, որպէսզի կարենանք վայրկեան մը առանձին խօսիլ:
Տիկին Տիւվերնուա մեզմէ է և ամէն բան գիտէ:

— Այո՛, ազա՛քս, ըսաւ Բրիւտանս, բայց հոգ մի՛ ընէք,
մարդուս բան չեմ ըսեր:

— Ինչ ունիք այս գիշեր, հարցուց Մարկրիթ ոտքի կե-
լլելով և օթեակին մութ կողմը գալով որ ճակատս համբուրէ:

— Ինչ մը ակար եմ:

— Ո՞րնեն գացէք պառկեցէք, ըսաւ այն հեզնական
դէմքով, որ այնքան կը վայլէր իր նրբամիտ գլխուն:

— Ո՞ւր պառկիմ:

— Ձեր տունը:

— Սղէկ գիտէք թէ քունս պիտի չառնի:

— Այն ատեն պէտք չէ որ այս տեղ գալով դէմքերնիդ
ծամածռէք, որովհետեւ մարդ մը տեսեր էք օթեակիս մէջ:

— Ատոր համար չէ:

— Ես կը հասկնամ, ատոր համար է: Իրաւունք չու-
նիք: Ուստի ա՛լ չխօսինք ատոր վրայ: Ներկայացումին
աւարտելէն ետք Բրիւտանսին տունը եկէք և հոն սպասեցէք
մինչեւ որ կանչեմ ձեզ: Իմացա՞ք:

— Այո՛:

Միթէ կրնայի՞ չհնազանդիլ:

— Տակաւին կը սիրե՞ք գիս, աւելցուց:

— Կը հարցնե՞ք:

— Իմ վրաս մտածեցի՞ք:

— Աւտուրնէ մինչեւ իրիկուն:

— Գիտե՞ք թէ կը վախնամ որ կը սիրահարիմ ձեզի:
Հարցուցէ՛ք Բրիւտանսին:

— Ա՛հ, պատասխանեց տիկին Տիւվերնուա, գլուխս
կը ցաւցնէ միշտ:

— Հիմա ձեր տեղը գարձէ՛ք, կոմսը ո՛ւր որ է
կուգայ և հարկ չկայ որ ձեզ հոս գտնէ:

— Ինչո՞ւ:

— Վասնզի անհաճութիւն պիտի զգաք գինքը տեսնելով:

— Ո՛չ, միայն եթէ ինծի ըսած ըլլայիք թէ այս գիշեր
վօտվիլ գալ կ'ուզէք, ես ալ կրնայի անոր պէս այս օթեակին
առանակը ղրկել ձեզի:

— Դժբախտաբար առանակը ինք բերաւ առանց իմ ու-
զելուս, և առաջարկեց ընկերանալ ինծի: Շատ աղէկ
գիտէք թէ չէի կրնար մերժել: Ուրիշ բան չէի կրնար ընել
բայց եթէ ո՛ւր երթալս իմացնել ձեզի որպէսզի տեսնէք գիս:
Ես ալ կը փափաքէի ժամ առաջ տեսնել ձեզ: Բայց քանի
որ այս կերպով չնորհակալ կ'ըլլաք ինծի, կ'օգտուիմ այս
դասէն:

— Անիրաւ եմ, ներողամիտ եղիք։

— Օ՛ն ուրեմն, լռիկ մնջիկ տեղերնիդ դարձէք և մանաւանդ ասկէ հաքը նախանձոտ մի՛ ըլլաք։

Նորէն համբուրեց զիս և դուրս ելայ։

Ներքանցքին մէջ հանդիպեցայ կոմսին, որ կը վերադառնար։

Տեղս դարձայ։

Ճիշտը ըսելով, Մ. ոը Ժ...ին Մարկրիթի օթեակը գտնուիլը ամենապարզ բան մըն էր։ Ինք անոր սիրուղը եղած էր, օթեակ մը վարձեր էր անոր համար և անոր հետ թատրոն եկած էր։ Առանք խիստ ընական էին և քանի որ Մարկրիթի պէս սիրուհի մը ունէի, պէտք էր ընդունէի անոր սովորութիւնները։

Առանկ ըլլալով մէկտեղ, չատ դժբախտ եղայ մինչեւ ներկայացման աւարտիլը և խիստ ախրեցայ մնկնած ատենս, տեսնելէ հաք Բրիւտանոը, կոմսը և Մարկրիթը, որոնք դրանը առջեւ սպասող կառքը կը նստէին։

Եւ սակայն քառորդ ժամ մը հաքը Բրիւտանոի տունն էի։ Անիկա ալ դեռ նոր եկեր էր։

ԺԹ.

— Գրէթէ մեզի չափ չուտ եկաք, ըսաւ լինժի Բրիւտանոը։

— Այո՛, պատասխանեցի մեքենաբար։ Ո՞ւր է Մարկրիթը։

— Իր տունն է։

— Մենա՞կ է։

— Ո՛չ, Մ. ոը Ժ...լին հետ է։

Սրահին մէջ արագ քայլերով պտտեցայ։

— Ի՛նչ, ինչ ունիք։

— Կը կարծէ՞ք թէ հաճելի ըլլայ լինժի սպասել հոս որ Մ. ոը Ժ... մեկնի Մարկրիթի քովէն։

— Իրաւունք չունիք։ Գիտցէք ուրեմն թէ Մարկրիթ չի կրնար ճամբել կոմսը։ Մ. ոը Ժ... երկար տաեն անոր սիրուհին եղած է և չատ տակ տուած է և մինչեւ այսօր ալ կուտայ։ Մարկրիթ տարին 100,000 ֆր.էն աւելի կը ծախսէ։ Շատ պարաք ունի։ Դուքսը անոր ուզածին չափ տակ կը դրկէ, բայց Մարկրիթ չի համարձակիր իրեն պէտք եղածին չափ տակ ուղելու։ Պէտք չէ որ ատրուի կոմսին հետ, որ տարին առնուազն 10,000 ֆր.ի չափ դրամ կուտայ իրեն։ Մարկրիթ չատ կը սիրէ ձեզ, սիրելի բարեկա՛մս, բայց Մարկրիթի ու ձեր չահը կը պահանջէ որ անոր հետ ձեր կապակցութիւնը պէտք չէ որ լուրջ ըլլայ։ Դուք ձեր 7–8 հազար ֆր.ի թոշակովը չէք կրնար այս աղջկան պերճանքին դրամ հասցնել։ Այդ գումարը կառքին ծախքին իսկ չի բաւեր։ Մարկրիթը նկատեցէք իր իսկական վիճակին մէջ, այսինքն սրամիտ և աղուոր աղջիկ մը։ Իր սիրուղը եղիք մէկ կամ երկու տմիս։ Ծաղկեփունջեր, չաքարեղէններ, օթեակի տոմսեր տուէք անոր։ Բայց աւելի բան մը մի՛ ակնկալէք և ծպրելի նախանձոտութիւն ցոյց մի՛ տաք։ Ազէկ դիտէք թէ

գործերնիդ որո՛ւ հետ է։ Մարկրիթ առաքինի աղջիկ մը չէ։ Դուք իրեն հաճելի եղած էք, ան ալ ձեզի։ Մնացածը մի՛ խորհիք։ Շատ կը զարմանամ որ բծախնդրութիւն կ'ընէք։ Բարիզի ամէնէն գեղանի սիրուհին ունիք, որ ձեզ կ'ընդունի չքեղ յարկաբաժնի մը մէջ։ Ինք ոսկեմանդնելով զարդարուած է։ Եթէ ուզէք, փարա մը իսկ պիտի չծախսէք, և դո՛ն չէք։ Զաւիչն ուրիշն կը պահանջէք։

— Իրաւունք ունիք, բայց ձեռքս չէ։ Անհրի վիշտ մը կը պատճառէ ինծի այն գաղափարը թէ այդ մարդը անոր սիրուհին է։

— Նախ, չարաճակեց Բրիւտանս, անհանգիստ իր սիրո՞ւն է տակաւին։ Անիկա այնպիսի մարդ մըն է, որուն պէտք ունի Մարկրիթ։ Ահա այսչափ։ Երկու օր է որ դուռը կը գոցէ անոր երեսին։ Այս առաւ եկաւ։ Մարկրիթ չկրցաւ մերժել անոր բերած օթեակի ոսկեմանը և հաւանեցաւ որ ընկերանայ իրեն։ Կոմսը տուն վերադարձուց զայն, վայրկեան մը վեր եկաւ, և պիտի չկենայ, քանի որ դուք հոս կը սպասէք։ Կարծեմ թէ ասոնք չատ բնական են։ Եւ յետոյ, կ'ընդունի՞ք որ դուքը չարաբերութիւն ունենայ Մարկրիթի հետ։

— Այո՛, բայց անիկա ծեր մըն է, և վատահ եմ թէ Մարկրիթ անոր սիրուհին չէ։ Յետոյ, մարդ կրնայ չատ անգամ ընդունիլ մէկ կապակցութիւն, բայց ոչ երկու։ Այդ համառաճութիւնը չատ կը նմանի հաչիւ մը և նոյնիսկ սիրոյ պատճառաւ անոր հաւանող անձը կը մօտենայ անոնց որ առիթ մը ուզի վար գտնուելով այդ հաւանութիւնը արհեստ մը կ'ընեն և այդ արհեստէն չոհ մը կը քաղեն։

— Ա՜հ, սիրելիս, ո՛րքան յետամնայ էք։ Ես չատ մարդիկ տեսեր եմ, նոյն իսկ ազնուական, որոնք ըրած են ինչ որ խորհուրդ կուտամ ձեզ, և ասիկա՝ առանց ծիպի, առանց անպատուութեան, առանց խղճահարութեան։ Այս բանները ամէն օր կը պատահին։ Բայց ինչպէս կ'ուզէք որ Բարիզի բոզերը իրենց վարած ճոխ կեանքին դրամ հասցնեն, եթէ միեւնոյն տանն երեք չորս սիրող չունենան։ Ձկայ հարստութիւն մը, ո՛րքան ալ մեծ ըլլայ, որ կարենայ առանձինն հա-

գալ Մարկրիթի պէս կնոջ մը ծախքերը։ 500,000 ֆր.ի եկամտան ալ չի բաւեր, անա թէ ինչո՛ւ։ Այդչափ եկամուտ մարդ մը կ'ունենայ ճոխ տուն, ձիեր, ծառաներ, կառքեր, որսորդութիւններ, բարեկամներ։ Շատ անգամ ամուսնացած կ'ըլլայ, զաւակներ կ'ունենայ, ձիարշաւերու կը մասնակցի, կը խաղայ, կը ճամբորդէ, ո՞ր մէկը ըսեմ։ Այս բոլոր սովորութիւնները ա՛յնպիսի հանգամանք մը առած են որ չի կրնար անոնցմէ ետ կենալ, առանց գայթակղութիւն յարուցանելու և փճացած նկատուելու։ Ամէն հաչիւ ընելով, տարին 500,000 ֆր. եկամուտ ունեցողը 40-50,000 ֆր.էն աւելի չի կրնար տալ կնոջ մը, և այս գումարն ալ չատ է։ Լ՛, ուրեմն, ուրիշ սիրողներ կ'ամբողջացնեն այդ կնոջ տարեկան ծախքը։ Մարկրիթի գործը աւելի դիւրացած է։ Հրաշքով մը դէմը ելաւ տասը միլիոնոց ծերունի մը, որուն կինն ու աղջիկը մեռած են, որ հարուստ եղբօրորդին նեղ միայն ունի, և Մարկրիթի ուզածին չափ դրամ կուտայ առանց փոխարէնը բան մը պահանջելու, բայց Մարկրիթ տարին 60,000 ֆր.էն աւելի չի կրնար ուզել և վատահ եմ որ եթէ աւելի ուզէ, ծերունին պիտի չտայ, հարուստ ըլլալուն և Մարկրիթը սիրելուն համառակ։

Բոլոր այն երիտասարդները, որ 20-30 հազար ֆր.էն աւելի եկամուտ ունին, այսինքն հազիւ կրնան՝ ապրիլ իրենց յատկացած ընկերութեան մէջ, չատ լաւ գիտեն որ երբ Մարկրիթի պէս կնոջ մը սիրողը կ'ըլլան, այդ կինը իրենց տուած դրամովը իր բնակարանին վարձքն ու իր ծառաներուն թոշակը իսկ չի կրնար վճարել։ Ձեն ըսեր անոր թէ այս բանը պիտեն, չեմնելու կը զարնեն ու երբ իրենց հաճոյքը գոհացնեն, կ'առնեն կը քալեն։ Եթէ մեծամտութիւնը ունենան ամէն ծախքերուն հասնելու, ախմարներու պէս կը փճանան և Բարիզի մէջ 100,000 ֆրանք պարտք ձգելէ ետք Ափրիկէ կ'երթան ու կը սպաննուին։ Կը կարծէ՞ք թէ այդ կինը սոսկ համար երախտապարտ ըլլայ անոնց։ Ամենևին։ Ընդհակառակը՝ կ'ըսէ թէ իր դիրքը անոնց զոհած է և թէ անոնց հետ գտնուած պահուն դրամ կորնցուցած է։ Ա՜հ, դուք այս

մանրամասնութիւնները ամօթալի կը գտնէք, այնպէս չէ՞: Բայց ճիշտ են անոնք: Դուք սիրուն տղայ մըն էք, զոր սրտանց կը սիրեմ: Ես քանի տարիէ ի վեր բազերու մէջ կ'ապրիմ և անոնց ի՛նչ ըլլալը, ի՛նչ արժէք ունենալը գիտեմ և չեմ ուզեր որ լուրջ բանի մը տեղ դնէք քմահաճոյքը, զոր աղուոր աղջիկ մը ուզնի ձեզի համար:

Ցեսոյ, ասկէ զատ, ընդունինք թէ, չարունակեց Բրիւատանս, Մարկրիթ այնչափ կը սիրէ ձեզ որ կոմսէն և դուքսէն զատուի երբ այս վերջինը նշմարէ ձեր կապակցութիւնը և անոր ըսէ թէ կա՛մ ձեզ ընտրէ և կամ զինքը: Անվիճելի է թէ մեծ զոհողութիւն մը ըրած պիտի ըլլայ ձեզի համար: Դուք ի՛նչ զոհողութիւն պիտի կրնաք ընել որ անոր ըրածին հաւասարի: Երբ յափրանաք ու այլեւս չուզէք ապրիլ անոր հետ, ի՛նչ կերպով պիտի հաստուցանէք վնասը, որուն ենթարկած պիտի ըլլաք զայն: Ո՛չ մէկ կերպով: Դուք զինքը պիտի հեռացնէք այն ընկերութենէն, որուն մէջ են իր հարստութիւնն ու ապագան: Անիկա իր կեանքին ամէնէն գեղեցիկ տարիները ձեզի տրամադրած ըլլալով, ուրիշները մոռցած պիտի ըլլան զինք: Կա՛մ գեհենիկ մարդ մը պիտի ըլլաք ու այնատեն իր անցեալը երեսին պիտի զարնէք և պիտի ըսէք թէ իրմէ բաժնուելով ուրիշ բան մը ըրած չէք ըլլար բայց եթէ ինչ որ ըրած են իր միւս սիրողները, և առյդ թշուառութեան մը պիտի ենթարկէք զայն և կամ պարկեշտ մարդ մը ըլլալով և ինքզինքնիդ պարտաւոր համարելով զայն պահելու, անխուսափելի թշուառութեան մը պիտի ենթարկուիք, վասնզի երիտասարդի մը համար ներելի եղած այս կապակցութիւնը տարիքը առած մարդու մը համար ներելի չէ թնաւ: Անիկա ամէն բանի արգելք կ'ըլլայ: Ծոյլ չի տար ո՛չ ընտանիք կազմելու, ոչ վարուսիրութիւն ունենալու, ինչ որ մարդուն երկրորդ և վերջին սէրերը կը կազմեն: Ուստի հաւատացէք ինծի, բարեկա՛մս, իրերը իրենց բուն արժէքին, և կիներն իրենց իսկական վիճակին մէջ նկատեցէք և բոզի մը իրաւունք մի՛ տաք ըսելու թէ ձեզմէ պահանջք մը ունի, ինչ որ ալ ըլլայ այդ պահանջքը:

— Օ՛ն, ձեզ տեսնեմ, ըսաւ, վաստկեցէ՛ք այդ յոռի գաղափարները և խնդացէ՛ք: Կեանքը սիրուն է, բարեկա՛մս, և ի՛նչ ապակիով որ նայիք անոր, այն գոյնով կ'երեւայ: Ձեր կասթօն բարեկամին պէս ըրէք, անիկա ինծի պէս կ'ըմբռնէ սէրը: Եթէ չէք ուզեր անհամ տղայ մը ըլլալ, պէտք է համոզուիք որ քովի տունը աղուոր աղջիկ մը կայ, որ իր մօտ գտնուած մարդուն մեկնումին կ'ապաէ անհամբեր, որ ձեր վրայ կը խորհի, որ դիւերուան ժամերը ձեզի կը յատկացնէ և որ վատահ եմ թէ կը սիրէ ձեզ: Հիմա եկէք լինծի հետ որ երթանք պատուհանին առջեւ նայինք և տեսնենք կոմսին մեկնիլը: Հիմակ ո՛ւր որ է կ'երթայ և իր տեղը մեզի կը թողու:

Բրիւատանս պատուհան մը բացաւ, և արմունկնիս պատչգամին վրայ կրթնցուցինք քով քովի:

Անիկա վազոցէն անցնող քանի մը հազուագիւտ անձինք կը նայէր, իսկ ես կ'երազէի:

Անոր բաժնները գլխուս մէջ կը բզզային և չէի կրնար չխոստովանիլ թէ իրաւունք ունէր: Բայց Մարկրիթի համար զգացած ճշմարիտ սէրս չէր համակերպեր այդ տրամաբանութեան: Ուստի երեսին կը հառաչէի և Բրիւատանս իմ կողմս կը դառնար և ուսերը կը թօթուէր բժիշկի մը պէս որ յոյսը կտրած է հիւանդէ մը:

— Մարդ ի՛նչպէս կը նշմարէ որ, կ'ըսէի ինքնիրենս, կեանքը կարճ պէտք է ըլլայ զգայութիւններու արագութեան պատճառաւ: Երկու օրէ ի վեր կը ճանչնամ Մարկրիթը, որ երկկուբղնէ ի վեր սիրուհիս եղած է և արդէն միաքս, սիրտս ու կեանքս ա՛նքան գրաւած է որ այդ ժ...ին այցելութիւնը զժբախտութիւն մըն է ինծի համար:

Վերջապէս կոմսը դուրս ելաւ, կառքը նստաւ և անյայտ եղաւ: Բրիւատանս պատուհանը գոցեց:

Նոյն պահուն Մարկրիթ մեզ կը կանչէր:

— Շո՛ւտ եկէք, սեղանը կը պատրաստեն, պիտի ճաշենք, կ'ըսէր:

Երբ իր սենեակը մտայ, Մարկրիթ դէմս վազեց, վիզս նետուեցաւ և բոլոր ոյժովը համբուրեց զիս։

— Տակաւին բարկացած ես ինծի դէմ։

— Ո՛չ, վերջացաւ, պատասխանեց Բրիւտանս, ես բարոյական հասքեր ըրի անոր և խոստացաւ խելօք ըլլալ։

— Սպե՛կ։

Ակամայ նայեցայ անկողնին, որ աւրուած չէր։ Իսկ Մարկրիթ սպիտակ գիշերազգեստ հագած էր արդէն։

Սեղան նստանք։

Հրապոյր, քաղցրութիւն, սրտագեղութիւն, ամէն բան ունէր Մարկրիթ և երբեմն կը պարտաւորուէի խոստովանիլ թէ իրաւունք չունէի ուրիշ բան պահանջելու իրմէ, թէ չափ ինքզինքին երջանիկ պիտի համարէին եթէ իմ տեղս գտնուէին, և թէ վերգիլիոսի հովիւին պէս պէտք էր վայելէի Աստուծոյ մը կամ թէ աստուածուհիի մը ինծի պարգեւած ժամերը։

Փորձեցի Բրիւտանսի վարդապետութիւնները գործադրել և երկու ընկերներուս չափ զուարթ ըլլալ, բայց անոնց հասմար բնական եղածը ինծի համար ճիգի արդիւնք էր և ջղային ծիծաղս, որմէ խարուեցան, չատ մօտ էր արցունքի փոխուելու։

Վերջապէս ճաշը աւարտեցաւ ու ես Մարկրիթի հետ առանձին մնացի։ Իր սովորութեան համեմատ, գնաց նստաւ իր զորգին վրայ, կրակին առջեւ, ու ախուր դէմքով մը դիտեց կրակարանին բոցերը։

Կը մտածէր։ Ի՞նչ բանի վրայ։ Չեմ գիտեր։ Ջինքը կը դիտէի սիրավառ աչքով և զրկեթ սոսկումով երբ կը խորհէի թէ իրեն համար ինչ տառապանքներ կրելու պատրաստ էի։

— Գիտե՞ս թէ ինչ բանի վրայ կը մտածէի, ըսաւ ինծի։

— Ո՛չ։

— Կը մտածէի կարգադրութեան մը վրայ, զոր գտայ։

— Ի՞նչ կարգադրութիւն։

— Տակաւին չեմ կրնար ըսել, բայց կրնամ ըսել թէ անոր հետեւանքը ինչ պիտի ըլլայ։ Սա պիտի ըլլայ որ ամիսէ մը ազատ պիտի ըլլամ, մէկուն պարտական պիտի չըլլամ և ամառը գիւղին մէջ պիտի անցընենք միասին։

— Ջէ՞ք կրնար ըսել թէ ինչ միջոցով պիտի ըլլայ։

— Ո՛չ, միայն պէտք է որ դիս սիրես ինչպէս որ ես կը սիրեմ քեզ և ամէն բան պիտի յաջողի։

— Դուք ինքնիրմե՞ն գտաք այդ կարգադրութիւնը։

— Այո՛։

— Եւ մտնակի՞ պիտի գործադրէք զայն։

— Ես առանձին պիտի կրնամ անոր առաջառելները, բայց Մարկրիթ մը, զոր ինծ պիտի չմոռնամ, բայց չանը մէջերնիս պիտի բաժնենք։

Այս «չան» բառը լսելով կարմրեցայ։ Յիշեցի Մանօն Լէսքօն, որ Տէկրիէյի հետ կերած էր Պ. ոը Պ...ի զրամը։

Ինչ մը խիստ ճայնով և ոտքի ելլելով պատասխանեցի.

— Ներեցէ՛ք, սիրելի Մարկրի՛թ, որ իմ յղացած և չափազանց հագուրծած ձեռնարկներուս չհաւատաս միայն կը մտանակցիմ։

— Ի՞նչ ըսել կ՛ուզէք։

— Ըսել կ՛ուզեմ թէ չատ կը կասկածիմ որ Փ...ի կոմսը ձեր ընկերակիցը ըլլայ այս բարեյաջող կարգադրութեան մէջ, որուն ո՛չ ձեռսը ո՛չ չանը կ՛ընդունիմ։

— Դուք աղյ էք։ կը կարծէի թէ կը սիրէք զիս։ Սխալեր եմ, սպե՛կ։

Եւ միեւնոյն տանն ոտքի ելաւ, դաշնակը բացաւ և սկսաւ նուագել վալսի հրաւէրը մինչեւ այն հռչակաւոր մասը, որ ամէն տանն կը չուարեցնէր զինքը։

Վարժութեա՞ն հետեւանքով էր որ նուագից այս կտորը, եթէ ոչ յիշեցնելու համար ինծի այն օրն ուր զիրար ճանչցած էինք։ Գիտցածս սա է միայն որ այն մեղեդին յիշատակներս արթնցուց և Մարկրիթի մօտենալով, գլուխը ձեռքերուս մէջ առի ու համբուրեցի։

— Կը ներէ՞ք ինծի, ըսի։

— Կը տեսնէք որ ներողամիտ եմ, պատասխանեց, բայց դիտեցէք որ տակաւին երկրորդ օրն ենք և արդէն ձեզ նեղելու կ'սպասիմ: Կայր հնազանդութեան ձեր խոստումները աղէկ չէք դործադրեր:

— Ինչ ընեմ, Մարկրիթ, չատ կը սիրեմ ձեզ և ձեր մաքէն անցած ամէնափոքր բանի մը համար նախանձութիւն կ'զգամ: Ինչ մը առաջ ձեր ինձի առաջարկածը ուրախութենէս խելքս գլխէս պիտի առնէր, բայց այդ ծրագրին դործադրութեան գաղտնիքը սիրտս կը սեղմէ:

— Ինչ մը պատահականենք, ըսաւ երկու ձեռքերս բռնելով ու երեսս նայելով ա'յնպիսի սիրուն ժպիտով մը, որուն չէի կրնար դիմադրել, դիս կը սիրէք, այնպէս չէ՞, և երջանիկ պիտի ըլլաք եթէ երեք կամ չորս ամիս գիւղին մէջ առանձին ըլլաք ինձի հետ: Ես ալ ո'չ միայն երջանիկ պիտի ըլլայի, այլ առողջութեանս համար ալ պէտք ունիմ անոր: Զեմ կրնար այսքան երկար սաւն հեռանալ Բարիզէն, առանց գործերս կարգի դնելու, և ինձի պէս հիմնջ մը գործերը միշտ խառնակ կ'ըլլան: Է՛ ուրեմն, միջոց մը գտայ իրարու հետ հաչտեցնելու գործերս և, ձեզի համար ունեցած սէրս, այո՛, ձեզի համար ունեցած սէրս, մի՛ խնդաք, ձեզ սիրելու յիմարութիւնը ունիմ: Եւ ահա երեսիդ կը ծռմռակէք ու մեծ մեծ խօսքեր կ'ընէք: Դուք ազայ էք, երիցս ազայ: Յիշեցէ՛ք միայն թէ կը սիրեմ ձեզ և ուրիշ բանի վրայ մի՛ մտածէք: Որոշուեցա՞ւ:

— Սղէկ դիտէք թէ ձեր ուզածը ինձի համար ընդունուած է արդէն:

— Ուրեմն ամիս մը չանցած ա'և է դիւղ մը պիտի երթանք, պիտի պտտինք Ջուրին եղերքը, ու կամ պիտի խմենք: Տարօրինակ կ'երեւայ ձեզի որ ես, Մարկրիթ կօթիէ, այսպէս կը խօսիմ: Ասոր պատճառը այն է, բարեկա'մս, թէ Բարիզի կեանքը, որ կը կարծուի թէ երջանիկ կ'ընէ դիս, չոգեւորեր, այլ կը տաղտկացնէ զիս ու այն տեսն յանկարծ կը տենչամ աւելի խաղաղ կեանքի մը, որ մանկութիւնս պիտի յիշեցնէր ինձի: Մարդ միշտ մանկութիւն մը ունեցած է, ինչ որ ալ ըլլայ: Օ'հ, անհոգ եղէք, ձեզի պիտի չբսեմ թէ հանգստեան կոչուած գիւղապետի մը աղջիկն եմ և թէ Սէն-Տընիի մէջ դաստիարակուած եմ: Ես գեղացի խեղճ աղջիկ մըն եմ, և վեց տարի առաջ անուշս անգամ չէի կրնար դրել: Հիմա ապահովուեցաք, այնպէս չէ՞: Ինչո՞ւ առաջին անգամ ձեզի կը դիմեմ, որ այս փափաքիս ուրացութեանը մտանակցիք: Անշուշտ անոր համար որ հակցայ թէ դուք կը սիրէք զիս ինձի և ո'չ թէ ձեզի համար, մինչ ուրիշները իրենց համար միայն սիրած են զիս:

Շատ անգամ գիւղ գացած եմ, բայց ո'չ երբեք ուզածիս պէս: Յոյս ձեր վրայ դրած եմ այս գիւրացաց երջանկութեան համար: Զար մի՛ ըլլաք ուրեմն և հաւանեցէ՛ք: Ըսէք թեան համար: Զար մի՛ ըլլաք ուրեմն և հաւանեցէ՛ք: Ըսէք ինքնիրենիդ թէ Մարկրիթ չատ պիտի չպարի և ես օր մը պիտի զղջամ իր առջին խնդրանքը չկատարելուս համար, ինչ որ այնքան գիւրին էր կատարել:

Ի՞նչ պատասխանելու էր այսպիսի խօսքերու, մանաւանդ երբ կը յիշէի սիրոյ առաջին գիշերը և երկրորդ գիւանդ երբ կը յիշէի սիրոյ առաջին գիշերը և երկրորդ գիւանդ երբ կը յիշէի սիրոյ առաջին գիշերը և երկրորդ գիշերուան կ'սպասէի:

Ժամ մը ետքը, Մարկրիթը թեւերուս մէջ առած էի և եթէ ինձմէ խնդրէր ոճիր մը գործել, պիտի հնազանդէի իրեն:

Աւտուան ժամը 6ին մեկնեցայ և մեկնելէս առաջ ըսի իրեն.

— Այս իրիկուն պիտի տեսնո՞ւք:

Աւելի այժով համբուրեց զիս, բայց չպատասխանեց:

Յորեկը նամակ մը ստացայ, որ սա բառերը կը պարունակէր.

«Սիրելի՛ս, քիչ մը տկար եմ, և բժիշկը հանդիստ պատուիրեց ինձի: Այս գիշեր կանուխ պիտի պառկիմ և պիտի ուրիշ ինձի: Այս գիշեր կանուխ պիտի պառկիմ և պիտի չտեսնեմ ձեզ: Բայց ձեզ վարձատրելու համար վաղը կէս օրին ձեզի պիտի սպասեմ: կը սիրեմ ձեզ:»

— Առաջին մտածումս այն եղաւ թէ կը խաբէ զիս:

Պաղ քառինք մը գոյացաւ ճակտիս վրայ, վասնզի այս կինը ա՛նչափ կը սիրէի որ այս կասկածը վրդովից զիս։

Եւ սակայն Մարկրիթէն գրեթէ ամէն օր պէտք էի ապահովել այս բանը, ինչպէս որ չատ անգամ պատահած էր ինծի միւս սիրուհիներուս կողմէ, թէեւ չատ կարեւորութիւն տուած չէի։ Ուրեմն այս կնոջ իմ կեանքիս վրայ ունեցած ազդեցութիւնը ինչ բանի հետեւանք էր։

Ա՛յն աստեն խորհեցայ, քանի որ բանալին քովս էր, երթալ տեսնել գինքը սովորականին պէս։ Այս կերպով իսկոյն կը հասկնայի ճշմարտութիւնը ու եթէ երիկ մարդ մը գտնէի անոր մօտ, պիտի ապտակէի զայն։

Հիմակուհիմա Շանզ'Էլիզէ գացի և չորս ժամ կեցայ հոն։ Մարկրիթ մէջտեղ չկար։ Իրիկունը գացի բոլոր այն թատրոնները, ուր սովորաբար կ'երթար։ Բայց այդ թատրոններէն ո՛չ մէկուն մէջ կը գտնուէր։

Ժամը 11ին ա՛նթէն փողոցը գացի։

Մարկրիթի պատուհաններէն լոյս չէր երեւար։ Բայց նայելէն դուրը զարկի։

Դռնապանը հարցուց թէ ո՛ւր կ'երթայի։

— Օր. Կոթիէի յարկաբաժինը, ըսի։

— Օրիորդը չվերադարձաւ տակաւին։

— Վեր կրնամ սպասեմ։

— Մարդ չկայ։

Անչուշտ այսպէս պատուիրուած էր ու թէպէտ ես կրնայի բանի տեղ չդնել զայն, քանի որ բանալին քովս էր, բայց վախցայ որ ծաղրելի վէճ մը կը ծագի ու դուրս եկայ։

Միայն թէ տունն չդարձայ։ Չէի կրնար մնկնել այն վազգոցէն և աչքէ չէի հեռացներ Մարկրիթի տունը։ Ինծի անանկ կուգար որ բան մը պիտի լսանայի կամ թէ կասկածներս պիտի հաստատուէին։

Կէս գիշերին մօտ կառք մը, զոր չատ ատկէ կը ճանչնայի, թիւ 9 տան առջեւ կանգ առաւ։

Ժ...ի կոմսը իջաւ անկէ և կառքը ճամբելէ ետք տուն նէն ներս մտաւ։

Պահ մը յուսացի որ ինծի պէս անոր ալ պիտի ըսէին թէ Մարկրիթ տունը չէր և թէ կոմսին դուրս ելլելը պիտի տեսնէի, բայց առտուան ժամը 4ին դեռ կ'սպասէի։

Երեք չաթաթէ ի վեր չատ առապեցայ, բայց կարծեմ թէ տեսիկա բան մը չէր այն գիշերուան առապանքիս հետ բաղդատելով։

ԺԹ.

Տուն վերադառնալով, սկսայ տղու մը պէս լալ։ Ձկայ մարդ մը որ դէթ անգամ մը խաբուած չըլլայ և չգիտնայ թէ խաբուիլը ի՛նչ տառապանք կը պատճառէ։

Ինքներնիս ըսի թէ անմիջապէս պէտք էր այդ կնոջ հետ յարաբերութիւնս խզել, տենդի բերմամբ կարծելով թէ պիտի կրնամ ի զօրծ դնել այս որոշումը։ Լուսնալուն սպասեցի անհամբեր, որպէս զի երթամ երկաթուղիի տոմսակ մը առնեմ ու վերադառնամ հօրս և քրոջս մօտ, որոնց կրկին սիրոյն վրայ վստահ էի։ Այդ սէրը պիտի չխաբէր զիս։

Սակայն չէի ուզեր մեկնիլ, առանց պատճառը Մարկրիթի իմացնելու։ Իր սիրուհիին առանց իմաց տալու կը բաժնուի ա՛յն մարդը միայն, որ այլ եւս չի սիրեր զայն։

Մտքիս մէջ քանի՜ չափ նամակներ խմբագրեցի։

Գործս այնպիսի աղջկան մը հետ էր, որ ուրիշ բոզերէ տարբերութիւն մը չունէր։ Ես չափէն աւելի բանաստեղծական ըրեր էի զայն։ Անիկա դպրոցականի տեղ դրած էր զիս և յայտնի էր թէ զիս խաբելու համար գործածած էր չատ պարզ խորամանկութիւն մը։ Այն առեն արժանապատուութիւնս վիրաւորուեցաւ։ Պէտք էր բաժնուիլ այս կնոջմէն, առանց իրեն իմացնելու թէ այս բաժանումը ո՛րքան տառապանք կը պատճառէր ինծի և ահա թէ ի՛նչ գրեցի իրեն իմ ամէնէն մաքուր գիրովս և կատարելութեան ու վշտի արցունքները աչքերուս մէջ.

«Սիրելի Մարկրի՛թա

«Կը յուսամ թէ ձեր երեկուան ակարութիւնը մեծ բան մը չէր։ Գիշերուան ժամը 11ին ձեր վրայ լուր առնելու եկայ և պատասխանեցին ինծի թէ վերադարձած չէիք։ Մ. ը ժ...

ինձմէ աւելի երջանիկ եղաւ, վասն զի քանի մը վայրկեան առաջ գալով ներս մտաւ և առաւուան ժամը 4ին դեռ մեկնած չէր։

«Ներեցէք որ քանի մը ժամ ձանձրացուցի ձեզ և վստահ եղէք թէ երբեք պիտի չմոռնամ այն երջանիկ վայրկեանները զոր ձեզի կը պարտիմ։

«Կ'ուզէի այսօր ալ ձեր մասին լուր առնելու գալ, բայց մտադիր եմ հօրս քով վերադառնալ։

«Մնաս բարով, սիրելի Մարկրի՛թա։ Բաւական հարուստ չեմ ուզածիս պէս սիրելու համար ձեզ, ո՛չ ալ բաւական աղքատ, ձեր ուզածին պէս սիրելու համար ձեզ։ Մոռնանք ուրեմն՝ դուք անուն մը, որ գրէթէ կարեւորութիւն չունի ձեզ համար, իսկ ես երջանկութիւն մը, որ անկարելի կ'ըլլայ ինձի։

«Ձեզ կը վերադարձնեմ ձեր բանալին, զոր բնաւ չգործածեցի և որ կրնայ օգտակար ըլլալ ձեզի, եթէ երբէք պիտի հետեւան պէս յանախ հիւանդանաք։»

Ինչպէս կը տեսնէք, չէի կրցած այս նամակը աւարտել առանց լիքը հեգնութեան մը, ինչ որ կը ցուցնէր թէ տակաւին ո՛րքան կը սիրէի Մարկրիթը։

Տասը անգամ կարդացի այս նամակը և այն մտածումը թէ անիկա վիշտ պիտի պատճառէ Մարկրիթի, քիչ մը հանգարտեցուց զիս։ Փորձեցի անոր կեղծած զգացումներուն վարժուիլ, և երբ ծառաս ժամը 8ին սենեակս մտաւ, նամակը յանձնեցի անոր որ անմիջապէս Մարկրիթի տանի։

— Պատասխանի սպասելո՞ւ է, հարցուց ժօզէֆ, ինչպէս կը կոչուէր ծառաս, բոլոր ծառաներուն պէս։

— Եթէ հարցնեն ձեզ թէ պատասխան կ'ուզէ՞ք, ըսէք թէ չէք գիտեր և սպասեցէք։

Կը յուսայի թէ Մարկրիթ պիտի պատասխաներ։

Ո՛րքան խեղճ ու տկար ենք։

Ծառայիս բացակայութեան ամբողջ տեւողութեանը միջոցին ծայրայեղ զրգռութեան մէջ էի։ Երեւին յիշելով թէ Մարկրիթ ինչպէս անձնատուր եղած էր ինծի, կը հարցնէի ես

ինծի թէ ինչ իրաւունքով ւիրք նամակ մը գրած էի անոր, երբ կրնար պատասխանել ինծի թէ Մ. ը Ժ...ն չէր որ կը խաբէր զիս, այլ ես կը խաբէի Մ. ը Ժ...ն։ Շատ կրնար այս սրամտարանութիւնով քանի մը սիրողներ կ'ունենայի։ Երբեմն ալ յիշելով այդ աղջկան երդումները, կ'ուզէի համոզել ինքզինքս թէ նամակս դեռ չատ մեղմ էր և թէ անոր մէջ չկային այնպիսի խօսքեր որ իմիկս չափ անկեղծ սիրոյ մը վրայ խնդացող կին մը խայտառակելու չափ զօրաւոր ըլլային։ Յետոյ, կ'ըսէի ինքնիրենս թէ աւելի աղեկ պիտի ըլլար եթէ նամակ չգրէի և ցորեկին տունը երթայի և այս կերպով իրեն թափել տալիք արցունքներս կը տեսնէի և կ'ուրախանայի։

Վերջապէս ինքնիրենս կը հարցնէի թէ ինչ պատասխան պիտի տար, արդէն իսկ պատրաստ ըլլալով հաւատալ իր արդարացումին։

Ժօզէֆ դարձաւ։

— Է՛, ինչ եղաւ, հարցուցի։

— Պարո՛ն, պատասխանեց, տիկինը պառկած էր և տակաւին կը քնանար։ Բայց արթնցուցին պէս նամակը իրեն պիտի յանձնեն և պատասխանը, եթէ ասյ, հոս պիտի բերեն։

Կը քնանա՛ր։

Բան մը անգամ չի մնաց որ մարդ ղրկելով այդ նամակը. նա պիտի առնէի, բայց միշտ կ'ըսէի ինքնիրենս.

— Թերեւս մինչեւ հիմա յանձնած են անոր և պիտի կարծուի թէ կը ղրկամ։

Բանի՛ կը մօտենար այն ժամը, ուր հաւանական էր որ պատասխանէր ինծի, այնչափ աւելի կը ղրկայի այդ նամակը դրկուս։

Ժամը տասը, տասնըմէկ, տասներկու զարկաւ։

Կէս օրին քիչ մնաց որ ժամադրութեան պիտի երթայի, որպէս թէ բան մը անցած դարձած չէր։ Վերջապէս ինչ ընելս չէի գիտեր զիս պարապնդող երկաթեայ չրջանակէն դուրս ելլելու համար։

Այն առեն, սպասող մարդոց անապաշտութեամբ, կարծեցի որ եթէ քիչ մը դուրս ելլէի, վերադարձիս պատասխան

մը պիտի գտնէի։ Անհամբեր սպասուած պատասխանները մը պիտի գտնէի։ Անհամբեր սպասուած պատասխանները մարդուս մը տունը չգտնուած ժամանակ կը հասնին միշտ։

Ձախելու պատրուակով դուրս ելայ։

Փոխանակ ծառուղիին անկիւնը գտնուած Ֆուայի խանութը ճաչելու, ինչպէս սովոր էի, նախապատիւ սեպեցի Նուէթը ճաչելու, ինչպէս էր, նախապատիւ սեպեցի Բալէ Ռուայալ երթալու և տ'Անթէն փողոցէն անցնելու։ Ամէն անգամ որ հեռուէն կին մը տեսնէի, կը կարծէի թէ Նանին է, որ պատասխան կը բերէ ինծի։ տ'Անթէն փողոցէն անցայ առանց նոյնիսկ յանձնակատարի մը հանդիպելու։ Բալէ Ռուայալ ժամանեցի և վէմիի խանութը մտայ։ Պաշտօնեան ուշադիր քեզաւ։ Բերաննս պատառ մը բան չդրի։

Աչքերս ակամայ սեւեռած էի ժամացոյցին վրայ։

Տուն դարձայ, համոզուած ըլլալով թէ Մարկրիթէն նամակ մը պիտի գտնէի։

Դռնապանը բան մը ատացած չէր։ Տակաւին կը յուսայի ծառայիս վրայ, որ սակայն դուրս ելլելէս ի վեր ո՛չ մէկը տեսած էր։

Եթէ Մարկրիթ պատասխանած ըլլար, չտեսնց ղրկած պիտի ըլլար իր պատասխանը։

Այն առեն սկսայ նամակիս պարունակած խօսքերուն վրայ զղջալ։ Պէտք էր էր բնաւ ձայն չհանէի, որովհետեւ Մարկրիթ մտահոգ ըլլալով անշուշտ մարդ պիտի ղրկէր ինծի։ Տեսնելով որ առջի օրուան ժամադրութեան չգացի, բազկայութեանս պատճառները պիտի հարցնէր և այն առեն միայն յայտնելու էի պատճառներս։ Այս կերպով ինքզինքը պիտի արդարացնէր և իմ ուզածս ալ այն էր որ ինքզինքը արդարացնէր։ Կ'զգայի արդէն թէ արդարացումի ինչ պատճառ որ յայտնէր, պիտի հաւատայի, և թէ ամէն բանի պիտի հանդուրժէի, բայց պիտի չկրնայի զինքը տեսնել։

Ի վերջոյ կարծեցի թէ Մարկրիթ ինք անձամբ տունս պիտի գար, բայց ժամերը անցան և չեկաւ։

Անկիւ ապահովապէս ուրիշ կիներու պէս չէր, վանդի չատ քիչեր կան որ իմ գրածիս պէս նամակ մը տեսնան և պատասխան մը չտան։

Ժամը 5ին Շան զ'Էլիզէ վազեցի։

— Եթէ անոր հանդիպիմ, կը մտածէի, անտարբեր երեւոյթ մը պիտի առնեմ և պիտի հարցնեմ թէ ա՛լ իրեն վրայ չեմ խորհիր։

Ռուայալ փողոցին անկիւնը տեսայ որ կառքով կ'անցնէր։ Հանդիպումը ա՛նյուսի յանկարծական եղաւ որ դեր-դեղին կարեցայ։ Չեմ գիտեր թէ անիկա նշմարե՞ց իմ յուզումս։ Ես ա՛նքան վրդոված էի որ իր կառքը միայն տեսայ։

Շան զ'Էլիզէի մէջ պատյաս չյարուցանակեցի։ Թատրոններուն ծանուցումները կարդացի, վանդի զայն տեսնելու հաւանականութիւն մը ունէի տակաւին։

Բալէ Ռուայալի մէջ առաջին ներկայացում մը կար։ Մարկրիթ անչուշտ հոն պիտի գտնուէր։

Ժամը 7ին թատրոն էի։

Բոլոր օթեակները լեցուեցան, բայց Մարկրիթ մէջտեղ չեկաւ։

Այն ատեն դուրս ելայ Բալէ Ռուայալէն և մտայ բոլոր այն թատրոնները, ուր չատ անգամ կ'երթար, այսինքն Վօտվիլ, Վարիէթէ, Օպէրա-Քոմիք։

Ո՛չ մէկ տեղ չտեսայ զինքը։

Կա՛մ նամակս չատ վիշտ պատճառած էր և թատրոնի վրայ մտածած չէր կամ կը վախնար ինծի հետ գտնուելէ և կ'ուզէր բացատրութիւնէ մը խուսափիլ։

Ահա թէ անամօթութիւնս ինչ կը թելադրէր ինծի ծառուղիին վրայ, երբ հանդիպեցայ կասթօնին, որ հարցուց ինծի թէ ո՞ւրկէ կուգայի։

— Բալէ Ռուայալէն, ըսի։

— Իսկ ես Օպէրայէն կուգամ, ըսաւ, նոյն իսկ կը յուսայի թէ քեզ հոն կը տեսնեմ։

— Ինչո՞ւ։

— Վանդի Մարկրիթ հոն էր։

— Ա՜հ, հո՞ն էր։

— Այո՛։

— Առանձի՞ն։

— Ո՛չ, բարեկամուհիի մը հետ։

— Ուրիշ մարդ չկա՞ր։

— Ը...ի կոմսը պահ մը օթեակը եկաւ, բայց Մարկրիթ դուքսին հետ մեկնեցաւ։ Ամէն վայրկեան կը կարծէի թէ դուքս ալ պիտի երեւար օթեակին մէջ։ Քալի սթոուս մինչեւ եռքը պարապ էր։ կարծեցի թէ դուքս վարձած էք զայն։

— Բայց ինչո՞ւ համար Մարկրիթի գացած տեղը պիտի երթար։

— Իր սիրուհին էք, անո՛ր համար։

— Ատիկա ո՞վ ըսաւ ձեզի։

— Բրիւտանս, զոր երեկ տեսայ։ կը չնորհաւորեմ ձեզ, սիրելի՛ս, ազնուր սիրուհի մըն է, զոր ամէն ուզող չի կըրնար ձեռք ձգել։ Պահեցեք զայն։ Պատիւ կը բերէ ձեզ։

Կասթօնի այս պարզ խորհրդածութիւնը ցոյց տուաւ ինծի թէ իմ դիւրագոհութիւններս ա՛րքան ծաղրելի էին։

Եթէ կասթօն ուղիի գիշեր ղէմս ելած և այս խօսքերը ըսած ըլլար ինծի, անչուշտ առուտուն խնդութ նամակս չէի պրկեր։

Պահ մը ուզեցի Բրիւտանսին երթալ և Մարկրիթին ըսել կելով ըսել ամէն որ թէ խօսելիք ունիմ, բայց վախցայ որ վրէժ լուծելու համար կը պատասխանէ թէ չի կրնար ընդունիլ զիս։ Ուստի առնն գարձայ, ա՛նթեղն փողոցի ճամբով։

Նորէն հարցուցի գոնապանիս թէ իմ հասցէիս նամակ եկած էր։

Ո՛չ, բան մը եկած չէր։

Տեսնել ուզած է որ նոր ձեռնարկ մը պիտի ընե՞մ եւ այսօրուան նամակս ես պիտի առնե՞մ, ըսի ինքնիրենս երբ պառկելու գացի, բայց ուրիշ նամակ չգրկուեցաւ վրայ, անշուշտ ինք պիտի գրէ վաղը։

Այն գիշերը մանաւանդ զղջացի ըրածիս վրայ։ Տանս մէջ առանձին էի և մտածողութենէս ու նախանձութենէս չէի կրնար քնանալ, մինչ եթէ ձգէի որ գործերը իրենց բնական

ընթացքին հետեւէին, Մարկրիթի զով եղած պիտի ըլլայի և պիտի լսէի այն անուշ բառերը, զորս երկու անգամ միայն լսած էի և որոնք մինուճարիս մէջ ականջներս կ'այրէին։

Կացուրիեանս մէջ ահռելին սա էր որ տրամաբանութիւնը անիրաւ կը հանէր դիս։ Արդարեւ բացայայտ էր թէ Մարկրիթ կը սիրէր դիս։ Նախ ամառ մը ինծի հետ առանձին դիւղի մէջ անցընելու ծրագիրը, յետոյ այն առաւդութիւնը թէ ո՛և է պէտք չունէր իմ սիրուհիս ըլլալու, քանի որ իմ հարստութիւնս անբաւական էր իր պէտքերուն, և նոյն իսկ իր քմահաճոյքներուն։ Ուրեմն յստակած էր իմ մէջս գտնել անկեղծ սէր մը, որ կարենար հանգստացնել զինք այն վարձկան սէրերէն որոնց մէջտեղ կ'ապրէր և ես երկրորդ օրէն կը փճացնէի այդ յոյսը և լիրը հեգնութիւնով մը կը փոխարինէի այն սէրը, զոր երկու գիշեր ընդուներ էի։ Ուրեմն իմ ըրածս ծաղրելիէն աւելի բան մըն էր, անվայել էր։ Գոնէ դրամ վճարա՞ծ էի այդ կնոջ, որպէսզի իրաւունք ունենայի իր կեանքը մեղադրելու և երկրորդ օրը հեռանալով, երեւոյթը չունէի՞ սիրոյ հացկատակի մը, որ կը վախնայ թէ մի՛ դուցէ կերածին հաշիւը կը ներկայացնեն իրեն։ Ինչպէս, երեսուներվեց ժամ եղած էր Մարկրիթը ճանչնալս և քանիերորս ժամ չէր ըներ որ իր սիրոյն եղած էի և ահա բծախնդրութիւն կ'ընէի և փոխանակ ինքզինքս երջանիկ համարելու որ իր ժամերէն քաժին կը յատկացնէր ինծի, ես կ'ուզէի ամբողջովին վայելել զայն և պարտաւորել զիս մէկ հարուածով խզէ անցեալին յարաբերութիւնները, որոնք իր ապագային նկամուտներն էին։ Ի՞նչ բանի համար պիտի մեղադրէի զինքը։ Բան մը չկար։ Ինծի գրած էր որ տակաւ էր, երբ կրնար կարգ մը կիներու սոսկալի անկեղծութիւնովը անխնայօրէն ըսել թէ սիրոյ մը պիտի ընդունէր։ Եւ ես փոխանակ իր նամակին հաւատալու, փոխանակ ա՛Անթէն փողոցէն գտա Բարիզի միւս բոլոր փողոցները երթալ պտտելու, փոխանակ այն իրիկունը բաղեկամներուս հետ անցընելու և յաջորդ օրը անոր որոշած ժամուն տունը երթալու, Օթէլլոյի պէս ըրեր էի, զինքը լրտեսեր էի և տունը չերթալով կարծեր էի թէ զինքը կը պատժեմ։

Բայց ընդհակառակը անիկա ուրախ ըլլալու էր այս բաժանումէն և միս յիմարի տեղ գրած ըլլալու էր և իր լուսթիւնը ո՛չ թէ վրէժխնդրութիւն, այլ արհամարհանք էր։

Այն ատեն պէտք էր որ նուէր մը ընէի Մարկրիթի, որ իմ առաստաձեռնութեանս վրայ ո՛և է տարակոյս չթողուր իրեն և ինծի ալ թոյլ տար կարծելու թէ առնելիք տալիք չունէի, բոզի մը պէս վարուելով անոր հետ։ Բայց ինծի անանկ կուգար թէ առեւտուրի ամենափոքր երեւոյթ մը տալով, նախատած պիտի ըլլայի եթէ ոչ ինծի համար անոր ունեցած սէրը, գէթ այն սէրը, զոր ես ունէի անոր համար և քանի որ այսէրը այնքան անբիծ էր որ բաժանումէ չէր ընդունար, կարելի չէր ամենագեղեցիկ ընծայով մը իսկ փոխադրնել այդ սիրոյն արուած երջանկութիւնը, ո՛րքան ալ կարճատեւ ըլլար անիկա։

Ահա գիշերը ատոնք կը խորհէի և ամէն վայրկեան պատրաստ էի երթալ Մարկրիթին ըսելու։

Երբ լոյսը ծագեցաւ, ես տակաւին չէի քնացած։ Տենդ ունէի։ Ինծի համար անկարելի էր Մարկրիթէն գատ ուրիշ բանի վրայ մտածելու։

Ինչպէս կը հասկնաք, հարկ էր վճռական որոշում մը տալ, այսինքն կա՛մ այն կնոջմէն և կամ խղճահարութիւններէս հրաժարիլ, եթէ սակայն Մարկրիթ հաւանէր նորէն ընդունելու զիս։

Բայց, ինչպէս գիտէք, մարդ միշտ կը յաւտաձգէ վճռական որոշում մը։ Ուստի չկրնալով տունս մնալ, և չհամարձակելով Մարկրիթին երթալ, անոր մօտենալու միջոց մը փորձեցի, որ եթէ յաջողէր, կրնայի զիպուածին վերագրել և արժանապատուութիւնս փրկել։

Ժամը 9 էր։ Վազելով գացի Բրիւսանսին, որ հարցուց ինծի թէ առտուն կանուխ իրեն այցելելուս պատճառը ի՞նչ էր։

Զհամարձակեցայ անկեղծօրէն յայտնելու այցելութեանս պատճառը։ Ըսի թէ կանուխ դուրս եկած էի Ս...ի ճեպընտացքով։

թացին մէջ տեղ մը բռնելու։ Հայրս այդ Ս... քաղաքը կը քնակէր։

— Երջանիկ էք որ այս գեղեցիկ օդով կրնաք Բարիզէն դուրս ելլել, ըսաւ։

Բրիւտանի երեսը նայեցայ, լիքնիրենս հարցնելով թէ արդեօք կը ծաղրէը պիս։

Բայց լուրջ դէմք մը ունէր։

— Մարկրիթին հրաժեշտ տալու պիտի երթա՞ք, ըսաւ միւս լրջօրէն։

— Ո՛չ։

— Աղէկ կ'ընէք։

— Կը կարծէ՞ք։

— Բնականաբար։ Քանի որ անոր հետ ձեր յարաբերութիւնը խզեցիք, ինչ օգուտ ունի նորէն տեսնել զայն։

— Մեր յարաբերութեանց խզումը գիտէ՞ք ուրեմն։

— Ձեր նամակը ցոյց տուաւ ինծի։

— Ի՞նչ ըսաւ ձեզի։

— Ահա իր ըսածը. «Սիրելի Բրիւտանս, ձեր պաշտպանեալը բարեկիրթ չէ։ Ան ոեսակ նամակներ մաքէ կ'անցընեն, բայց չեն գրեր։»

— Ի՞նչ չեչտով ըսաւ այս խօսքերը։

— Խնդալով ըսաւ և աւելցուց. «Երկու անգամ տանս մէջ ճաշեց և նոյն իսկ մարսողութեան այցելութիւն մը չը տուաւ ինծի։»

Ահա թէ իմ նամակս ու նախանձոտութիւնս ինչ արդիւնք առաջ բերեր էին։ Անզորմաբար նուաստացայ սիրոյս ունայնամտութեանը մէջ։

— Երէկ իրիկուն ինչ ըրաւ։

— Օպէռա գնաց։

— Դիտեմ։ Ե՞տքը։

— Տունը ճաչեց։

— Առանձի՞ն։

— կարծեմ Ժ...ի կոմսին հետ։

Այսպէս, իմ բաժանումս ո՛և է փոփոխութիւն առաջ բերած չէր Մարկրիթի սովորութիւններուն մէջ։

Այս պարագաներուն համար է որ ոմանք կ'ըսեն.

— Պէտք չէ այլ ևս մտածել այն կնոջ վրայ որ ձեզ չի սիրեր։

— Ուրախ եմ որ Մարկրիթ ինծի համար չի վշտահարիր, ըսի բռնազբօսիկ ժպիտով մը։

— Եւ շատ իրաւունք ունի։ Դուք ինչ որ պէտք էր ըրիք։ Անկէ աւելի խոհեմութեամբ չարժեցաք, վասն զի այն ազջիկը ձեզ կը սիրէր, չարունակ ձեր վրայ կը խօսէր և կրնար յիմարութիւն մը գործել։

— Եթէ դիս կը սիրէր, ինչո՞ւ պատասխան չտուաւ ինծի։

— Վասնզի հասկցաւ թէ ազէկ չէ ըրեր ձեզ սիրելով։ Եւ յետոյ, կիները երբեմն թոյլ կուտան որ իրենց սիրոյն մէջ խարուին, բայց երբեք չեն ներեր որ իրենց արժանապատուութիւնը վիրաւորուի։ Եւ կնոջ մը արժանապատուութիւնը վիրաւորած կ'ըլլայ այն մարդը որ այդ կնոջ սիրոյն ըլլալէն երկու օր առաջ կը բաժնուի, ինչ պատճառաւ կ'ուզէ թող ըլլայ։ Ես Մարկրիթը կը ճանչնամ, անիկա կը մեռնի ու չի պատասխաներ։

— Ուրեմն ի՞նչ ընելու եմ։

— Ոչինչ։ Անիկա ձեզ և դուք ալ զինքը պիտի մոռնաք և իրարու ըսելիք պիտի չունենաք։

— Եթէ նամակ գրեմ և ներում խնդրեմ, ինչպէս կ'ըլլայ։

— Զգուշացէք, կը ներէ ձեզի։

Քիչ մնաց որ թեւերս Բրիւտանի վիզին չուրջը բոլորէի։ Քառորդ ժամ առաջ, տուն դարձայ և հետեւեալ տողերը գրեցի Մարկրիթին.

«Մէկը որ երէկուան իր նամակին վրայ կը զղջայ և վազը պիտի մեկնի եթէ չներէք իրեն, կը փափաքի պիտանալ թէ ժամը քանիին կրնայ իր զղջումը դնել ձեր ոտքերուն առջեւ։ Ե՞րբ առանձին կրնայ գտնել ձեզ, վասնզի, ինչպէս

դիտէք, խոստովանութիւնները պէտք է ըլլան առանց վկայի։

Այս տեսակ մը քծնաբան նամակը ծալլեցի և ժօզէֆի միջոցաւ ղրկեցի։ Ժօզէֆ յանձներ է զայն նոյն ինքն Մարկրիթի, որ ըսեր է թէ պատասխանը նաքը պիտի ղրկէ։

Վայրկեան մը միայն դուրս ելայ ճաշելու համար և ժամը 11ին դեռ պատասխան չէի առած։

Այն առեն որոշեցի աւելի երկար առեն չսպասապիլ և յաջորդ օրը մեկնիլ։

Այս որոշումը տալէ ետք, համոզուած ըլլալով որ քունս չպիտի առնէր, ոկսայ ճամբու պայուսակներս կապել։

ԺԵ.

Գրեթէ ժամ մը կար որ ժօզէֆ ու ես ուղեւորութեանս համար ամէն պատրաստութիւն կը տեսնէինք երբ դուռը ուժգնօրէն զարնուեցաւ։

— Բանա՛մ, հարցուց ժօզէֆ։

— Բացէ՛ք, ըսի, ինքնիրենս հարցնելով թէ այդ ժամուն ո՛վ կրնար ուրիշ գալ և չհամարձակելով կարծել թէ Մարկրիթն է։

— Պարո՛ն, ըսաւ ժօզէֆ սենեակս գալով, երկու կիներ են։

— Մենք ենք, Արմա՛ն, պոռաց ձայն մը, որուն Բրիւսաննի ձայնը ըլլալը ճանչցայ։

Սենեակէս դուրս ելայ։

Բրիւսաննս, ոտքի վրայ կեցած, սրահին քանի մը հազուստ առարկաները կը դիտէր, իսկ Մարկրիթ բազմոցի մը վրայ նստած կը մտածէր։

Ներս մտնելուս պէս անոր մօտ գացի, ծնրադրեցի, երկու ձեռքերը բռնեցի և խիստ յուզուած։

— Ներեցէ՛ք, ըսի։

Ծակատս համբուրելով ըսաւ.

— Ահա երեք անգամ է որ կը նեղեմ ձեզ։

— Վաղը պիտի մեկնէի։

— Իմ այցելութիւնս ինչէ՞ն կրնայ վախճել ձեր որոշումը։ Ես Բարիզէն ձեր մեկնելուն սրտիկը ըլլալու չեկայ։ Գալուս պատճառը սա է որ ցորեկին ժամանակ չունեցայ պատասխան տալու ձեզ և չուզեցի որ կարծէք թէ ձեզի դէմ վչտացած եմ։ Արդէն Բրիւսաննս չէր ուզեր որ գամ։ Կ'ըսէր որ Թերեւս անհանգիստ կ'ընեմ ձեզ։



Մարկրիթ մտախոհ

— Դո՛ւք, պիտ անհանգիստ ընէ՛ք, Մարկրիթ։ Ի՞նչ կեր-պով։

— Անշուշտ, ըսաւ Բրիւտանա, կրնայիք ձեր քովը կին մը ունենալ, որուն համար հաճելի պիտի չըլլար երկու կի-ներ տեսնելը։

Բրիւտանայի այս դիտողութեան մէջ ոյնին Մարկրիթ պիտ կը դիտէր ուշադրութեամբ։

— *Սիրելի Բրիւտանա, ըսի դուք ձեր բերնէն ելած խօսքը չէք գիտեր։*

— *Պատճառը այն է որ ձեր բնակարանը չատ սիրուն է, պատասխանեց Բրիւտանա։ Կրնա՞մ ձեր հնչատեղեակը տեսնել։*

— *Այո՛։*

Բրիւտանա սենեակս գնաց, ո՛չ այնչափ տեսնելու զայն որչափ իր ըսած խենթ խօսքերը մոռցնել տալու և Մարկրիթն ու պիս առանձին ձգելու համար։

— *Ինչո՞ւ Բրիւտանաը մեկտեղ բերիք, ըսի այն ատեն։*

— *Վասնզի թատրոնին մէջ հետս էր և թէ տակէ մեկ-նած ատենս կ'ուզէի որ մեկը ընկերանար ինծի։*

— *Ես հոս չէի՞։*

— *Այո՛, բայց նախ որ ձեզ անհանգիստ ընել չէի ուզեր և յետոյ վատահ էի թէ մինչեւ ատենս գրան առջեւ գալով պիտի ուզէիք վեր ելլել և որովհետեւ չէի կրնար հաւանիլ, պիտի մեկնէիք իրաւունք ունենալով մնաղդրելու պիս թէ ձեր խնդիրը չեմ կատարած և ես չէի ուզեր որ այս բանը պատահէր։*

— *Ինչո՞ւ չէիք կրնար ընդունիլ պիս։*

— *Վասնզի խիստ հակղութեան տակ եմ և ամենա-փոքր կասկած մը կրնայ մեծ վնաս հասցնել ինծի։*

— *Միթէ պատճառը ատիկա՞ է։*

— *Եթէ ուրիշ պատճառ մը ըլլար, կ'ըսէի։ Այլ մինչ իրարմէ գաղտնի պահելիք բան մը չունինք։*

— *Մարկրի՛թ, չեմ ուզեր դարձուածքներով հասկցնել ձեզի ինչ որ ըսել կ'ուզեմ։ Անկեղծօրէն ըսէք, քիչ մը կը սիրէ՞ք պիս։*

Բիչ մը չէ, չա՛տ։

— *Այն ատեն ինչո՞ւ խաբեցիք պիս։*

— *Բարեկա՛մս, եթէ տիկին այսինչ կամ այնինչ գեղուհին եղած ըլլայի, եթէ երկու հարիւր հազար ռակիի եկա-մուտ ունենայի ու ձեր սիրտին ըլլալով ուրիշ սիրտ մը ու-նենայի, իրաւունք պիտի ունենայիք ինծի հարցնելու թէ ինչո՛ւ կը խաբեմ ձեզ, բայց ես Օր. Մարկրիթ կօթիէն եմ, ինչո՛ւ կը խաբեմ ձեզ, բայց ես Օր.*

քառասուն հազար ֆրանք պարտք ունիմ, և տարին հարիւր հազար ֆրանք կը ծախսեմ: Այս պարագային մէջ ձեր հարցումը անտեղի ու իմ պատասխանս ալ երկար կ'ըլլայ:

— Ճիշտ է, բայց գլուխս Մարկրիթի ծունգերուն վրայ դնելով, բայց ես խենթի պէս կը սիրեմ ձեզ:

— Է՛ ուրեմն, բարե՛կամս, հարկ էր քիչ մը քիչ սիրել ու քիչ մը աւելի ազէկ հասկնալ պիս: Ձեր նամակը չատ պատճառաց ինծի: Եթէ ազատ եղած ըլլայի, նախ առջի դիշեր կոմսը չէի ընդուներ, կամ ընդունելէս ետք կուգայի ձեզմէ խնդրելու այն նեղութը, զոր գուք քիչ մը առաջ կը խնդրէիք ինձմէ և ապագային մէջ ձեզմէ զատ ուրիշ սիրող չէի ունենար: Պահ մը կարծեցի թէ պիտի կրնայի վեց ամիս վայելել այս երջանկութիւնը, բայց գուք չուզեցիք: կը պնդէիք որ միջոցները ըսեմ ձեզ: Է՛հ, Աստուած իմ, այդ միջոցները գուշակելը դիւրին էր: Ձեր կարծածէն աւելի մեծ զոհողութիւն մը կ'ընէի այդ միջոցները գործածելով: կրնայի ըսել ձեզ թէ քսան հազար ֆրանքի պէտք ունիմ և որովհետեւ սիրահարուած էի ինծի, այս գումարը պիտի ճարէի ձեզ և ետքը թերեւս երեսս դարնէիք: Ես աւելի չաւ սեպեցի որ պարտական չըլլամ ձեզի: Դուք չհասկցաք այս փոփիանկատութիւնը, վասնզի փոփիանկատութիւն մըն էր այս բոլոր: Մենք երբ տակաւին քիչ մը սիրա ունենանք, քառերուն և իրերուն կուտանք լայն իմաստ մը, որ անծանօթ է ուրիշ կիներու: Ուստի կը կրկնեմ ձեզի թէ երբ Մարկրիթ Կօթիէ իր պարագները վճարելու միջոց կը գտնէր առանց այս մասին հարկ եղած ըլլալը ձեզմէ ուզելու, փոխ-կանկատութիւն մը կ'ընէր, որմէ օգուտ քաղելու էիք առանց բան մը ըսելու: Եթէ պիս այսօր միայն ճանչցած ըլլայիք, չատ երջանիկ պիտի ըլլայիք ձեզի խոստացածներուս վրայ, և պիտի չհարցնէիք թէ նախընթաց օր ինչ ըրի: Երբեմն ափսոսած ենք մեր հոգիին համար պոռնկակութիւն մը գնել ի վնաս մեր մարմնոյն, և չատ կը ատատպինք եթէ ետքը այդ պոռնկակութիւնը կորսնցնենք:

Մարկ կ'ընէի և հիացմամբ կը նայէի Մարկրիթին երեսը:

Երբ կը խորհէի թէ այս հրաշալի էակը, որուն ոտքերը համբուրելու կը տենչայի առնօք, կը հաւանէր իր մտքին մէջ տեղ մը և իր կեանքին մէջ դեր մը տալ ինծի և թէ ես իր տուածովը գոհ չէի ըլլար, կը հարցնէի ինքնիրենս թէ արդեօք մարդուս փափաքը առնման չունի՞, քանի որ փութով դեօք մարդուս փափաքը առնման չունի՞, քանի որ փութով պոռացում գտնելէ ետք, ինչպէս իմ փափաքս, տակաւին ուրիշ բանի կը տենչայ:

— Ճիշտ է, բաւ, մենք՝ դիպուածի էակներս՝ անհետեթէթ ըղձանքներ և անկարելաւակայելի սէրեր ունինք: Երբեմն այս ու երբեմն այն բանին համար անձնատուր կ'ըլլանք: Մարդիկ կան որ մոխիրի վրայ պիտի նստէին առանց բան մը ատանալու մեզմէ: Ուրիշներ ալ կան որ ծաղկեփունջով մը ձեռք կ'անցընեն մեզ: Մեր սիրտը քմահաճոյքներ ունի: Անոր միակ գթութեանքն ու արդարացումը սա է: կ'երդնուիմ որ ասկի չուտ անձնատուր եղած եմ քեզի քան ուրիշ ո՛և է մէկու: Ինչո՞ւ, վասնզի տեսնելով որ արիւն կը թափեմ, ձեռքս բռնեցիր, վասնզի լացիր, վասնզի մարդկային միակ արարածը եղար որ ցաւերուս վրաս: Խենթ բան մը ըսեմ քեզի: Ատենով չնիկ մը ունէի որ ախտաւ երեւոյթով մը ինծի կը նայէր երբ հազայի: Ասիկա միակ արարածն է զոր սիրած ըլլամ: Երբ մեռաւ, մօրմէս աւելի լացի անոր վրայ: Իրաւ է թէ մայրս 12 տարի չարունակ ձեռքս էր պիս: Է՛ ուրեմն, չնիկիս չափ սիրեցի քեզ անմիջապէս: Եթէ երիկ մարդիկ պիտային թէ ինչո՛ւ կրնան ունենալ արցունքով մը, աւելի պիտի սիրուէին և մենք չատ ծախք մը պիտի չպատճառէինք իրենց: Նամակդ հերքեց զիս խօսքերդ: Անիկա յայտնեց ինծի թէ սրտի բոլոր զգայութիւնները չունէիր: Անիկա քեզի համար ունեցած սիրոյս աւելի վեհացեց քան ուրիշ ինչ որ ալ կարենայիր ընել: Իրաւ է թէ նախանձի արդիւնք էր, բայց հեղնական ու լիրբ էր այդ նախանձը: Արդէն ախտաւ էի երբ նամակդ առացիր: կը յուսայի որ կէս օրին պիտի տեսնեմ քեզ, հետդ պիտի ճաշեմ և վերջապէս զիս տեսութիւնով պիտի մոռնամ այն անդուլ մտածումը զոր ունէի և որուն կարեւորութիւն չէի տար քեզ ճանչնալէ առաջ:

Ցեսայ, չարունակեց Մարկրիթ, դուն այն միակ անձն էիր, որուն առջեւ կարծեցի անմիջապէս թէ կրնայի ազատօրէն խորհիլ և խօսիլ։ Ինծի պէս աղջիկներու չուրջը գանուողները չահ ունին անոնց ամենափոքր խօսքերը քննելու և անոնց ամէնէն աննշան արարքներէն հետեւութիւն մը հանելու։ Մենք բնականաբար բարեկամ չունինք։ Անձնազոհ սիրողներ ունինք որ իրենց հարստութիւնը կը



ձիշդ է, ըսի, եւ գլուխս Մարկրիթի ծունգերուն վրայ դրի

մսխեն ո՛չ թէ մեզի համար, ինչպէս կ'ըսեն, այլ իրենց անձնասիրութեան համար։

Այդ մարդոց համար պէտք է զուարթ ըլլանք երբ իրենք զուարթ են, առողջ ըլլանք երբ կ'ուզեն ճաշել և սկեպտիկ ըլլանք ինչպէս որ են իրենք։ Մեզի արգիլուած է սիրտ ունենալ, ապա թէ ոչ նախատինքի կ'ենթարկուինք ու վարկերնիս կը կորսի։

Մենք այլ եւս մեր անձին տէրը չենք։ Մենք այլ եւս մարդ չենք, այլ իր ենք։ Իրենց անձնասիրութեանը մէջ առջին և իրենց չարգանքին մէջ վերջինն ենք։ Բարեկամուհիներ ունինք, բայց Բրիւտանոի պէս բարեկամուհիներ, երբեմն բազութիւն ըրած կլիներ, որոնք տակաւին ծախքեր

ընել կ'ուզեն, բայց տարիքնին չի ներեր։ Այն ատեն մեր բարեկամուհիները, կամ մանաւանդ մեր սեղանակիցները կ'ըլլան։ Իրենց բարեկամութիւնը մինչեւ տարկոյսին կ'երթայ, բայց երբեք մինչեւ անչահախնդրութիւն։ Միշտ այն պիտի խորհուրդները կուտան որոնցմէ չահ մը ունենան։ Հոգերնին չէ թէ տասը սիրող աղջի ունենանք, կը բաւէ որ իրենք չրջազգեստներ կամ ապարանջան մը չահին և ատեն ատեն կարենան մեր կառքովը պտտիլ և թատրոնին մէջ մեր օթեակը նստիլ։ Առջի օրուան մեր ծաղկեփունջերը կ'ատանան և մեր զգեստները փոխ կ'առնեն։ Երբեք ծառայութիւն մը չեն մատուցաներ, ո՛րքան ալ պզտիկ ըլլայ անիկա, առանց արժէքին կրկինը վճարել տալու ձեզ։ Դուն քու աչքովդ տեսար այն իրիկունը ուր Բրիւտանոս վեց հազար ֆրանք տարաբ, զոր խնդրած էի երթալ ինծի համար ուզել դուքսէն։ Հինգ հարիւր ֆրանք փոխ առաւ ինձմէ, զոր երբեք պիտի չվերադարձնէ կամ անոր փոխարէն գլխարկներ պիտի տայ, որոնք իրենց տուփերէն դուրս պիտի չհանուին բնաւ։

Հետեւաբար մենք կամ մանաւանդ ես մէկ երջանկութիւն միայն կրնայի ունենալ, այն էր երբեմն տխուր և միշտ հիւանդ վիճակիս մէջ գտնել լսնախոհ մարդ մը որ ապրելու եղանակիս համար հաչիւ չպահանջէր ինձմէ և մարմինէս աւելի ապաւորութիւններուս սիրահարն ըլլար։ Այս մարդը գտած էի դուքսին մէջ, բայց անիկա ծեր է և ծերութիւնը ո՛չ կը պաչպանէ ոչ կը մխիթարէ։ Կարծած էի թէ պիտի կրնամ վարել անոր ինծի առաջարկած կեանքը, բայց ինչ ընեմ, ձանձրոյթէս կը մեռնէի և քանի որ ապրիլ պէտք էր, աւելի կը նախընտրէի կրակի մը մէջ նետուիլ քան թէ ծծուխով չնչահեղձ ըլլալ։

Այն ատեն հանդիպեցայ քեզի, որ երիտասարդ, վառվռուն և երջանիկ էիր և փորձեցի քու անձիդ վրայ գտնել այն մարդը, զոր կանչած էի իմ ապմկալի առանձնութեանս մէջ։ Ինչ բան որ կը սիրէի քու մէջդ, հիմակուան մարդը չէր, այլ այն որ պիտի կազմուէր ապագային մէջ։ Դուն այս դերը չես ընդունիր ու կը մերժես իրրեւ քեզի անարժան

բան մը: Հասարակ սիրտ մըն ես: Ուրիշներուն պէս ըրէ, վճարէ ինծի և ա՛լ չխօսինք այս խնդրոյն վրայ:

Մարկրիթ, որ այս երկարատեւ խոստովանութենէն յոգներ էր, բազմոցին յենարանին կռթնեցաւ և տպի թեթեւ նոպայ մը զգալու համար թաշկինակը շրմունքին և աչքերուն սրբեց:

— Ներողութի՛ւն, ներողութի՛ւն, մրմնջացի, բոլոր ըսածներդ հասկցած էի, բայց կ'ուզէի որ դուն ըսես, պաշտելի Մարկրի՛թս: Մոռցածը մոռնանք և բան մը միայն յիշենք, այսինքն թէ մենք իրարու կը պատկանինք, թէ երիտասարդ ենք և թէ կը սիրենք զիրար: Մարկրի՛թ, ինչ որ կ'ուզես ա՛ն ըրէ պիս: Ես քու սարուկդ, քու չունդ եմ, բայց յանուն Աստուծոյ, պատռէ՛ քեզի գրած նամակս և մի՛ թողուր որ հետաքրքիրը, ապա թէ ոչ պիտի մեռնիմ:

Մարկրիթ չրջազգեստին չփակին մէջէն հանեց նամակս, ինծի տուաւ և անուշ ժպիտով մը ըսաւ.

— Ա՛ռ, ես ալ քեզի բերեր էի զայն:

Նամակը պատռեցի և արտասուալից աչքերով համբուրեցի զայն ինծի տուող ձեռքը:

Այս միջոցին Բրիւտոնա երեւցաւ:

— Հսէք նայինք, Բրիւտո՛նա, գիտէ՞ք թէ ինձմէ ի՛նչ կը խնդրէ, ըսաւ Մարկրիթ:

— Ներս մ կը խնդրէ:

— Ծիչա:

— Եւ դուք ալ կը ներէ՞ք:

— Այնպէս պէտք է, բայց ուրիշ բան մըն ալ կ'ուզէ:

— Ի՞նչ:

— Կ'ուզէ գալ և մեզի հետ ճաշել:

— Եւ դուք ալ կը հաւանի՞ք:

— Դուք ի՞նչ կը խորհիք:

— Ես կը խորհիմ թէ երկուքդ ալ ատոյ էք և խնդք ըսուած բանը չունիք: Բայց կը խորհիմ նաև թէ չատ անօթի եմ, և թէ ո՛րքան չուտ հաւանիք, այնքան չուտ կը ճաշենք:

— Օ՛ն, ըսաւ Մարկրիթ, երեքս ալ կրնանք նստիլ կառքին մէջ: Նայեցէք, ըսաւ ինծի դառնալով, Նանին քնաց պիսի ըլլայ հիմա և դուրը դուք պիտի բանաք: Ուսաի բանալին առէք և նայեցէք որ այլ ևս չկրնսընդնէք զայն:



Մարկրիթը խեղդելու սասիկան ուժով գրկեցի:

Ասոր վրայ Ժոզէֆ ներս մտաւ:

— Պարո՛ն, ըսաւ ինքզինքէն գոհ եղած մարդու մը երեւոյթով, ճամբու պայուսակները կապեցի:

— Սմբո՛ղչ:

— Այո՛, պարո՛ն:

— Է՛ ուրեմն, քակէ՛ զանոնք: Պիտի չմեկնիմ:

Ժ.Զ.

Կրնայի, ըսաւ ինծի Արման, քանի մը խօսքով պատմել ձեզ այս կապակցութեան սկզբնաւորութիւնը, բայց կ'ուզէի որ տեսնէք թէ ինչ դէպքերու հետեւանքով և ինչ տարիճա-նաւորումով ես Մարկրիթի բոլոր ուզածներուն հասանեցայ և Մարկրիթ այլ եւս չկրցաւ ապրիլ առանց ինծի:

Իմ տունս եկած գիշերուան յաջորդ օրն էր որ Մաւիօն Լհսճօն ղրկեցի անոր:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, քանի որ չէի կրնար փոխել սիրուհիս կեանքը, ես իմ կեանքս փոխեցի: Ամէն բանէ առաջ կ'ուզէի ժամանակ չտալ մտքիս որ իմ ընդունած դերիս վրայ մտածէ, վասնզի խորին տխրութիւն պիտի զգայի ակամայ: Ուսաի կեանքս, որ սովորաբար այնքան հանդարտ էր, յանկարծ աղմկալի և անկարգ երեւոյթ մը առաւ: Մի՛ կարծէք թէ բոպի մը սէրը, ա՛րքան ալ անչահախնդիր ըլլայ, տուղի չի տար ձեզի: Ծաղիկներու հազարաւոր քմահաճոյքները, օթեակները, ճաշերը, գաշտային զբօսանքները, ղորս մարդ չի կրնար մերժել իր սիրուհիին, ահագին ծախք կը պատճառեն:

Ինչպէս ըսի ձեզ, հարստութիւն չունէի: Հայրս Ս... քաղաքին մէջ ընդհ. հարկահաւաք էր և է տակաւին: Պարկեշտ մարդու մեծ համբաւ մը ունի, որուն չնորհիւ կրցաւ դանել երաշխաւորութեան գումարը, զոր հարկ էր արամադրել պաշտօնի ձեռնարկելու համար: Այս պաշտօնէն տարին քառասուն հազար ֆրանք կ'առնայ և տասը տարիէ ի վեր որ գործի ձեռնարկած է, իր երաշխաւորութեան գումարը վճարեց, և քրոջս դրամօժիտը մէկդի դնելու աշխատեցաւ: Հայրս խիստ պատուաւոր մարդ մըն է: Մայրս մեռած տասն

թողուց վեց հազար ֆր.ի եկամուտ մը, զոր հայրս իմ և քրոջս միջեւ բաժնեց իր հետապնդած պաշտօնը ձեռք ձգելուն պէս: Ցետոյ, երբ 21 տարու եղայ, այս փոքր եկամուտին վրայ աւելցուց հինգ հազար ֆր.ի թոշակ մը, ապահովելով դիս թէ ութ հազար ֆրանքով կրնայի հանգիստ կերպով ապրիլ Բարիզի մէջ, եթէ ուզէի այս եկամուտին հետ դիրք մը ստեղծել ինծի կա՛մ փաստաբանութեան և կամ բժշկութեան մէջ: Ուսաի Բարիզ եկայ, իրաւաբանական վարժարանի չրջանը աւարտեցի, փաստաբան եղայ և չատ մը երիտասարդներու պէս վկայականը գրպանս դրի և քիչ չատ համեստ էին: Միայն թէ տարեկան եկամուտս ութ տասան մէջ կը վաստնէի և ամրան չորս ամիսը հօրս քով կ'անցընէի, որով եկամուտս 12,000 ֆր.ի կուգար և բարի գտակի մը համբաւը չունած էի: Եւ յետոյ, տանդիմ մը պարագ չունէի մէկուն:

Ահա այս վիճակին մէջ էի երբ Մարկրիթը ճանչցայ: Կը հասկնաք թէ ծախքերս չատցան առանց իմ կամքիս: Մարկրիթ չատ քմայքոտ բնաւորութիւն մը ունէր և կը պատկանէր այն կիներուն զոտակարգին որոնք երբեք լուրջ ծախք մը չեն նկատեր իրենց կեանքը բաղկացնող հազարումէկ զբօսանքները: Աւար հետեւանքը սա կ'ըլլար որ կարելի եղածին չափ աւելի ժամանակ անցընելու համար ինծի հետ, առտուն նամակով կ'իմացնէր ինծի թէ հետս պիտի ճաշէր ա՛չ թէ իր տունը, այլ ճաշարան մը, Բարիզի կամ գիւղի մէջ: Կ'երթայի գինքը կ'առնէի, կը ճաշէինք, թատրոն կ'երթայինք, չատ անգամ կ'ընթրէինք, և իրիկունը կը տեսնէի որ 4–5 ոսկի ծախսած էի, ինչ որ ամիսը 2,500 կամ 3,000 ֆրանք կ'ընէր, որով տարեկան եկամուտս երկուքուկէս ամսուան կը զեղչուէր և կը պարտաւորէր զիս կա՛մ պարտք քնել և կամ Մարկրիթէն բաժնուիլ:

Արդ, ամէն բան կ'ընդունէի, բայց ի այս վերջին պահանջումներէն:

Ներեցէք եթէ այս մանրամասնութիւնները կուտամ ձեզ,

բայց պիտի ասենէք թէ իմ պատմելիք դէպքերուս պատճառը անոնք եղան: Ջնդի հաղորդածս ճշմարիտ ու պարզ պատմութիւն մըն է, որուն կը թողում մանրամասնութիւն ներու ամբողջ միամտութիւնն և բացատրութիւններու բովանդակ պարզութիւնը:

Ուսաի հասկցայ թէ քանի որ աչխարհի մէջ պիտի չգըտնուէր բան մը որ սիրուհիս մոռցնել տալու չափ ազդեցութիւն ունենար իմ վրաս, հարկ էր միջոց մը գտնել լռելի ընել առաջ ծախքերուն դիմանալու համար: Եւ յետոյ, այդ սէրը ա՛նչափ կը վրդովէր զիս որ Մարկրիթին հետս անցուցած վայրկեաններս տարիներ էին և զանոնք ա՛և է կերպի մը, մոլութեան մը կրակովը այրելու պէտքը կ՛զգայի, որպէսզի կարճատեւ ըլլան և ես չնչմարեմ թէ այդ վայրկեանները կ՛ապրիմ:

Ամէնէն առաջ 5–6,000 ֆր. փոխ առի պզտիկ դրամագլխէս և սկսայ խաղալ, վանդի խաղարաններուն գոցուելէն ի վեր ամէն տեղ կը խաղան: Առաջ, երբ մարդ ֆրասքաթիի մտնէր, յոյս ունէր թէ այնտեղ հարստութիւն մը պիտի չինէր: Սակայն կը խաղային և կորնչցնողը կը մխիթարուէր ինքնիրեն ըսելով թէ պիտի կրնայ չհիլ, մինչդեռ հիմա,— ակումբներէն զատ, ուր առկուէն խաղութիւն կայ վճարման համար—, կարեւոր գումար մը չհնդող երեթէ վաստհաբար պիտէ թէ պիտի չկրնայ առանձ այդ գումարը: Պատճառը դիւրաւ կը հասկցուի:

Խաղացողները ա՛յն տեսակ երիտասարդներ են որ իրենց վարած կեանքին ծախքերուն բաւելու չափ հարստութիւն չունենալով դրամի մեծ պէտք ունին: Ուսաի կը խաղան և ասոր հետեւանքը սա կ՛ըլլայ բնականաբար.—կա՛մ կը չահին և այն ատեն կորնչցնողները կը վճարեն այդ պարոններուն ձիերուն և սիրուհիներուն ծախքը, ինչ որ խիստ անհաճոյ բան է և կամ կը կորնչցնեն և այն ատեն, որովհետեւ իրենց ապրուստին բաւելու չափ դրամ չունին, չեն կրնար վճարել և չեն վճարեր, ինչ որ չատ անախորժ բան է: Պարոքեր կ՛ընեն և կանուչ տեղւոյն մը չուրջ սկսուած յարաբերութիւնները կը վերջանան կոխնելով, ուր պատիւն ու կեանքը միչտ քիչ մը կը վնասուին: Եւ եթէ խնդրոյ առարկայ անձը պարկեչտ մարդ մըն է, մոխիրի վրայ կը նստի խիստ պարկեչտ երիտասարդներու երեսէն, որոնց միակ թերութիւնը երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ չունենալն է:

Պէտք չունիմ խօսքը ընելու անոնց որ խաղի մէջ գոլութիւն կ՛ընեն և որոնց անհրաժեչտ փախուստին կամ յապաղած դատապարտութեան լուրը կ՛իմացուի օրին մէկը:

Ահա ես ալ նետուեցայ այս արընթաց, ազմկալի, հրապորոտ կեանքին մէջ որմէ կը սոսկայի առաջ, երբ անոր վրայ խորհէի և որ Մարկրիթի համար զգացած սիրոյս անխառնափեղի լրումը եղած էր ինծի համար: Ի՞նչ կրնայի ընել:

Եթէ ա՛նթէյն փողոցի տան մէջ չանգուցած գիչերներս իմ տանս մէջ անցընէի, պիտի չկրնայի քնանալ: Նախանձութիւնը քունս պիտի փախցնէր և միտքս ու արիւնս պիտի տաչարէր, մինչ խաղը առժամապէս կը հեռացնէր իմ սրտիս վրայ ճնչելիք տնդրը ու կո տաներ կը փոխադրէր զայն կիրքի մը վրայ, որմէ կը չահադրգռուէի ակամայ, մինչեւ որ սիրուհիս երթալու ժամը գար: Այն տեն, — և տակէ կը հասկնայի սիրոյս տառակութիւնը, — չահէի թէ կորնչնէի, անողոքաբար կը բաժնուէի անոնցմէ, կարեկցութիւն զգալով հոն ծնացողներուն վրայ, որոնք պիտի չկրնային այդ տեղանէն բաժնուելով երջանիկ ըլլալու երթալ ինծի պէս:

Շատերուն համար խաղը պէտք մըն էր, իսկ ինծի համար՝ դարման մը:

Եթէ Մարկրիթի սէրէն բժչկուէի, խաղին մոլութենէն ալ կը բժչկուէի:

Ուսաի այս ամչնուն մէջ բաւական մեծ պատարիճնուութիւն մը կը պահէի: կը կորնչնէի ա՛նչափ միայն որչափ պիտի կրնայի կորնչնել:

Մնաց որ բախտս յաջող գնաց: Պարաք չէի ըներ և չը խաղացած առենս ի՛նչ ծախք որ կ՛ընէի, հիմակ անոր եռապատիկը կը ծախսէի: Դիւրին չէր դիմադրել ա՛նպիսի կեանքի

քի մը, որով կրնայի առանց նեղուելու գոնացնել Մարկրիթի հազարումէկ քմահաճոյքները։ Իսկ Մարկրիթ միշտ նոյնպէս ու թերեւս աւելի կը սիրէր զիս։

Ինչպէս ըսի, առաջները կէս պիչերէն մինչեւ առաւուան ժամը վեց կ'ընդունէր զիս։ Յետոյ մերթ թատրոններու մէջ իր օթեակները ընդունելեցայ և ապա երբեմն ինծի հետ ճաշելու եկաւ։ Առաւ մը ժամը ութին միայն գուբս ելայ իր առնէն և օր մըն ալ կէս օրին բաժնուեցայ։

Մարկրիթի վրայ ֆիզիքական այլափոխութիւն մը տեղի ունեցեր էր, բարոյական այլափոխութենէն առաջ։ Իր բժըշկութեանը ձեռնարկած էի և խնդմ ալիկը նպատակ գուբս չակելով կը հնազանդէր ինծի իր երախտապարտութիւնը ցոյց տալու համար։

Առանց ճիգի և առանց ցնցումի պատճառելու յաջողած էի գրեթէ մեկուսացնել զինք իր նախկին սովորութիւններ-



Հետիոտն կը քալէինք երկու տղոց պէս

էն։ Բժիշկս, որուն ցոյց տուեր էի գայն, ըսած էր ինծի թէ միայն հանդիստն ու հանգստութիւնը կրնային անոր առողջութիւնը պահպանել, այնպէս որ յաջողած էի ընթրիքներուն և գիշերները անքուն անցընելու սովորութեան տեղ առողջա-

պատիկ կենցաղ մը վարելու և կանոնաւոր կերպով քնանալու վարժեցնել Մարկրիթը։ Անիկա ակամայ կը սովորէր այս նոր կեանքին, որուն փրկաւէտ ազդեցութիւնը կ'զգար։ Արդէն սկսած էր քանի մը գիշեր առանց դարս չլլել կամ եթէ օգը աղտոտ ըլլար, չալի մը մէջ կը փաթթուէր, երեսը քօղ մը կ'անցընէր և երկու տղոց պէս հետիոտն կ'երթայինք վազվռտել Շան'զէլիզէի մթաստուեր ծառուղիներուն մէջ։ Յոգնած կը դառնար, թեթեւ ճաշ մը կ'ընէր և քիչ մը նուագ դելէ կամ կարդալէ ետք կը պառկէր, ինչ որ երբեք բանը չէր։ Հազը, որ սիրտս կը պատռտէր ամէն անգամ որ լսէի, գրեթէ բոլորովին անհետացեր էր։

Վեց չարաթ ետքը, ա՛լ կամքիս խօսքը չկար։ Անիկա վերջնականապէս գտնուած էր։ Միայն գուբքը տակաւին կը պարտաւորէր զիս Մարկրիթի հետ իմ կապակցութիւնս գաղտնի պահելու և ան ալ, իմ հոն եղած ատենս, չատ անգամ ճամբուած էր, այն պատրուակով թէ տիկինը քնացած էր և չէր ուզած որ գինքը արթնցնեն։

Մարկրիթին գիս տեսնելու վարժութեանը և նոյն իսկ պէտքին հետեւանքը այն եղաւ որ խաղը թողուցի ճիշտ այն պահուն ուր վարպետ խաղացող մը պիտի քաշուէր։ Հաշիւ ընելով տեսայ թէ տասը հազար ֆրանքի չափ տակ չունած էի, ինչ որ անսպասելի դրամագլուխ մը կ'ներեւար ինծի։

Եկած ըլլալով այն ժամանակը ուր սովորութիւն ունէի հօրս և քրոջս քովէ երթալ, չգացի, ուստի չաճախ երկուքէն ալ նամակներ կ'առնայի, որոնցմով կը խնդրէին ինձմէ իրենց քովէ երթալ։

Կրցածիս չափ կը պատասխանէի այս բոլոր թախանձանքներուն, միշտ կրկնելով թէ ողջ առողջ էի և թէ տակաւին պէտք չունէի,—երկու բաներ, որոնք կը կարծէի թէ հայրս քիչ մը պիտի մխիթարէին տարեկան այցելութիւնս տալով քիչ մը պիտի մխիթարէին տարեկան այցելութիւնս տալով։

Այս իրազեկութենէն վերջ, պատահեցաւ որ առաւօտ մը Մարկրիթ, փայլուն արեւ մը տեսնելով, անկողնէն վար

ցաակեց և հարցուց ինծի թէ կ'ուզէի՞ նոյն օրը դիւզ տանիլ պինքը։

Բրիւտոնը կանչեցինք և Մարկրիթ Նանինի ապսպրելէ ետք որ գուքսին ըսէ թէ ուզած էր ազուոր օդէն օգտուիլ և տիկին Տիւվէրնուայի հետ դիւզ գացած էր, երեքնիս միասին մնեկնեցանք։

Բաց ի անկէ որ Տիւվէրնուայի ներկայութիւնը անտրամեչա էր ծերունի գուքսը ապահովելու համար, Բրիւտոնս մէկն էր այն կիներէն որոնք կարծես թէ յատկապէս առեղծուած են այս պիւզական զբօսանքներուն համար։ Իր անսյուսայլ զուարթութեամբ և անյագ ախորժակով, վայրկեան մը իսկ չէր ձանձրացներ իրեն ընկերացողները և հաւկիթ, կեռաս, կաթ, խորոված ճագար և վերջապէս Բարիզի չքնաղ կանները տեղի ունեցած աւանդական ճաշին անհրաժեչտ ուրախութիւնները ապսպրելու գործին մէջ չատ վարպետ էր։

Կը ծնար գիտնալ թէ ո՛ր պահի երթայինք։

Դարձեալ Բրիւտոնն էր որ չփոթութիւնէ ազատեց մեզ։

— Ճչմարիտ գիւղ մը երթալ կ'ուզէք, հարցուց։

— Այո՛։

— Է՛ ուրեմն, Պուժիվալ երթանք, այրի տիկին Առնուի հոսան տիւ ժուա անուն գբօսարանը։ Արմանդ, գացէք կառք մը վարձեցէք։

Մէկ ու կէս ժամ ետք տիկին Առնուի գբօսարանն էինք։

Թերեւս գիտէք այս վայրը, ուր չաբթու մէջ պանդոկ է և կիրակի օրերը գինետուն։ Սակայն առաջին յարկի մը չափ բարձր պարտէզին հիանալի տեսարան մը կը դիտուի։ Ձախ կողմը կայ Մարլիի ջրմուղը, որ հորիզոնը կը փակէ։ Իսկ աջ կողմը կ'երեւի բլուրներու անվերջ չարք մը։ Փետակը, որ այդ տեղ գրեթէ հոսանք չունի ձերմակ ու փոլփլուն ժապաւէնի մը պէս կ'երկարի կապիւժոններու դաչտին և Բրուտաթի կղզին միջեւ, իր բարձրաբերձ կաղամախիներուն խարչափուշովն և իր ուռենիներուն մրմունջովը օյօրուելով միչտ։

Հետուն, արեւին մէկ լայնագիծ ճառագայթին մէջ, կը բարձրանան կարմիր առնիքներով ապետակափառ պզտիկ տուներ և գործանոցներ, որոնք իրենց առեւտրական խառնաչիծ հանդամանքը հետաւորութեան մէջ կորնցնելով հիանալիօրէն կ'ամբողջացնեն պիւզանկարը։

Աւելի անդին, Բարիզը կ'երեւայ մշուշին մէջ։

Ինչպէս ըսած էր Բրիւտոնս, ճչմարիտ գիւղ մըն էր սակայն և պէտք է ըսեմ թէ ճչմարիտ նախանաչ մը ըրինք։

Այդ գիւղին պարտական եղած երջանկութեանս համար երախտագիտութիւն յայտնելու մտօք չէ որ կ'ըսեմ այս խօսքերը, այլ Պուժիվալ, հակառակ իր սոսկալի անուան, չատ սիրուն գիւղ մըն է, զոր կարելի ըլլայ երեւակայել երբեք։ Ես չատ ճամբորդած եմ, աւելի մեծ բաներ տեսած եմ, բայց ո՛չ աւելի սիրուն քան այս պզտիկ գիւղը, որ գուարթօրէն պառկած է գինքը պաչպանող բլուրին տարրատը։

Տիկին Առնու առանձնարկեց որ նախաճաչ պատրաստեն մեզ, ինչ որ Մարկրիթի և Բրիւտոնս ուրախութեամբ ընդունեցին։ Գիւղը միչտ զուգորդած են սիրոյ հետ և ազնիւ ըրած են։ Ոչինչ այնքան լաւ չրջանակ մը կը կազմեն սիրուած կնոջ մը չուրջ, որքան պաչտերու և անտառներու կապոյտ երկինքը, անուչադրութիւնները, ծաղիկները, գեհիւռները և գեղատարած մենութիւնը։ Մարդ որքան ալ ուժգնօրէն սիրէ կին մը, ո՛րքան ալ վստահ ըլլայ անոր վրայ, որքան ալ հար եղած էք, լրջօրէն սիրահար, զգացած ըլլալու էք թէ ո՛րքան անհրաժեչտ է աչխատիլ մեկնեսացնել այն հակը, որուն հետ անցընել կ'ուզէք ձեր բովանդակ կեանքը։ Կը թուի թէ սիրուած կինը ո՛րքան ալ անտարբեր ըլլայ իր չուրջը գտնուղներուն, իր բոլորէն ու իր ամբողջութենէն բան մը կը կորնցնէ մարդկուս և իրեւս հետ չվտանգիվ։ Ես ուրիչներէն չատ աւելի կ'զգայի այս պակաքը։ Իմ սէրս սովորական սէր մը չէր։ Ես սիրահարած էի Մարկրիթ Կօթիէի պէս աղջկան մը, այնպէս որ Բարիզի մէջ ամէն քայլս կրկին

նայի հանդիպիլ մարդու մը, որ անոր սիրահարը եղած էր կամ յաջորդ օրը պիտի ըլլար: Մինչդեռ գիւղին մէջ, ամէն պիտի մարդոց ներկայութեան, զորոնք երբեք տեսած չէինք և որոնք մեզմով չէին զբաղեր, կրնայի առանց ամչնալու և առանց վախնալու սիրել գարնանազարդ բնութեան ծոցին մէջ, քաղաքին աղմուկէն հեռու:

Բոզը այն տեղ քիչ քիչ կ'անհետանար: Բովս ունէի ծաղկահատակ ու աղուոր կին մը, զոր կը սիրէի ու կը սիրուէի անկէ և որ Մարկրիթ կը կոչուէր: Անցեալը կ'անհետանար ու ապագան պայծառ կ'երեւէր այլ եւս: Արեւը կը լուսաւորէր սիրուհիս, ինչպէս պիտի լուսաւորէր ամէնէն անբիծ ու անարատ հարսնցուն: Երկուքս ալ կը պատէինք այդ սիրուն վայրերուն մէջ, որոնք կարծես թէ սահմռուած էին Լամարթինի բանաստեղծութիւնները յիշեցնելու կամ Սքուտոյի մեղեդիները երգելու համար: Մարկրիթ ճերմակ չրջազգեստ մը հագած էր, թեւիս կրթնած էր և գիշերը, աստեղազարդ երկինքին տակ կը կրկնէր առջի գիշերուան ըսած խօսքերը, և աշխարհ հեռուէն կը չարունակէր իր կեանքը, առանց մեր երիտասարդութեան և մեր սիրոյն ծիծաղկոտ պատկերը աւերեցնելու:

Ահա այն երազը, զոր նոյն օրուան նշուլապեղ արեւը կը բերէր ինծի տերեւներուն մէջէն, մինչդեռ կզգիին, ուր եղած էինք, խոտին վրայ երկնցած, կը թողէի որ միտքս, զերծ մարդկային ամէն կապերէ, որոնք նախապէս կաշկանդած էին զայն, իրեն հանդիպած բոլոր յոյսերը հաւաքէ:

Ասոր վրայ աւելցուցէք որ գանուած տեղէս գեղատիպ վրայ կը տեսնէի երկայրակ պզտիկ սիրուն տուն մը, կիսաբոլոր վանդակորմով մը: Այդ վանդակորմին մէջէն, տանը առջեւ կը տեսնուէր գալարաւէտ մարմանդ մը, թաւիլի պէս ողորկ, և չէնքին տեսիլ՝ պզտիկ անտառ մը, խորհրդաւոր թաքստոցներով, և որ ամէն առտու իր մամուռին տակ կ'անհետացնէր առջի օր բացուած արահետը:

Մագլցող ծաղիկներ կը ծածկէին այդ անբնակ տան արտաքին սանդուղը և մինչեւ առաջին յարկը կ'ելլէին:

Այդ տունին այնչափ նայեցայ որ վերջապէս ինծի թուեցաւ թէ անիկա իմս էր, վասն զի իմ երազս կ'ամփոփէր: Հոն կը տեսնէի Մարկրիթն ու զիս, ցորեկը անտառին մէջ, որ բլուրը կը ծածկէր և իրիկունը մարմանդին վրայ նստած, և ինքնիրենս կը հարցնէի թէ արդեօք կայ՞ն արարածները որոնք մեզի չափ երջանիկ եղած ըլլային:

— Ի՜նչ աղուոր տուն է, ըսաւ Մարկրիթ, որ նայուածքիս ու թեւիս մատնուելուն ուղղութեանը հետեւած էր:

— Ո՞ւր է, ըսաւ Բրիւտոնս:

— Այնտեղի՛կ:

Եւ Մարկրիթ մատովը ցոյց տուաւ խնդրոյ առարկայ տունը:

— Մ՛հ, հիանալի է, պատասխանեց Բրիւտոնս: Չաւենգնացո՞ք:

— Շա՛տ:

— Է՛ ուրեմն, ըսէք դուքսին որ ձեզի համար վարձէ և վատահ եմ թէ պիտի վարձէ: Եթէ ուզէք, ես կ'ըսեմ:

Մարկրիթ երեսս նայեցաւ, որպէս թէ այս մասին իմ կարծիքս հաստատելու համար:

Երազս թռած անհետացած էր Բրիւտոնսի վերջին խօսքերուն հետ և զիս այնքան ուժգնութեամբ նետած էր իրականութեան մէջ որ անկումէն սթափած չէի տակաւին:

— Արդարեւ սքանչելի գաղափար մըն է, թոթովեցի առանց գիտնալու թէ ի՛նչ կ'ըսէի:

— Է՛ ուրեմն, ես կը կարգադրեմ, ըսաւ Մարկրիթ ձեռքս սեղմելով և իմ խօսքերս իր փափաքին համեմատ մեկնելով: Երթանք անմիջապէս նայինք թէ վարձո՞ւ է:

Տունը պարապ էր և վարձու պիտի արուէր երկու հարիւր ֆրանքի:

— Հոս երջանիկ կ'ըլլաք, ըսաւ ինծի:

— Ապահո՞վ եմ թէ պիտի գամ:

— Ես որո՞ւ համար պիտի գամ առանձնանամ հոս եթէ դուք հոս չըլլաք:

— Է՛ ուրեմն, Մարկրիթ, թողէք որ այս տունը ես ինքս վարձեմ։

— Խե՜նթ էք իմ էք, ո՛չ միայն աւելորդ է, այլ նաև կրնայ վտանգաւոր ըլլալ։ Աղէկ գիտէք թէ մէկ մարդէ միայն դրամ առնելու իրաւունք ունիմ, թողէք ուրեմն որ պէտք եղածը ընեմ, մեծ տա՛յ, և բան մը մի՛ ըսէք։

— Երբ երկու օր ազատ ժամանակ ունենամ, ես ալ ձեզի կուգամ, ըսաւ Բրիւտանս։

Տունէն դուրս ելանք և Բարիզի ճամբան բռնեցինք, այս նոր որոշման վրայ խօսակցելով։ Մարկրիթը թեւերուս մէջ էր, այնպէս որ կառքէն իջած ատենս արդէն սկսած էի նուազ խղճահար ոգիով դիտել սիրուհիս կարգադրութիւնը։

ԺԷ.

Յաջորդ օրը Մարկրիթ կանուխ ճամբեց զիս, ըսելով թէ դուքսը առաւօն կանուխ պիտի գար և խոստացաւ անոր մեկնելէն անմիջապէս եաքը գրել ինծի թէ ժամը քանիին պիտի տեսնէինք զիրար։

Արդարև ցորեկին ստացայ հետեւեալ տոմսը.

«Դուքսին հետ Պուժիվալ կ'երթամ։ Այս գիշեր ժամը 8ին Բրիւտանսի տունը գտնուեցէք»։

Որոշեալ ժամուն Մարկրիթ վերադարձաւ ու տիկին Տիւվէրնուայի տունը եկաւ գտաւ զիս։

— Ամէն բան կարգադրեցինք, ըսաւ նորս մտած ատեն։

— Տունը վարձուեցա՞ւ, հարցուց Բրիւտանս։

— Այո՛, դուքսը անմիջապէս հաւանեցաւ։

Ես չէի ճանչնար դուքսը, բայց կ'ամչնայի զինքը այսպէս խաբելուս համար։

— Բայց ամենէն այս չէ, աւելցուց Մարկրիթ։

— Ուրիշ ի՞նչ կայ։

— Արմանի բնակարանին ալ հոգ տարի։

— Նո՞յն տանը մէջ, հարցուց Բրիւտանս խնդալով։

— Ո՛չ, այլ Բուան տիւ Ժուռի պանդոկը, ուր ճաշեցինք դուքսն ու ես։ Երբ անիկա տեսարանը դիտելու զբաղած էր, ես հարցուցի տիկին Աւնուի,—Աւնու չէ՞ր անունը,—հարցուցի թէ պատշաճ յարկաբաժին մը ունի՞։ Եւ արդարև ունէր, սրահով, նախասենեակով և ննջարանով։ Կարծեմ թէ պէտք եղածն ալ այս է։ Սմիսը վաթսուն ֆրանք։ Բոլոր սենեակները կահաւորուած են ա՛նպիսի կերպով մը որ սեւամաղձոտ մը իսկ հաճոյք պիտի զգայ։ Ուստի վարձեցի։ Աղէկ ըրի՞։

Մարկրիթի վիզը նետուեցաւ։

— Շատ սիրուն պիտի ըլլայ, չարաճնակեց, պզտիկ դրան մէկ բանալին ձեզի կուտամ։ Դուքսին խոստացայ վանդակաղրան բանալին, զոր պիտի չառնէ, քանի որ ցորեկին պիտի գայ, եթէ երբեք գայ։ Ասոնք մէջերնիս, կարծեմ թէ չատ ուրախ է այս քմահաճոյքիս համար, որ առեն մը պիտի հեռացնէ դիս Բարիզէն և ընտանիքէն ալ ձայնը պիտի կարէ քիչ մը։ Սակայն հարցուց ինծի թէ ես որ Բարիզը այնքան կը սիրէի, ինչպէս կրցած էի այս գիւղը առանձնանալու որոշումի տալ։ Պատասխանեցի թէ ակար եմ և հանգիստ առնելու համար գիւղ քաշուիլ կ'ուզեմ։ Շատ չհաւատաց խօսքիս։ Այս խեղճ ծերունին միշտ կասկածի մէջ է։ Ուսոի չատ զգուշութիւն պիտի ընենք, սիրելի Արմանս, վասնզի հոն հակոզութիւն կատարել պիտի տայ իմ վրաս, և առնն մը վարձելը չի բաւեր, պէտք է որ վճարէ նաեւ պարտքերս և դժբախտաբար պարտքեր ունիմ։ Ասոնք ձեր գործին կուգա՞ն։

— Այո՛, պատասխանեցի, չնայելով ըսեցնել այն խղճահարութիւնը, զոր ապրելու այս եղանակը առեն առեն կ'արթընցնէր իմ մէջս։

— Տանը ամէն կողմը պատեցանք և չատ հանգիստ պիտի ըլլանք հոն։ Դուքսը ամէն բանի հոգ կը տանէր։ Ա՛հ, սիրելի՛ս, աւելցուց խենթ աղջիկը ինծ գրկելով, բախտաւոր էք որ ձեր անկողինը չակոզը միլիոնատէր մըն է։

— Ե՞րբ պիտի փոխադրուիք, հարցուց Բրիւտանա։

— Կարելի եղածին չափ չուտ։

— Ձեր կառքն ու ձիերը պիտի տանի՞ք։

— Ամէն բան պիտի տանիմ։ Բացակայութեանս միջոցին դուք պիտի նայիք բնակարանիս։

Ութ օր ետքը, Մարկրիթ գիւղի տունը փոխադրուած էր, ես ալ Բուան ափ ժուռ պտնդակը տեղաւորուած էի։

Այն առեն սկսաւ կեանք մը, զոր դժուար է նկարագրել ձեզ։

Պուժիվալ բնակելուն առաջին օրերը, Մարկրիթ չկրցաւ

բոլորովին մէկդի թողուլ իր սովորութիւնները և առնը մէջ միշտ զուարճութիւն ըլլալուն համար, իր բոլոր բարեկամուհիները այցելութեան կուգային և ամիս մը օր չեղաւ որ Մարկրիթ ուրթը-առաջ հոգի չունենար իրեն սեղանակից։ Բրիւտանա ալ իր բոլոր ծանօթները կը բերէր և ամէն հիւրընկալութիւն կ'ընծայէր անոնց որպէս թէ առնտիրուհին ինք եղած ըլլար։

Այս բոլոր ծախքերը դուքսին գրպանէն կ'ելլէին, ինչպէս կրնաք հասկնալ և սակայն պատահեցաւ որ Բրիւտանա երբեմն հազար ֆրանքնոց պանքնոտս մը ուզեց ինձմէ, որպէս թէ Մարկրիթի անունով։ Գիտէք թէ խաղէն դրամ չատած էի։ Ուսոի փութացի Բրիւտանայի տալ ինչ որ Մարկրիթ կ'ուզէր ինձմէ անոր բերնով և վախնալով որ չըլլայ թէ քովս գտնուածէն աւելի դրամի պէտք ունենայ, Բարիզ դարձայ ու առնօք փոխ առած և օրը օրին վճարած դրամիս չափ գումար մը փոխ առի։

Ուսոի նորէն առաջ հազար ֆրանքի չափ դրամ ունեցայ, առանց թոշակս հաշուելու։

Սակայն իր բարեկամուհիները ընդունելով Մարկրիթի զգացած հաճոյքը քիչ մը մեղմացաւ, որովհետեւ այդ հաճոյքը մեծ ծախքի դուռ կը բանար և մանաւանդ Մարկրիթ երբեմն կ'ամչցուէր ինձմէ դրամ ուզելու։ Դուքսը, որ այս առնը վարձած էր որպէս զի Մարկրիթ հանգիստ ընէ, այլ եւս չէր գար, վախնալով որ միշտ հոն կը հանդիպի բազմաթիւ զուարթ ընկերուհիներու, որոնց չէր ուզեր երեւալ։ Ասոր գլխաւոր պատճառը այն է որ օր մը երբ Մարկրիթի հետ գլուխ գլխի ճաչելու նստած էր, ծիւղ նոյն պահուն հանդիպած էր առանըձինդ հոգիներու, որոնց նախաճաշը տակաւին աւարտած չէր այն պահուն ուր ինք կը յուսար սեղան նստիլ ճաչելու համար։ Երբ բանէ մը չկասկածելով ճաշասենեակին դուռը բացած էր, ընդհանուր ծիծաղով մը ընդունուած էր իր մուտքը և դուքսը սոխպուած էր իսկոյն քաշուիլ հոն գտնուող աղջիկներուն լրբութեանը առեւ ջեւ։

Մարկրիթ սեղանէն եւած, յարակից սենեակին մէջ դուքսը գտած և կարելի եղածին չափ փորձած էր այս դէպքը մոռցընել տալ անոր, բայց ծերունին իր արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած ըլլալով, ոխ պահած էր: Բաւական անդիմօրէն ըսած էր խեղճ աղջկան թէ ա՛լ զղուած էր դրամ տալէ յիմարութիւններուն համար ա՛նպիսի կնոջ մը, որ իր տանը մէջ իսկ չէր գիտցած յարգել տալ ինքզինքը և մնկնած էր սաստիկ բարկութեամբ:

Այդ օրէն ի վեր դուքսը մէջտեղ չէր եւած: Մարկրիթ ի զուր իր հրաւիրեալները ճամբած, իր սովորութիւնները փոխած էր: Դուքսը այլ եւս երեւան եւած չէր: Այս գործէն ես սա չհասած էի որ սիրուհիս այլ եւս ամբողջովին ինծի կը պատկանէր և երազս վերջապէս կ'իրականանար: Մարկրիթ այլ եւս առանց ինծի չէր կրնար ըլլալ: Առանց հոգ ընելու թէ հետեւանքը ինչ պիտի ըլլար, հրապարակաւ կը յայտներ մեր կապակցութիւնը, և անանկ եղած էր որ ես այլ եւս իր տունէն դուրս չէի ելլեր: Ծառաները պարոն կ'անուանէին և պաշտօնապէս իրենց տէրը կը նկատէին զիս:

Բրիւտանս այս նոր կեանքին առթիւ բարոյախօսութիւններ ըրած էր Մարկրիթի, բայց անիկա պատասխանած էր թէ կը սիրէր զիս և թէ առանց ինծի չէր կրնար ապրիլ և թէ ինչ որ ալ պատահէր, զիս ամէն առեն իր քովը ունենալու երջանկութենէն պիտի չէրաժարէր, աւելցնելով թէ ազատ էին իր տունը չգալու անոնք որոնց հաճելի չէր թուեր այս բանը:

Ահա այս խօսքերը լսեցի օր մը երբ Բրիւտանս Մարկրիթի յայտարարած էր թէ խիստ կարեւոր ըսելիք մը ունէր և ես ալ մտիկ ըրած էի իրենց փակուած սենեակին դրան առեւէն:

Քանի մը օր եաքը Բրիւտանս նորէն եկաւ:

Ես պարտէզին ծայրն էի երբ ներս մտաւ: Զիս չտեսաւ: Մարկրիթին զայն դիմաւորելու եղանակէն հասկցայ թէ սակէ առաջ լսածիս նման խօսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենար

և ուզեցի մտիկ ընել, ինչպէս ըրած էի միւս խօսակցութիւնը:

Երկու կիները ներքնասենեակ մը առանձնացան և ես սկանջ դրի:

— Է՛, ինչ ըրիք, հարցուց Մարկրիթ:

— Դուքսը տեսայ:

— Ինչ ըսաւ:

— Ըսաւ թէ սիրով պիտի ներէ առաջին տեսարանին, բայց իմացած է թէ հրապարակաւ կը կենակցիք Մ. Արմանի հետ և ասոր չի ներեր: Թո՛ղ Մարկրիթ բաժնուի Տիւվալի հետ և ասոր չի ներեր: Թո՛ղ Մարկրիթ բաժնուի այն երիտասարդէն, ըսաւ, և ես առաջուան պէս ուզածը պիտի տամ, ապա թէ ոչ թո՛ղ բան մը չուզէ ինձմէ:

— Ինչ պատասխան տուիք:

— Ըսի թէ իր որոշումը պիտի հաղորդեմ և խոստացայ համոզել ձեզ: Մտածեցէ՛ք, սիրելի աղջիկս, թէ կը կորսնցնէք ա՛նպիսի դիրք մը, զոր Արման երբեք պիտի չկրնայ տալ ձեզ: Անիկա բոլոր հոգիովը կը սիրէ ձեզ, բայց ձեր բոլոր պէտքերը հոգալու չափ հարստութիւն չունի և օր մը պիտի սկսի թողուլ ձեզ երբ չատ ուշ է արդէն և դուքսը այլ եւս պիտի չուզէ բան մը ընել ձեզի համար: Կ'ուզէ՞ք որ խօսիմ Արմանի հետ:

Մարկրիթ մտածել կը թուէր, վասնզի չպատասխանեց: Սիրոս ուժգնօրէն կը բաբախէր, անոր պատասխանին սպասելով:

— Ո՛չ, ըսաւ, Արմանէն պիտի չբաժնուիմ և անոր հետ կենակցիլս գաղտնի պիտի չպահեմ: Ասիկա թերեւս խենթութիւն է, բայց կը սիրեմ զայն, ինչ ընեմ: Եւ յետոյ, անիկա հիմա վարժուեցաւ առանց արգելքի սիրելու զիս և չատ պիտի տառապի եթէ սկսի օրը ժամ մը բաժնուիլ ինձմէ: Մնաց որ, իմ օրերս համրուած են և չեմ ուզեր դժբախտ ընել և կատարել կամքը ծերունիի մը որուն լոկ տեսքը նիմ անոր:

— Բայց ինչպէս պիտի ընէք:

— Ձեմ գիտեր։

Բրիւտանս անչուչա բան մը պիտի ըսէր, բայց ես յանկարծ ներս մտայ և Մարկրիթի առջեւ ծունգի գալով ձեռքերը Թրջեցի արցունքներովս, զորս ինձի թափել կուտար այսպէս սիրուած ըլլալուս ուրախութիւնը։

— Կեանքս քուկդ է, Մարկրի՛թ, պոռացի։ Ա՛լ պէտք չունիս այդ մարդուն։ Ես հոս չե՞մ։ Միթէ կը լքանի՞մ քեզ և կրնա՞մ պէտք եղածին պէս փոխարինել այն երջանկութիւնը, զոր կը պարգեւես ինձի։ Ա՛լ բռնադատութիւն չկայ, Մարկրի՛թ, մենք ազատ կը սիրենք, ինծացեալը որբն հոգ։

— Օ՛հ, այո՛, կը սիրեմ քեզ, Սրմա՛նս, մրմռաց երկու թեւերը վզիս չոքչ փաթթելով, կը սիրեմ քեզ և չեմ կարծեր թէ այսքան բուռն կերպով կրնայի սիրել։ Երջանիկ պիտի ըլլանք, հանգիստ պիտի ըլլանք և յաւիտենական հրաժեշտ պիտի տամ այն կեանքին, որուն վրայ կը կարմրիմ այսօր։ Բնաւ անցեալը երեսիս պիտի չդարնես, այնպէս չէ՞։

Արցունքները ձայնս կը խեղդէին։ Ուրիշ կերպով չկրցայ պատասխանել բայց եթէ Մարկրիթը կուրծքիս վրայ սեղմելով։

— Օ՛ն, ըսաւ յուզեալ ձայնով մը, խօսքը Բրիւտանսի ուղղելով, այս տեսարանը պատմեցէք դուքսին և աւելցուցէք թէ իրեն պէտք չունինք։

Այդ օրէն սկսեալ դուքսին խօսքը չեղաւ այլ եւս։ Մարկրիթ ա՛լ իմ ճանչցած աղջիկս չէր։ Ոտքս կուտար այն բոլոր բաներէն, որոնք իրեն հանդիպած տանս իր վարած կեանքը կրնային յիշեցնել ինձի։ Կին մը կամ քոյր մը երբեք իր ամուսնոյն կամ եղբօրը համար չէ ունեցած այն աչքն ու խնամքները, զորս անիկա ունէր ինձի համար։ Այս ախտաւոր բնութիւնը պատրաստ էր ամէն ապաւորութիւններու և ընդունակ էր ամէն զգացումներու։ Հրաժարած էր իր բարեկամուհիներէն, ինչպէս իր սովորութիւններէն, երբեմն զոհած իր լեզուէն, ինչպէս իր ծախքերէն։ Երբ տունէն դուրս կ'ելլէինք պոռոտ մը կատարելու համար այն սիրուն նաւակով, զոր գնած էի, մեզ տեսնողը երբեք պիտի չկարծէր թէ ձերմակ չէջազգեստ հագած ու յարդէ խոշոր գլխարկ դրած այս կինը, որ թեւին վրայ մեռաքէ պարզ մազչառկ մը առած էր ջուրին զովութենէն պաշտպանուելու համար, այն Մարկրիթ կօթիէն էր որ չորս ամիս առաջ այնքան աղմուկ կը հանէր իր պերճանքովն ու գայթակղութիւն ներովը։

Աւա՛զ, կ'ամաչաբերենք երջանիկ ըլլալու, որպէս թէ դուչտած ըլլայինք որ մեր երջանկութիւնը չատ պիտի չերեւէր։

Երկու ամիսէ ի վեր Բարիզ տաք գրած չէինք։ Ո՛չ ոք եկած էր մեզ տեսնելու, բայց ի Բրիւտանսէն և այն ժիւլի Տիւբրայէն, որուն խօսքը ըրի ձեզի և որուն պիտի յանձներ հաքը Մարկրիթ իր գրած սրատոյդ պատմութիւնը։

Ամբողջ օրեր կ'անցընէի սիրուհիս քով։ Պարտէզին վրայ նայող պատուհանները կը բանայինք և դիտելով ամրան գեղեցկութիւնը, որ զուարթօրէն կը պարզուէր ծաղիկներուն մէջ և ծառերուն հովանիին տակ, քով քովի կը չնչէինք այն ճչմարիտ կեանքը, զոր ո՛չ Մարկրիթ ու ոչ ես հասկցած չէինք մինչեւ այն տեղն։

Այս կինը ազու պէս զարմանք կը յայտնէր ամենափոքր բաներու վրայ։ Օրեր կային ուր պարտէզին մէջ թիթեռնիկի մը կամ հնդկահաւի մը եաեւէն կը վազէր տասը տարեկան աղջկան մը պէս։ Այս բոլը, որուն ծաղկեփունջի համար ծախսել տուած դրամը ամբողջ ընտանիքի մը ապրուստին կրնար բաւել ու կ'աւելնար իսկ, երբեմն ժամու մը չափ լիուլի կը բաւէր ու կ'աւելնար իսկ, երբեմն ժամու մը չափ կը նստէր մարմանդին վրայ և աչքէ կ'անցընէր այն պարզ ծաղիկը, որուն անունը կը կրէր։

Այդ միջոցին էր որ յաճախ կարդաց Մանօն Լէսքօն։ Շատ անգամ դիտեցի որ գրքին վրայ ծանօթութիւններ կը գրէր և միշտ կ'ըսէր ինձի որ երբ կին մը կը սիրէ, չի կրնար Մանօնի բրածը ընել։

Դուքսը երկու երեք անգամ նամակ գրեց իրեն։ Մարկրիթ գիրը ճանչցաւ և նամակները ինձի տուաւ առանց կարդալու։

Այդ նամակներուն բառերը երբեմն արցունք թափիլ կու տային ինձի։

Իր քսակին բերանը դոցելով, ծերունին կարծած էր թէ Մարկրիթը պիտի հնազանդեցնէր իրեն, բայց երբ տեսած էր թէ այս միջոցը օգուտ մը չէր ունեցած, այլ եւս չէր կրցած համբերել և նամակ գրած էր թոյլատուութիւն խնդրելով որ առաջուան պէս դարձեալ գայ տեսնէ վինքը, ինչ ալ ըլլան Մարկրիթի պայմանները այս վերադարձին համար։

Ուստի սափրողական և յաճախակի կրկնուած այս նամակները կարդալէ ետք կը պատէի, առանց անոնց բովանդակութիւնը Մարկրիթի հաղորդելու և առանց խորհուրդ տալու անոր որ ծերունին դարձեալ ընդունի, թէպէտ խեղճ մարդուն վշտին կը կարեկցէի և այդ զգացումը կը պարտաւորէր զիս այս խորհուրդը տալու Մարկրիթին։ Բայց կը վախնայի որ մի՛ գուցէ Մարկրիթ կարծէ թէ կը փափաքիմ անոնց ծախքերը դուքսին ընել տալ, յորդորելով վինքը որ չարունակէ ընդունիլ ծերունիին այցելութիւնները։ Ամէնէն մեծ վախս այն էր որ կը կարծէր թէ չէի ուզեր առանձնել իր կեանքին պատասխանատուութիւնը այն բոլոր հետեւութիւններուն մէջ, ուր ինձի համար զգացած իր սէրը կրնար առնել վինքը։

Ասոր արդիւնքը սա եղաւ որ դուքսը, պատասխան չառնալով, ա՛լ անգամ մըն ալ չգրեց և Մարկրիթ ու ես չարունակեցինք միասին ապրիլ առանց ապագան հոգ ընելու։

ԺԲ.

Դժուար պիտի ըլլայ մանրամասնօրէն նկարագրել մեր նոր կեանքը, որ կը բաղկանար չարք մը տղայութիւններէ, մեզի համար սիրուն բայց ուրիշներուն համար անիշխան։ Գիտէք թէ օրերը կ'անցնէին առանց մեզ ձանձրացնելու, գիտէք թէ ինչպէս կը կարճնան և թէ ինչ սիրաւեղնիկ ծուլութիւնով մը օրն իրիկուն կ'ըլլայ։ Ձեզ անգիտանար թէ մարդ ինչպէս ամէն բան կը մոռնայ, իբրեւ արդիւնք բուռն, վատահալից և փոխադարձ սիրոյ։ Սիրուած կնոջմէն զատ ամէն էակ արարածոց մէջ անօգուտ մէկը կը թուի։ Մարդ կը ցաւի թէ ինչո՞ւ իր սրտին մանիկները թողած է ուրիշ կիներու և կարելի չէ նկատեր քնաւ իր ձեռքերուն մէջ սեղմածէն տարբեր ձեռք մը սեղմել։ Ուղեղը չընդունիր ո՛չ աշխատութիւն, ոչ յիշատակ, վերջապէս ոչինչ որ կարենայ իրմէ հեռացնել չարունակ իրեն ներկայացող միակ մտածումը։ Մարդ ամէն օր իր սիրուհիին մէջ կը գտնէ նոր հրապոյր մը, անծանօթ հեչտութիւն մը։

Կեանքը այլ եւս ուրիշ բան չէ բայց եթէ ընդհատում չունեցող բաղձանքի մը իրագործումը և հոգին՝ վեհանձն կոյս մը, որ սիրոյ նուիրական հուրը արծարծելու սահմանուած է։

Դիշեր ըլլալուն պէս չատ անգամ կ'երթայինք կը նըսեմէինք փոքր անտառին մէջ, որ տունին վրայ կը նայէր։ Հոն մտիկ կ'ընէինք դիշերուան ներդաշնակութիւններուն, երկուքս ալ խորհելով այն մօտալուտ ժամուն վրայ, որ մեզ իրարու գիրկի մէջ պիտի թողուր մինչեւ յաջորդ օրը։ Երբեմն ալ մինչեւ իրիկուն կը պառկէինք, առանց նոյն իսկ թողլու որ արեւին ճառագայթները սենեակին մէջ թափանցեն։ Վարագոյրները ամբողջ փակուած էին և արտաքին

աչխարհը պահ մը զոյութիւն ունենալէ կը դադրէր մեզ հա-
մար։ Միայն Նանին իրաւունք ունէր մեր դուռը բանալու,
ան ալ մեր ճաշը բերելու համար, զոր կ'ուտէինք առանց
անկողնէն ելլելու և չարաճնակ կը խնդայինք ու խոնթու-
թիւններ կ'ընէինք։ Եաքը քիչ մը կը քնանայինք, վասնզի
մեր սիրոյն մէջ անհանգստով մինչ կը նմանէինք երկու
յամառ սուզակներու, որոնք չունէ առնելու համար միայն
ջուրին երեսը կ'ելլեն։

Սակայն կը նչմարէի որ Մարկրիթ երբեմն կը տխրէր
և երբեմն ալ արցունք կը թափէր։ Կը հարցնէի թէ այս
յանկարծական վշտին պատճառը ի՛նչ էր։

— Մեր սէրը սովորական սէր մը չէ, սիրելի Արմանդ,
կը պատասխանէր ինծի։ Դուն պիս ա՛յնպէս կը սիրես որ իբր
թէ երբեք ուրիշին անձնասուր եղած չեմ և կը զգամ որ
եաքը, քու սիրոյդ վրայ զղջալով և անցեալս ոճիր մը հա-
մարելով, չպարտաւորես պիս զարձեալ նետուիլ այն կեանքին
մէջ, ուրկէ ազատեցիր պիս։ Մտածէ՛ թէ հիմակ որ նոր
կեանքի մը համը առի, պիտի մեռնիմ եթէ նախորդ
կեանքիս վերադառնամ։ Ըսէ, ուրեմն ինծի թէ երբեք պիտի
չզատուիս ինձմէ։

— Կ'երդնում։

Այս բառին վրայ երեսս կը նայէր, որպէս թէ աչքերուս
մէջ կարդալու համար որ երդումս անկեղծ էր։ Յետոյ թե-
ւերուս մէջ կը նետուէր և գլուխը կուրծքիս վրայ դնելով
կ'ըսէր.

— Չես գիտեր թէ ինչպէս կը սիրեմ քեզ։

Իրիկուն մը թեւերնիս կրթնցուցած էինք պատուհանին
եզրին և կը գիտէինք լուսինը, որ կարծես թէ դժուարաու-
կ'ելլէր իր ամպածրար անկողնէն և մտիկ կ'ընէինք հովին,
որ ծառերը կը չարժէր ազմկալի կերպով։ Իրարու ձեռք բռնած
էինք և քառորդ ժամէ մը ի վեր չէինք խօսեր, երբ Մարկրիթ
ըսաւ ինծի.

— Սհա ձմեռը եկաւ կ'ուզես որ մեկնինք։

— Ո՞ւր։

— Իտալիա։

— Կը ձանձրանա՞ս։

— Ձմեռէն կը վախնամ, մանաւանդ մեր Բարիզ վերա-
պառնալէն կը վախնամ։

— Ինչո՞ւ։

— Շատ պատճառներ կան։

Եւ առանց իր վախնալուն պատճառները ըսելու, խոհոյն
աւելցուց։

— Կ'ուզե՞ս մեկնիլ, բոլոր ունեցածներս կը ծախեմ և
կ'երթանք Իտալիոյ մէջ կ'ապրինք։ Անցեալէն հետք մը պիտի
չմնայ և ա՛չ ոք պիտի գիտնայ թէ ա՛ր եմ։ Կ'ուզե՞ս։

— Մեկնինք, եթէ հաճոյք կը զգաս, Մարկրի՛թ, ճամ-
բորդութիւն մը ընենք, կ'ըսէի։ Բայց ի՞նչ հարկ կայ ծախել
այնպիսի բաներ զորս վերադարձիդ գտնելով ուրախ պիտի
ըլլաս։ Այգպիսի զոհաղութիւն մը ընդունելու չափ մեծ հա-
րըստութիւն մը չունիմ, բայց ունեցածս կը բաւէ որ 5—6
ամիս հանգստաւէտութեամբ ճամբորդենք, եթէ ամենափոքր հա-
ճոյք մը կը պատճառէ քեզ ճամբորդութիւնը։

— Իսկապէս ա՛չ, չարաճնակեց պատուհանէն հեռանալով
և անհանգիստ մթնոլորտ մէկ անկիւնը բազմոցի մը վրայ
նստելով, ի՞նչ հարկ կայ հոն երթալ և դրամ ծախսել։ Արդէն
հոս բաւական ծախք կ'ընես ինծի համար։

— Երեսի՞ս կը ջարնես, Մարկրի՛թ, վհատանձնութիւն չէ
սիրել։

— Ներողութի՛ւն, բարեկա՛մ, բաւ ձեռքը ինծի երկնցնե-
լով։ Այս փոթորկալից օդը չիզերս կը գրգռէ։ Ուզածս չէ որ
կ'ըսեմ։

Եւ պիս համբուրելէ եաք, խորունկ մտածումի մէջ թաղ-
ուեցաւ։

Այսպիսի անասարանութիւններ քանի մը անգամ պատահեցան և
եթէ առանց պատճառը չէի գիտեր, բայց կը զգայի թէ Մար-
կրիթ ապագային համար մտահոգ էր։ Չէր կրնար կասկածիլ
սիրոյն վրայ, որ ամէն օր կ'աւելնար և սակայն չատ անգամ
տխուր կը տեսնէի դինքը և բուն պատճառը չէր ըսեր ինաւ։

Միայն ֆիզիքական պատճառ մը ցոյց կուտար։

Վախնալով որ այս խիստ միօրինակ կեանքը կը յոգնեցնէ զինքը, կ'առաջարկէի Բարիզ դառնալ, բայց միշտ կը մերժէր այս առաջարկութիւնը և կ'ապահովէր զիս թէ ո՛չ մէկ տեղ կրնար այնքան երջանիկ ըլլալ որքան էր գիւղին մէջ։

Բրիւտանս սկսած էր իր այցելութիւնները քիչցնել, բայց ի փոխարէն նամակներ կը գրէր, զորս երբէք ուշած չէի տեսնել, թէպէտ անով խորին մտատանջութիւն մը կը պատճառէին Մարկրիթի։ Չէի գիտեր թէ ի՛նչ երեւակայեմ։

Օր մը Մարկրիթ իր սենեակը մնաց։ Ներս գացի։ Դիր կը գրէր։

— Որո՞ւ կը գրես, հարցուցի։

— Բրիւտանսին։ կ'ուզե՞ս որ գրածս կարդամ։

Ամէն բան որ կրնար կասկածի երեւոյթ ունենալ, սոսկում կը պատճառէր ինծի։ Ուստի պատասխանեցի Մարկրիթի թէ պէտք չունէր իր գրածը գիտնալու և սակայն վստահ էի թէ այդ նամակը պիտի իմացնէր ինծի Մարկրիթի տխրութեան բուն պատճառը։

Յաջորդ օրը, հինգշաբի օր մը կար։ Մարկրիթ առաջարկեց ինծի նաւակով պտոյտ մը ընել և հրուասիս կղզին այցելել։ Շատ ղուարթ կ'երեւար։ Ժամը հինգն էր երբ վերադարձանք։

— Տիկին Տիւվէրնան եկաւ, ըսաւ Նանին, տունէն ներս մտնելիս տեսնելով։

— Մեկնեցա՞ւ, հարցուց Մարկրիթ։

— Այո՛, ձեր կառքը նատեցաւ գնաց։ Ըսաւ թէ այսպէս որոշուած էր։

— Շատ աղէկ, ըսաւ Մարկրիթ։ Ուտելիք բե՛ր մեզի։

Երկու օր կառքը նամակ մը եկաւ Բրիւտանսէն և Մարկրիթ տանը հինգ օրի չափ այլեւս չգնաթարկուեցաւ այն խորհրդաւոր մնալառնուութիւններուն, որոնց համար միշտ ներում կը խնդրէր ինձմէ անոնց անհետանալէն առքը։

Սակայն կառքը չէր վերադարձուեր։

— Բրիւտանս ինչո՞ւ կառքը չի ղրկեր, հարցուցի օր մը։

— Երկու ձիերէն մէկը հիւանդ է և կառքն ալ նորոգութեան կը կարօտի։ Աւելի աղէկ է որ այս ամէնը կարգադրուին մեր հոս գտնուած առեն, երբ կառքի պէտք չունինք, քան թէ սպասենք մեր Բարիզ վերադառնալուն։

Քանի մը օր առքը Բրիւտանս եկաւ և Մարկրիթի ըսածը հաստատեց ինծի։

Երկու կիները առանձին պատեցան պարտէզին մէջ ու երբ միացայ իրենց, խօսակցութեան նիւթը փոխեցին։

Իրիկունը, մեկնած առեն, Բրիւտանս ըսաւ թէ ցաւրատ է և Մարկրիթէն խնդրեց որ չալ մը փոխ տայ իրեն։

Այսպէս ամիս մը անցաւ, որու միջոցին Մարկրիթ աւելի ղուարթ և սիրուն էր քան որչափ չէր եղած։

Սակայն կառքը վերադարձուած չէր և չարն ալ եատ դարձուած չէր։ Այս ամէնը ակամայ կը հետաքրքրէին զիս և որովհետեւ գիտէի թէ Մարկրիթ ո՛ր դարակին մէջ կը պահէր Բրիւտանսի նամակները, անոր պարտէզին ծայրը գտնուած մէկ վայրկեանէն օգտուելով և դարակին մօտ վազելով փորձեց բանալ զայն։ Բայց ի զուր։ Դարակը կղպուած էր։

Այն առեն պրպտեցի այն դարակները, ուր սովորաբար կը գտնուէին գոհարեղէններն ու ադամանդները։ Անոնք չուտով բացուեցան, բայց տուփերը անհետացած էին իրենց պարունակութիւնով մէկտեղ։

Դառնակսկիծ երկիւղ մը պատեց զիս։

Մարկրիթէն պիտի պահանջէի որ ճշմարտութիւնն ըսէ։ Բայց անշուշտ պիտի ինծի այս անհետացումներուն վրայ, չխոստովանէր այդ ճշմարտութիւնը։

— Բարի Մարկրի՛թ, ըսի այն առեն, Բարիզ երթալու պատճառութիւն կը խնդրեմ քեզմէ։ Իմ տունէս չեն գիտեր ո՛ւր ըլլալս, և հօրմէս նամակներ եկած ըլլալու են։ Անշուշտ հոգ կ'ընէ։ Պէտք է որ պատասխանեմ իրեն։

— Գնա՛, բարե՛մա, ըսաւ ինծի, բայց չո՛ւտ եկուր։

Մեկնեցայ։

Իսկոյն Բրիւտանսին տունը վազեցի։

— Ինծի նայեցէ՛ք, ըսի առանց ուրիշ յառաջաբանի, անկեղծօրէն պատասխանեցէք ինծի թէ Մարկրիթի ձիերը ի՞նչ եղան։

— Ծախուեցան։

— Շա՞լը։

— Ծախուեցաւ։

— Ադամանդնե՞րը։

— Գրաւի դրուեցան։

— Ո՞վ ծախեց և գրաւի դրաւ։

— Ես։

— Ինչո՞ւ ինծի չմացուցիք։

— Վասնզի Մարկրիթ արգիլեց։

— Ինչո՞ւ ինձմէ դրամ չուզեցիք։

— Վասնզի անիկա չէր ուզեր։

— Այդ դրամը ի՞նչ բանի գործածուեցաւ։

— Պարտքերը վճարելու։

— Շա՞տ պարտք ունի ուրեմն։

— Երեսուն հազար ֆր., կամ անոր մօտ բան մը։ Ա՜հ, սիրելի՛ս, ես ըսած չէի՞ ձեզ։ Դուք չուզեցիք հաւատալ ինծի։ Ի՛նչ ուրեմն, հիմա համոզուեցաք անո։ Կահագործը, որուն երաշխաւոր եղած էր դուքսը, այս վերջինին տունը ներկայացած տանն ճամբուեր է և դուքսը յաջորդ օրը գրաւոր կերպով յայտներ է թէ Օր. Կօթիէի համար դրամ պիտի չվճարէ։ Մարդը տակ ուզեց, ձեզմէ ուզած քանի մը հազար ֆրանքովս թերհաչիւ վճարումներ ըրինք։ Ցետոյ բարեսիրտ անձեր իմացուցին անոր թէ իր պարտապանուհին, դուքսին աչքէն ինկած ըլլալով, կ'ապրէր երիտասարդի մը հետ, որ հարստութիւն չունէր։ Միւս պահանջատէրերն ալ նմանապէս լուր առած ըլլալով դրամ պահանջեցին և կարաւանները գրաւեցին։ Մարկրիթ ուզեց ամէն բան ծախել, բայց ժամանակը անցած էր և արդէն ես պիտի չմտայի։ Պէտք էր վճարել և ձեզմէ դրամ չուզելու համար ձիերն ու չակերը ծախեց և գոհարեղէնները գրաւի դրաւ։ Կ'ուզէ՞ք գնորդներուն ստացագիրները և Գրաւատունին ընկալագիրները տեսնել։

Եւ Բրիւտանս դարակ մը քաշելով այդ թուղթերը ցոյց տուաւ ինծի։

— Ա՜հ, կը կարծէ՞ք թէ, չարունակեց «իրաւունք ունէի» ըսելու կարող կնոջ մը յամառութեամբ, կը կարծէ՞ք թէ դիւրար սիրելը և գէշ մէջ հովուական ու երազային կեանք մը ապրիլը բաւական է։ Ո՛չ, բարե՛կամս, ո՛չ, խեղճ կեանքին քով նիւթական կեանքը կայ և ամէնէն մաքուր դիտումները կապուած են ծիծաղելի բայց երկաթեայ թելերով, որոնք դիւրաւ չեն խորտակուիր։ Եթէ Մարկրիթ քանի անգամ չէ խորտած ձեզ, պատճառը իր սարօրինակ բնութիւնն մը ունենալն է։ Ես իրեն խրատներ տուի, վասնզի նեղութիւն կ'զգայի տեսնելով որ խեղճ աղջիկը ամէն բան կը կորնչցնէ։ Մաքիկ չըրաւ։ Պատասխանեց ինծի թէ ձեզ կը սիրէր և թէ ամենեւին պիտի չխաբէր ձեզ։ Անոնք խիստ դեղեցիկ, խիստ բանաստեղծական են, բայց պահանջատէրները առանց բանի կաւ մը չեն սար և այսօր ալ Մարկրիթ չի կրնար անոնց ձեռքէն ազատիլ եթէ, նորէն կ'ըսեմ, 30,000 ֆր. չունենայ։

— Լա՜ւ, ես պիտի տամ այդ գումարը։

— Փո՞խ պիտի առնէք։

— Այո՛։

— Ազուոր գործ մը ըրած պիտի ըլլաք։ Ձեր հօրը հետ պէշ մարդ պիտի ըլլաք, ձեր եկամուտները պիտի վտանգէք։ Արդէն կարելի չէ մէկ օրէն միւսը 30,000 ֆրանք գտնել։ Հաւատացէ՛ք ինծի, սիրելի Արմանս, ես ձեզմէ ազէկ կը ճանչնամ կիները։ Մի՛ ընէք այդ խենթութիւնը, որուն համար օր մը պիտի զղջաք։ Ողջամիտ եղիք։ Ձեզի չեմ ըսեր թէ Մարկրիթէն զատուեցէք, բայց ապրեցէք անոր հետ, ինչպէս որ կ'ապրէիք ամրան սկիզբները։ Թողէք որ այս տագնապալի կացութենէն ազատելու միջոց մը գտնէ։ Դուքսը քիչ քիչ պիտի մօտենայ անոր։ Ն...ի կոմսը տակաւին երէկ կ'ըսէր ինծի որ եթէ Մարկրիթ ընդունի պինքը, անոր ամբողջ պարտքերը պիտի վճարէ և ամիսը 4–5,000 ֆր. պիտի տայ։ Ասով Մարկրիթ դիրք մը չինած պիտի ըլլայ, մինչ

դուք օր մը պիտի սահպուիք բաժնուիլ անկէ։ Մի՛ ապաւէք ուրիշին որ ձեր ձեր ամբողջ ունեցածը փճացնէք, մանաւանդ որ Ն...ի կոմսը ահաւորին մէկն է և արդէն մը պիտի չտեսնէնաք Մարկրիթի սիրոյն ըլլալու։ Ակիզբները քիչ մը պիտի լայ, բայց ի վերջոյ պիտի վարժուի և օր մը ձեզի չնորհակալ պիտի ըլլայ ձեր ըրածին համար։ Ենթադրեցէք թէ Մարկրիթ ամուսնացած է և անոր ամուսինը կը խոսէք։ Անա այսչափ։ Արդէն ատենք անգամ մը ըսի ձեզի։ Միայն թէ բաժներս այն ատեն խորհուրդ մըն էին, մինչդեռ այսօր գրէթէ անհրաժեշտութիւն մըն են։

Բրիւտանս իրաւունք ունէր։

— Ատենց պատճառը սա է որ, չսրտնեղելց ցոյց տուած թուղթերը պահելով, բոլորը միշտ կը նախատեսեն թէ պիտի սիրուին, բայց մտքէ չեն անցներ թէ պիտի սիրեն, ապա թէ ոչ գրամ կը պահէին և երեսուն տարեկան ըլլալնուն պէս կրնային ձրի սիրող մը ունենալու պերճանքը վայելել։ Եթէ հիմակուան խելքս տասչ ըլլար։ Վերջապէս, Մարկրիթին բան մի՛ ըսէք և Բարիզ տարէք զայն։ 4–5 ամիս տանձին ապրեցաք անոր հետ, բաւական է։ Աչք գոցեցէք, ձեզմէ պահանջուածը ա՛ս է միայն։ Տաներեսնուդ օր հարը Ն...ի կոմսը կ'ընդունի, այս ձմեռ գրամ կը խնայէ և գոյ ամառ նորէն կ'սկսիք։ Անա ատենկ կ'ըլլայ, սիրելի՛ս։

Եւ Բրիւտանս չատ գոհ կ'երեւար իր խորհուրդէն, գոր մեծ ժպիտով զայրոյթով։

Ա՛չ միայն սէրս ու արժանապատուութիւնս չէին թոյլ տար այսպէս վարուիմ, այլ նաև խորապէս համոզուած էի թէ Մարկրիթ անանկ կէսի մը հասած էր որ կը մեռնէր ու այս բաժանումը չէր ընդուներ։

— Ա՛լ կը բաւէ օրչափ կատակ որ ըրինք, ըսի Բրիւտանսին։ Մարկրիթ ո՛րքան դրամի պէտք ունի վերջնական կերպով։

— Ըսի արդէն, 30,000 ֆրանքի չափ։

— Ե՞րբ պէտք է այս գումարը։

— Մինչեւ երկու ամիս։

— Լա՛ւ, ես պիտի հայթայթեմ իրեն։

Բրիւտանս ուսերը թոթուեց։

— Այդ գումարը ես ձեզի պիտի յանձնեմ, ըսի, բայց երդում ըրէք որ Մարկրիթի պիտի չըսէք թէ ես տուած եմ։

— Անոնգ եղիք։

— Եւ եթէ ուրիշ բան մը գրկէ ձեզ ծախելու կամ գրաւի դնելու համար, իմացուցէք ինծի։

— Վատնգ չկայ, ա՛լ բան մը չունի ծախելու։

Նախ տունս գացի տեսնելու համար թէ հօրմէս նամակ եկած էր։

Ձորս նամակ կար։

ԺԹ.

Առաջին երեք նամակներուն մէջ հայրս մասսանջուԹիւն կը յայտներ լուսԹեանս վրայ և պատճառը կը հարցներ։ Վերջին նամակին մէջ կը հասկցնէր ինծի Թէ ապրելու եղանակիս փոփոխուԹիւնը իմացուցեր էին իրեն և կը ծանուցանէր Թէ մօտերս Բարիզ պիտի գար։

Ես միշտ խորին յարգանք և անկեղծ սէր զգացած եմ հօրս համար։ Ուստի պատասխանեցի իրեն Թէ պզտիկ ճամբորդուԹիւն մը ըրած ըլլալով չէի կրցած նամակ գրել և կը խնդրէի որ իր ժամանումին օրը իմացնէ ինծի որպէս զի կարենամ դիմաւորել զինքը։

Գիւղի հասցէս տուի ծառային և պատուիրեցի որ Ս... քաղաքին կնիքը կրող նամակ մը եկածին պէս ինծի բերէ։ Ցետոյ անմիջապէս Պուժիվալ դարձայ։

Մարկրիթ ինծի կ'սպասէր պարտէզին դրան առջեւ։

Ակնարկը մասսանջուԹիւն կ'արտայայտէր։ Վիպս նեղուելով ըսաւ.

— Բրիւտանոը տեսա՞ր։

— Ո՛չ։

— Շատ կեցար Բարիզի մէջ։

— Հօրմէս նամակներ եկած էին, որոնց պատասխանել պէտք եղաւ։

Քանի մը վայրկեան եաք Նանին ներս մտաւ չնչասպառ։ Մարկրիթ ոտքի ելաւ և անոր հետ ցած ձայնով խօսակցեցաւ։

Երբ Նանին դուրս ելաւ, Մարկրիթ քովս գալով նստեցաւ և ձեռքերս բռնեց։

— Ինչո՞ւ խաբեցիր զիս, ըսաւ։ Բրիւտանային տունը գացեր ես։

— Ո՞վ ըսաւ։

— Նանին։

— Ինչէ՞ն գիտէ։

— Քու ետեւէդ եկաւ։

— Դո՞ւն ըսիր որ ետեւէս գայ։

— Այո՛։ Ներեցեայ ԹէՀզօր պատճառ մը պէտք էր որ այսպէս Բարիզ երթայիր, դուն որ չորս ամիսէ ի վեր ինձմէ զատուած չես։ Կը վախնայի որ դժբախտուԹիւն մը եկած կ'ըլլայ գլխուդ կամ ԹէԹերեւս ուրիշ կին մը տեսնելու կ'երթաս։

— Ծղա՞յ ես։

— Հիմակ ապահով եմ։ Գիտեմ ԹէՀինչ ըրած ես, բայց տակաւին չեմ գիտեր ԹէՀինչ ըսին քեզի։

Հօրս նամակները ցոյց տուի Մարկրիթին։

— Ասիկա չէ որ կը հարցնեմ քեզի։ Գիտնալ ուզածս սա է ԹէՀինչո՞ւ Բրիւտանային տունը գացիր։

— Զինքը տեսնելու համար։

— Սուտ կը խօսիս, բարեկա՛մս։

— Է՛ ուրեմն, գացի հարցնելու ԹէՀին աղէկ էր և ԹէՀտակաւին պէտք ունէ՞ր քու չալիդ և գոհարեղէններուդ։

Մարկրիթ կարմրեցաւ, բայց չպատասխանեց։

— Եւ, չարունակեցի, իմացայ ԹէՀձերդ, չալերդ ու պզտամանդնելդ Ինչ բանի գործածած ես։

— Եւ բարկացա՞ր ինծի։

— Բարկացայ որ պէտք ունեցած դրամդ ինձմէ չառնիցիր։

— Մերինին պէս կապակցուԹեան մը մէջ եղէ կինը տակաւին քիչ մը արժանապատուուԹիւն ունի, պարտաւոր է ամէն կարելի զոհողուԹիւն ընել քան ԹէՀտակ ուզել իր սիրահարէն և այսպէս վարձկան երեւոյթ մը տալ իր սիրոյն։ Վստահ եմ ԹէՀկը սիրես զիս, բայց չես գիտեր ԹէՀսրբան նուրբ է այն Թելը որ ինծի պէս աղջկան մը համար զգացուած սէրը կը կապէ սիրողին սրտին մէջ։ Ո՞վ գիտէ, ԹէՀբեւս օր մը սրտնեղելով կամ ձանձրանալով, ճարահատօրէն

կարգադրուած հայիւ մը երեւակայես մեր կապակցութեան մէջ։ Բրիւտոնս չատախօս կին մըն է։ Ես ինչ պէտք ունէի այն ձիերուն։ Զանոնք ծախելով խնայութիւն մը ըրի։ Կըրնամ առանց անոնց ըլլալ և ա՛լ ծախք մը չեմ ըներ անոնց համար, կը բաւէ որ դիս սիրես։ Իմ ամբողջ ուզածս ասիկա էր և դուն նոյնքան պիտի սիրես զիս առանց ձիու, չալի և զգամանդի։

Ա.յս խօսքերը ա՛նպիտի բնական չեչտով մը ըսուեցան որ մարիկ ըրած տանէս արցունք լեցաւ աչքերուս մէջ։

— Բայց, բարի Մարկրի՛թ, պատասխանեցի գորովագին սեղմելով սիրուհիիս ձեռքերը, ալէկ դիտէիր թէ օր մը չէ օր մը պիտի խմանայի այս զոհողութիւնը և խմացած օրս պիտի չհանդուրժէի ատոր։

— Ինչո՞ւ։

— Վասնզի, սիրելի՛ս, չեմ ուզեր որ այն սէրը, զոր դուն կը հաճիս ցոյց տալ ինծի, նոյն իսկ գոնարեղէնէ մը զրկէ քեզ։ Ես ալ չեմ ուզեր որ սրտնեղութեան կամ ձանձրոյթի վայրկեանի մը մէջ մտքէ անցընես որ եթէ ուրիշի մը հետ ապրէիր, այս վայրկեանները գոյութիւն պիտի չունենային և թէ ինծի հետ ապրելուդ համար զղջաս, նոյն իսկ վայրկեան մը։ Ձանի մը օրէն ձիերդ, զգամանդներդ ու չալերդ նորէն պիտի զարձուին քեզի։ Անոնք նոյնքան կարեւոր են քեզ որքան օդը կարեւոր է կեանքին ու թերեւս ծաղրելի է, բայց ասելի կը սիրեմ քեզ ճոխութեան քան թէ պարզութեան մէջ։

— Ըսել է թէ զիս այլ եւս չես սիրեր։

— Ներէ՛ք։

— Եթէ զիս սիրէիր, կը թողէիր որ իմ հասկցած եղանակովս սիրեմ քեզ։ Ընդհակառակը դուն կը չարաչարես զիս նկատել ազնիկ մը, որուն անհրաժեշտ է այս պերճանքը, և որուն միշտ վճարելու սիպտուած կը նկատես ինքզինքդ։ Կ'ամչնաս սիրոյս ապացոյցները ընդունելու։ Ակամայ կը խորհիս օրին մէկը զատուիլ ինձմէ և կը ջանաս քու վախկանկատութիւնդ կասկածի չենթարկել։ Իրաւունք ունիս, բարեկա՛մս, բայց ես աւելի ազէկը յուսացեր էի։ Եւ Մարկրիթ չարժուեմ մը ըրաւ ոտքի ելլելու համար։ Ես բռնեցի զայն ու ըսի.

— Կ'ուզեմ որ երջանիկ ըլլաս և զիս մեղադրելու պատճառ մը չունենաս, ահա այսչափ։

— Իրարմէ պիտի բաժնուի՞նք ուրեմն։

— Ինչո՞ւ, Մարկրի՛թ, ո՞վ կրնայ իրարմէ բաժնել մեզ։

— Դուն, որ չես ուզեր թոյլ տալ ինծի քու վիճակդ հասկնալու և իմ դիրքս պահել տալու ունայնամտութիւնն ունիս, դուն որ զիս իմ ապրած ճոխութեանս մէջ պահելով կ'ուզես մեզ իրարմէ բաժնող բարոյական հեռաւորութիւնը պահպանել, դուն վերջապէս որ իմ սէրս անչահախնդիր չես նկատեր և չես ուզեր ինծի հետ բաժնել հարստութիւնդ, որով պիտի կրնայինք երջանիկ ապրիլ միասին և նախապատիւ կը սեպես ինքզինքդ փճացնել, ծաղրելի նախապաշարումի մը դիրքի ըլլալով։ Կը կարծե՞ս ուրեմն թէ կատաք մը և ագամանդներ կը բաղդատեմ քու սիրոյդ հետ։ Կը կարծե՞ս որ ինծի համար երջանկութիւնը կը կայանայ այն անապարժանքներուն մէջ, որոնցմով մարդ կը գոհանայ երբ ո՛չ մէկ բանի համար սէր ունի և որոնք սակայն չատ խեղճ ու դժուա՛ կ'երեւին երբ կը սիրէ։ Պարտքերս պիտի վճարես, հարստութիւնդ պիտի գեղչես ու վերջապէս ծախքերս պիտի հոգաս։ Ատանք ո՞րչափ ժամանակ պիտի տեւեն, երկու կամ երեք ամիս, ու այն ատեն չատ ուշ պիտի ըլլայ իմ առաջարկած կեանքս վարելու, վասնզի այն ատեն սովին բան ինձմէ պիտի ընդունիս, ինչ որ պատուոյ սէր մարդ մը չի կրնար ընել։ Մինչդեռ հիմա ութը կամ տասը հազար ֆր.ի եկամուտ մը ունիս, որով կրնանք ապրիլ։ Ունեցածիս եւեկամուտ մը ունիս, որով կրնանք ապրիլ։ Ունեցածիս եւլորդը կը ծախեմ և միայն այս վաճառման արդիւնքով տասըին երկու հազար ֆր.ի եկամուտ մը կ'ունենանք։ Փոքր սիրուն յարկաբաժին մը կը վարձենք, ուր երկուքս կը բնակինք։ Ամառը գիւղ կուգանք, ու ո՛չ թէ տասնակ տուն մը, այլ երկու հոգիի բաւարար տնակ մը կը վարձենք։ Դուն անկախ ես, ու ես ալ ազատ և երկուքս ալ երիտասարդ ենք։

ի սէր Աստուծոյ, Արմանդ, մի՛ նեաեր դիս դարձեալ այն կեանքին մէջ, զոր առենօք ստիպուած էի վարել։

Չէի կրնար պատասխանել։ Երախտագիտութեան և սիրոյ արցունքներ կ՚ողողէին աչքերս և Մարկրիթի թևերուն մէջ նեաուեցայ։

— Կ՚ուզէի, չարունակեց, ամէն բան կարգադրել առանց քեզի բան մը ըսելու, բոլոր պարտքերս վճարել և նոր առնս պատրաստել տալ։ Հոկտեմբերին Բարիզ կը վերադառնայինք և ամէն բան կը կարգադրուէր։ Բայց քանի որ Բրիւտանո ամէն բան պատմեր է քեզի, պէտք է որ առաջուընէ հաւատնես, փոխանակ եաքը հաւանելու։ Քու հաւատութիւնդ տալու չափ կը սիրե՞ս դիս։

Անկարելի էր այսքան անձնուիրութեան դիմադրել։ Սրտի զեղումով մը համբուրեցի Մարկրիթի ձեռքերը և բսի.

— Քու բոլոր ուզածդ պիտի ընեմ։

Ուրիշն անոր որոշումները ընդունած էին։

Այն առեն խօլ զուարթութիւն մը զգաց։ Կը պարէր, կ՚երգէր։ Կը հրճուէր իր նոր բնակարանին պարզութենէն և անոր մ՚ր թագին մէջ գանուելուն և ինչ դիրք ու ձեւ ունենալուն մասին խորհուրդ կը հարցնէր ինծի։ Կը տեսնէի որ երջանկութիւն կ՚զգար այս որոշումէն, որ կը թուէր թէ վերջնականապէս իրարու պիտի մօտեցնէր մեզ։

Ուսոի չուզեցի որ ես ալ անկէ ետ մնամ։

Մէկ վայրկեանի մէջ որոշեցի ապրելու եղանակս։ Հարստութիւնս հաչուեցի և Մարկրիթի թողուցի մօրինական եկամուտս, որ ինծի խիստ անբաւական երեւցաւ ընդունած զոհողութիւնս փոխարինելու համար։

Ինծի կը մնար տարեկան հինգ հազար ֆր.ի թոշակը և ինչ որ ալ պատահէր, այս տարեկան թոշակով կրնայի ապրիլ։

Որոշումս Մարկրիթին չհաղորդեցի, վասն զի համոզուած էի թէ այս նուէրը պիտի մերժէր։

Այս եկամուտը կուգար 60,000 ֆր.ի փոխարէն գրաւի դրուած առնէ մը, զոր երբեք տեսած չէի։ Գիտցածս սա էր միայն որ տարեկան հարիւր հազար ֆրանկ կ՚արժէր։

Այդ օրը ուր Մարկրիթ ու ես Բարիզ եկանք բնակարան մը փնտռելու համար, այդ նպատակին գացի և հարցուցի թէ այդ եկամուտը ուրիշի փոխանցելու համար ինչ ընել պէտք էր։

Բարի մարդը կարծեց թէ փճացած եմ և այս որոշման պատճառը հարցուց։ Սրտ, որովհետեւ ուշ կամ կանուխ հարկ էր որ ըսէի թէ որ՛ն առնսն փոխանցել կ՚ուզէի այդ եկամուտը, նախապատրաստեցի տեսնել անմիջապէս ձմեռնատունը պատմել անոր։

Ո՛ և է դիտողութիւն չըրաւ, զոր իրաւունք ունէր ընելու իբրեւ նպատակ և բարեկամ և ապահովեց զիս թէ կը տանձնէ ամէն բան կարգադրել։ Բնականաբար յանձնարարեցի անոր հօրս բան մը չըսել ու գացի Մարկրիթի քով, Ժիւլի Տիւբրայի առնը, ուր նախապատրաստեցած էր իմնել քան թէ Բրիւտանոի բարոյախօսութիւնը մարիկ ընել։

Սկսանք բնակարան փնտռել։ Բոլոր տեսած տեղերնիս Մարկրիթ սուզ կը գտնէր, իսկ ես խիստ պարզ կը գտնէի։ Սակայն վերջապէս համաձայնեցանք և Բարիզի ամէնէն հռչակաւոր փողոցներէն մէկուն մէջ գտանք ու վարձեցինք պզտիկ տաղաւար մը, որ գլխաւոր չէնքէն անջատուած էր։

Այդ պզտիկ տաղաւարին ետեւ սիրուն պարտէզ մը կար, որ անոր կը պատկանէր և բաւական բարձր պատերով զոցուած էր այնպէս որ դրացիները չէին տեսներ մեզ և սակայն պատերուն բարձրութիւնն այնչափ չէր որ տեսարանը զոցուէր։

Մինչ ես առն կ՚երթայի իմաց տալու համար որ պիտի գլխեմ, Մարկրիթ գնաց գործի մարդու մը քով, որ, կ՚ըսէր, իր բարեկամուհիներէն մէկուն համար ըրած էր ինչ որ ինք պիտի խնդրէր ընել իրեն համար։

Եկաւ Բրովանս փողոցը գտաւ զիս ուրախ զուարթ։ Այս մարդը խոստացած էր բոլոր պարտքերը վճարել, ընկալագիր տալ և 20 հազար ֆրանկ յանձնել իր բոլոր կարասիներուն փոխարէն։

Ամուրդին պահուն ձեռք բերուած դինէն տեսանք թէ այդ պարկեշտ մարդը 30,000 ֆրանքէն աւելի չահեցաւ իր յաճախորդուհիէն։

Ուրախ զուարթ դարձանք Պուժիվալ, չարունակելով իրարու հաղորդել մեր ծրագիրները ապագային համար, զոր մեր անփութութեան և մեր սիրոյն չնորհիւ ոսկեզօծ գոյներով կը տեսնէինք։

Ոչխ օր եաքը նախաճաշելու վրայ էինք երբ Նանին եկաւ իմացուց ինծի թէ ծառան գիս տեսնել կ'ուզէր։

Ներս բերել տուի զայն։

— Պարո՛ն, բաւ, ձեր հայրը Բարիզ եկած է և կը խնդրէ որ անմիջապէս գառնաք ձեր տունը, ուր կը սպասէ ձեզի։

Այս լուրը ամենասպառիչ բան մըն էր, և սակայն իմացած տեսնելիս Մարկրիթ ու ես իրարու երես նայեցանք։

Այս միջադէպին մէջ դժբախտութիւն մը կը զգայինք։

Ուսաի անիկա տակաւին ինծի չյայտնած իր ապաւորութիւնը որուն մասնակից էի, ձեռքս երկնցուցի ու պատասխանեցի.

— Մի՛ վախնար։

— Կրցածիդ չափ չուտ գարձիր, մրմռաց Մարկրիթ գիս համբուրելով, պառաւհանին առջեւ պիտի սպասեմ քեզի։

Ժօզէֆը ղրկեցի հօրս ըսելու համար թէ պիտի գայի։

Արդարեւ երկու ժամ եաքը Բրօվանս փողոցն էի։

Ի.

Հայրս անհեկազգեաւով նստած էր սենեակին մէջ ու գիր կը գրէր։

Ներս մտած ատենս ինծի նայելու ձեւէն հասկցայ անմիջապէս թէ ծանր խնդիրներու վրայ պիտի խօսէր։

Սակայն մօտեցայ անոր ա՛նպիսի ձեւով մը որ կարծես թէ բան մը զուշակած չէի դէմքէն և ողջագուրեցի զայն։

— Ե՞րբ եկաք, հա՛յր իմ, հարցուցի։

— Երէկ իրիկուն։

— Սովորականին պէս իմ տո՞ւնս իջաք։

— Այո՛։

— Շատ կը ցաւիմ որ հոս չէի և չկրցայ ընդունիլ ձեզ։

կը սպասէի որ այս խօսքին վրայ սկսէր բարոյախօսութիւնը, զոր կը զուշակէի հօրս պղտ դէմքէն։ Բայց պատասխան չտուաւ, գրած նամակը կնքեց և Ժօզէֆի յանձնեց որ թղթատուն տանի։

Երբ ատենին մնացինք, հայրս ոտքի եաւ և վառարանին կրմնելով ըսաւ ինծի.

— Սիրելի Արմանս, լուրջ գործերու վրայ խօսելիք ունինք։

— Ձեզ մոիկ կ'ընեմ, հա՛յր իմ։

— կը խոստանա՞ս անկեղծ ըլլալ։

— Սովորութիւնս ատ է։

— Իրա՞ւ է թէ Մարկրիթ կօթիէ անուանով կնոջ մը հետ կ'ապրիս։

— Այո՛։

— Այդ կնոջ ո՛վ ըլլալը գիտե՞ս։

— Բոզ մըն է։

— Այդ բոզին համար է որ այս տարի մոռցար քոյրդ ու դիս տեսնելու գալ։

— Այո՛, հա՛յր իմ, կը խոստովանիմ։

— Այդ կինը չա՞ռ կը սիրես ուրեմն։

— Կը տեսնէք, հա՛յր իմ, քանի որ նուիրական պարտականութիւն մը մոռցնել տուաւ ինծի, որուն համար այսօր ներում կը խնդրեմ խոնարհաբար։

Հայրս անչուշտ չէր սպասեր ա՛յսչափ վճռական պատասխաններու, վասն զի պահ մը մտածելու երեւոյթ առաւ, որմէ ետք բաւ ինծի.

— Անչուշտ հասկցած ես թէ պիտի չկրնաս միշտ այսպէս ապրիլ։

— Այդ վաղուն ունեցած եմ, բայց չեմ հասկցած, հա՛յր իմ։

— Բայց հասկցած ըլլալու էք թէ, չարաճնակեց հայրս քիչ մը աւելի չոր ձայնով մը, պիտի չհանդուրժէի այդ բանին։

— Ինքնիրենս ըսի թէ ցորչափ ձեր անունին եւ մեր ընտանեաց աւանդական պարկեշտութեան հանդէպ իմ յարգանքս մէջ չեմ թերացած, կրնամ այսպէս ապրիլ, որով զգացած վախերուս մասին քիչ մը ապահովուեցայ։

Կիրքերը մարդը կը զօրացնեն զգացումներուն դէմ։ Պատրաստ էի նայն իսկ հօրս դէմ պայքարիլ, Մարկրիթը պահպանելու համար։

— Ուրեմն ուրիշ կերպ ապրելու վայրկեանը եկած է։

— Ինչո՞ւ, հայր իմ։

— Վասն զի դուք ա՛յնպիսի բաներ ընելու վրայ էք, որ ձեր ընտանիքին հանդէպ ձեր ունենալ կարծած յարգանքին դէմ կը մեղանչեն։

— Ձեմ հասկնար թէ ինչ ըսել կ՚ուզէք։

— Հիմա պիտի բացատրեմ։ Սիրուհի մը ունիք եղեր։ Աղէկ, սորը բան ըսող չկայ։ Այդ սիրուհին դրամ վճարեր էք, ինչպէս որ չնորհքով մարդ մը պէտք է վճարէ իրմի մը։ Սորը ալ բան ըսող չկայ։ Բայց երբ անոր պատճառաւ ամենէն նուիրական բաները կը մոռնաք, երբ թոյլ կուտաք որ ձեր գայթակղալից կենցաղին չշուկները մինչեւ իմ բնակած քաղաքս հասնին և արատաւորեն ձեզի տուած պատուաւոր անունս, ահա ատիկա չըլլար և պիտի չըլլայ։

— Ներեցէք որ ըսեմ, հա՛յր իմ, թէ իմ մասիս այս տեղեկութիւնները ձեզի տուողները սխալած են։ Ես Օր. Կօթիէի սիրողն եմ և անոր հետ կ՚ապրիմ։ Ասիկա ամենապարզ բանն մըն է։ Ձեզմէ ստացած անունս չեմ տուած Օր. Կօթիէի։ Կարողութեանս ներածին չափ ծախք կ՚ընեմ անոր համար, պարտք չունիմ և վերջապէս ընտանի զգնուած չեմ ո՛եէ դիրքի մէջ որ իրաւունք տայ հօր մը իր զաւկին ըսելու, ինչ որ հիմա դուք ըսիք ինծի։

— Հայր մը միշտ իրաւունք ունի իր զաւակը հետաքննելու այն չոգի ճամբէն ուր կը տեսնէ որ մտած է։ Տակաւին դէշ բան մը չէք բրած, բայց պիտի ընէք։

— Հա՛յր իմ։

— Պարո՛ն, ես կեանքը ձեզմէ աղէկ կը ճանչնամ։ Կատարելապէս մաքուր զգացումները կատարելապէս մաքուր կիներու քով միայն կը գտնուին։ Մանօն կրնայ Տէ Կրիէօ մը չունենալ։ Ժամանակին ու բարքերը փոխուած են։ Ձեր սիրուհին պէտք է բաժնուիք։

— Կը ցաւիմ որ անհնազանդ կը գտնուիմ ձեզի, հա՛յր իմ, բայց ձեր ըսածը անկարելի է։

— Պիտի բանտարկեմ ձեզի որ բաժնուիք ձեր սիրուհիէն։

— Դժբախտաբար, հա՛յր իմ, այսօր Սէնթ Մարկրիթ կղզիներ չկան, ուր զրկեն բոզերը և եթէ ըլլային իսկ, ու դուք չպիտի ջղայնիք Օր. Կօթիէին հոն զրկելու, ես ալ անոր եւ աւելին պիտի երթայի։ Ինչ ընեմ, թերեւս անիրաւ եմ, բայց այդ կնոջ սիրոյը մնալու պայմանաւ միայն կրնամ երջանիկ ըլլալ։

— Տեսանենք, Արմա՛ն, աչքերնիդ բացէք ու ճանչցէք հայրերնիդ, որ միշտ սիրած է ձեզ և ձեր երջանիկ ըլլալը միայն կ՚ուզէ։ Ձեզի համար պատուաբեր բան է իբր ամու-

սին կենակցիլ ա՛յնպիսի աղջկան մը հետ, զոր ամէն ոք վայելած է։

— Որբո՛ն հոգը, հա՛յր իմ, քանի որ այսուհետեւ մ՚է ոք պիտի վայելէ զայն, որբո՛ն հոգը, քանի որ այդ աղջիկը կը սիրէ զիս և ինծի համար անոր և անոր համար իմ ունեցած սիրովը կը վերածնի։ Վերջապէս որբո՛ն հոգը, քանի որ դարձի եկած է։

— Է՛, պարո՛ն, կը կարծէ՞ք թէ պատուաւոր մարդու մը պաշտօնը եղած ըլլայ բոզերը գարձի բերել։ Կը կարծէ՞ք թէ Աստուած այս արատաւոր նպատակը տուած է մեր կեանքին և թէ սիրտը առկէ ուրիշ խանգավառութիւն մը պէտք չէ ունենայ։ Ինչ պիտի ըլլայ այս հրաշալի բժշկութիւնան հետեւանքը և ձեր այսօրուան բանծներուն վրայ ինչ պիտի խորհիք երբ քառասուն տարեկան ըլլաք։ Պիտի խնդաք ձեր սիրտին վրայ եթէ առակաին ներելի ըլլայ խնդալ ձեզ, եթէ այդ սէրը ձեր անցեալին մէջ չսա խորունկ հետքեր ձգած չըլլայ։ Դուք այս ժամուն ինչ պիտի ըլլայիք եթէ ձեր հայրն ալ այդ գաղափարները ունեցած և իր կեանքը սիրայ այդ բոլոր ներշնչութիւններուն տուած ըլլար, փոխանակ զայն անխախտ կերպով հաստատած ըլլալու պատուոյ և ուղղամտութեան վրայ։ Մտածեցէ՛ք, Արմա՛ն, ու այլ եւս այդպիսի խենթ խօսքեր մի՛ ընէք։ Այդ ինջմէն պիտի բաժնուիք, ձեր հայրը կը պաղատի ձեզի։

Պատասխան չտուի։

— Արմա՛ն, չարունակեց հայրս, յանուն ձեր տուրբ մօրը, հաւատացէք ինծի, հրաժարեցէք այդ կեանքէն, զոր ձեր կարծածէն աւելի չուտ պիտի մոռնաք և որուն կապուած էք անհարելի վարդապետութիւնով մը։ 24 տարու է՛ք։ Ապագային վրայ խորհեցէք։ Չէք կրնար միշտ սիրել այդ կինը, որ նոյնպէս միշտ պիտի չսիրէ ձեզ։ Երկուքդ ալ կը չափաւորէք ձեր սէրը։ Ամէն առպարէզ կը փակէք ձեր առջեւ։ եթէ քայլ մը եւս առնէք, այլ եւս պիտի չկրնաք դարձ ելլել ձեր գտնուած ճամբէն և ձեր բավանդակ կեանքին մէջ ձեր երիտասարդութեան խղճահարութիւնը պիտի ունենաք։

Մեկնեցէք, եկէք մէկ կամ երկու ամիս ձեր քրոջը քով անցուցէք։ Հանգիստը և ընտանիքի երկիւղած սէրը չուտով պիտի բժշկեն ձեզ այդ տենդէն, վասնզի այդ սէրը տենդ է, ուրիշ բան չէ։ Այդ միջոցին ձեր սիրուհին պիտի մխիթարուի, ուրիշ սիրող մը պիտի բռնէ ու երբ տեսնէք թէ որո՞ւ համար քիչ մնաց որ գէշ մարդ ըլլայիք ձեր հօրը հետ և անոր սէրը կորնցնէիք, պիտի ըսէք ինծի թէ ազէկ որ եկեր ու ձեզ տարեր եմ և ասոր համար պիտի օրհնէք զիս։ Օ՛ն, պիտի մեկնիս, այնպէս չէ՞, Արմա՛ն։

Կ՚զգայի թէ հայրս իրաւունք ունէր բոլոր կիներուն համար, բայց համոզուած էի որ Մարկրիթի համար իրաւունք չունէր։ Սակայն չկրցի, որով այս վերջին խօսքերն ըսած էր ինծի, ա՛յնչափ անուշ, ա՛յնչափ պաղատալից էր որ չէի համարձակեր պատասխան տալ։

— Է՛, ինչ կ՚ըսես, հարցուց յուզեալ ձայնով մը։

— Է՛, հա՛յր իմ, չեմ կրնար բան մը խոստանալ ձեզի, քան վերջապէս։ Ձեր ինձմէ պահանջածը կարողութենէս վեր է։ Հաւատացէք ինծի, չարունակեցի տեսնելով որ անհամբերութեան չարժում մը կ՚ընէ, այս կռպակցութեան արդիւնքները կը չափազանցէք։ Մարկրիթ ձեր կարծած աղջիկներէն չէ։ Այս սէրը դիս յուսի ճամբու մէջ չդնելէ զատ ընդհակառակը կրնայ ամէնէն պատուաւոր զգացումները զարգացնել իմ մէջս։ Ձկմարիտ սէրը միշտ կ՚ազնուացնէ մարդը, այդ սէրը ներշնչողը ինչ կլլի կ՚ուզէ թո՛ղ ըլլայ։ եթէ Մարկրիթը ճանչնայիք, պիտի հաւնայիք թէ ինքզինքս վտանգի ենթարկած չեմ։ Անիկա ազնիւ է, ազնուագոյն կիներուն պէս։ Ուրիշները ա՛րքան որ ընչաքաղց են, անիկա նոյնքան անշահախնդիր է։

— Ինչ որ չպարգեւեր զինքը ձեր բավանդակ հարստութիւնը ընդունելու, վասն զի ձեր մօրմէն ձեզի մնացած 60,000 ֆրանքը, զոր իրեն կուտաք, ձեր միակ հարստութիւնը կը կազմէ, յիշեցէք այս բառս։

Հայրս հաւանաբար այս վերջաբանն ու այս ապառնիքը պատած էր վերջին հարուածը տալու համար ինծի։

Ես աւելի զօրաւոր էի իր ապառնալիքներուն քան թէ իր ապտչանքներուն առջեւ։

— Ո՞վ ըսաւ ձեզի թէ այդ դուռարը անոր կուտամ, հարցուցի։

— Նօտարս ըսաւ։ Պարկեշտ մարդ մը այդպիսի գործ մը կ'ընէ՞ առանց կանխաւ ինծի իմացնելու։ Ի՛ ուրեմն, աղջկան մը համար ձեր փճացումը արգիլելու նպատակաւ է որ Բարիզ եկայ։ Ձեր մայրը մեռած ատեն պատուհասրապէս ապրելու չափ ստակ ձգեց ձեզի, ո՛չ թէ ձեր սիրուհիներուն առատաձեռն նուէրներ ընելու չափ։

— Կ'երդնում, հա՛յր իմ, թէ Մարկրիթ տեղեկութիւն իսկ չունէր այս նուէրէն։

— Ուրեմն ինչո՞ւ կ'ընդունիք այս նուէրը։

— Վասն զի Մարկրիթ, զոր կը զրպարտէք և որմէ կ'ուզէք որ բաժնուիմ, բոլոր ունեցածը կը զոհէ ինծի հետ ապրելու համար։

— Եւ դուք կ'ընդունի՞ք այդ զոհողութիւնը։ Ուրեմն, պարո՛ն, ինչ տեսակ մարդ էք դուք որ Օր. կօթիէի մը թոյլ կուտաք զոհողութիւն մը ընել ձեզի համար։ Օ՜ն, ա՛լ բաւական է։ Պիտի բաժնուիք այդ կնոջմէն։ Ինչ մը առաջ կը պատահի, հիմա կը հրամայեմ ձեզի։ Այսպիսի ապուռաուռ թիւններ չեմ ուզեր ընտանիքիս մէջ։ Ձամբու պայուսակներդ կապեցէք և պատրաստուեցէք հետս գալու։

— Ներեցէք, հա՛յր իմ, ըսի այն տեղն, ձեր հետս պիտի չգամ։

— Ինչո՞ւ։

— Վասնզի արդէն հասած եմ այն տարիքին ուր մարդ այլ եւս պարտաւոր չէ հրամանի մը հնազանդելու։

Հայրս այս պատասխանին վրայ ժպտուեցաւ։

— Լա՛ւ, պարո՛ն, ըսաւ։ Պիտեմ թէ ինծի ինչ կը մնայ ընել։

Զանգակը զարկաւ։

Ծօզէֆ եկաւ։

— Պայուսակները Օթէլ տը Բուռի փոխադրել տուէք, ըսաւ ծառային։

Եւ միեւնոյն տեղն իր սենեակը գնաց ու հագուեցաւ։

Երբ դարձեալ ներս եկաւ, դիմաւորեցի զինքը։

— Կը խոստանա՞ք, հա՛յր իմ, ըսի, թէ Մարկրիթի սիրոտը ցաւցնող բան մը պիտի չընէք։

Հայրս կեցաւ, արհամարհանքով երեսս նայեցաւ և սա պատասխանը միայն տուաւ։

Կարծեմ թէ խենթ էք դուք։

Յետոյ դուրս ելաւ, դուռը ուժգնօրէն գոցելով։

Ես ալ վար իջայ, կառք մը բռնեցի և Պուժիվալ գացի։

Մարկրիթ պատուհանին առջեւ ինծի կը սպասէր։

ԻԱ.

— Վ՛երջապէս եկար ահա, պոռաց վիզս նեռուելով։ Մ՛րքան զուռաներ ես։

Այն առեն հօրս հետ ուշնեցած կռիւս պատմեցի։

— Ա՛հ, Տէ՛ր Աստուած, մաքէս կ՛անցնէր, ըսաւ։ Երբ ժօզէֆ ելաւ ու հօրդ Բարիզ ժամանումը իմացուց մեզի, դժբախտ լուր մը առածի պէս գոռացի։ Ա՛հ՛ զ բարեկամ, այս բոլոր վիշտերուդ պատճառը ես եմ։ Թերեւս աւելի ազէկ պիտի ընես ինձմէ բաժնուելով քան թէ հօրդ հետ գէշ մարդ ըլլալով։ Սակայն ես իրեն բան մը ըրած չեմ։ Շատ հանդիստ կ՛ապրինք, և աւելի հանգիստ պիտի ապրինք։ Ազէկ գիտէ թէ պէտք է որ սիրուհի մը ունենաս և երջանիկ ըլլալու է որ այդ սիրուհին ես եմ, քանի որ կը սիրեմ քեզ և կարողութեանդ ներածէն աւելին չեմ ցանկար։ Ըսի՞ր իրեն թէ ինչ կարգադրութիւններ ըրինք ապագային համար։

— Այո՛, և ամէնէն աւելի ասոր բարկացաւ, վասնզի այս որոշման մէջ մեր փոխադարձ սիրոյն ապացոյցը տեսաւ։

— Ի՞նչ ընելու է ուրեմն։

— Միասին կենալու ենք, սիրելի՛ Մարկրիթս, և թողելու ենք որ այս փոթորիկը անցնի։

— Պիտի անցնի՞։

— Պէտք է որ անցնի։

— Բայց հայրդ այսչափով պիտի չգոհանայ։

— Ի՞նչ կրնայ ընել։

— Ի՞նչ գիտեմ, պիտի ընէ ինչ որ հայր մը կրնայ ընել որպէսզի իր զաւակը հնազանդեցնէ։ Իմ անցեալ կեանքս պիտի յիշեցնէ ձեզի ու թերեւս իմ մասիս քանի մը նոր պատմութիւններ հնարէ որպէսզի լբանես զիս։

— Ազէկ գիտես թէ կը սիրեմ քեզ։

— Այո՛, բայց գիտեմ նաեւ թէ մարդ ուշ կամ կանուխ պէտք է հնազանդի հօրը ու թերեւս ի վերջոյ դուն ալ հաւանիս։

— Ո՛չ, Մարկրի՛թ, ե՛ս պիտի համոզեմ զայն։ Իր բարեկամներէն ոմանց չարախօսութիւններն են որ զինքը այսքան աստիճան բարկացուցեր են, բայց ինք բարի ու արդարասէր է և իր առաջին տպաւորութիւնը պիտի փոխէ։ Եւ յետոյ, վերջապէս, կ՛ուզէ փոխէ, կ՛ուզէ չփոխէ, որքո՞ն հոգը։

— Առանկ մի՛ ըսեր, Արմա՛ն։ Չեմ ուզեր որ կարծեն թէ քու ընտանիքիդ հետ գժտեցուցեր եմ քեզ։ Այսօր թող անցնի, բայց վաղը Բարիզ դարձիր։ Հայրդ ալ պիտի խորհի, դո՛ւն ալ, ու թերեւս իրարու հետ համաձայնիք։ Իր ակնկալութիւններուն դէմ մի՛ խօսիր, անանկ ձեւացուր որ իր փափաքներուն կը համակերպիս, ինծի չատ կպչուած ըլլալդ մի՛ յայտներ և այն առեն գործերը իրենց վիճակին մէջ պիտի թողու։ Ցոյց մի՛ կարեր, բարեկա՛մս, և վաստահ եղիր թէ ի՛նչ որ ալ պատահի, Մարկրիթդ քովդ պիտի ըլլայ։

— Երդում կ՛ընե՞ս։

— Պէտք կա՞յ երդում ընելու։

Ո՛րքան անուշ բան է համոզուիլ սիրուած ձայնէ մը։

Մարկրիթ ու ես ամբողջ օրը անցուցինք մեր ծրագիրները կրկին իրարու հաղորդելով, որպէս թէ զանոնք աւելի չուտ գործադրելու պէտքը զգացած ըլլայինք։ Ամէն վայրկեան դէպքի մը կ՛սպասէինք, բայց բարեբախտաբար օրը իրիկուն եղաւ առանց նոր բան մը պատահելու։

Յաջորդ օրը ժամը 10ին մեկնեցայ և կէս օրին մօտ պանդոկ ժամանեցի։

Հայրս արդէն դուրս ելեր էր։

Տունս գացի, ուր կը յուսայի գտնել զայն։ Եկող գացող եղած չէր։ Նօտարիս գացի։ Հոն ալ չէր գացած։

Պանդոկ դարձայ և մինչեւ ժամը 6 սպասեցի։ Մ. Տիւվալ չեկաւ։

Պուժիվալ ուղղուեցայ։

Տեսայ որ Մարկրիթ աչքի օրուան պէս չէր սպասեր ինծի, այլ նստած էր կրակին քով, որովհետեւ օդը ցրտած էր։



Մարկրիթ կրակին դէմը նստած էր

Իր մտածութիւններուն մէջ ա՛յնչափ մխրճուած էր որ թիկնաթոռին մօտենալն չլսեց և հոն չդարձաւ։ Երբ չըրթնեցաւ անոր ճակտին վրայ դրի, ցնցուեցաւ, որպէս թէ այս համբոյրը ընդոստ արթնցուցած ըլլար զինքը։

— Վախցուցիր զիս, բաւ։ Հայրդ տեսա՞ր։

— Ո՛չ, չտեսայ։ Ձեմ գիտեր թէ ինչ կը նշանակէ ասիկա։ Ո՛չ իր պանդոկին մէջ գտայ զինքը և ոչ այն տեղերը, ուր կարելի էր գտնել զինք։

— Վաղը պէտք է նորէն երթաք։

— Կը փոփաքիմ ապահով որ ինքը դիս վնտռէ։ Կարծեմ թէ ես իմ պարտքս կատարեցի։

— Ո՛չ, բարեկա՛մս, ասիկա չի բաւեր, պէտք է որ հօրդ երթաս նորէն, մանաւանդ վաղը։

— Ինչո՞ւ վաղը և ոչ ուրիշ օր։

— Վասնզի, բաւ Մարկրիթ, որ կարծես թէ այս հարցումին վրայ քիչ մը կարմրեցաւ, հայրդ հաճոյք պիտի զգայ զինքը տեսնելու փութկոտութենէդ և աւելի չուտով պիտի ներէ մեզ։

Մարկրիթ օրուան միացեալ ժամերուն մէջ մտազբաղ, անուշադիր և տխուր էր։ Սոսկացած էի ըսածներս երկու անգամ կրկնել որ պատասխան մը առնէի։ Այս մտազբաղութիւնը վերագրեց այն վախերուն, զոր երկու օրէ ի վեր պատահած դէպքերը իրեն կը ներշնչէին ապագային համար։

Գիշերը անցուցի իր մատնոգութիւնը փարատելու ջանալով և յաջորդ օրը դիս Բարիզ ղրկեց ա՛յնպիսի պնդութեամբ և մատնոգութիւնով, զորս չէի կրնար բացատրել։

Հայրս առջի օրուան պէս մէջտեղ չկար, բայց դուրս եկած տեղն աս նամակը ձգած էր ինծի տրուելու համար։

«Եթէ այսօր դիս տեսնել ուզէք, մինչեւ ժամը 4 սպասեցէք։ Եթէ ժամը 4ին չվերադառնամ, վաղը իրիկուն ինծի հետ ճաշելու եկէք։ Պէտք է որ խօսիմ ձեզ հետ»։

Մինչեւ տրուելիք ժամը սպասեցի։ Հայրս չեկաւ։ Մեկնեցայ։

Առջի օրը տխուր գտած էի Մարկրիթը։ Այն օրը տեսայ որ յուզուած էր և տենդ ունէր։ Ներս մտնելս տեսնելով վիզս փաթթուեցաւ, բայց երկար տեղն լացաւ թեւերուս մէջ։

Հարցուցի թէ ինչ էր պատճառը այս վիշտին, որուն տարիճանաչաբար տեղնալը վրդովում կը պատճառէր ինծի։ Դրական պատճառ մը չյայտնեց, ընդհակառակն ներքը, զորս կրնայ ընել կին մը, եթէ չուզէ ճշմարտութիւնը ըսել։

Երբ քիչ մը հանդարտեցաւ, ճամբորդութեանս արդիւնքը պատմեցի իրեն և հօրս նամակը ցուցուցի, դիտել տալով թէ կրնայինք բարեգուշակ նկատել զայն։

Այդ նամակը տեսնելով և ըրած խորհրդածութիւնս լսելով, Մարկրիթ այնքան տագնապեցաւ իր լացը որ նանիկը կանչեցի և վախնալով որ ջղային տագնապ կ՚ունենայ, պատկեցուցինք խեղճ աղջիկը, որ կարծես թէ ուզեց բան մը ըսել, բայց ձեռքերս բռնած էր և ամէն վայրկեան կը համբուրէր զանոնք։

Հարցուցի Նանինի թէ բացակայութեանս միջոցին իր տիրուհին ոտացած էր նամակ մը կամ այցելութիւն մը, որ կարենար զինքը ենթարկել այն վիճակին, ուր տեսեր էի, բայց Նանին պատասխանեց թէ մարդ եկած չէր և նամակ ալ բերուած չէր։

Սակայն առջի օրուընէ ի վեր տեղի կ'ունենար վրդովիչ բան մը, զոր Մարկրիթ կը պահէր ինձմէ։

Իրիկունը քիչ մը աւելի հանդարտ երեւցաւ եւ իր անկողնին քովը նստեցնելով զիս, իր սիրոյն հաւաստիքը կրկնեց ինծի երկարօրէն։ Յետոյ կը ժպտէր ինծի, բայց ճիգով, վասն զի աչքերը արցունքով ծածկուած էին ակամայ։

Ամէն մէկդ գործածելի որպէս զի այս վիշտին բուն պատճառը խոստովանի, բայց միշտ յամառօրէն ինծի կը յայտնէր այն սարսռամ ու անորոշ պատճառները, զորս արդէն յիշեցի։ Ի վերջոյ քնացաւ թեւերուս մէջ, բայց ա՛յնպիսի քունով մը որ մարմինը կ'ընկճէ փոխանակ հանգստացնելու։ Երբեմն աղաղակ մը կ'արձակէր, ընդոստ կ'արթննար, և ապահով ըլլալէ ետք թէ իր քովն էի, երդուամ ընել կուտար ինծի թէ միշտ պիտի սիրեմ գինքը։

Բան մը չէի հասկնար վիշտի այս արտայայտութիւններէն, որոնք մինչեւ առաւօտ տեւեցին։ Այն ատեն Մարկրիթ տեսակ մը թմրութեան մէջ ինկաւ։ Երկու գիշերէ ի վեր քնացած չէր։

Այս հանգիստը երկար չտեւեց։

Մարկրիթ ժամը 11ին միջոցները արթնցաւ, և տեսնելով որ եղած եմ, չորս կողմը նայեցաւ պոռալով.

— Կ'երթա՞ս։

— Ո՛չ, ըսի ձեռքերը բռնելով, բայց ուզեցի որ քնանայ։ Տակաւին չատ կանուխ է։

— Ժամը քանիի՞ն Բարիզ պիտի երթաս։

— Զորսին։

— Այդչափ կանո՞ւխ։ Մինչեւ այն ատեն քովս պիտի կենաս, այնպէս չէ՞։

— Անշուշտ, սովորութիւնս այնպէս չէ՞։

— Ինչ երջանկութիւն։

— Նախաճաշ պիտի ընե՞նք, աւելցուց մտազբաղ երեւոյթով մը։

— Եթէ ուզես, կ'ընենք։

— Եւ յետոյ պիտի համբուրես զիս մինչեւ մեկնած ատենդ, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, և կարելի եղածին չափ չուտ պիտի դառնամ։

— Պիտի դառնա՞ս, բաւ և մոլեգին աչքերով երեսս նայեցաւ։

— Բնականաբար։

— Ձիշդ է, այս իրիկուն պիտի դառնաս ու ես պիտի սպասեմ քեզի սովորականին պէս և երջանիկ պիտի ըլլանք, ինչպէս ենք յորմհետէ զիրար կը ճանչնանք։

Այս խօսքերը ըսուած էին ա՛յնպիսի ընդհատ չեչտով մը և ա՛յնպիսի վշտագին մտածումի մը ծածկել կը թուէին ամէն վայրկեան որ կը վախնայի թէ Մարկրիթ զառանցանքի մէջ կ'իյնայ։

— Մխիկ ըրէ՛, ըսի, դուն հիւանդ ես, չեմ կրնար այսպէս թողուլ քեզ։ Հօրս պիտի գրեմ որ չսպասէ ինծի։

Ո՛չ ո՛չ, պոռաց մէկէն ի մէկ, առանց բան մի՛ ըներ։ Հայրդ պիտի ամբաստանէ զիս թէ կ'արգիլեմ քեզ երթալէ երբ տեսնել կ'ուզէ քեզ։ Ո՛չ, ո՛չ, պէտք է որ երթաս, պէ՛տք է։ Մնաց որ ես հիւանդ չեմ, չատ աղէկ եմ։ Գէշ երազ մը տեսայ և բոլորովին արթնցած չէի։

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, Մարկրիթ փորձեց աւելի զուարթ երեւալ։ Այլ ես չկրցայ։

Երբ մեկնելուս ատենը եկաւ, համբուրեցի զայն և հարցուցի թէ կ'ուզէ՞ր մինչեւ երկաթուղին կայարանը ընկերանալ ինծի։ Կը յուսայի թէ պատրաստ անոր մտազբաղումը պիտի փարատէր և օդը պիտի կազդուրէր զայն։

Մանաւանդ կ'ուզէի կարելի եղածին չափ աւելի երկար ատեն մնալ անոր հետ։

Հաւանեցաւ, վերարկու մը առաւ և ինծի ընկերացաւ Նանթենի հետ, որպէսզի առանձին չվերադառնայ։

Բաւն անդամ քիչ մնաց որ պիտի չմեկնէի։ Բայց չուտ վերադառնալու յոյսը և հայրս նորէն ինծի դէմ բարկացնելու վախը ոյժ առին ինծի և կառքը ճամբայ ելաւ դէպ ի Բարիզ։

— Այս իրիկուն կը տեսնուինք, ըսի Մարկրիթին, անկէ բաժնուած ատենս։

Պատասխան չառաւ։

Արդէն անգամ մըն ալ այս խօսքիս պատասխան չէր առած և ինչպէս կը յիշէք, ժ...ի կոմսը այն գիշեր անոր առնը անցուցած էր։ Բայց այդ թուականը այնքան հեռու էր որ կարծես թէ մոքէս ելած էր և եթէ վախնալիք բան մը ունէի, անոնց այն չէր թէ Մարկրիթ կը խաբէր պիս։

Բարիզ հասնելուս պէս Բրիւսաննային առնը վաղցի և խնդրեցի որ երթայ տեսնէ Մարկրիթը։ Կը յուսայի թէ Բրիւսաննա իր զուարթ բնաւորութիւնով պիտի կրնայ փարատել Մարկրիթի մատաղնջութիւնը։

Առանց անոնց իմացնելու ներս մտայ և տեսայ որ Բրիւսաննա արդուզարդով կ'զբաղէր։

— Ա՛հ, բսաւ մտահոգ դէմքով մը, Մարկրիթ ալ հեռներնի՞դ է։

— Ո՛չ։

— Ի՞նչպէս է։

— Տկար է։

— Պիտի չգա՞յ։

— Պիտի գա՞ր։

Տիկին Տիւվէրնուա կարմրեցաւ և չփոթելով պատասխանեց.

— Ըսել կ'ուզէի թէ քանի որ Բարիզ եկած էք, անիկա ալ պիտի չգա՞յ ձեզի միանալու։

— Ո՛չ։

Բրիւսաննային երեսը նայեցայ։ Աչքերը խոնարհեցուց և դէմքէն հասկցայ թէ հոն չաս կենալս չէր ուզեր։

— Եկած էի ազաչելու, սիրելի՛ս Բրիւսաննա, որ եթէ գործ չունիք, այս իրիկուն Մարկրիթը տեսնելու երթաք, հետը գանուիք ու եթէ կարելի է՝ գիշերն ալ հոն պառկիք։ Երբեք գինքը տեսած չէի ա՛յն վիճակին մէջ, որուն ենթարկուած էր այսօր։ կը զգամ որ հիւանդ կ'ըլլայ։

— Այս իրիկուն ճաշս զուրբար պիտի ընեմ, պատասխանեց Բրիւսաննա, և պիտի չկրնամ Մարկրիթը տեսնել, բայց վաղը կ'երթամ կը տեսնեմ։

Հրաժեշտ առի տիկին Տիւվէրնուայէն, որ գրեթէ Մարկրիթի չափ մտազբաղ կ'երեւար ինծի և հօրս գացի, որ առաջին ակնարկով ուշադրութեամբ երեսս նայեցաւ։

Ջևռքը ինծի երկնցուց։

— Ձեր երկու այցելութիւնները հաճոյք պատճառեցին ինծի։ Արմա՛ն, բսաւ, անոնք ինծի յուսալ տուին թէ դուք ալ խորհած էք ձեր կողմէ, ինչպէս որ ես խորհեցայ իմ կողմէս։

— Կրնա՞մ հարցնել, հա՛յր իմ, թէ ձեր խորհրդածութեան արդիւնքը ի՞նչ եղաւ։

— Սա եղաւ, բարեկա՛մս, որ ինծի արուած տեղեկութիւններուն կարեւորութիւնը չափազանցած էի և մտադրեցի նուազ խստութեամբ վարուիլ հետդ։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, հա՛յր իմ, պոռացի ուրախութեամբ։

— Կ'ըսեմ թէ, սիրելի՛ զաւակս, ամէն երիտասարդ պէտք է սիրուհի մը ունենայ և թէ նոր տեղեկութիւններուս համեմատ, աւելի ազէկ կը սեպեմ որ Օր. Կօթիէի սիրողը ըլլաք քան թէ ուրիշի մը։

— Պատուակա՛ն հայրս, ո՛րքան երջանիկ կ'ընէք զիս։

Այսպէս քանի մը վայրկեան խօսակցեցանք, յետոյ ճաշ չեցինք։ Հայրս ճաշին ամբողջ տեւողութեանը միջոցին զուարթ էր։

Կ'ուզէի չուտով Պուժիվալ երթալ և Մարկրիթի պատմել այս բարեբաստիկ փոփոխութիւնը։ Ամէն վայրկեան ժամացոյցին կը նայէի։

— Ժամացոյցին կը նայիս, կ'ըսէր հայրս, և ինձմէ բաժնուելու փոյթ ունիս։ Օ՛հ, երիտասարդնե՛ր, անկեղծ սէրերը կասկածելի սէրերու կը զոհէք միշտ։

— Առանկ մի՛ ըսէք, հա՛յր իմ, Մարկրիթ կը սիրէ զիս, վստահ եմ։

Հայրս չպատասխանեց։ Անիկա կարծես ո՛չ կը տարակուսէր և ոչ կը հաւատար։

Շատ պնդեց որ այն գիշեր իրեն հետ անցընեմ և յաջորդ օրը միայն մեկնիմ, բայց ըսի թէ Մարկրիթը ակար թողած

էի և արտօնութիւն խնդրելի երթալ անոր մօտ, խոստանալով յաջորդ օրը դարձն գալ։

Ազատ օր մը կար։ Հայրս ուզեց մինչեւ կայարան ընկերանալ ինծի։ Երբեք այնքան երջանիկ եղած չէի։ Ապագանինծի այնպէս կ'երեւար ինչպէս որ կ'աչխատէի տեսնել զայն երկար առենէ ի վեր։

Հայրս այնքան սիրած չունէի։

Մեկնելու պահուս, վերջին անգամ պնդեց որ մնամ։ Մերժեցի։

— Ուրեմն չա՞տ կը սիրես զայն, հարցուց ինծի։

— Այնթի պէս։

— Ուրեմն գնա՛։

Եւ ձեռքը ճակտին տարաւ որպէս թէ ուզած ըլլար մտածումի մը վանել։ Յետոյ բերանը բացաւ որ բան մը ըսէ ինծի, բայց ձեռքս միայն սեղմեց և մէկէն ի մէկ բժշուեցաւ ինձմէ, պռաւլով.

— Վաղը կը տեսնուինք ուրեմն։

ԻԲ.

Ինծի տանող կառքը արդար որ կառքը չէր քալեր։

Ժամը 11ին Պուժիվալ հասայ։

Տունին պատուհաններէն մէկը լուսաւորուած էր և զանգակը զարկի ու պատասխան տուող չեղաւ։

Առաջին անգամ էր որ այսպիսի բան մը կը պատահէր ինծի։ Վերջապէս պարտիզպանը եկաւ դուռը բացաւ։ Ներս մտայ։

Նանին դէմս եկաւ լոյսով մը։ Մարկրիթի սենեակը գացի։

— Ո՞ւր է սիկինը, հարցուցի։

— Տիկինը Բարիզ գնաց, պատասխանեց Նանին։

— Բարի՞զ գնաց։

— Այո՛, պարո՛ն։

— Ե՞րբ։

— Չեզմէ ժամ մը առաջ։

— Ինծի համար բան մը չձգե՞ց ձեզի։

— Ո՛չ։

Նանին դուրս եկաւ։

«Կարելի է որ վախեր ունեցած ըլլայ, ըսի ինքնիրենս, և Բարիզ գացած ըլլայ տեսնելու համար թէ ազատ օր մը անցընելու համար պատրուակ մը չէ՞ր այցելութիւնը, զոր ըսած էի թէ պիտի տամ հօրս»։

«Թերեւս Բրիւտանս նամակ գրած է կարեւոր գործի մը համար», ըսի ինքնիրենս, երբ մինակ մնացի։ Բայց եկած տեսնս Բրիւտանսը տեսեր էի և ինծի բան մը չէր ըսած որ ենթադրել տար թէ նամակ գրած է Մարկրիթի։

Յանկարծ յիշեցի թէ սիկին Տիւվէրնուա հարցուցած էր ինծի որ «Մարկրիթ այսօր պիտի չգա՞յ», երբ ըսած էի իրեն

թէ հիւանդ էր։ Մինչեդայն առեն յիշեցի Բրիւտանսի չհոթուածքիւնը, երբ անոր երեսը նայեցայ այս խօսքէն եառ որ կարծես թէ ժամադրութիւն մը եղած ըլլալը կը յայտնէր։ Այս պարագաներուն վրայ աւելցաւ նաեւ ամբողջ օրը Մարկրիթի թափած արցունքը, զոր քիչ մը մռայած էի հօրս բարեացակամ ընդունելութեան հետեւանքով։

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, նոյն օրուան բոլոր դէպքերը եկան խմբուեցան առաջին կարծիքիս չուրջը և մտքիս մէջ անչափ ամուր կերպով հաստատեցին զայն, որչափ անոր հիմնաւոր ըլլալը կը հակադրուէր ամէն բանէ, մինչեւ իսկ հօրս ներողամտութենէն։

Մարկրիթ գրեթէ պահանջած էր որ Բարիզ երթամ, հանդարտութիւն կեղծած էր երբ առաջարկած էի քովը մնալ։ Արդեօք թակարդի՞ մը մէջ ինկած էի, Մարկրիթ կը խաբէ՞ր զիս, և արդեօք յուսացած էր թէ ժամանակին կը վերադառնա՞յ որպէս զի անոր բացակայութիւնը չնչմարեմ և դիպուածը արդիւք եղած էր վերադառնալուն։ Ինչո՞ւ բան մը չէր ըսած Նանրինին, կամ ինչո՞ւ նամակ մը չէր գրած ինծի։ Ինչ կը նշանակէին այս արցունքները, այս բացակայութիւնը, այս խորհրդաւոր ձեւերը։

Ահա ինքնիրենս այս հարցումները կ'ընէի սոսկումով, պարապ սենեակին մէջ, աչքերս սեւեռելով ժամացոյցին վրայ, որ կէս գիշեր կը ցուցնէր և կարծես թէ կ'ըսէր ինծի որ չատ ուշ էր և այլեւս յուսալու չէի թէ սիրուհիս կը վերադառնայ։

Սակայն կարելի՞ էր որ զիս խաբէր մեր ըրած կարգադրութիւններէն և անոր գոհազութիւններէն եաք, զոր ես ալ ընդունած էի։ Ո՛չ, կարելի չէր։ Փորձեցի առաջին ննջասենեակս վանել։

— Խեղճ աղջիկը իր կարասիները ծախու առնող մը գտած և Բարիզ գացած ըլլալու է որ ծախէ լմնցնէ։ Ինծի իմացնել չէ ուզած, վասն զի գիտէ թէ այս վաճառումը, որ մեր ապագայ երջանկութեանը համար անհրաժեշտ էր և որուն հաւանած էի, ցաւ պիտի պատճառէ ինծի և վախցած է

որ անոր խօսքը ընդմիշտ արժանապատուութիւնս և դիւրապզտութիւնս կը վիրաւորէ։ Աւելի ազէկ սեպած է ամէն բան վերջացնել եաքը երեւան հանել։ Անշուշտ Բրիւտանս անոր համար էր որ կը սպասէր Մարկրիթին և անիկա ինծի յայտնի ըրաւ ակամայ։ Մարկրիթ կրցած չէ այսօր աւարտել սակարկութիւնը և տունը պահած է կամ թերեւս հիմակ ա՛ւր որ է կեզած, վասն զի գիտէ թէ մտատանջ կ'ըլլամ և անշուշտ պիտի չուզէ կասկածի մէջ թողուլ զիս։

Բայց այն առեն ինչո՞ւ արցունք կը թափէր։ Խեղճ աղջիկը, ինծի համար ունեցած սիրոյն հակառակ, անշուշտ կըրցած չէ առնաց լալու բաժնուիլ այն ճոխութենէն, որու մէջ ապրեցաւ մինչեւ հիմա և որ զինքը երջանիկ ու նախանձելի կ'ընէր։

Սիրայօժար կը ներէի Մարկրիթի այս վիշտին։ Անհամբեր կը սպասէի իր գալուն, որպէս զի համբոյրներով ծածկեմ զինքը և ըսեմ թէ իր խորհրդաւոր բացակայութեան պատճառը գուշակած էի։

Սակայն ժամերը կ'անցնէին և Մարկրիթ չէր գար։

Մտատանջութիւնս երթալով կ'աւելնար, և գլուխս ու սիրտս իր չրջանակին մէջ կը սեղմէր։ Թերեւս բա՛ն մը եկած էր անոր գլխուն։ Թերեւս վիրաւորուած, հիւանդացած, մեռա՞ծ էր։ Թերեւս մէկը պիտի գար ու ցաւալի արկա՞ծն մը լսելը պիտի հազորդէր ինծի։ Թերեւս մինչեւ առաւօ նոյն անաւոգութեան և նոյն վախերուն մէջ պիտի մնայի։

Ա՛լ անգամ մըն ալ վճռեցի չհակառակիլ այն գաղափարը թէ Մարկրիթ կը խաբէր զիս այն պահուն երբ ես իր բացակայութեան պատճառաւ զգացած վախերուս մէջ իրեն կը սպասէի։ Իր կամքէն անկախ պատճառ մը ըլլալու էր որ այսպէս կ'ուշանար և քանի՛ կը խորհէի, այնքան աւելի կը հաստատէի թէ այս պատճառը ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ, բայց եթէ ա՛ւ և գժբախտութիւն մը։ Ո՛վ մարգկային անհամաչափութիւն, որ ամէն ձեւի տակ կը ներկայանաս։

Ժամը մէկ զարկաւ։ Ինքնիրենս ըսի թէ ժամ մը եւս պիտի սպասեմ, բայց եթէ Մարկրիթ մինչեւ ժամը 2 չդառնայ, Բարիզ պիտի երթամ։

Ժամանակ անցընելու համար գիրք մը վերառնեցի, վասն զի չէի համարձակեր մառածել։

Մաճօճ Լիսճօն բաց էր սեղանին վրայ։ Ինձի անանկ եւ կաւ թէ անոր էջերը տեղ տեղ թրջած էին արցունքներէ։ Թղթատելէ ետք գոցեցի գիրքը, որուն գիրերը անիմաստ կ'երեւային ինձի տարակոյսներուս քօղին մէջէն։

Վայրկեաններըը դանդաղօրէն կ'անցնէին։ Երկինք ամպեցած էր։ Աչնանային անձրեւ մը տպակիները կը մարակէր։ Պարապ անկողինը երբեմն գերեզմանի մը երեւոյթը կ'առնէր աչքիս։ Կը վախնայի։

Դուռը բացի։ Մարիկ ըրի եւ ուրիշ բան չտեսի այն տղմուկին զատ, զոր հովը կը հանէր ծառերուն մէջէն անցնելով։ Կառք մը չէր անցներ փողոցէն։ Եկեղեցիին ժամացոյցը մէկ ու կէս զարկաւ ախորժէն։

Սկսած էի վախնալ որ մէկը ներս չմտնէ։ Ինձի անանկ կուգար թէ այդ ժամուն եւ այդ տխուր օդին տակ մը կրնար գալ ինձի։

Ժամը 2 զարկաւ։ Քիչ մըն ապասեցի։ Միայն ժամացոյցը իր միօրինակ եւ համաչափ ղմփոցովը կը վրդովէր լռութիւնը։

Վերջապէս դուրս կայ սենեակէն, որուն ամենափոքր առարկաները ստացած էին այն տխուր երեւոյթը, զոր սրտի վրդովիչ մենաւորութիւնը կուտայ իր չուրջը դանուած բաներուն։

Յարակից սենեակին մէջ տեսայ որ Նանին քնացած էր իր ձեռագործին վրայ։ Դուռին հանած ղմփոցին արթնցաւ եւ հարցուց թէ իր տիրուհին եկա՞ծ էր։

— Ո՛չ, բայց եթէ գայ, ըսէք իրեն թէ չկրցայ մնալ։ Գուցէ դիմանալ եւ Բարիզ գացի։

- Ա՞յս ժամուն։

— Այո՛։

— Բայց ինչպէս պիտի երթաք։ Կառք պիտի չգտնէք։

— Քալելով պիտի երթամ։

— Բայց անձրեւ կուգայ։

— Որիշն հոգը։

— Տիկինը հիմակ ո՛ւր որ է կուգայ, եւ կամ եթէ չգայ, արչալոյսը ծագելուն պէս կրնաք երթալ եւ հասկնալ թէ ինչո՛ւ չէ եկած։ Ձամբան կը սպասենն ձեզ։

— Վատնդ չկայ, սիրելի՛ Նանինս, վաղը կը տեսնուինք։

Բարի աղջիկը գնաց վերարկուս բերաւ, ուսերուս վրայ ձգեց, առաջարկեց որ երթայ մայր Արնուն արթնցնէ եւ հարցնէ թէ կարելի՞ է կառք մը գտնել, բայց ես չթողուցի, համոզուած ըլլալով թէ այս փորձին համար, որ թերեւս սարդիւն պիտի ըլլար, աւելի ժամանակ պիտի կորնցնէի քան որչափ պէտք էր ճամբուն կէսը հասնելու համար։

Եւ յետոյ, օդի եւ ֆիզիքական յոգնութեան մը պէտք ունէի որ ննջասէր եղած գերագրգռութիւնս հանդարտեցնէր։

Տ'Անթէն փողոցի բնակարանին բանալիքը առի, եւ դրաժեշտ տալէ ետք Նանինի, որ մինչեւ վանդակապուռը ընկերացած էր ինծի, ճամբայ ելայ։

Նախ սկսայ վազել, բայց գետինը նոր թրջած ըլլալով կրկնապէս կը յոգնէի։ Այս վազքով կէս ժամ երթալէ ետքը, կրկնապէս կը յոգնէի։ Այս վազքով կէս ժամ երթալէ ետքը, առապուեցայ կենալ, վասն զի արիւն քրտինքի մէջ էի։ Շունչ առնելէ ետք ճամբան չարունակեցի։ Մութը այնքան սաստիկ էր որ ամէն վայրկեան կը վախնայի թէ կը գարնուիմ ճամբուն վրայ գտնուած ծառերուն, որոնք յանկարծ աչքիս երեւալով կարծես թէ իմ վրաս վազող հսկայ ուրուականներ էին։

Հանդիպեցայ քանի մը սայլերու, որոնցմէ չուռոով անցայ։

Կառք մը սրարշաւ կ'երթար Պուժիվալի կողմը։ Աչքերէս անցած պահուն, յուսացի թէ Մարկրիթ անոր մէջն էր։

Կեցայ ու պոռացի.

— Մարկրիթ, Մարկրիթ։

Բայց պատասխան առուղ չեղաւ եւ կառքը իր ճամբան չարունակեց։ Անոր հեռանալը դիտեցի ու նորէն ճամբայ ելայ։

Երկու ժամէն կրցայ հասնիլ Լէդուալի դուռը։



Նախ սկսայ վազել…

Բարիզը տեսնելով այժ տար և վազելով իջայ այն երկար ծառուղիէն ուրկէ այնչափ անգամ անցած էի։

Այն գիշերը ո՛չ ոք կ՝անցնէր հոնկէ։

Կարծես թէ մեռելոց քաղաքի մը մէջ պտոյտ կ՝ընէի։

Արշալոյսը սկսած էր ծագիլ։

Երբ ա՛Անթէն վտղոց հասայ, մեծ քաղաքը արդէն սկսած էր քիչ մը չարժիլ, առանց սակայն թոդոլվին արթնցած ըլլալու։

Սէն Ռօշի եկեղեցիին ժամացոյցը հինգ կը զարնէր երբ Մարկրիթի տունը մտայ։

Անոնց տուի դռնապանին, որ ինձմէ բաւական քանի ֆրանքներ առած ըլլալով դիտեր թէ ժամը հինգին Օր. Կօթիէի սենեակը մտնելու իրաւունք ունէի։

Ուշաի առանց արգելքի անցայ։

Կրնայի անոր հարցնել թէ Մարկրիթ սենեա՞կն էր, բայց կրնար չէ ըսել և ես կ՝ուզէի երկու վայրկեան աւելի տարակուսիլ, վասնզի տարակուսելով կը յուսայի տակաւին։

Ականջս դրան վրայ դրի, չանալով ազմուկ մը, չար ժամ մը լսել։

Ոչինչ։ կարծես թէ գիշերն լռութիւնը մինչեւ հոն կը չարունակուէր։

Դուռը բացի և ներս մտայ։

Բոլոր վարագոյրները ամրապէս գոցուած էին։

Ճաշասրահին վարագոյրները բացի, ննջասենեակը գացի և դուռը հրեցի։

Վազեցի վարագոյրներուն չուանին վրայ և ուժգնօրէն քաշեցի զայն։

Վարագոյրները բացուեցան։ Տկար լոյս մը ներս թափանցեց։ Անկողնին քով վազեցի։

Պարա՛պ էր։

Դուռները իրարու հաւէ բացի, և բոլոր սենեակները աչքէ անցուցի։

Մարդ չկար։

Ինկնինալու բան էր։

Արշուզարդի սենեակը գացի, պատուհանը բացի և քանի մը անգամ Բրիւտանոը կանչեցի։

Տիկին Տիւվէրնուայի պատուհանը գոց մնաց։

Այն ատեն դռնապանին քով իջայ ու հարցուցի թէ Օր. Կօթիէ ցերեկը եկա՞ծ էր։

— Այո՛, պատասխանեց մարդը, սիկին Տիւվէրնուայի հետ եկաւ։

— Ինծի համար բան մը չըսա՞ւ։

— Ո՛չ։

— Գիտէ՞ք թէ հաքը ի՛նչ ըրին։

— Կառք նստան։

— Ի՞նչ տեսակ կառք էր։

— Մանաւոր կիսակառք մըն էր։

Ի՞նչ կը նշանակէին ասոնք։

Յարակից դուռը զարկի։

— Ո՞ւր կ՝երթաք, պարո՛ն, հարցուց դռնապանը ինծի, դուռը բանալէ հաք։

— Տիկին Տիւվէրնուայի սենեակը։

— Տիկինը այս գիշեր չեկաւ։

— Վատո՞ն էք։

— Այո՛, պարո՛ն, երէկ գիշեր այս նամակը բերին և ես տակաւին չկրցայ յանձնել անոր։

Եւ դռնապանը նամակ մը ցոյց տուաւ, որուն վրայ աչք պատցուցի մինչեւնաբար։

Մարկրիթին գիրը ճանչցայ։

Նամակը առի։

Հասցէն սա բառերը կը պարունակէր.

«Առ սիկին Տիւվէրնուա, Մ. Տիւվալի յանձնելու հա-մար»։

— Այս նամակը ինծի ուղղուած է, բայ դռնապանին և հասցէն ցոյց տուի անոր։

— Մ. Տիւվալը դո՞ւք էք, հարցուց այդ մարդը։

— Այո՛։

— Ա՛հ, կը ճանչնամ ձեզ, դուք չաս անգամ սիկին Տիւվէրնուայի կուգայիք։

Փողոց կելլուս պէս նամակը բացի։

Եթէ չանթը ոտքիս առջեւ իյնար, այնքան սարսափ պիտի չզգայի որչափ զգացի այս նամակը կարդալով։

«Այն պահուն ուր այս նամակը կը կարդաք, Ամմո՛ն, ես արդէն ուրիշ մարդու մը սիրուհին եղած եմ. Ուսայի ամէն բան լմնցած է մեր միջեւ։

«Ձեր հօրը քով դարձէք, բարեկա՛մս, գացէք տեսէք ձեր քոյրը, մեր բոլոր թշուառութիւններուն անդիտակ ու անբիծ այն ազխիկը։ Անոր մօտ չուտով պիտի մոռնաք ինչ տառապանք որ պատճառած է ձեզ Մարկրիթ Կօթիէ բաւած մոլորեալ աղխիկը, զոր հանճարեալ պահ մը սիրել։ Անիկա ձեզ կը պարտի միակ երջանիկ վայրկեանները իր կեանքին և կը յուսայ թէ այդ կեանքը հիմակ այլ եւս երկար պիտի չտեւէ»։

Երբ վերջին բառը կարդացի, ինծի անտանելի եկաւ թէ պիտի խեղթեցայի։

Պահ մը առաջիս վախցայ թէ վազցին քարայատակին վրայ պիտի իյնայի։ Ամպ մը անցաւ աչքերուս վրայէն և արիւնը քունքերուս մէջ բաբախեց։

Վերջապէս քիչ մը ինքզինքս գտայ, չորս կողմս նայե-ցայ, զարմանալով որ ուրիշ մարդոց կեանքը կը չարունակ-ուէր, առանց իմ դժբախտութեանս վրայ դադրելու։

Բաւական զօրաւոր չէի որ կարենայի առանձինն հան-դուրժել հարուածին, զոր Մարկրիթ կուտար ինծի։

Այն առեն չիշեցի թէ հայրս ալ նոյն քաղաքին մէջ էր, թէ կրնայի տասը վայրկեանէն անոր քովը ըլլալ և թէ անի-կա պիտի մտանակեր վիշտիս, ինչ որ ալ ըլլար պատճառը։

Խնդրի մը, դոզի մը պէս վազեցի մինչեւ Օթէլ որ Բաոի և տեսայ որ հօրս սենեակին բանալին դրանը վրայ էր։ Ներս մտայ։

Կը կարդար։

Ձիս տեսնելով մեծ զարմանք մը չկրնար կարծուիլ թէ ինծի կ'սպասէր։

Դիրքը նետուեցայ առանց բառ մը ըսելու, Մարկրիթի նամակը առի և անկողնին առջեւ իյնալով, արցունք թա-փեցի։

ԻԳ.

Երբ կեանքը իր սովորական ընթացքը վերակաւ, հաւատալս չեկաւ թէ նոյն օրը ինձի համար պիտի չնմանէր նախորդ օրերուն։ Վայրկեաններ կային ուր կ'երեւակայէի թէ պարապայ մը, զոր չէի յիշեր, պատճառ եղած էր որ Մարկրիթին հետս անցընեմ, բայց թէ Պուժիվալ վերադառնալուս պէս վինքը մոռանալու թեան մէջ պիտի գտնէի, ինչպէս որ գտնուած էի, և թէ պիտի հարցնէր ինձի որ ինչ պատճառաւ այն գիշերը իրեն գացած չէի։

Երբ կեանքը կը վարժուի այս տեսակ սիրոյ մը, անկարելի կ'երեւայ որ այս վարժութիւնը խզուի, առանց միեւնոյն ատեն խորտակելու կեանքի միւս բոլոր զսպանակները։

Ուստի ստիպուած էի երբեմն նորէն կարդալ Մարկրիթի նամակը, համոզուելու համար թէ երազած չէի։

Մարմինս, բարոյական ցնցումէն ընկճուած, անկարող էր չարժում մը ընելու։ Մոռանալու թիւնս և առտուան լուրը ուժասպառ ըրած էին վրս։ Հայրս օգտուեցաւ այս ամբողջական սպառումէն և իրեն հետ մեկնելու բացարձակ խոստում առաւ ինձմէ։

Ինչ որ ուզեց խոստացայ։ Անկարող էի վիճաբանիլ և ճչմարիտ սիրոյ մը պէտք ունէի որպէսզի օգնէր ինձի այս անցած զարձածէն հաք ապրելու։

Մխիտ երջանիկ էի որ հայրս կը չօժարէր այսպիսի վիշտի մը առթիւ մխիթարել զիս։

Սա միայն կը յիշեմ թէ այն օրը, ժամը հինգին մէջտեղները, վրս թղթատար կառքի մը մէջ նստեցուց իրեն հետ։ Առանց ինձի բան մը ըսելու, պայուսակներս պատրաստել և իրեններուն հետ կառքին հետեւը կապել տուեր էր և վրս կը սպասէր։

Ըրածիս գիտակցութիւնը ունենայ այն տեղն միայն երբ քաղաքը անհետացաւ և երբ ճամբուն մենութիւնը սրտիս պարապութիւնը յիշեցուց ինձի։

Այն տեղն նորէն սկսայ լալ։

Հայրս հասկցած էր թէ խօսքերը, նոյն իսկ իր ներկան բզխած, պիտի չկրնային մխիթարել զիս և կը թողուր որ լամ ու բան մը չէր ըսեր, միայն երբեմն ձեռքս կը սեղմէր, որպէս թէ յիշեցնելու համար որ քովս բարեկամ մը ունէի։

Գիշերը քիչ մը քնացայ։ Երազիս մէջ Մարկրիթը տեսայ։

Ընդոստ արթնցայ, չհասկնալով թէ ինչո՞ւ կառքի մը մէջ կը գտնուէի։

Յետոյ իրականութիւնը յիշեցի և գլուխս կուրծքիս վրայ ծռեցի։

Չէի համարձակեր հօրս հետ խօսիլ։ Միշտ կը վախնայի թէ պիտի ըսէր ինձի.

«Կը տեսնես թէ իրաւունք ունէի, երբ այդ կնոջ սիրոյն չէի հաւատար»։

Բայց իր առուելութիւնը չարաչար չգործածեց և մինչեւ որ Ս... քաղաքը ժամանեցինք, հայրս չըսաւ ո՛նպիսի խօսք մը որ Բարիզէն իմ մեկնելուս պատճառ եղող դէպքին հետ առնչութիւն ունենար։

Երբ քոյրս համբուրեցի, Մարկրիթի նամակին անոր վերաբերած խօսքերը յիշեցի, բայց իսկոյն հասկցայ թէ քոյրս, ո՛րքան ալ բարի ըլլար, պիտի չկրնար սիրուհիս մոռցնել տալ ինձի։

Ուսի եղանակը սկսած էր։ Հայրս մտածեց որ որսորդութիւնը զբօսանք պիտի ըլլար ինձի համար։ Ուսի դրացիներուս և բարեկամներուս հետ որսորդական զբօսանքներ կազմակերպեց։ Ես ալ մասնակցեցայ առանց դժկամակութեան, բայց նաև առանց խանդավառութեան, այն տեսակ մը անզգայութեամբ, որ ժամանակէս ի վեր կը տեսնուէր իմ բոլոր արարքներուս մէջ։

Երէնները դէպ ի մէկ տեղ մը քչկով կ'որսայինք։ Զիս պահակ կը կեցնէին։ Պարապ հրացանս թոխս կը դնէի ու կ'երազէի։



Հրացանս թոխս դրի...

Ամպրոպն անցնելը կը դիտէի։ Կը թողէի որ մառաւօտեան թափառէր մենաւոր դաշտերու մէջ և երբեմն կը լսէի թէ որսորդ մը ինծի կը ձայնէր, ինձմէ տասը քայլ հեռու նապաստակ մը ցոյց տալով։

Այս մանրամասնութիւններէն ո՛չ մէկը կը խանգարէր հօրս ուշադրութենէն և իմ առերեսդիմ հանդարտութենէս չէր խաբուեր։ Կը հասկնար թէ սիրտս, ո՛րքան ալ ընկճուած ըլլար, օր մը տակալի, թերեւս վտանգաւոր հակազդեցութիւն մը պիտի ունենար և պիտ միխիթարել ուզէր յայտնի չընելով, ձեռքէն եկածը կ'ընէր միտքս զբաղեցնելու համար։

Բոլոր բնականաբար տեղեակ չէր այս դէպքերուն։ Ուսուցիչը չէր հասկնար թէ ինչո՛ւ ես որ առեւօտ այնքան զուարթ էի, յանկարծ այսքան մտածկոտ և տխուր եղած էի։

Երբեմն տխրութեանս մէջ յանկարծ նշմարելով հօրս վերադարձի ակնարկը, ձեռքս կ'երկնցնէի ու անոր ձեռքը կը սեղմէի, որպէս թէ լռելեայն ներում խնդրելու համար ամայ իրեն պատճառած վիշտիս համար։

Ամիս մը անցաւ այսպէս, բայց աւելի չկրցայ հանդուրժել։

Մարկրիթի յիշատակը միշտ կը հալածէր զիս։ Շատ սիրած էի ու տակաւին չատ կը սիրէի այս կինը և չէի կրնար մէկէն ի մէկ անտարբեր ըլլալ անոր հանդէպ։ Հարկ էր որ կա՛մ սիրէի զայն և կամ ատէի։ Մանաւանդ, ի՛նչ զգացումալ որ ունենայի անոր համար, հարկ էր որ տեսնէի զայն և անմիջապէս։

Այս փափաքը մտքիս մէջ մտաւ ու հոն զետեղուեցաւ բովանդակ ուժգնութիւնովը կամքի մը, որ վերջապէս երեւան կուգայ երկար տենչ ի վեր անզգայ եղած մարմնոյ մը մէջ։

Ապագային մէջ, ամիսէ մը, ութ օրէն չէր որ Մարկրիթը պէտք էր տեսնէի, այլ յաջորդ օրն իսկ այն օրուան ուր այս դաշտափարը ունեցեր էի։ Եւ հօրս ըսի թէ անձնական գործերու համար Բարիզ երթալու պէտք ունենալով պիտի մեկնէի, բայց չուտով պիտի դառնայի։

Անշուշտ գուշակեց մեկնելուս պատճառը, վասնզի պընդեց որ մնամ, բայց երբ տեսաւ որ դիւրագրգիռ վիճակիս մէջ ինծի համար ազատալի հետեւանքներ կրնար ունենալ այս փափաքիս չգործադրութիւնը, համբուրեց զիս և գրկեմէ լալով աղաչեց ինծի որ չուտով դառնամ իր քովը։

Չկրցայ քնանալ մինչեւ որ Բարիզ չհասայ։

Հոն հասնելուս պէս ի՞նչ պիտի ընէի։ Չէի գիտեր։ Բայց ամէն բանէ առաջ հարկ էր որ Մարկրիթով զբաղէի։

Տունն գացի ու հագուեցայ և որովհետեւ օդը աղուոր էր և տակաւին ժամանակ կար, Շան'զէլիզէ գացի։

Մէկ ժամ առաջ հեռուէն տեսայ որ Մարկրիթի կառքը Ֆոնթէնպլոյի հրապարակը կուգար։ Ձիերը նորէն դնած էր, վասնզի կառքը առաջուանին պէս էր։ Միայն թէ ինք մէջը չէր։

Հազիւ թէ այս բացակայութիւնը նշմարած էի, երբ չորս կողմս նայելով տեսայ որ Մարկրիթ քալելով կուգար հինգ մը հետ, զոր առաջ բնաւ տեսած չէի։

Իմ քովէս անցած ատեն գոյնը նետեց և ջղային ժպիտ մը իր շրթունքը գալարեց։ Գալով ինծի, սիրտս ուժգնօրէն բաբախեց կուրծքիս տակ, բայց յաջողեցայ պազ արտայայտութիւն մը տալ դէմքիս և առնօրէն ողջունեցի նախորդ սիրուհիս, որ դրէթէ խակոյն կառքին մօտ գնաց և հոն նստաւ իր բարեկամուհիին հետ։

Մարկրիթը կը ճանչնայի։ Իմ անակնկալ հանդիպումս գինքը խռոված ըլլալու էր։ Անչուշտ իմացած էր մեկնումս, որ մեր խզումին հետեւանքներուն մասին հանդարտացուցած էր գինք, բայց տեսնելով որ վերադարձած եմ և գունատ վիճակ մը ունիմ, հասկցած էր թէ վերադարձս նպատակ մը ունէր և ինքնիրենը հարցուցած ըլլալու էր թէ ի՛նչ պիտի պատահէր։

Եթէ Մարկրիթը դժբախտ գտած ըլլայի, եթէ իրմէ վրէժ լուծելու համար կարենայի անոր օգնութեան հասնիլ, թերեւս պիտի ներէի իրեն և անչուշտ մոքս պիտի չանցընէի չարիք հասցընել անոր։

Բայց կը տեսնէի որ երջանիկ էր, գէթ բան երեւոյթին։ Ուրիշ մը իրեն վերադարձուցեր էր այն պերճանքը, զոր ես կրցած չէի չարունակել։ Հետեւապէս մեր խզումը, որուն ինք տեղի տուած էր, ամենազօրաձ չտնու երեւոյթ մը կ'առնէր։ Արժանապատուութեանս և սիրոյս մէջ նուաստացած էի։ Ուստի անհրաժեշտ կերպով պէտք էր որ իմ կրած տուապանքիս փոխարէնը հատուցանէր։

Չէի կրնար անտարբեր ըլլալ այն հինգ լրտեսներուն։ Հետեւապէս իրեն ամէնէն աւելի վիշտ պատճառողը իմ անտարբերութիւնս պիտի ըլլար։ Ուստի հարկ էր այս զգացումը

կեղծել ո՛չ միայն իրեն, այլ նաեւ ուրիշներուն առջեւ։ Փորձեցի ժպտուն դէմք մը առնել և Բրիւտանային տուընը դացի։

Սենեկապանուհին գնաց իմ այցելութիւնս իմացնելու և սրահին մէջ քանի մը վայրկեան սպասցուց զիս։

Վերջապէս սիկին Տիւվէրնուա երեւցաւ ու զիս իր ներքնատնեակը տարաւ։ Երբ նստելու վրայ էի, լսեցի որ սրահին դուռը բացուեցաւ ու թեթեւ ոտնաձայն մը լսուեցաւ տախտակամածին վրայ, յետոյ սանդուղքին գլխի դուռը ուժգնօրէն գոցուեցաւ։

— Ձեզ անհանգիստ կ'ընեմ, հարցուցի Բրիւտանային։

— Այո՛նեւնիւ։ Մարկրիթ հոս էր ձեր գալը իմանալուն պէս փախաւ։ Դուրս ելլողը ան էր։

— Ուրեմն վաղը կը պատճառեմ հիմա իրեն։

— Ո՛չ, բայց կը վախնայ որ գինքը տեսնելով տհաճութիւն կը զգաք։

— Ինչո՞ւ, ըսի ճիգ մը ընելով որ ազատ չունչ առնեմ, վասն զի յուզումէս կը խեղդուէի։ Ինձմէ աղջիկը ինձմէ բաժնուեցաւ որ նորէն ձեռք անցընէ իր կառքը, կարասիները և ադամանդները։ Այդկ ըրաւ և ես պէտք չէ որ վշտանամ իրեն դէմ։ Այսօր իրեն հանդիպեցայ, ըսի անփութօրէն։

— Ո՞ւր հարցուց Բրիւտանա, որ երեսս կը նայէր և կարծես թէ ինքնիրեն կը հարցնէր որ ես այն մա՞րդն էի որուն Մարկրիթի ա՛նգքան սիրահարած ըլլալը գիտէր։

— Շան'զ Էլիզէի մէջ։ Ինծի ազուոր կին մը կար հետը։ Ո՞վ է այդ կինը։

— Ի՞նչ տեսակ կին էր։

— Մարեսաչ, նրբամարմին, անգլիածաձ խոպոպներով, կապոյտ աչքերով և խիստ վայելուչ կին մը։

— Ա՛հ, Օլիմբն է, արդարեւ խիստ սիրուն աղջիկ մըն է։

— Որո՞ւ հետ կ'ապրի։

— Ո՛չ մէկուն և ամէնուն հետ։

— Ո՞ւր կը բնակի։

— Սրանչէ փոզոց, Թիւ ...։ Ա՜հ, ինչ, հետը սիրաբա-
նի՞լ կ՚ուզէք։

— Մարդ չի գիտեր թէ ինչ կրնայ պատահիլ։

— Իսկ Մարկրիթը։

— Սուտ խօսած կ՚ըլլամ եթէ ըսեմ ձեզի թէ այլ եւս
քնաւ չեմ մտածեր անոր վրայ։ Բայց ես մէկն եմ այն մար-



Օլիմբ արդարեւ խիստ սիրուն աղջիկ մըն է

դոցմէն, որոնց վրայ մեծ ազդեցութիւն կ՚ընէ բաժանումի
եղանակը։ Արդ, Մարկրիթ ա՜յնպիսի թեթեւ կերպով մը լքեց
զիս որ ինքզինքս չատ անմիտ գտայ ա՜յնքան սիրած ըլլա-
լուս համար զինքը, վասն զի ատոնցիւ չատ կը սիրէի այդ
աղջիկը։

Կը գուշակէք թէ ինչ չհշտով կը փորձէի ըսել այս խօս-
քերը։ Ձակատս քրտինք կը վազէր։

— Ձեզ չատ կը սիրէր, և տակաւին կը սիրէ։ Ապացոյցը
սա է որ այսօր ձեզ տեսնելէն հազ իսկոյն իմացուց ինծի։
Եկած տանը կը դղրդար և վրան գէշութիւն մը եկած էր։

— Ի՛, ինչ ըսաւ ձեզի։

— «Անչուշտ ձեզ տեսնելու պիտի գայ», ըսաւ և ազա-
չեց ինծի որ ձեր ներողութիւնը խնդրեմ։

— Ներած եմ, կրնաք ըսել իրեն։ Բարի աղջիկ մըն է,
բայց բոզ մըն է և իրմէ ապահովու էի ինչ որ ըրաւ ինծի։
Նոյն իսկ երախտապարտ եմ իր որոշումին համար, վասն զի
այսօր կը հարցնեմ ես ինծի թէ բոլորովին անոր հետ ապրե-
լու գաղափարս ա՛ւր պիտի տանէր մեզ։ Յիմարութիւն էր։

— Շատ գոհ պիտի ըլլայ երբ իմանայ թէ նկատի առած
էք այն ահիպոզական վիճակը, ուր կը գտնուէր։ Ժամանակ
էր որ ձեզմէ բաժնուէր, սիրելի՛ս։ Այն ոգորմելի գործի մարդը
որուն առաջարկած էր ծախել կարասիները, անոր պահան-
ջատէրները գանելով հարցուցած էր թէ ո՛րքան պարտք ու-
նէր իրենց։ Անոնք ալ վախցեր էին և երկու օրէն ամէն բան
պիտի ծախէին։

— Հիմա պարտքերը վճարա՞ծ է։

— Գրէթէ։

— Ո՞վ վճարեց։

— Ն...ի կոմսը։ Ա՜հ, սիրելի՛ս, մարդիկ կան որ յատ-
կապէս այս բանին համար ստեղծուած են։ Մէկ խօսքով,
քսան հազար ֆրանք տուաւ, բայց ուելի չի տար։ Գիտէ թէ
Մարկրիթ չի սիրեր զինքը, թէեւ տակաւ արգելք չըլլար որ
աղնուաբար չվարուի անոր հետ։ Ինչպէս տեսաք, անոր ձիերը
նորէն գնեց, ազատանդները գրաւէ ազատեց և գուբքին
տարէն չափ դրամ կուտայ։ Եթէ Մարկրիթ ուզէ հան-
դարտօրէն ապրիլ, այս մարդը երկար տաեն կը ձգտայ անոր
քով։

— Մարկրիթ ինչ կ՚ընէ, ա՛լ բոլորովին Բարիզ կը
թնակի։

— Ձեր մեկնելէն ի վեր չուզեց այլ եւս Պաւժիվալ դառ-
նալ։ Ես գացի և բոլոր ունեցածները բերի, ինչպէս նաեւ
ձերինները, զոր ծրար մը ըրի և այդ ծրարը կրնաք առնել
այս տեղէն։ Ամէն բան կայ, ձեր անուան սկզբնատառերը
կրող պզտիկ թղթապանակէ մը զատ, զոր Մարկրիթ ուզեց
առնել և քովը պահեց։ Եթէ պահանջէք, ես կ՚առնեմ։

— Թող քովը պահէ, թոթովեցի, վասն զի կը զգայի թէ
աչքերս արցունքով կը լեցուէին երբ կը յիշէի այն գիւղը, ուր

այնքան երջանիկ եղած էի և երբ կը խորհէի թէ Մարկրիթ ուզած էր ինծի սեփական եղող և միս իրեն յիշեցնող բան մը պահել իր քով։

Եթէ այդ պահուն ներս մտնէր, վրէժխնդրութեան որոշումներս պիտի անհետանային և իր ոտքը պիտի նետուէի։

Մնաց որ, բսաւ Բրիւտոնս, երբեք հիմակուան վիճակին մէջ տեսած չեմ զինքը։ Գրէթէ այլ եւս չի քնանար։ Պարահանդէսները կը վազէ, ընթրիքներ կ'ընէ, նոյն իսկ կը գինովնայ։ Վերջերս ընթրիքէ մը եաք ուժ օր անկողին մնաց ու երբ բժիշկը արտօնեց զինք ելլելու, նորէն սկսաւ, մեռնելու վտանգը աչք առնելով։ Զինքը տեսնելու պիտի երթա՞ք։

— Ինչ հարկ կայ։ Զեզ տեսնելու եկայ, վասն զի դուք միշտ ազնուաբար վարուած էք հետս և վասն զի Մարկրիթը ճանչնալէ առաջ կը ճանչնայի ձեզ։ Զեզ կը պարտիմ անոր սիրոյը ըլլալս, ինչպէս որ ձեզ կը պարտիմ անկէ բաժնուիլս, այնպէս չէ՞։

— Ա՛հ, անշուշտ, ձեռքէս եկածը ըրի որ ձեզմէ բաժնուի, և կարծեմ թէ եաքը դժգոհ պիտի չըլլաք ինձմէ։

— կրկնապէս երախտապարտ եմ ձեզ, ասելուցի ոտք ելլելով վասն զի զզուած էի այդ կնոջմէն, երբ կը տեսնէի որ լուրջ բանի տեղ կը դնէր ըսածներս։

— Կ'երթա՞ք։

— Այո՛։

Պէտք եղածը իմացեր էի։

— Ե՞րբ պիտի տեսնենք ձեզ։

— Ինչ տեսնէն։ Մնաք բարով։

— Երթաք բարով։

Բրիւտոնս մինչեւ դուռը տարաւ զիս ու ես տուն դարձայ կառապետութեան արցունքները աչքերուս և վրէժխնդրութեան պէտք մը սրտիս մէջ։

Այսպէս Մարկրիթ բոզ մըն էր ուրիշ բոզերու պէս, և ինծի համար ունեցած խորունկ սէրը իր անցեալ կեանքը վերակենդանելու փափաքին և կատ մը ունենալու և չուայտութիւններ ընելու պէտքին չէր կրցած դիմադրել։

Ահա այս խօսքերը կ'ընէի անքուն անցուցած ժամերուս մէջ, մինչ եթէ խորհրդածէի նոյնքան պատարիւնութեամբ որքան կը կեղծէի, Մարկրիթի այս նոր ու ազմկալի կեանքէն պիտի հասկնայի թէ անիկա կը յուսար լռեցնել յարատեւ մտածում մը, անդադրում յիշատակ մը։

Դժբախտաբար յոռի կիրքը կ'իշխէր իմ մէջս, և միջոց մը կը փնտռէի այս խեղճ էակը ծաղրելու։

Օ՛հ, երիկ մարդը չատ դաժան և չատ անարգ է երբ իր անձուկ կիրքերէն մէկը վերաւորուի։

Այն Օլիմբը, որուն հետ տեսած էի զինք, եթէ Մարկրիթի բարեկամուհին չէր, գոնէ այն ընկերուհին էր, որուն հետ Մարկրիթ ամէնէն աւելի կը տեսնուէր Բարիզ գտնալէն ի վեր։ Օլիմբ պարահանդէս մը պիտի տար և որովհետեւ կ'ենթադրէի թէ Մարկրիթ հոն պիտի ըլլար, չանացի հրաւիրատիր մը ձեռք անցընել և անցուցի։

Երբ ցաւագին յուզումներով լեցուած գացի այն պարահանդէսը, արդէն անիկա խիստ ոգեւորուած էր։ Կը պարէին, նոյն իսկ կ'պռռային և fauteuil մը մէջ նչմարեցի Մարկրիթը, որ կը պարէր Ն...ի կոմսին հետ։ Կոմսը չատ հպարտ կ'երեւար զայն ցոյց տալով և կարծես թէ ամէնուն կ'ըսէր։

— Այս կինը իմս է։

Գացի վառարանին կռթնեցայ, ճիշտ Մարկրիթի դէմը, և անոր պարելը դիտեցի։ Զիս նչմարելուն պէս այլայլեցաւ։ Տեսայ զայն ու ձեռքով և աչքերով ողջունեցի անտարբերութեամբ։

Երբ կը խորհէի թէ Մարկրիթ պարահանդէսէն եաք պիտի մեկնէր ա՛չ թէ ինծի, այլ այն հարուստ ախմարին հետ, երբ մեկնէր ա՛չ թէ ինծի, այլ այն հարուստ ախմարին հետ, երբ մտքիս առջեւ կը բերէի ինչ որ հաւանաբար տեղի պիտի ունենար անոնց տունը գտնալէն եաք, արիւնը գլուխս կը ցատկէր և անոնց սերը խանգարելու պէտք մը կ'զգայի։

Հակապարէն եաքը, գացի ողջունեցի տան տիրուհին, որ հրաւիրեալներուն աչքին առջեւ կը պարզէր հիանալի ոճ մը և չացուցիչ վիզին կէսը։



Օլիմպի հետ պատած ատեն

Այս աղջիկը գեղեցիկ էր, և ձեւի կողմէ Մարկրիթէն աւելի գեղեցիկ։ Ասիկա աւելի աղէկ հասկցայ երբ Մարկրիթի ակնարկներ ձգեց Օլիմպի վրայ, մինչ ես անոր հետ կը խօսէի։ Այս կնոջ սիրոյն ըլլալիք անձը կրնար Ն...ի կոմսին չափ հպարտ ըլլալ և բաւական գեղեցիկ ըլլալով կրնար Մարկրիթի ինձի ներշնչած կիրքին չափ կիրք մը ներշնչել ինձի։

Այդ միջոցին սիրոյ չունէր։ Դժուար չէր անոր սիրոյը ըլլալ։ Ինդիրը բաւական ոսկի ցուցնելուն վրայ էր, անոր ուշադրութիւնը գրաւելու համար։

Որոշումս առի։ Այդ կինը իմ սիրուհիս պիտի ըլլար։

Օլիմպի հետ պարելով սկսայ հետամուտի դերս կատարել։

Կէս ժամ ետք Մարկրիթի, մեռելի մը պէս ժպտուն, մուշտակը առնելով մեկնեցաւ պարահանդէսէն։

ԻԴ.

Ասիկա արդէն բան մըն էր, բայց բաւական չէր։ Այդ կնոջ վրայ ունեցած իշխանութիւնս կը հասնիայի ու վատը չէն չարաչար կը գործածէի զայն։

Երբ կը խորհիմ թէ մեռած է հիմա, կը հարցնեմ ես ինծի թէ Աստուած երբեք պիտի ներէ՞ ինծի անոր հացուցած չարիքիս համար։

Ընթրիքէն ետք, որ շատ ուշմկալից եղաւ, սկսան խաղալ։

Օլիմպի քովը նստայ և գրամս վատնգելի ա՛նքան յանդգնութիւնով որ չէր կրնար ուշադրութիւն չընել։ Մէկ վայրկեան մէջ 150 կամ 200 ոսկի չահեցայ, զոր առջեւս տաբածեցի և որոնց վրայ Օլիմպ կրակոտ ակնարկներ կը սեւեռէր։

Միայն ես էի որ խաղով չէի զբաղեր բոլորովին և իրմով զբաւուած էի։ Մինչեւ ետքը չահեցայ և գրամ առի իրեն որ խաղայ, վասն զի սեղանին վրայ, իր առջեւը դանուած բոլոր գրամը, որ հաւանաբար ամբողջ ունեցածն էր, կորսնցուցած էր։

Առտուան ժամը հինգին ամենքն ալ մեկնեցան։

Երեք հարիւր ոսկի չահած էի։

Բոլոր խաղացողները արդէն վար իջած էին և ես միայն եռեւ մնացած էի, առանց նչմարուելու, վասն զի այդ պարոններէն ա՛չ մէկուն բարեկամն էի։

Օլիմպ ինք լոյս բռնած էր սանդուղքին վրայ և ես ալ միւսներուն պէս իջնելու վրայ էի, երբ իրեն դառնալով ըսի.

— Պէտք է որ խօսիմ ձեզի հետ։

— Վաղը, բաւ ինծի։

— Ո՛չ, հիմա։

— Ինչ պիտի ըսէք։

— Կը տեսնէք։

Եւ յարկաբաժինը մատ։

— Խաղին մէջ կորսնցուցիք, ըսի։

— Այո՛։

— Ձեր ամբողջ ունեցածն էր։

Վարանեցաւ։

— Անկեղծօրէն ըսէք։

— Է՛ ուրեմն այո՛։

— Ես երեք հարիւր ոսկի չահեցայ, անաւասիկ ձեզի ըլլայ եթէ ուզէք վար դնել պիս։

Եւ միեւնոյն տեղն ոսկիները սեղանին վրայ պարպեցի։

— Ինչո՞ւ այդ առաջարկը կ'ընէք։

— Վասնզի կը սիրեմ ձեզ։

— Ո՛չ, այլ վասնզի Մարկրիթը կը սիրէք և իմ սիրոս ըլլալով կ'ուզէք անկէ վրէժ լուծել։ Ինձի պէս կին մը դիւրաւ չի խաբուիր, սիրելի բարեկա՛մս, զժբախտաբար տակաւին չատ նորատի և չատ զեղեցիկ եմ և չեմ ընդունիր ձեր առաջարկած դերը։

Ուրեմն կը մերժէ՞ք։

— Այո՛։

— Նախապատի՞ւ կը սեպէք առանց դրամի սիրել պիս։ Այն տեղն ես պիտի չընդունիմ։ Մտածեցէք, սիրելի Օլիմբս, եթէ ո՛և է մէկը ղրկէի ձեզի, որ իմ կողմէս այս երեք հարիւր ոսկին առաջարկէր ձեզի ըսած պայմաններովս, պիտի ընդունէիք։ Ես տակի տղէկ սեպեցի ուղղակի խօսիլ ձեզ հետ։ Ընդունեցէք առանց իմ ընթացքիս պատճառները փնտռտելու։ Գեղեցիկ էք և զարմանալի չէ որ սիրահարիմ ձեզի։

Մարկրիթ ալ Օլիմբի պէս բոզ մըն էր և տակայն երբեք պիտի չհամարձակէի գինքը առաջին անգամ տեսնելուս ըսել ինչ որ այս կնոջ ըսի։ Պատճառը այն է որ Մարկրիթը կը սիրէի և անոր մէջ գտեր էի բնազդումներ որ կը պակսէին Օլիմբի մէջ և նոյն իսկ այս առաջարկը ըրած տեղս զղջանք կ'զգայի անկէ, թէպէտ չատ զեղեցիկ էր։

Վերջապէս ընդունեց և կէս օրին տունէն գուրս ելայ,

իր սիրոջը եղած։ Բայց անկողնէն ելած տեղս ա՛լ չդիտեցի անոր գգուանքներն ու սիրային խօսքերը, զորս պարտաք սեպած էր չտայլել ինձի իրեն թողուցած վեց հազար ֆրանքիս փոխարէն։

Եւ սակայն այս կնոջ համար մոխիրի վրայ նստողներ եղած էին։

Այդ օրուընէ սկսեալ, անընդհատ հալածանքի մը ենթարկեցի Մարկրիթը։ Օլիմբ ու ինք սկսան այլ եւս իրարու հետ չտեսնուիլ։ Պատճառը դիւրաւ կրնաք հասկնալ։ Նոր սիրուհիս կատաք մը և ադամանդներ տուի, խաղացի և վերջապէս Օլիմբի նման կնոջ մը սիրահարող մարդու մը ամէն խնթմութիւնները ըրի։ Նոր կապակցութեան լուրը խոկոյն տարածուեցաւ։

Բրիւտոս անգամ խոբուեցաւ և ի վերջոյ կարծեց թէ բոլորովին մոռցած էի Մարկրիթը։ Այս վերջինը, կա՛մ իմ ընթացքիս պատճառը գուշակելով և կամ ինք ալ ուրիշներուն պէս խոբուելով, վեհանձնօրէն կը պատասխաներ այն վերջերուն, զորս ամէն օր կը պատճառէի իրեն։ Միայն թէ կ'երեւցայ որ կը տառապէր, վասնզի ա՛ւր որ կը հանդիպէի, կը տեսնէի որ միշտ աւելի կը ժպտուներ և աւելի կը տրխուրէր։ Անոր հանդիպ իմ գգացած սէրս, որ գրգռուած էր մինչեւ տակութիւն կարծուելու չափ, հանդիպ կ'զգար այս ամենուրեակ վիշտը տեսնելով։ Քանի անգամներ, ա՛յսպիսի պատգանեռւ մէջ ուր գարշելի անգթութիւն մը ցոյց տուի, Մարկրիթ պատասխանին տակնուրկներ ուղղեց ինձի, այնպէս որ կատարած գերիս համար կը կարմրէի և քիչ մնաց որ նեռւմ խնդրէի իրմէ։

Բայց այս զղջումները փայլակի մը տեւողութիւնը կ'ունենային և Օլիմբ, որ ամէն տեսակ անձնասիրութիւն մէկդի թողած էր, հասկնալով որ ուզածը պիտի կրնայ առնել ինձմէ եթէ Մարկրիթին վիշտ պատճառէ, դիս չարունակ կը դրգռէր անոր դէմ, և տրիմը ներկայանալուն պէս կը նախատէր զայն, էրիկ մարդէ մը արտօնուած կնոջ յարատեւ վատութեամբ։

Մարկրիթ այլ եւս ո՛չ պարահանդէս կ'երթար եւ ոչ թատրոն, վախնալով որ մեզի՝ այսինքն Օլիմբի եւ ինծի կը հանդիպի։ Այն առեն անառարագիր նամակներ յաջորդած էին ուղղակի կերպով ցոյց արուած լրբութիւններուն եւ չկար ամօթալի բան մը զոր պատմել չսայի սիրուհիս ու ես ինքս ալ չպատմէի Մարկրիթին վրայ։

Մարդ խենթ ըլլալու էր որ այս բաները ընէր։ Կը նմանէի այն մարդուն, որ առորին տեսակ գինիէ մը գինովցած ըլլալով, ջզային գրգռութիւնն մը կ'ենթարկուի, եւ ձեռքը կարող է ոճիր մը գործել, առանց մտքին գործակցութեանը։ Այս ամէնուն մէջ նահատակի մը պէս կը տառապէի։ Արհամարհանքէ վերծ արժանապատուութիւնը, որով Մարկրիթ կը պատսպարանէր իմ բոլոր յարձակումներուս եւ որ զինքը ինձմէ վերազանց կը ցուցնէր իմ աչքիս, ա՛լ աւելի կը կաղկանձնէր զիս անոր դէմ։

Իրիկուն մը Օլիմբ չեմ գիտեր ո՛ւր գացեր եւ հոն Մարկրիթի հանդիպեր էր, որ այս անգամ չորս չէր ըրած զինքը նախատող յիմար աղջկան, այնպէս որ այս վերջինը պարտաւորուեր էր տեղի տալ։ Օլիմբ առեն զարձած էր կրակ կարած եւ Մարկրիթը իր առենը տարեր էին նուագած վիճակի մէջ։

Օլիմբ անցած զարձածը պատմեց ինծի եւ ըսաւ թէ Մարկրիթ, առանձին տեսնելով զինք, ուզած էր վրէժ լուծել իմ սիրուհիս ըլլալուն համար եւ թէ հարկ էր որ զրեի իրեն թէ իմ սիրած կինս պէտք է յարգէր. ես միասին ըլլամ կամ ոչ։

Հարկ չկայ ըսելու թէ հաւանեցայ եւ թէ ինչ կծու, ամօթալի եւ անպատմ բառեր որ գտայ, գրեցի այդ նամակին մէջ, զոր նոյն օրն իսկ զրկեցի իր հասցէին։

Այս անգամ հարուածը չատ բուռն էր, այնպէս որ տառապանքս կրնար հանդուրժել անոր առանց բան մը ըսելու։

Մտքէս կ'անցնէր թէ պատասխան մը պիտի գար ինծի։ Ուսաի որոշեցի այն օրը զուրս չելլել։

Ժամը 2ին միջոցները զուռը զարնուեցաւ եւ տեսայ որ Բրիւտոնս ներս կը մտնէր։

Փորձեցի անտարբեր երեւոյթ մը առնել եւ հարցնել թէ ինչ բանի կը պարտէի իր այցելութիւնը։ Բայց այդ օրը Տիկին Տիւվէրնուա զուարթ չէր եւ լրջօրէն յուզուած ձայնով մը ըսաւ ինծի թէ վերագարձէս, այսինքն երեք չաբաթէ ի վեր տիրի մը կատնցուցած չէի Մարկրիթին վիչտ պատճառելու համար, թէ անիկա հիւանդ էր եւ թէ առջի գիշերուան դէպքը ուտուտան նամակս անկողին ձգեր էին զինք։

Մէկ խօսքով, առանց յանդիմանելու զիս, Մարկրիթ չնորհ կը խնդրէր ինձմէ եւ Բրիւտոնսի բերնով կ'ըսէր թէ ա՛չ բարոյական եւ ոչ ֆիզիքական ոյժ չունէր ալ եւս իմ ըրածները տանելուս հանդուրժելու համար։

— Թո՛ղ Օր. Կոթիէ, ըսի Բրիւտոնսին, զիս իր առենէն ճամբէ, տսիկա իր իրաւունքն է, բայց երբէք պիտի չներեմ իրեն որ նախատէ իմ սիրած կինս, այն պարտաւորով թէ այդ կինը իմ սիրուհիս է։

— Բարեկա՛մս, ըսաւ Բրիւտոնս, դուք անսիրտ եւ անմիտ աղջկան մը ազդեցութիւնը կը կրէք։ Իրա՛ւ, անոր սիրահարուած էք, բայց տսիկա պատճառ մը չէ որ չորչարէք կին մը որ չի կրնար ինքզինքը պաշտպանել։

— Թո՛ղ Օր. Կոթիէ իր Ն...ի կոմսը զրկէ ինծի եւ այն առեն հաւասար զիրք կ'ունենանք։

— Լաւ գիտէք թէ առանկ բան մը չըներ։ Ուսաի, սիրելի Սրմո՛ն, հանգարտ թողուցէք զինքը։ Եթէ տեսնէիք թէ ինչ վիճակ ունի, անոր հետ ձեր վարուելու եղանակին համար պիտի ամչնայիք։ Տժգունած է, կը հազայ եւ չատ պիտի չապրի։

Եւ Բրիւտոնս ձեռքը ինծի երկնցնելով աւելցուց.

— Եկէք տեսէք զինքը, ձեր այցելութիւնը չատ երջանիկ պիտի ընէ զայն։

— Պ. Ն...ի հանդիպելու փափագ չունիմ։

— Պ. Ն... անոր առենը չի գանուիր բնաւ։ Մարկրիթ չի կրնար անոր ներկայութիւնը հանդուրժել։

— Եթէ Մարկրիթ զիս տեսնել կ'ուզէ, ա՛ռ բնակիս պիտէ, Թո՛ղ գայ։ Ես ա՛ն տեսակէն փողոցը ոսաք չեմ կոխեր։

— Լաւ յղութենէդ պիտի ընէ՞ք իրեն։

— Կատարելապէս։

— Է՛ ուրեմն, վատահ եմ թէ պիտի գայ։

— Թո՛ղ գայ։

— Այսօր գուբս պիտի ելլե՞ք։

— Ո՛չ, մինչեւ հաքը հոս եմ։

— Երթամ ըսեմ իրեն։

Բրիւտոնս մնկնեցաւ։

Օլիմբին չզրնցի անգամ թէ վինքը սեանելու պիտի չերթայ։ Այդ ազգկան համար ինքզինքս չէի նեղեր։ Շարաթը հազիւ օր մը կ'անցընէի անոր հետ։ Կարծեմ թէ կը միխիթարուէր ծառուդիի չեմ գիտեր ո՛ր թատրոնին մէկ դերասանին հետ։

Ճաշելու համար գուբս ելայ և գրէթէ անմիջապէս դարձայ։ Սմէն գիշեր կրակ վառել տուի և ժօզէֆը պառկելու ղրկեցի։

Չեմ կրնար ըսել ձեզ թէ մէկ ժամուան ապառումի միջոցին ինչ զանազան ապաւորութիւններ յուզեցին զիս։ Բայց երբ ժամը 9ին միջոցները գուբը զարնուեցաւ, ամբոխի յուզում մը զգացի որ գուբը բանալու գացած տեղս տախուեցայ պատին կռթնիլ վար չիյնալու համար։

Բարեբախտաբար նախասենեակը կիսովին մութ էր և դիմագծերուս այլայլութիւնը չատ չէր տեսնուեր։

Մարկրիթ ներս մտաւ։

Սեւեր հագած և երեսը քօղով ծածկած էր։ Հազիւ դէմքը կը ճանչնայի ժանեակին տակէն։

Սրահ մտաւ և քօղը վերցուց։

Մարմարիոնի պէս ժպտուն էր։

— Ահա եկայ, Արմանդ, ըսաւ։ Փափաքեցաք զիս տեսնել ու եկայ։

Եւ գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առնելով լացաւ։

Մօտեցայ իրեն։

— Ի՞նչ ունիք, ըսի այլայլած ձայնով։

Ձեռքս սեղմեց առանց պատասխանելու, վասն զի արցունքները տակաւին կը խեղդէին իր ձայնը։ Բայց քանի մը վայրկեան ետք, քիչ մը հանդարտած ըլլալով, ըսաւ.

— Շատ վիշտ պատճառեցիք ինծի, Արմանդ, իսկ ես ձեզի բան մը չըրի։

— Ինչ բան մը չըրի՞ք, ըսի դառն ժպիտով մը։

— Եթէ բան մը ըրի, պարապաներուն ատիպման տակ էր։ անկէ զուբս բան մը չեմ ըրած։

Չեմ գիտեր թէ ձեր կեանքին մէջ զգացա՞ծ էք կամ պիտի զգա՞ք երբեք ինչ որ ես զգացի Մարկրիթը տեսնելով։

Վերջին անգամ տունս եկած տեսն, ճիշդ հիմակուան տեղը նստած էր։ Միայն թէ այն թուականին ի վեր ուրիշի մը սիրուհին եղած էր։ Ուրիշ համբոյրներ գրած էին անոր շրթունքին, որուն իմ շրթներս կը ձգտէին ակամայ և սակայն կը զգայի թէ նմ՛նքան և թերեւս ա՛լ աւելի կը սիրէի այդ կինը։

Սակայն ինծի համար զժուար էր խօսք բանալ այն նիւթին վրայ, որուն համար եկած էր։ Մարկրիթ անչուշտ հասկըցաւ ասիկա, վասն զի ըսաւ.

— Ձեր գլուխը ցաւցնելու եկայ, Արմանդ, վասն զի երկու բան պիտի խնդրեմ ձեզմէ, նախ ներում՝ երէկ Օր. Օլիմբի ըսածներուս համար և երկրորդ՝ չնորհ այն բաներուն համար զորս թերեւս պատրաստ էք տակաւին ընելու ինծի։ Ձեր վրադարձէն ի վեր, կամայ թէ ակամայ, այնքան վիշտ պատճառեցիք ինծի որ այժմ անկարող պիտի ըլլամ մինչեւ այս առտու կրած յուզումներուս մէկ քառորդին դիմագրելու։ Պիտի գթաք ինծի, այնպէս չէ՞ և պիտի հասկնաք թէ սրտի տէր մարդու մը համար աւելի ազնիւ բաներ կան քան թէ վրէժ լուծել ինծի պէս հիւանդ և տխուր կնոջմէ մը։ Բանեցէք ձեռքս և պիտի տեսնէք թէ տենդ ունիմ։ Անկողնէս ելայ ու հոս եկայ ա՛չ թէ ձեր բարեկամութիւնը, այլ ձեր անտարբերութիւնը խնդրելու համար։

Արդարեւ բանեցի Մարկրիթի ձեռքը, որ կրակներուն մէջ էր և խեղճ կինը իր թաւիչ վերարկուին տակ կը դողդղար։

Վառարանին մօտ տարի թիկնաթոռը, որուն վրայ նըս-տած էր։

— Կը կարծէ՞ք ուրեմն թէ, ըսի, ես չտառապեցայ այն գիչերները, ուր գիւղին մէջ ձեզի ապաստէ եաք Բարիզ եկայ ձեզ վնտռելու և գտայ այն նամակը միայն, որ քիչ մնաց պիտի խեղթեցներ զիս։ Ի՞նչպէս կրցաք խաբել զիս, Մարկրիթ, ես որ այնքան կը սիրէի ձեզ։

— Աւոր վրայ չխօսինք, Արմանդ, ես տառ համար չէ հոս եկայ։ Ուզեցի թշնամի չնկատել ձեզ, ահա այսչափ և ուզեցի անգամ մըն ալ սեղմել ձեր ձեռքը։ Նորաձև և ազատ սիրուհի մը ունիք, զոր կը սիրէք, կ'ըսեն։ Երջանիկ եղէք անոր հետ և մոռցէք զիս։

— Դուք ալ անչուշտ երջանիկ էք։

— Երջանիկ կնոջ մը դէմքը ունի՞մ, Արմանդ։ Մի՛ ծաղրեք իմ վիչտս, գուք որ ուրիչ ա՛ և է մէկէ աւելի ազէկ գիտէք անոր պատճառն ու մեծութիւնը։

— Ձեզմէ միայն կախում ունէր որ երբեք դժբախտ չըլլայիք, եթէ տակայն դժբախտ էք, ինչպէս կ'ըսէք։

— Ո՛չ, բարեկա՛մս, պարագաները կամքէս աւելի զօրաւոր եղան։ Ես հնազանդեցայ ո՛չ թէ պռոնիկի իմ բնազդներուս, ինչպէս կը թուիք ըսել, այլ լուրջ անհրաժեշտութեան մը և այնպիսի պատճառներու, զորս օր մը պիտի իմանաք և ներողամիտ պիտի գտնուիք ինծի։

— Ինչո՞ւ այդ պատճառները այսօր չէք ըսեր ինծի։

— Վասն զի անոնք կարելի պիտի չընեն մերձեցում մը որ անկարելի դարձած է մեր միջև, ու թերևս հեռացնեն ձեզ այնպիսի անձերէ, որոնցմէ պէտք չէ հեռանաք։

— Ո՞վ են այդ անձերը։

— Ձեմ կրնար ըսել։

— Ան տաեն տուտ կը խօսիք։

Մարկրիթ ոտքի ելաւ և դէպի դուռը գնաց։

Ձէի կրնար առանց յուզուելու դիտել այս անիսօն և արտայայտիչ վիչտը, երբ այս ժպտուն և արտառուալից կինը ինքնիրենս կը բաղդատէի այն չիմար աղչկան հետ, որ Օբէրա Քոմիքի մէջ ծաղրած էր զիս։

— Պիտի չերթաք, ըսի գրան առջեւ կենալով։

— Ինչո՞ւ։

— Վասն զի ինծի բաժնեկիցուդ հակառակ տակաւին կը սիրեմ ձեզ և կուզեմ որ հոս մնաք։

— Որպէս զի վազը վտնտէք, այնպէս չէ՞։ Ո՛չ, անկարելի է։ Մեր երկուքին ճակատագիրները բաժնուած են, չփոթձենք նորէն միացնել զանոնք։ Այն տաեն թերեւս պիտի արհամարհէք զիս, մինչ հիմա տակէ գոտ ուրիչ բան չէք կրնար ընել։

— Ո՛չ, Մարկրիթ, պոռացի զգալով թէ բովանդակ սէրս ու իդէալս կ'արհնուային, ո՛չ, ամէն բան պիտի մոռնամ և երջանիկ պիտի ըլլանք, ինչպէս որ մտադրած էինք ըլլալու։

Մարկրիթ տարակոյս յայտնող ձեւով մը գլուխը չարժեց և բսաւ.

— Ես ձեր սարուկը, ձեր չուէնը չե՞մ, ըրէք զիս ինչ որ կ'ուզէք, տաէք զիս, ես ձերն եմ.

Եւ վերարկուն ու գլխարկը հանելով բազմոցին վրայ նետեց և սկսաւ մէկէն ի մէկ քակել չրջազգեստին չփոկը, վասն զի իր հիւանդութեան մէջ յաճախակի պատահած հագ կազդեցութիւնով մը արիւնը սիրտէն գլուխը կ'երկէր ու կը խկզդէր զինքը։

Անոր յաջորդեց չար և խռպոտ հազ մը։

— Կառապանիս լուր գրկեցէք որ կառքը տանի, ըսաւ։ Ես տնձամբ վար իջայ մարդը ճամբելու համար։

Երբ դարձայ, Մարկրիթ կրակին առջեւ նստած էր և ականները իրարու կը զարնուէին ցուրտէն։

Թուերուս մէջ տաի Մարկրիթը, հանուեցաւցի, առանց անոր կողմէ ա՛ և է չարժումի մը հանդիպելու և անկոչինս պատկեցուցի պաղ վիճակի մէջ։

Այն տաեն քովը նստեցայ և փորձեցի իմ փայփայանքներովս տաքցնել զայն։ Խօսք մը չէր ըսեր, բայց կը ժպտէր ինծի։

Օ՛հ, տարօրինակ գիչեր մը եղաւ անկա։ Կարծես թէ Մարկրիթի բովանդակ կեանքը խտացած էր այն համբոյրնեւրուն մէջ որոնցմով կը ծածկէր զիս, ու ես այնքան կը սիրուն մէջ որոնցմով կը ծածկէր զիս, ու ես այնքան կը սի-

րէի գայն, որ իր անդադար սիրոյն գրգռութեան մէջ կը հարցնէի ինքնիրենս թէ արդեօք պիտի չսպաննէի՞ գայն որպէսզի բնաւ ուրիշի մը չպատկանի։

Եթէ մարդ ամիս մը սիրէ այսպէս, սրտով ու մարմինով զիակ մը կը դառնայ։

Երբ լուացաւ, երկուքս ալ արթուն էինք։

Մարկրիթ կապարի գոյն առած էր։ Քօսք մը չէր ըներ։ Արցունքի խոշոր կաթիլներ կը հոսէին երբեմն աչքերէն և այտին վրայ կանգ կ'առնէին ադամանդի պէս փայլուն։ Իր ոյժասպառ թեւերը երբեմն կը բացուէին զիս գրկելու համար և յետոյ անկողնին վրայ կ'իյնային ակարօրէն։

Պահ մը կարծեցի թէ Պուժիվալէն մեկնելէս ի վեր անցած գարձածը պիտի կրնայի մոռնալ և ըսի Մարկրիթին.

— Կ'ուզե՞ս որ մեկնինք և հեռանանք Բարիզէն։

— Ո՛չ, ո՛չ. ըսաւ գրեթէ սարսափելով, չսա գժբախտ կ'ըլլանք։ Ես այլ եւս չեմ կրնար երջանիկ ընել քեզ, բայց որչափ սանն որ չունչ ունենամ, քու քմահաճոյքներուդ զեղին պիտի ըլլամ։ Ցերեկուան կամ գիշերուան ո՛ր ժամուն որ բաղձաս սեանել զիս, եկո՛ւր, քունդ պիտի ըլլամ, բայց ապագայ մի՛ կապեր ինձի, որովհետեւ այն սանն չսա գըժբախտ կ'ըլլաս ու զիս ալ գժբախտ կ'ընես։ Ժամանակ մը եւս պիտի մնայ ազատութենես, օգտուէ՛, բայց ուրիշ բան մի՛ պահանջեր ինձմէ։

Երբ մեկնեցաւ, զարհուրեցայ այն սառնասնութենէն, ուր թողուց զիս։ Իր մեկնելէն երկու ժամ ետքը սակաւին նստած էի այն անկողնին վրայ, ուրկէ ելեր էր, ու կը գիտէի բարձը, որ անոր մարմնոյն ծալքերը պահած էր սակաւին և կը հարցնէի ինքնիրենս թէ ինչ պիտի ըլլայի սիրոյս և նախանձիս մէջ։

Ժամը 5ին, առանց գիտնալու թէ ինչ պիտի ընէի, տ'Անթէն փողոցը գացի։

Նանին դուռը բացաւ։

— Տիկինը չի կրնար ընդունիլ ձեզ, ըսաւ չփոթութեամբ։

— Ինչո՞ւ։

— Վատպի Ն...ի կոմսը հոս է և պատուիրած է որ մարդ ներս չմտցնեմ։

— Ճիշտ է, ըսի թոթովելով, մոռցեր էի։

Տուն դարձայ գիտով մարդու մը պէս և գիտե՞ք թէ ինչ ըրի նախանձոտ նոպայի այդ մէկ վայրկեանին մէջ, որ բաւական էր իմ ընելիք ամօթալի գործիս համար, գիտե՞ք ինչ ըրի։ Ինքնիրենս ըսի թէ այս կինը կը ծաղրէր զիս, աչքիս առջեւ բերի կոմսին հետ անոր տեսակցութիւնը, որու միջոցին ո՛չ ոք ներս պիտի ընդունէր, ըսի թէ պիչերը լմնծի ըսած խօսքերը անոր ալ պիտի կրկնէր, և 500 ֆրանքնոց պանքոտոմս մը տանելով, անոր ղրկեցի սա երկտողին հետ.

«Այս առտու ա՛նչափ չսա մեղեցաք որ մոռցայ ձեր դրամը վճարել։ Ահա ձեր գիշերուան վարձքը։»

Յետոյ, երբ այս նամակը ղրկեցի, դուրս ելայ որպէս թէ այս գարշելի արարքին վայրկենական խղճահարութենէն ազատելու համար ինքզինքս։

Օլիմբին տունը գացի և տեսայ որ չրջապզեսաներ կը փորձէր և երբ մինակ մնացինք, լկտի երգեր երգեց զիս զբօսցնելու համար։

Անիկա անտաղթի, անսիրտ և անմիտ բոզի տիպարն էր, գէթ ինձի համար, վասն զի ուրիշ մարդ մը թերեւս անոր հետ հիւսած էր այն երազը զոր ես հիւսած էի Մարկրիթի հետ։

Դրամ ուզեց ինձմէ։ Տուի։ Եւ ազատ ըլլալով մեկնելու, տուն դարձայ։

Մարկրիթ պատասխան տուած չէր ինձի։

Աւելորդ է ըսել ձեզի թէ յաջորդ օրը ինչ յուզման մէջ անցուցի։

Ժամը 6½ին, յանձնակատար մը պահարան մը բերաւ ինձի, որուն մէջ կային իմ նամակս և հինգ հարիւր ֆրանքնոց դրամատոմսը։ Տող մը իսկ բան գրած չէր։

— Աւիկա ո՞վ տուաւ ձեզի, հարցուցի այդ մարդուն։

— Տիկին մը, որ իր սենեկապահուհիին հետ կը մեկներ Պուլոնեի թղթատար կառքով և որ յանձնարարեց ինձի

կաւքին մեկնելէն ետք միայն բերել յանձնել ձեզ այս պատարանը։

Մարկրիթին առնը վազեցի։

— Տիկինը այսօր ժամը 6ին Անգլիա ուղեւորեցաւ, պատասխանեց դռնապանը։

Ալ Բարիզի մէջ կենալու պատճառ մը չունէի, ո՛չ ատելութիւն, ոչ սէր։ Այս ցնցումներէն ուժասպառ եղած էի։ Բարեկամներէս մէկը Արեւելք պիտի երթար։ Գացի ըսի հօրս թէ կը փոխադրէի այդ բարեկամին ընկերանալ։ Հայրս փոխանակագիրներ, յանձնարարագիրներ առաւ ինծի և ութը կամ տասը օր ետքը Մարսիլիայէն չոգենաւ նստայ։

Ալեքսանդրիոյ մէջ դեսպանատան կցորդ մը, զոր երբեմն Մարկրիթի առնը տեսած էի, իմացուց խեղճ աղջկան հիւանդութիւնը։

Այն տաեն գրեցի այն նամակը, որուն տուած պատասխանը գիտէք և զոր Թուլօնի մէջ առացայ։

Իսկոյն ճամբայ ելայ և մնացածը գիտէք։

Հիմա այլեւս կը մնայ ձեզ կարդալ այն քանի մը թուղթերը, զորս Ժիւլի Տիւբրա յանձնեց ինծի և որոնք ձեզի ըրած պատմութեանս անհրաժեշտ ամբողջութիւնը կը կազմեն։

Իե.

Արման, յղնելով այս երկար պատմութենէն, որ չատ անգամ կ'ընդմիջուէր իր արցունքներովը, Մարկրիթի ձեռագիր էջերը ինծի տալէ ետք երկու ձեռքերը ճակտին վրայ դրաւ ու աչքերը դոցեց կա՛մ մտածելու և կամ քնանալ փորձելու համար։

Քանի մը վայրկեան ետք, քիչ մը արագ չնչառութիւն մը հասկցուց ինծի թէ Արման կը քնանար, բայց այն թեթեւ քունով, զոր ամենափոքր աղմուկ մը կրնայ փախցնել։

Ահա կարգացածս, զոր կ'ընդօրինակեմ առանց բան մը աւելցնելու կամ պակսեցնելու.

«Այսօր Դեկտ. 15 է։ 3-4 օրէ իվեր տկար եմ։ Այս առաւոտ անկողին իջայ։ Օդը մթագին է ու ես տխուր եմ։ Մարդ չկայ քովս։ Ռոպ վրադ կը խորհիմ, Արման։ Իսկ գոնէ ո՞ւր էք այն պահուն ուր այս տողերը կը գրեմ։ Ինծի ըսին թէ Բարիզէն հեռու, շատ հեռու էք ու թերեւս արդէն մոռցած էք Մարկրիթը։ Վերջապէս երջանիկ եղէք, դո՛ւք որուն կը պարտիմ կեանքիս ուրախութեան միակ վայրկեանները։

«Իմ վարմունքիս բացատրութիւնը ձեզի տալու փափաքին չէի կրցած դիմադրել և նամակ մը գրած էի ձեզ։ Բայց ինծի պէս տղջկան մը կողմէ գրուած այդ նամակը կրնայ տաւտիճն մը նկատուիլ, եթէ մտնը իր հեղինակութեամբ չնուիրագործէ զայն և նամակ մը ըլլալու տեղ խոստովանութիւն մը չըլլայ։

«Այսօր հիւանդ եմ։ Կրնամ այս հիւանդութենէս մեռնիլ, վասնզի ես միշտ նախազգացում մը ունեցած եմ թէ նորատի պիտի մեռնիմ։ Մայրս կաթծքի հիւանդութենէ մեռած է և այն կեանքը, որով ապրեցայ մինչեւ հիմա, աւելի դէշցուց

այս հիւանդութիւնը, որ անոր ինծի թողած միակ ժառանգութիւնն է։ Բայց չեմ ուզեր մեռնիլ առանց իմ մասիս հարկ եղածը դիտցնելու ձեզ, եթէ ասկայն վերադարձած առաննիպ մտաածնջուիք այն հէք աղջկան մասին, զոր կը սիրէիք մեկնելէ առաջ։

«Ահա թէ ի՛նչ կը պարունակէր այդ նամակը, զոր ուրախութեամբ կ՚ընդօրինակեմ, իմ արդարացումիս համար նոր ապացոյց մը ունենալու նպատակաւ։

«Կը յիշէք, Արմանդ, թէ ձեր հօրը ժամանակովը ինչպէս անակնկալի բերաւ մեզ Պուժիվալի մէջ։ Կը յիշէք այն ակա-



Առտուն անկողին ինկայ

մայ սարսափը, զոր այս ժամանակովը պատճառեց ինծի, ինչպէս նաեւ ձեր և անոր միջեւ պատահած կռիւը, զոր իրականը պատմեցիք ինծի։

«Յաջորդ օրը, երբ գաւք Բարիզ էիք, և կ՚ապաւէիք ձեր հօրը որ չէր գար, մարդ մը եկաւ առնա և Մ. Տիւվալի մէկ նամակը յանձնեց ինծի։

«Այս նամակը, զոր ձեզ կը ղրկեմ ներկայիս հետ, ամենայուշ խօսքերով կը խնդրէր ինձմէ որ յաջորդ օրը ո՛և է պարագայով հեռացնեմ ձեզ և ընդունիմ ձեր հայրը։ Ինծի

խօսելիք ունէր և մանաւանդ կը յանձնարարէր ինծի որ իր դիմումին վրայ բան մը չըսեմ ձեզի։

«Գիտէք թէ ո՛րքան թախանձանքով խորհուրդ տուի ձեզ որ յաջորդ օրը նորէն Բարիզ երթաք։

«Ժամ մը եղած էր ձեր մեկնիլը երբ հայրերնիդ եկաւ։ Ձեւ ուզեր ըսել թէ անոր խիստ դէմքը ի՛նչ ապաւորութիւն ըրաւ իմ վրաս։ Ձեր հայրը ազդուրուած էր հին վարդապետութիւններով, որոնց համեմատ բոզերը անսիրտ, անմիտ էակներ են, ասկի դիպելու մեքենաներ, որոնք երկաթեայ մեքենաներուն պէս միշտ պատրաստ են իրենց բան մը կրկընդնող ձեռքը փչրելու, և անզգրմամբար ու անխտրաբար պատուհասելու զիրենք ապրեցնողը։

«Ձեր հայրը խիստ վայելուչ լեզուով նամակ մը գրած էր ինծի, ուսսի հաւանեցայ գինքը ընդունելու։ Սակայն գրածին պէս չներկայացաւ։ Իր առաջին խօսքերուն մէջ բաւական հպարտութիւն, յրութիւն և նոյն իսկ սպառնալիք կային, այնպէս որ հասկցուցի իրեն թէ ես իմ տանս մէջ էի և թէ իր զաւկին հանդէպ իմ զգացած անկեղծ սիրոյս պատճառաւ էր որ կեանքիս հաչիւը կաւտայի իրեն։

«Մ. Տիւվալ քիչ մը հանդարտեցաւ, ասկայն ըսաւ թէ չէր կրնար աւելի երկար տանն հանդուրժել որ իր զաւակը ինծի համար փճանար, թէ իրաւ գեղեցիկ էի, բայց թէ ո՛րքան ալ գեղեցիկ ըլլայի, պէտք չէր որ գեղեցկութիւնս գործածէի իմ ըրած ծախքերուս երիտասարդի մը ապագան խորտակելու։

«Աստր մէկ պատահան մը միայն կար ասիկ, այնպէս չէ՞, այսինքն ապացուցանել թէ ձեր սիրուհին ըլլալէս ի վեր ամէն զոհողութիւն ըրած էի ձեզի հաւատարիմ մնալու համար, առանց ձեր կարողութենէն աւելի գրամ ուզելու ձեզմէ։ Յոյց տուի Գրաւատան ընկերագրերը, ինչպէս նաև առած տպիրներն՝ անոնց որոնց ծախած էի գրաւ դնել չկրցած առարկաներս։ Ձեր հօրը հաղորդեցի թէ որոշած էի կարաւսիր

երջանկութիւնը և այն յոյսանութիւնը զոր բրած էիք ինծի, աւելի խաղաղ և աւելի երջանիկ կեանք մը ապրելու համար: Վերջապէս տեղի առաւ ակներեւ իրողութեան առջեւ ու ձեռքը ինծի երկնցուց, ներում խնդրելով այն եղանակին համար, որով խօսած էր ինծի նախապէս:

«Յեսոյ բաւ.

«—Այն աեն, սիկին, ո՛չ թէ չանգի հանութիւններով և ապառնալիքներով, այլ ազատանքներով պիտի փորձեմ աւելի մեծ զոհողութիւն մը խնդրել ձեզմէ քան այն բոլոր զոհողութիւնները, զորս բրած էք իմ զաւկիս համար:

«Այս յառաջարանը գոգացուց պիս:

«Ձեր հայրը մօտեցաւ ինծի, երկու ձեռքերս բռնեց և դորովալից չէշտով մը չարունակեց.

«—Աղջի՛կս, ձեզի ըսելիքս գէշ մաքով մի՛ առնէք, միայն հասկցէք թէ կեանքը երբեմն ունի պէտքեր, որոնք սրտին համար անոզորմ են, բայց որոնց պէտք է համակերպիլ: Դուք բարի էք և ձեր հոգին վեհանձնութիւններ ունի, որոնք անծանօթ են չատ կիներու և այս վերջիններդ թեթեւս արհամարհեն ձեզ, առանց ձեր արժէքը ուսնենալու: Բայց խորհեցէք թէ սիրուհիին քով ընտանիքը կայ, թէ սէրն զատ պարտականութիւններ կան, թէ կիրքերու տարիքին կը յաջորդէ այն տարիքը, ուր յարգուելու համար մարդ լուրջ դիրք մը ունենալու է: Զաւակս հարստութիւն չունի, և սակայն պատրաստ է իր մօրը ժառանգութիւնը ձեզի թողուլու: Եթէ իրեն համար ձեր ընելիք զոհողութիւնը ընդունէր, իր պատիւն ու վեհանձնութիւնը կը պահանջէին որ ի փոխարէն ձեզի թողուր այս ժառանգութիւնը, որ ամէն աեն ծայրայեղ թշուառութիւնէ մը զերծ պիտի ընէր ձեզ: Բայց այս զոհողութիւնը չի կրնար ընդունիլ, վասն զի ուրիշներ, որ ձեզ չեն ճանչնար, այդ հատանութեան պիտի վերագրեն անպարկեշտ նկատում մը, որ նախատինք մը պիտի ըլլայ մեր անուանը: Նկատի պիտի չառնեն թէ Արման կը սիրէ ձեզ, թէ դուք ալ զայն կը սիրէք և թէ այս փոխադարձ սէրը իրեն համար երջանկութիւն մը

և ձեզի համար պատուոյ վերահսկողութիւն մըն է: Սա միայն պիտի ըսեն թէ Արման Տիւվալ հանդուրժեց որ բոզ մը,—ներեցէք, աղջի՛կս, որ ստիպուած եմ այսպէս խօսելու,—ունեցածը ծախէ իրեն համար: Յեսոյ, վատահ եղիք, մեր զաղրանքի և զղջումի օրը պիտի գայ ձեզի, ինչպէս այլոց համար, և երկուքդ ալ պիտի կրեք չղթայ մը, զոր պիտի չկրնաք խորտակել: Այն աեն ինչ պիտի ընէք: Ձեր երիտասարդութիւնը անհետացած պիտի ըլլայ և զաւիս սպառդան՝ փճացած: Իսկ ես՝ իր հայրը՝ մէկ զաւկէս միայն պիտի սանեմ վարձատրութիւնը, զոր կ'ապասեմ երկուքէն: Դուք երիտասարդ էք, գեղեցիկ էք, կեանքին մէջ մխիթարութիւն պիտի գտնէք: Դուք ազնիւ էք և բարի գործի մը յիշատակը չատ մը անցեալ բաներու քաւութիւնը պիտի ըլլայ ձեզ համար: Արման մոռցած է պիս ձեզ ճանչնալէն ի վեր, որ վեց ամիս եղած է: Զորս անգամ նամակ գրեցի իրեն և մաքէն իակ չանցուց անգամ մը պատասխան տալու: Կրնար ըլլալ որ մեռնէի և ինք տեղեկութիւն պիտի չունենար: Ապրելու եղանակիդ փոխելու մասին ինչ որոշում ալ տուած ըլլաք, Արման, որ կը սիրէ ձեզ, պիտի չհաւանի այն մեկուսացումին, որուն պիտի դատապարտէ ձեզ իր համառ վիճակը և որ ձեր գեղեցկութիւնն ունեցող աղջկան մը համար չէ: Ո՛վ գիտէ թէ ինչ պիտի ընէ այն աեն: Իմացայ որ խաղացեր է, առանց ձեզի բան մը ըսելու, Աաիկա ալ գիտեմ: Բայց արբշռութեան վայրկեանի մը մէջ կրնայ կորանցնել մէկ ման այն գրամին, զոր սարիներէ ի վեր կը գիզեմ աղջկանս օժանի, Արմանին և ծերութեան օրերս հանգիստ անցընելու համար: Ինչ որ կրնար պատահիլ, ասկէ հաքն ալ կրնայ պատահիլ: Ասկէ զատ, վատա՞հ էք թէ այն կեանքը, որմէ կը բաժնուիք իրեն համար, օր մը նորէն պիտի չհրապուրէ ձեզ: Դուք որ ալինքը կը սիրէք, վատա՞հ էք թէ ուրիչ մը պիտի չսիրէք: Վերջապէս նեղութիւն պիտի չզգա՞ք այն խոչընդոտներէն, զոր ձեր կապակցութիւնը առաջ պիտի բերէ ձեր սիրոյն կեանքին մէջ և որուն համար թերևս պիտի չկրնաք մխիթարել զայն երբ տարիքն առնելով, փառասիրական զա-

զախարներ յայորդին սիրոյ երազներուն։ Մտածեցէք այս ամէնուն վրայ, սիկին, Արմանը կը սիրէք։ Այդ սիրոյն ապագային մասնէք իրեն ձեր ունեցած միակ միջոցով, այսինքն ձեր սէրը զոհեցէք անոր ապագային։ Տակաւին ո՛և է դժբախտութիւն պատահած չէ, բայց պիտի պատահի ու թերեւս դուշակածէս աւելի մեծ դժբախտութիւններ պիտի պատահին։ Արմանն կրնայ նախանձիլ մարդէ մը որ ձեզ սիրած է, կրնայ զրգռել զայն, կրնայ մեռնամարտիլ, կրնայ վերջապէս սպաննուիլ և մտածեցէք թէ ո՛րքան պիտի տառապիք այն հօրը առջեւ որ իր որդւոյն կեանքին հաշիւը պիտի պահանջէ ձեզմէ։ Վերջապէս, աղջի՛կս, ամէն բան դիտցէք, վասն զի տակաւին ամէն բան չըսի ձեզ։ Գիտցէք ուրեմն թէ ինչո՛ւ Բարիզ եկած եմ։ Ըսի ձեզ թէ աղջիկ մը ունիմ, որ նուրբաթի, գեղեցիկ և հրեշտակի պէս անբիծ է։ Կը սիրէ և ան ալ այս սէրը իր կեանքին երազն ըրած է։ Այս ամէնը գրած էի Արմանի, բայց բոլորովին ձեզմով զբաղած ըլլալուն, պատասխան չառաւ ինծի։ Ի՛նչ ուրեմն, աղջիկս պիտի ամուսնանայ իր սիրած մարդուն հետ և պիտի մտնէ պատուաւոր ընտանիքի մը մէջ, որ ամէն բան պատուաւոր տեսնել կ'ուզէ իր ընտանիքին մէջ։ Փեսացուիս ընտանիքը իմացեր է թէ Արման ինչպէս կ'ապրի Բարիզի մէջ և ինծի յայտարարեց թէ խօսքը ետ պիտի առնէ եթէ Արման չարաշահէ այս կեանքը։ Ձեր ձեռքն է ապագան աղջկան մը որ ձեզի չարիք մը ըրած չէ և որ իրաւունք ունի ապագայի մը յուսալու։ Այդ ապագան խորտակելու իրաւունք ունի՞ք և այժ կ'ըզգա՞ք խորտակելու։ Մարկրի՛թ, յանուն ձեր սիրոյն և ձեր զղջումին, աղջկան երջանկութիւնը չնորհեցէք ինծի։

«Վոիկ մնչիկ կուգայի, բարեկա՛մս, բոլոր այս խորհրդածութիւններուն առջեւ, զորս չատ անգամ ըրած էի և որոնք ձեր հօրը բերնին մէջ աւելի լուրջ իրականութիւն մը կ'առնային։ Ինքնիրենս կ'ըսէի ինչ որ ձեր հայրը չէր համարձակեր ըսելու, թէպէտ քանի անգամ չրթունքին ծայրը եկած էր, այսինքն թէ վերջապէս բոզ մըն էի և թէ ինչ պատճառ ալ ցոյց տայի մեր կապակցութեան, անիկա միշտ հաշիւի



Ձեր հայրը եկաւ մեր բերս բռնեց...

մը, չանու մը կեւուլթը պիտի աշխատար, թէ իմ անցեալս կեանքս ո՛և է իրաւունք չէր տար ինծի այդպիսի սարսափանք մը երազելու և թէ կ'սասնձնէի այնպիսի պատասխանատուութիւններ, որոնց համար երաշխաւորութիւն մը չէին տար իմ սովորութիւններս ու համբաւս։ Վերջապէս կը սիրէր ձեզ, Արմա՛ն։ Մ. Տիւվալի ինծի հետ խօսելու հայրական եղանակը, անոր իմ մէջս արթնցուցած մաքուր զգացումները, այս ուղղափառ ծերունիին համարումը, զոր պիտի չահէի, ինչպէս նաև քու հանարումդ, զոր վատահ էի թէ չահէի, այս ամէնը սրտիս մէջ կ'արթնցնէին սաստիկ դիւ մտածումներ, որ ղիս կը բարձրացնէին իմ աչքիս մէջ, և մինչեւ այն աստիճան անձանօթ եղած նուիրական անուշութիւն մը կ'արթնցնէին իմ մէջս։ Երբ կը խորհէի թէ օր մը այս ծերունին, որ իր զաւակին ապագային համար կը պաղատէր ինծի, պիտի ըսէր իր աղջկանը որ իմ անունս յիշէ իր աղօթքներուն մէջ իբրեւ խորհրդաւոր բարեմաղթութիւն մը անունը, կ'այլափոխուէի և կը հպարտանայի ինձմով։

Վայրկեանիս գերագրգռութիւնը թերեւս կը չափազանցէր այս ապաւորութիւններուն ճշմարտութիւնը, բայց զգացածս այս էր, բարեկա՛մ, և այս նոր զգացումները կը լեցնէին ձեզ հետ անցուած երջանիկ օրերուն յիշատակին ինծի տուած խորհուրդները։

«— Ազէ՛կ, պարո՛ն, ըսի ձեր օրը, արցունքներս սրբելով։ Կը հաւատա՞ք թէ ձեր որդին կը սիրեմ։

«— Ա՛յո՛, ըսաւ Մ. Տիւվալ։

«— Անչահախնդիր սէրով մը։

«— Ա՛յո՛։

«— Կը հաւատա՞ք թէ այս սէրը իմ կեանքիս յոյսը, և-բաղը, ներքուստն էր։

«— Հաստատապէս կը հաւատամ։

«— Ի՛ ուրեմն, պարո՛ն, համբուրեցէք զիս անգամ մը ինչպէս պիտի համբուրէիք ձեր աղջիկը, և կ'երդնում ձեզի թէ այս համբոյրը, ճշմարտապէս սուրբ միակ համբոյրը զոր տուացած ըլլամ, պիտի զօրացնէ զիս սիրոյս դէմ և ուժ օր չանցած՝ ձեր զաւակը ձեր մօտ պիտի դառնայ դուցէ ժամանակի մը համար դժբախտ, բայց բարերովին բժշկուած։

«— Դուք ազնիւ աղջիկ մըն էք, պատասխանեց ձեր հայրը ճակատս համբուրելով և կ'ընէք այնպիսի բան մը, որուն համար Աստուած պիտի վարձատրէ ձեզ։ Բայց չատ կը վախնամ որ պիտի չկրնաք համոզել զաւակս։

«— Օ՛հ, հանգիստ եղիք, պարո՛ն, պիտի տեսէք զիս։

«Մեր միջեւ պատուար մը պէտք էր, որմէ երկուքնիս ալ չկրնայինք անցնիլ։

«Գրեցի Բրեատանոյին թէ կ'ընդունէի Ն...ի կոմսին առաջարկները և յանձնարարեցի երթալ ըսել թէ այն իրիկունը իրեն և կոմսին հետ պիտի ճաշէի։

«Նամակը կնքելով և ուրանց անոր պարտնակութեանը մասին բան մը ըսելու, խնդրեցի ձեր հօրմէն որ Բարիզ ժամանած ատեն իր հասցէին վրկել այդ գայն։

«Սակայն հարցուց թէ նամակը ինչ կը պարունակէր։

«— Ձեր զուկին երջանկութիւնը, պատասխանեցի։

«Ձեր հայրը վերջին անգամ մըն ալ համբուրեց զիս։ Ճակտիս վրայ զգացի արտասուքներուն երկու արցունքները, որոնք երբեմն մեղքերուս մկրտութիւնը եղան ու այն պահուն երբ կը հաւատայի ուրիշ մարդու մը անձնասուրը ըլլալ, հպարտութենէ կը ճառագայթէի, խորհելով թէ պարտականութիւն մը կը կատարէի այս նոր մեղքը գործելով։

«Աւելիս չատ բնական էր, Արմանդ։ Դուք լսած էիք ինծի թէ ձեր հայրը ամէնէն պատուաւոր մարդն էր որուն կարելի էր հանդիպիլ։

«Մ. Տիւվալ նորէն կատաղ նայաւ ու մնչնեցաւ։

«Սակայն կին էի ու երբ պարձեալ անոյշ ձեզ, չկրցայ արցունքներս բռնել, բայց չակարացայ։

«Ազէկ ըրի՞։ Ահա այս հարցումը կ'ընեմ ինքնիրենս այսօր որ հիւանդ ինկայ անկողնիս մէջ, ուրկէ անչունչ մարմինս պիտի հանեն թերեւս։

«Դուք անոյշ թէ ինչո՛ւ կ'զգայի երբ մեր անխուսափելի բաժանումին ժամը կը մօտենար։ Ձեր հայրը քովս չէր որ այժ տար ինծի և վայրկեան մը քիչ մնաց որ ամէն բան պիտի խոստովանէի ձեզի, ամէնքան կը տռակայի խորհելով թէ պիտի տաէք ու արհամարհէք զիս։

«Բան մը կայ, Արմանդ, որուն թերեւս չհաւատաք։ Ազատ չեցի Աստուծոյ որ ինծի այժ տայ և այդ այժը տուաւ, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ իմ ըրած զոհողութիւնս կ'ընդունէր։

«Այն ընթրիքին տանն ալ օգնութեան պէտք ունեցայ, վասնզի չէի ուզեր գիտնալ թէ ինչ պիտի ընէի։ Կը վախնայի որ քաջութիւնս կը պակսէր։

«Որո՛ն մաքէն կ'անցնէր թէ ես՝ Մարկիզի կոթիէ՝ այնքան պիտի տառապէի նոր սիրոյ մը ունենալու համար :

«Ամեցի որպէսզի մոռնամ ու երբ յաջորդ օրը արթնցայ, կոճղին անկողնին մէջ էի :

«Ահա այս է բավանդակ ճշմարտութիւնը, բարեկամս, դատեցէք ու ներեցէք ինծի, ինչպէս որ ես ներած եմ ձեզի այն բոլոր չարիքին համար, զոր ըրիք ինծի այն օրէն ի վեր» :

ԻՋ.

«Դուք ալ ինծի չափ գիտէք թէ այն ազեատալի գիշերէն ետք ինչե՛ր պատահեցան, բայց չէք գիտեր և չէք կրնար մաքէ անցընել թէ ո՛րքան տառապեցայ մեր բաժանումէն ի վեր :

«Իմացած էի թէ ձեր հայրը միասին տարաս էր ձեզ, բայց մաքէս կ'անցնէր թէ պիտի չկրնայիք երկար տաւն հեռու տպրիլ ինձմէ և Շանզ'Էլիզէի մէջ ձեզի հանդիպած օրս յուզուեցայ, բայց չզարմացայ :

«Այն տաւն սկսաւ չարքն այն օրերուն, որոնց իւրաքանչիւրը ինծի ըսելու ձեր մէկ նոր նախատինքը, զոր գրկել ուրախութեամբ կ'ընդունէի, վասն զի անկա ապացոյց մըն էր թէ տակաւին կը սիրէիք զիս : Ամէն զատ, ինծի կուգար որ զիս ո՛րքան հալածէիք, այնքան աւելի պիտի բարձրանայի ձեր աչքին երբ ճշմարտութիւնը գիտնայիք :

«Մի՛ զարմանաք այս զուարթ նահատակութեան վրայ, Ամմա՛ն : Ինծի համար ձեր ունեցած սէրը այնիւ խանդավառութիւններ արթնցուցած էր սրտիս մէջ :

«Սակայն սկիզբները այնքան զօրաւոր եղած չէի :

«Ձեզի ըրած զոհողութեանս գործադրութեան և ձեր վերադարձին միջև բաւական երկար ժամանակ մը անցած էր, որու մէջտեղին պէտք ունեցած էի դիմել ֆիզիքական հնարքներու, որպէսզի չխնդիանամ և չզգամ գառնութիւնը այն կեանքին, որուն մէջ կը նետուէի գարձեալ: Բրիւտանս ձեզի ըսած է, այնպէս չէ՞, թէ ամէն երեկոյներու, ամէն

պարահանդէսներու, ամէն չաւայտութիւններու նկրկայ կ'ըլլայի։

«Այսպէս չափազանցութիւններ ընելով կը յաւայի չաւտով ազատիլ ինքզինքս, և կարծեմ թէ այս յոյսը քիչ առեղէն պիտի իրականանայ։ Առողջութիւնս ի հարկէ օր օրի վատթարացաւ և այն օրն ուր տիկին Տիւվէրնուան ձեզի ղրկեցի չնարհ խնդրելու համար, հոգիով ու մարմինով ապառած էի։

«Պիտի չյիշեցնեմ ձեզ, Արմանդ, թէ ի՛նչ կերպով վարձատրեցիք սիրոյս վերջին ապացոյցը, զոր առի ձեզ, և ի՛նչ նախատինքով Բարիզէն վտարեցիք այն կինը, որ իր մահամերձ վիճակին մէջ չէր կրցած ձեր ձայնին դիմադրել երբ սիրոյ գիշեր մը խնդրած էիք իրմէ և որ անմիտի մը պէս կարծած էր պահ մը թէ պիտի կրնար անցեալն ու ներկան լծորդել։ Դուք իրաւունք ունէիք ընելու, Արմանդ, ինչ որ ըրիք։ Իմ դիւերներուս վարձքը միշտ այդքան սո՛ւղ չէ եղած։

«Այն առեն ամէն բան թողուցի։ Օլիմբ իմ տեղս բռնեց Ն...ի Պ. կոմսին քով և կ'ըսեն թէ իմ մեկնումիս պատճառը իմացուցեր է անոր։ Ժ...ի կոմսը Լոնտոն էր։ Աթիկա մէկն էր այն մարդոցմէն, որոնք ինձի պէս աղջիկներու հետ իրենց սիրոյն մեծ կարեւորութիւն մը չեն տար և հաճելի ժամանց մը միայն կը նկատեն այդ սէրը, իրենց վայելած կիներուն բարեկամը կը մնան և տեղութիւն չեն ունենար, որովհետեւ երբեք չեն նախանձիր։ Վերջապէս մէկն էր այն ազնուականներէն, որոնք իրենց սրտին մէկ կողմը, իսկ իրենց քսակին ամէն կողմը կը բռնան մեզի։ Անմիջապէս ան միւսը եկաւ։ Անոր քովը գացի։ Հիանալի ընդունելութիւն մը ըրաւ բայց հոն ազնուական կին մը կը սիրէր և կը վախնար որ եթէ ինձի հետ յարաբերութիւն ունենար, ինքզինքը կը վտանգէր։ Ձիս ներկայացուց իր բարեկամներուն, որոնք ճաշ մը տուին ինձի, և յետոյ անոնցմէ մէկը տուաւ տասը ղիս։

«Ի՞նչ կ'ուզէիք որ ընէի, բարեկա՛մս։

«Անձնասպա՞ն ըլլայի։ Այն առեն աւելորդ խղճահարութիւնով մը պիտի քանաւարէի ձեր կեանքը, որ պէտք է եղջանիկ ըլլայ։ Եւ յետոյ, ի՞նչ հարկ կայ անձնասպան ըլլալ, երբ մարդ այնքան մօտ է մահուան։

«Հոգի չունեցող մարմին մը, խորհելու կարողութիւն չունեցող իր մը եղայ։ Ժամանակ մը այս մեքենական կեանքը ապրեցայ, յետոյ Բարիզ դարձայ և ձեր մասին տեղեկութիւն ուզեցի։ Այն առեն իմացայ թէ երկար ուղեւորութեան մը ձեռնարկեր էք։ Ա՛լ բան մը չկար որ այժ առ ինձի։ Կեանքս նորէն եղաւ ինչ որ էր ձեզ ճանչնալէս երկու տարի առաջ։ Փորձեցի դաբքսին հետ յարաբերութիւնս վերսկսիլ, բայց չառ խիստ կերպով վիրաւորած էի այդ մարդը և ծեր երեսը համբերող չեն ըլլար, անչուչտ հասկնալով թէ չառ պիտի չապրէին։ Հիւանդութիւնս օր օրի կը սաստկանար։ Տժգոյն էի։ Մարդիկ, որ սէր ծախու կ'առնեն, գնելէ առաջ ապրանքը կը քննեն։ Բարիզի մէջ ինձմէ աւելի առողջ, աւելի մեզ կիներ կային։ Ձիս մոռցան քիչ մը։ Անա անցհալը մինչեւ երէկ։

«Հիմա բաղարովին հիւանդ եմ։ Դաբքսին նամակ ղրկելով դրամ ուզեցի, վասն զի չունիմ և պահանջատէրները եկած են և իրենց հաչուեցոյցերը կը բերեն անողորմ կատաղութիւնով մը։ Տեսնենք դաբքսը պատասխան պիտի տա՞յ ինձի։ Ինչո՞ւ Բարիզ չէք, Արմանդ։ Ձիս անհետու կուգայիք և ձեր այցելութիւնները պիտի մխիթարէին զիս»։

20 Դեկտեմբեր

«Սոսկալի օր մը կայ։ Կը ձիւնէ, Առանձին եմ։ Երեք օրէ ի վեր ա՛յսպիսի առեղ մը ունիմ որ բառ մը իսկ չկրցայ ղրկել ձեզ։ Նոր բան մը չկայ, բարեկա՛մս։ Սմէն օր առաւօրէն կը յուսամ նամակ մը առնալ ձեզմէ, որ չի գար և անչուչտ բնաւ պիտի չգայ։ Երկիկ մարդերը միայն այժ ուզին հետերնիս։ Դաբքսը չպատասխանեց ինձի։

«Բրիւտանա վերակառ Գրաւառուն երթալ գալ։

«Միշտ արիւն կը թքնեմ։ Օ՛հ, ցաւ պիտի զգայիք եթէ ականէիք դիս։ Դուք երջանիկ էք որ սաք երկինքի մը ներքեւ կը գտնուիք և առուցիկ ձմրան մը ծանրութիւնը չէք զգար ձեր կուրծքին վրայ, ինչպէս կ՛զգամ ես։ Այսօր քիչ մը կայ անկողնէս և պատուհանիս վարագոյրներուն ետեւէն դիտելի Բարիզի կեանքը, որուն հետ յարաբերութիւնս կորձնեմ թէ բոլորովին խզած եմ։ Բանի մը ծանօթ դէմքեր անցան փողոցէն, արագ, զուարթ ու անհոգ։ Ո՛չ մէկը նայեցաւ պատուհաններուս։ Սակայն քանի մը երիտասարդներ զարմ իրենց անունը սրճանոցերու են։ Արդէն անգամ մըն ալ հիւանդացայ և դուք որ դիս չէիք ճանչնար, և ինձմէ ուրիշ բան տեսած չէիք բայց եթէ լրբութիւն մը առաջին անգամ ձեզ տեսած օրս, ամէն առաւ կուգայիք և լուր կ՛առնէիք իմ մասիս։ Այս նորէն հիւանդ եմ։ Վեց ամիս միասին անցրեցանք։ Ձեզի համար այնքան սէր ունեցայ որքան որ կրնայ մը սիրտը կրնայ պարունակել և ատ և դուք հեռու էք, և կ՛անիծէք դիս և ձեզմէ մխիթարական խօսք մը չի գար ինծի։ Բայց վատահ եմ թէ այս լրութիւնը լոկ դիպուածական է, վաղը եթէ Բարիզ ըլլայիք, անարիս քովէն ու անհետկէս պիտի չդժոհուէիք։

28 Դեկտեմբեր

«Բժիշկս ամէն օր կ՛արգիլէ գրելս։ Արգարեւ ջիլատակներս կը սառակացնեն անդադ, բայց երէկ նամակ մը առայ, որ կարդալէս դիս ուզիլի իր արտայայտած զգացումներով քան թէ ինծի բերած նիւթական օժանդակութիւնով։ Ուզած այսօր կրնամ գրել ձեզի։ Այդ նամակը ձեր հօրմէն էր։ Անա անոր պարունակութիւնը։

«Տիկին,

«Հիմակ լաւ առի թէ հիւանդ էք։ Եթէ Բարիզ ըլլայի, «անձամբ կուգայի տեղեկութիւն առնելու ձեր վրայ։ Եթէ «գաւակս քովս ըլլար, կ՛ըսէի իրեն որ երթայ տեղեկութիւն

«առնէ, բայց չեմ կրնար Ս...էն հեռանալ և Արման 6-700
«փաթախ հեռուն է։ Ներեցէք ուրիշն որ պարզապէս գրեմ
«ձեզ, տիկին, թէ ո՛րքան ցաւ կը պատճառէ ինծի այդ հի-
«ւանդութիւնը, և հաւատացէք անկեղծ մաղթանքներուս
«զորս կ՛ընեմ ձեր արագ ապաքինումին համար։

«Լաւագոյն բարեկամներէս մին Պ. Հ... ձեզի պիտի «ներկայանայ։ Համեցէք ընդունիլ զայն։ Յանձնարարեցէք «Թիւնմը ըրած եմ անոր և արդիւնքին կ՛սպասեմ ան- «համբեր։

«Համեցէք, տիկին, ընդունիլ ամենախորին զգացումներուս հաւատարիքը»։

«Ահա այս էր սառցած նամակս։ Ձեր հայրը պղնիւ-սրտի տէր մէկն է։ Սիրեցէք զայն, բարեկա՛մս, վանդի աշխարհի մէջ քիչ մարդիկ կան որ անոր չափ արժանի ըլլան սիրուելու։ Իր առորագրութիւնը կրող այս թուղթը աւելի օգտակար եղաւ ինծի քան մեր ճարտար բժիշկին բոլոր դեղագիրները։

«Այս առաւ Պ. Հ... ևկաւ։ Շատ չփոթած կ՛երեւէր այն փափուկ պաշտօնին համար, զոր Պ. Տիւվալ յանձնած էր իրեն։ Պարզապէս հինգ հազար ֆրանք բերած էր ինծի ձեր հօրը կողմէ։ Նախ ուզեցի մերժել, բայց Պ. Հ... ըսաւ թէ այս մերժումը նախատինք մը պիտի ըլլար Պ. Տիւվալի հասար, որ արտօնած էր զինքը նախ այս դուռարը տալու և յետոյ ինծի յանձնելու ինչ որ պէտք ունէի։ Ընդունեցի այս ծառայութիւնը, որ ձեր հօրը կողմէն եկած ըլլալուն համար չի կրնար ազդմնութիւն մը նկատուիլ։ Եթէ ձեր վերադարձին մեռած ըլլամ, ձեր հօրը ցոյց տուէք ինչ որ զրեցի իրեն համար և ըսէք թէ այն հէք աղջիկը, որուն հաճած էր ուղղել այս ախտաբար նամակը, երախտագիտական արցունքներ թափած էր այս առղերը գրած ատեն և Աստուծոյ աղօթած էր անոր համար։

4 Յունուար

«Շատ ցաւագին օրեր անցուցի։ Չէի գիտեր թէ մարմինը կրնայ այսքան ցաւ պատճառել։ Օհ, անցեալ կեանքս։ Այսօր երկու անգամը կը վճարեմ անոր։

«Ամէն գիշեր հակոզ կար քովս։ Չէի կրնար չուշչ առնել այլ եւս։ Ջառանգանքն ու հոգը կը բաժնէին կեանքիս ճիւղորդը։

«Ճաշասրահս լեցուն է չաքարիզէնիներով ու ամէն տեսակ նուէրներով, զոր բարեկամներս բերած են ինծի։ Անոնց մէջ անշուշտ կան որ կը յուսան թէ ազէկնալէս ետք իրենց սիրուհին պիտի ըլլամ։ Եթէ տեսնէին թէ հիւանդութիւնը ինչ վիճակի բերած հասուցած է զիս, սարսափահար պիտի փախչէին։

«Բրիւտոնս իմ ստացած նուէրներովս կաղանդչէքներ կուտայ։

«Օդը չատ ցուրտ է և բժիշկը բսաւ ինծի թէ քանի մը օր ետքը պիտի կրնամ դուրս ելլել, եթէ օդը ազէկ երթայ»։

8 Յունուար

«Երէկ կառքով պտոյտ մը ըրի։ Հիանալի օդ մը կար։ Շան'զէլիզէ լեցուն էր բազմութեամբ։ Կարծես թէ գարնան առաջին ժպիտն էր։ Ամէն բան ուրախալի երեւոյթ մը ունէր շուրջս։ Երբեք մարքէս անցած չէր թէ արեւին մէկ ճառագայթին մէջ այնքան ուրախութիւն, քաղցրութիւն և մխիթարութիւն կը գտնուէր, որքան պտոյտ երէկ։

«Գրեթէ բոլոր ծանօթներուս հանդիպեցայ։ Ամենքն ալ միշտ զուարթ էին և միշտ իրենց հաճոյքներուն զբաղած։ Ո՛րքան երջանիկներ կան, որ այդպէս ըլլալնին չեն գիտեր։ Օլիմբ անցաւ չքեղ կառքով մը, զոր Ն...ի կոմսը առած էր անոր։ Փոթինց ակնարկովը նախատեց զիս։ Չի գիտեր թէ ես ո՛րքան հետու եմ այդ տեսակ ունայնութիւններէ։ Բարի ազգ մը, զոր երկար առենէ ի վեր կը ճանչնամ, հարցուց ինծի



Այսօր քիչ մը ելայ

թէ կ'ուզէի՞ ճաշել իրեն և իր մէկ բարեկամին հետ, որ չատ կը փափաքի ինծի հետ ծանօթանալու, կ'ըսէր։

«Տիրօրէն ժպտեցայ և անդամալոյծ ձեռքս երկնցուցի անոր։

«Երբեք տեսած չեմ աւելի զարմանահար դէմք մը։

«Ժամը 4ին տունն գարձայ և բաւական ախորժով ճաշեցի։

«Այս պտոյտը օգտակար եղաւ ինծի։

«Այրիկնե՛րս։ կեանքն ու երջանկութիւնը ապրելու ո՛րքան փափաք կը ներշնչեն անոնց որ իրենց հոգիին մինուճար թեւանը և իրենց հիւանդի անհանգիստ տասերին մէջ տակաւին երէկ կը փափաքէին չուտով մեռնիլ»։

10 Յունուար

«Առողջութեան այս յոյսը երազ մըն էր միայն։ Մարմինս ծածկուած է ապեղանիներով, որոնք կ'այրեն զիս։ Գնամ՝ ծախու հանէ այն մարմինը, որուն համար տանջօք այնքան բարձր գին կը վճարէին և տե՛ս թէ այսօր ինչ պիտի տան։

«Պէտք է որ ծնելէ առաջ չտա Աստուած ըլլանք կամ թէ մեր մահկանացուին հաք մեծ երանութիւն մը վայելենք որպէս զի Աստուած թոյլ տայ որ այս կեանքը քաւութեան բոլոր չարչարանքներն և փորձութեան բոլոր վիշտերը կրէ»։

12 Յունուար

«Միչա կը տառապիմ։

«Ն...ի կոմսը երէկ գրամ ղրկեց ինծի։ Ընդունեցի։ Այդ մարդէն բան մը չեմ ուզեր։ Ան է պատճառը որ դուք իմ քովս չէք։

«Օ՜հ, Պուրժիվալի մեր երջանիկ օրերը, ո՞ւր էք։

«Եթէ այս անհեռակէն ողջ դուրս ելլեմ, ուխտի պիտի երթամ այն տունը, ուր միասին բնակեցանք, բայց մեռելս միայն դուրս պիտի ելլէ տակէ։

«Ո՞վ գիտէ թէ վաղը պիտի կրնա՞մ գրել ձեզի»։

25 Յունուար

«Ահա տասնմէկ գիշեր է որ քնացած չեմնիմ, կը խեղդուիմ և ամէն վայրկեան կը կարծեմ թէ պիտի մեռնիմ։ Բժիշկը հրամայեց որ ձեռքս գրիչն դպցնելու թոյլ չտան։ Ժիւլի Տիւբրա, որ կը հակէ վրաս, թոյլ առաւ որ այս քանի մը տողերն ալ գրեմ ձեզի։ Մեռնելէս առաջ պիտի չդառնա՞ք ուրեմն։ Արդեօք ա՛լ բնաւ գիրար պիտի չտեսնե՞նք։ Ինծի անտակ կ'ներուայ որ եթէ դարս ըլլաք, պիտի բժշկուիմ։ Բայց ի՞նչ օգուտ ունի բժշկուիլը»։

28 Յունուար

«Այս առաւօտ ուժգին ազմուկէ մը արթնցայ։ Ժիւլի, որ սենեակիս մէջ կը քնանար, ճչաստակ վազեց։ Մարդու ձայներ լսեցի, որոնց դէմ ի զուր կը մաքառէր Ժիւլիի ձայնը։ Սենեակս եկաւ լռտպին։

«Կարապներս կը գրաւէին։ Ըսի որ թող ձգէ որպէս զի ընեն ինչ որ արդարութիւն կ'անուանեն։ Դատարանին բազմաթիւ սենեակ մտաւ դիմարկը գլուխը։ Դարակները բացաւ, տեսածները արձանագրեց և չնշմարելու զարկաւ թէ մահամերձ մը կար անկողնին մէջ, զոր բարեբախտաբար ինծի կը թողու օրէնքին գթութիւնը։

«Մեկնած առենը հաճեցաւ ըսել ինծի թէ մինչեւ ինը օր կրնայի բաղձալ, բայց պահապան մը թողուց։ Ինչ պիտի ըլլամ արդեօք, Աստուա՛ծ իմ։ Այս տեսարանը աւելի հիւանդացուց զիս։ Բրիւտոնս կ'ուզէր ձեր հօրը բարեկամէն առակ ինդրել։ Հակառակեցայ»։

30 Յունուար

«Ձեր նամակը այս առտու առայ։ Պէտք ունէի անոր։ Պատասխանս ժամանակին պիտի հասնի՞ ձեզ։ Ձիս նորէն պիտի տեսնէ՞ք արդեօք։ Ահա երջանիկ օր մը, որ վեց չաբաթէ ի վեր իմ անցուցած օրերս կը մոռցնէ։ Ինծի անանկ կուգայ թէ աւելի ազէկ եմ, հակառակ տխուր զգացումին, որուն ապաւորութեան ներքեւ պատասխանեցի ձեզ։

«Վերջապէս մարդ պարտաւոր չէ միչա թչուառ ըլլալ։

«Երբեմն կը մտածեմ թէ կրնայ ըլլալ որ չմեռնիմ, թէ դուք կը վերադառնաք, թէ գարունը նորէն կը տեսնեմ, թէ զիս կը սիրէք տակաւին և թէ նորէն կ'սկսինք անցեալ տարւան մեր կեանքը։

«Ի՞նչ խենթ եմ։ Հազիւ թէ կրնամ բռնել գրիչը, որով արտիս այս խօլ երազը կը գրեմ ձեզ։

«Ի՛նչ որ ալ պատահի, Արմա՛ն, հս ձեզ չսա կը սիրէի և չսասնց մեռած պիսի ըլլալի եթէ այս սիրոյն յիշատակը և գձեզ տակաւին իմ մօտս տեսնելու տարտամ յոյս մը ոյժ չտային ինծի»։

4 Փետրուար

«Ժ...ի կամքը նորէն հկաւ։ Սիրտս ինչքա՜ր է պինքը։ Ինսա սխալ է։ Շատ կը սիրէր զայն։ Այս ամէնը պատմեց ինծի։ Ինչ ազուն գործերը բաւական գէշ են, ինչ որ արգելք չեղաւ տակայն որ բորտպանին պրամ տայ և պահպանը ճամբէ։

«Ձեր խօսքը ըրի անոր և խոստացաւ որ իմ մասիս խօսի ձեզի։ Այդ վայրկեաններուն մէջ կը մտածայի թէ իր սիրտին եղած էի և ան ալ կը փորձէր այս բանը մոռցնել ինծի։ Բարեսիրտ է։

«Դուքսը երէկ մարդ զրկեց իմ մասիս լսելու համար։ Այս առաւ ալ ինք հկաւ։ Ջիմ գիտեր թէ ի՛նչ բան կրնայ տակաւին ապրեցնել այս ծերունին։ Երկք ժամ քովս կեցաւ և քանի բառ չըսաւ։ Աչքունքի երկու խոշոր ամիլներ ինկան աչքերէն երբ ան քանի դուռնաս վիճակի մէջ տեսաւ զիս։ Անդուշա իր աղջկան մահը յիշելով կուլար։ Անոր մահը երկու անգամ տեսած պիսի ըլլայ։ կանակը ծռած, գլուխը վար հակած, չըթունքը կախուած, ակնարկը մարած է։ Տարիքն ու վիշտը իրենց կրկին բեռը ծանրացուցած են անոր ուժասպառ մարմնոյն վրայ։ Ինսա չյանդիմանեց զիս։ Նոյն իսկ կարծես թէ զաղտնապէս կ'ուրախանար այս ուսուցչին վրայ, զոր հիւանդութիւնը զործած էր իմ մէջս։ Հայարհն վրայ, զոր հիւանդութիւնը զործած էր իմ մէջս։ Հայարհն վրայ ըլլալուն համար։ Ինչ ես, տանալ կը թուէր տաքի վրայ ըլլալուն համար։ Ինչ ես, տակաւին երիտասարդ, չախչախուած էի տուսապանքի ներքև։

«Օգերը նորէն զէշցան։ Ո՛չ ոք կարգայ զիս տեսնելու։ Ժիւլի կրցածէն աւելի կը հակէ քովս։ Բրիւտոնա, որուն առաջուան չափ տակ չեմ կրնար տալ այլ ևս, կ'սիսի գործ պատրուակով հեռանալ։

«Հիմակ որ կ'զգամ թէ մահամերձ եմ, թէև բժիշկները հակառակը կ'ըսեն, վստահ քանի մը բժիշկներ կան, ինչ որ ապացոյց մըն է թէ հիւանդութիւնը կը տատկանայ, զբէթէ կը ցաւիմ ձեր հօրը խօսքը մոխիկ ըրած ըլլալուս համար։ Եթէ պիտսյի թէ տարի մը միայն պիսի կրնամ գրաւիկ քու ապագայդ, այդ մէկ տարին ձեզի հետ անցընելու փափաքին պիսի չդիմադրէի և գոնէ բարեկամի մը ձեռքը բռնած պիսի մեռնէի։ Իրաւ է որ եթէ այդ մէկ տարին միասին ապրէինք, այնքան չուտ չէի մեռներ։

«Աստուծոյ կամքը թո՛ղ ըլլայ»։

5 Փետրուար

«Օ՜հ, եկէ՛ք, եկէ՛ք, Արմա՛ն, տսկալի կերպով կը տառապիմ։ Աստուա՛ծ իմ, պիսի մեռնիմ։ Երէկ ա՛յնքան սխալ էի որ ուզեցի տունէն դուրս զացընել իրիկուան ժամերը, որոնք երկար տանն պիսի տեւէին տաքի իրիկուան ժամերուն պէս։ Դուքսը տատաձն եկած էր։ Ինծի կուգայ որ մտածած էր ծերունիին տեսքը աւելի չուտ կը մեռցընէ զիս։

«Հակառակ քուռն տենդին, որ կ'այրէր զիս, ըսի որ հագուեցնեն ու վսսկիլ տանին զիս։ Ժիւլի կարմիր ներկ քսած էր երեսիս, տպա թէ ոչ զիտակ մը երեւոյթը պիսի ունենայի։ Գացի նստայ այն օթեակը, ուր մեր առաջին ժամդրութիւնը տաւ քիզ։ Մինչեւ հոքը աչքերս սեւեռեցի այն նստարանին վրայ, ուր դուք բազմեր էիք նոյն օրը և ուր երէկ բազմած էր կոպիա մարդ մը, որ դերատաններուն բսած բոլոր անմիտ խօսքերուն վրայ կը խնդար աղմկալի կերպով։ Կիսամեռ վիճակի մէջ տուն տարին զիս։ Մինչեւ տատս հազացի և արիւն թքի։ Այսօր այլ ևս չեմ կրնար խօսիլ և հազիւ թէ կրնամ քեզ չարժել։ Աստուա՛ծ իմ, Աստուա՛ծ իմ, պիսի մեռնիմ։ կ'սպատէի տատր, բայց չեմ կըր-

նար գնդակահար ունենալ թէ անկէ աւելի ցաւ կրնա՞յ քաշուիլ և եթէ...»։

Այս բառէն հաք եկող գիրերը, զորս Մարկրիթ փորձած էր գրել, չէին կարգացուեր և ժիւլի Տիւբրա չհասկնալով էր։

18 Փետրուար

«Պ. Արմանդ,

«Այն օրէն ի վեր ուր Մարկրիթ ուզեց թատրոն երթալ, աւելի հիւանդացաւ։ Ջայնը բոլորովին մարեցաւ։ Ցեսոյ չկրցաւ մարմնոյն անդամները չարժել։ Անկարելի է ըսել թէ ո՛րքան կը տառապի մեր հէք բարեկամուհին։ Ես վարժուած չեմ այս տեսակ յուզումներու և չարունակ կը սոսկամ։

«Ո՛րքան կ'ուզէի որ քովերնիս ըլլայիք։ Գրէթէ միշտ կը զառանցէ, բայց թէ՛ զառանցանքին առնն և թէ մարթի պայծառութիւն վայելած միջոցին միշտ ձեր անունը կ'արտասանէ երբ կարենայ բառ մը ըսել։

«Բժիշկը ըսաւ ինծի թէ չատ չապրիր։ Հիւանդութեան ծանրանալէն ի վեր ծերունի դուքսը այլ եւս չէ եկած։ Տոքտորին ըսաւ թէ այս տեսարանը չատ վիշտ կը պատճառէ իրեն։

«Տիկին Տիւվէրնուա անվայել վարմունք ցոյց կուտայ։ Այս կինը, որ կը կարծէր թէ աւելի գրամ պիտի քաշէր Մարկրիթէն, և որուն ծախքովը կ'ապրէր գրէթէ ամբողջովին, պարագիր ըրած է զորս չի կրնար վճարել և տեսնելով որ իր դրացուհին այլ եւս օգուտ չունի իրեն, նոյն իսկ տեսութեան չի գար։ Սմէն ոք կը լքանէ զինքը։ Ժ...ի կոմսը իր պարագերուն համար նեղուելով, ատիպուեցաւ նորէն Լոնտոն երթալ։ Մեկնած տասն քիչ մը գրամ ղրկեց մեզի։ Կրցածը ըրաւ, բայց նորէն եկան դրուեցին և տեսնելիքնորները Մարկրիթի մահուանը կ'սպասեն, գրաւի տակ առնուած կարասիները ծախել տալու համար։

«Ուզեցի իմ ինծացած դրամներս տալով այս բոլոր գրաւումները վերցնել, բայց բարեպանը ըսաւ թէ անօգուտ էր,

և թէ ուրիշ վճիռներ ալ կային, զորս պիտի գործադրէր։ Քանի որ Մարկրիթի պիտի մեռնի, աւելի աղէկ է թողուլ որ կարասիները ծախուին, քան թէ ազատել զանոնք իր ընտանիքին համար, զոր չէ ուզած տեսնել, և զոր սիրած չէ բնաւ։ Ձէք կրնար երեւակայել թէ տարաբախտ աղջիկը ինչ ոսկեզօծ թշուառութեան մէջ կը մեռնի։ Երէկ ամենեւին դրամ չունէինք։ Սպասներ, գոհարեղէններ, ծանրագին չալեր, ամէն բան գրաւի դրուած են և մնացածը ծախուած կամ գրաւուած է։ Մարկրիթի իր չուրջը անցած դարձած բաներուն գիտակցութիւնը ունի տակաւին և մարմնով, միտքով ու սիրտով կը տառապի։ Արցունքի խոչոր կաթիլներ կը հոսին այտերուն վրայ, ա՛նքան նիհար ու ա՛նքան գունատ որ ա՛լ պիտի չճանչնայիք ձեր ա՛նչափ սիրած կնոջ դէմքը, եթէ կարենայիք տեսնել զայն։ Ինծաք առաւ ինամէ գրել ձեզ, երբ ինք այլ եւս ի վիճակի չըլլայ գրելու և իր աչքին առջեւ կը գրեմ։ Աչքերը իմ կողմս կը դարձնէ, բայց չի տեսներ զիս։ Մօտալուտ մահը արդէն քօղարկած է անոր նայուածքը։ Սակայն կը ժպտի, և վստահ եմ թէ իր բովանդակ մտածումը, բովանդակ հոգին ձեզի նուիրուած են։

«Սմէն անգամ որ դուռը կը բացուի, աչքերը կը փայլին և միշտ կը կարծէ թէ դուք ներս պիտի մտնէք։ Ցեսոյ երբ կը տեսնէ թէ եկողը դուք չէք, դէմքը կը վերստանայ իր վշտալի արտայայտութիւնը, պաղ քրտինքով մը կը թրջուի և այտերը կաս-կարմիր կ'ըլլան»։

19 Փետրուար, կէս գիշեր

«Տխուր օր մըն էր այսօր, հէք Պ. Արմանդ։ Այս առաւոտ Մարկրիթ կը խեղդուէր։ Բժիշկը արիւն առաւ և ձայնը քիչ մը բացուեցաւ։ Տոքտորը խորհուրդ տուաւ քահանայ մը բերել տալու։ Մարկրիթ ըսաւ ինծի թէ կը հաւանի և բժիշկը անձամբ Սէն Ռոշ գնաց սբբայ...ը բերելու։

«Այս միջոցին Մարկրիթ պիս իր անկողնին քով կանչեց և խնդրեց որ իր դարակը բանամ։ Ներսը մեծ գաւակ մը, ամբողջ ժանեակներով զարդարուած երկար չափիկ մը և սիրտ ձայնով մը ըսաւ.

«— Խոտովանելէս առաջ պիտի մեռնիմ։ Այն ատեն այս առարկաներով հաղորդեցէք զիս։ Ասիկա մահամերձի պզտիկ սիրուհիէն մըն է։

«Ներսը լալով համբուրեց զիս և ուրկեցաւ.

«— Կրնամ խօսիլ, բայց խօսած ատենս կը խեղդուիմ։ Կը խեղդուիմ, օ՜դ տուէք ինծի։

«Կը փղձկէի։ Պատուհանը բացի։ Քանի մը վայրկեան ետք քահանան եկաւ։



Դարի մը հետ եկաւ...

«Դիմաւորեցի զայն։

«Ներս իջնալու թէ որո՛ն ատեն մէջ կը գտնուէր, վախցաւ որ դէշ ընդունելութիւն մը կը գտնէ։

«— Անվախօրէն ներս մտէք, հա՛յր իմ, ըսի անոր։

«Ինչ կեցաւ հիւանդին անկողինը և դուրս եկած ատենը ըսաւ ինծի.

«— Մեզաւորի մը պէս ապրեցաւ բայց քրիստոնեայի մը պէս կը մեռնի։

«Քանի մը վայրկեան ետք նորէն եկաւ հետը ունենալով դպիր մը որ խաչ մը կը կրէր և լուսարար մը որ անոնց առջեւէն կը քալէր գանգակ մը հնչեցնելով, ծանուցանելու համար թէ Աստուած մահամերձին մօտ կուգար։

«Երեքը միասին մտան այն ննջարանը, ուր ժամանակաւ այնքան տարօրինակ խօսքեր ըսուած էին և որ այս պահուս նուիրական խորան մը եղած էր։

«Մոնդի եկայ։ Չեմ գիտեր թէ ո՛րքան ժամանակ պիտի տեւէ այս տեսարանին իմ վրաս գործած տպաւորութիւնը, բայց չեմ կարծեր թէ մարդկային ո՛և է տեսարան կարենայ նոյնքան տպաւորել զիս, մինչեւ որ ես ալ նոյն վայրկեանին հասնիմ։

«Քահանան նուիրական իւղերով օծեց մահամերձին առջերը, ձեռքերը ու ճակատը, կարճ աղօթք մը ըրաւ և Մարկրիթ պատրաստ գտնուեցաւ երկինք երթալու, ուր անչուշտ պիտի երթայ նկատ Աստուած տեսած է անոր կեանքին վարձահատուցումները և անոր մահուան սրբութիւնը։

«Այդ վայրկեանէն ակռայ խօսք մը չըսաւ և չարժեցաւ մը չըրաւ։ Բան անգամ մեռած պիտի կարծէի զինքը, եթէ դժուարին չնչառութիւնը չլսէի»։

20 Փետրուար, իրիկունան ժամը 5

«Ամէն բան լմնցաւ։

«Մարկրիթ այս գիշեր ժամը 2ին միջոցները հոգեւարք ինկաւ։ Երբեք ո՛և է նահատակ մը այնքան չարչարանք չէ կրած, դառնալով այն ապաշնորհներէն, զորս կ'արձակէր։ Երկու կամ երեք անգամ եղաւ կայնեցաւ անկողնին վրայ, որպէս թէ կ'ուզէր ձեռք անցընել կեանքը որ դէպ Աստուած կը բարձրանար։

«Երկու կամ երեք անգամ ալ ձեր անունը տուաւ, յետոյ լռեց ու անկողնին մէջ ինկաւ ուժասպառ։ Լոյն արցունքներ հոսեցան աչքերէն ու մեռաւ։

«Այն ատեն մօտեցայ անոր, անուշովը կանչեցի և որովհետեւ չէր պատասխաներ, աչքերը գոցեցի ու ճակատը համբուրեցի։

«Հէ՛ք սիրեցեալ Մարկրիթ, կ՛ուզէի սուրբ կին մը ըլլալ, որպէսզի այս համբոյրը Աստուծոյ մօտ բարեխօս ըլլար քեզի համար։

«Յետոյ վինքը հագուեցուցի այնպէս ինչպէս ազատած էր որ ընեմ, գացի քահանայ մը կանչեցի Սէն Ռոչէն, երկու մոմ վառեցի անոր համար, և ժամու մը չափ աղօթեցի եկեղեցիին մէջ։

«Աղքատներուն տուի անկէ մնացած դրամը։

«Կրօնական բաներու լաւ հմուտ չեմ, բայց կը կարծեմ թէ բարին Աստուած պիտի ընդունի թէ աղօթքս սրտաբուխ, ողորմութիւնս անկեղծ, սրցունքներս ճշմարիտ էին և պիտի գթայ անոր որ գեւատի ու գեղեցիկ մնռնկով ինձմէ զատ ուրիշ մէկը չունենայու որ աչքերը փակէր ու թաղէր վինքը»։

22 Փետրուար

«Այսօր թաղումը կատարուեցաւ։

«Մարկրիթի բարեկամուհիներէն չատերը եկեղեցի եկան։ Ոմանք անկեղծօրէն կուլային։ Երբ թափորը Մօնմարթրի ճամբան բռնեց, միայն երկու մարդեր կը գտնուէին անոր եռեւը, Ժ...ի կոմսը, որ յատկապէս եկած էր Լոնտոնէն և դուքսը, որ երկու ծառաներու օժանդակութեամբ կը քալէր։

«Իր սենեակին մէջ է որ այս մանրամասնութիւնները կը գրեմ ձեզ սրտաուալից, ճաշի մը մօտ սխորօրէն վառող կանթեղին առջեւ։ Այդ ճաշը, որուն ձեռք դպցուցած չեմ, ինչպէս որ կրնաք դուշակել, Նանէին պատրաստած է, վասնզի 24 ժամէ ի վեր բերանս պատառ մը բան դրած չեմ։

«Կեանքս պիտի չկրնայ երկար տեւն պահել այս սխուր տպաւորութիւնները, վասն զի կեանքս չի պատկանիր ինձի, ինչպէս որ Մարկրիթինը չէր պատկաներ իրեն։ Ասոր համար է որ այս բոլոր մանրամասնութիւնները կը գրեմ ձեզ անոնց պատահած տեղւոյն վրայ իսկ, վախնալով որ եթէ ձեր վերադարձը յապաղի, պիտի չկրնամ զանոնք հաղորդել ձեզ իրենց բովանդակ սխուր ճշդութիւնովը։

Ի Լ.

— Կարդացիք, ըսաւ ինծի Արման, երբ այս ձեռագրին ընթերցումը աւարտեցի։

— Կը հաւատամ թէ մ՛ըքան տառապած ըլլալու էք, բարեկա՛մս, եթէ կարդացածներս ճիշտ են։

— Հայրս նամակով մը հաստատեց ամէնք։

Տակաւին ժամանակ մը խօսեցանք այս սխուր դէպքերուն վրայ, և ես տուն դարձայ քիչ մը հանգչելու համար։

Արման, որ միշտ սխուր էր, բայց քիչ մը սիրուածէր այս պատմութիւնը ընկերով, չատ չանցած ապաքինեցաւ և միատեղ այցելեցինք Բրիւտանոն և Ժիւլի Տիւբրայլ։

Բրիւտանոն անտնկացած էր։ Մեղի ըսաւ թէ պատճառը Մարկրիթն էր, թէ անոր հիւանդութեանը միջոցին չատ դրամ փոխ առած էր և ասոր համար պարտամուրհակներ ստորագրած էր և ասոր համար պարտամուրհակներ ստորագրած էր, զորս չէր կրցած վճարել, որովհետեւ Մարկրիթ մեռած էր առանց իր պարտքը հաստատելու և ատացագիրներ ալ տուած չէր, որպէս զի կարենար անոնցմով ներկայանալ իրը պահանջատէր։

Այս առաջարկին չնորհիւ, զոր Տիկին Տիւվերնուա ամէն տեղ կը պատմէր իր գործելուն ետրուիլը արգարացնելու համար, հազար ֆրանքնոց պանքառմս մը ղրկուց Արմանէն, որ չէր հաւատար անոր բաներուն, բայց հաւատալ ձեւացուց, մ՛ընքան կը յարգէր իր սիրուհին հետ առնչութիւն ունեցող ամէն բան։

Յետոյ գացինք Ժիւլի Տիւբրայի տունը։ Ժիւլի մեզ պատմեց այն ահռելի դէպքերը, որոնց վկան եղած էր և իր բարեկամուհին յիշած տեղն անկեղծ արցունքներ թափեց։

Վերջապէս գացինք Մարկրիթի գերեզմանը, որուն վրայ Ապրիլի արեւին առաջին ճառագայթները կը ծաղկեցնէին առաջին աերեւները։

Սրտաճմլիկ կը մնար կատարել վերջին պարտականութիւնը մը, այն է երթալ հօրը քով։ Ուզից որ դարձեալ ընկերանամ իրեն։

Ժամանեցինք Ս... քաղաքը, ուր տեսայ Մ. Տիւվալը, ինչպէս որ երեւակայած էի զինք իր որդւոյն ըրած նկարագրութենէն, բարձրահասակ, լուրջ և բարեացակամ։

Երջանկութեան արցունքներով ընդունեց Արմանը և սիրալիր կերպով սեղմեց ձեռքս։ Իսկոյն նշմարեցի որ այս հարկահաւաքին սրտին մէջ հայրական զգացումը միւս բոլոր զգացումներուն վրայ կ'իշխէր։

Իր աղջիկը Պանչ, ունէր աչքերու և նայուածքի այն թափանցկութիւնը և բերնի այն պայծառութիւնը, որ կ'ապացուցանեն թէ հոգին սուրբ մտածումներ միայն կը յղանայ և շրթները բարեբասախօսքեր միայն կ'արտասանեն։ Եղբօրը վերադարձին վրայ ուրախ էր անոնց աղջիկը և չէր դիտեր թէ բոզ մը իր երջանկութիւնը զոհած էր իր անունը միայն խնայել։

Ժամանակ մը մնացի այս երջանիկ ընտանիքին մէջ, որ բոլորովին զբաղած էր Արմանով, որ իր սրտին ապաքինումը կը բերէր իրենց։

Բարիզ դարձայ ուր այս պատմութիւնը գրեցի ինչպէս որ պատմուած էր ինծի։ Մէկ արժանիք միայն ունի, որ թեւբեւս ժխտուի, այն է՝ ճշմարիտ ըլլալը։

Այս պատմութենէն չեմ եզրակացներ թէ Մարկրիթի նմանող բոլոր աղջիկները կարող են անոր ըրածին պէս ընեն։ Ո՛չ։ Բայց տեղեկացայ որ անոնցմէ մէկը իր կեանքին

մէջ ճշմարիտ սէր մը զգացեր էր, անոր համար առաւելը ուզեր էր։ Իմացածս պատմեցի ընթերցողին։ Ասիկա պարտականութիւն մըն էր։

Ես մեղութեան առաքեալը չեմ, բայց ապէնթ դժբախտութեան արձագանգը պիտի ըլլամ ամէն տեղ։

Նորէն կ'ըսեմ թէ Մարկրիթի պատմութիւնը բացառութիւն մըն է, բայց եթէ ընդհանուր բան մը ըլլար, չէր արժեր գրել։

Վ Ե Ր Ջ



Տպարանատէր-Հրատարակիչը «Կիւէէմպէրկ» Մատենաշարի
ԵՐ. ՄՈՐԼԵԱՆ — ԳԱԲՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ԱՊԱԳԱՆ ԳՈՒՇԱԿԵԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Հոչակաւոր Բրօֆէսօրներու փորձերը բազմաթիւ պատկերներով.- Ամէն ոք կրնայ առանց ո՛եւէ ծախքի, առանց ո՛եւէ դժուարութեան իր տան մէջ կատարել մագնիսականութեան, ոգեկոչութեան եւ մետիումականութեան փորձերը:

Յառաջիկայ չաբթուընէ պրակ առ պրակ պիտի հրատարակուի խիստ հետաքրքրաշարժ և բոլորովին նոր գիրք մը, զոր կարդացող ամէն անձ պիտի կրնայ առանց ո՛և է դժուարութեան իր տանը մէջ իսկ մագնիսական փորձերով քնացնել ենթակայ մը և անոր յայտնութիւններով զուարճել ապագան:

Այս հիանալի գրքին հեղինակն է Բարիզի հանրածանօթ բրօֆէսորներէն մին, որ երկար տարիներէ ի վեր մասնաւոր ուսումնասիրութեանց առարկայ ըրած է գաղտնի գիտութիւնները և իր բազմաթիւ փորձերուն արդիւնքով յաջողած է մեծապէս դիւրացնել մագնիսականութեան գործողութիւնը:

Բրօֆէսորը չատ պարզ և դիւրահասկնալի լեզուով մը կը սովրեցնէ թէ ինչպէս կարելի է ապագայի մասին յայտնութիւններ խլել քնացող ենթակայէն:

Փորձենք անգամ մը և պիտի համոզուիք թէ ասկէ աւելի դիւրին բան չկայ:

Իւրաքանչիւր պրակ պիտի պարունակէ մեծագիր պատկեր մը, որ մագնիսացնողին և ենթակային դիրքերը ցոյց պիտի տայ որոշ կերպով և այսպէս կարելի պիտի ըլլայ չատ դիւրութեամբ ըմբռնել բրօֆէսորին յանձնարարութիւնները:

Իւրաքանչիւր պրակ պիտի ծախուի 15 փր.ի:

Պահանջել գրուիչներէն ու ծախավաճառներէն:

(Մագնիսական շղթան)



ԳԱՂՏՆԻՔ ՉԿԱ՛Յ

(չիմ ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնիցէ)

ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱԼԻՆ

Յառաջիկայ շաբթուն

առևն տալ փնտռուցիք

“ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻՒՆ ՄԷՋ”

բազմաթիւ պատկերներով, որոնք կը ներկայացնեն ուսումնասիրական, գեղարուեստական եւ մտաւորական արուեստին բոլոր գաղտնիքները:

ՏՕՔԹ. ՄԻՍԱԿԵԱՆ

Վաճառք Ոչխի հիւանդութեանց — Վկայեալ Բարիզի Բժշկական Համալսարանէն

Առաւօտուն 10-1 Սիրեցեալ, Պէյքր վանաւատան դէմ Ալլահվէրտեան դեղարանը

Կէս օրէ վերջ Բերա, Միսք փողոց, Մարքեզ աբարթման, թիւ 30, իր բնակարանին մէջ

Մանաւանդ խնամքով կը զբաղի ամէն տեսակ աչքի հիւանդութիւններ: Իրեն դիմող բոլոր հիւանդները մեծապէս օգտուած են իր ունեցած հմուտ մանուկիատութեան չնորհիւ:

“Հաւատամքեան Գաղտնիքները,,

Զարհուրանքի վեպերու պատերազմով Հրատարակի եղած է հիւ կը ծախուի բոլոր գրավաճառներուն քով, գին 25 դրուշ

| | | |

ՄԻԱԿ ՕԳՏԱԿԱՐ ԳԻՐՔԸ

Հրապարակ ելաւ միակ օգտակար և անհրաժեշտ գիրքը երկու սեռի համար կարդացուելիք

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

որ կը խօսի ափրոդիտեան ախտերու՝ ֆրանկախտի ջերմամիզութեան, ևն. ևն.ի վրայ։ Կ'ուսումնասիրէ անոնց ծագումը, ծաւալումը և դարմանումը։ Հրապարակին վրայ հազիւ 300 օրինակ մնացած ըլլալով փութացէք գնել ամբողջովին չսպառած։ Գինն է 4 ղրչ։ Կը գտնուի բոլոր գրավաճառաց քով։

Տօքթ. Յ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

Ծննդաբիզական եւ վէներական

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Բրօֆ. Էրլիխի վերջին անգամ գտած 606 Սալվարսան դեղերով կատարելապէս կը դարմանէ հին և նոր գաղիական ախտը, նաև չատ կարճ ժամանակի մէջ և բոլորովին նոր մեթոտներով կը դարմանէ ջերմամիզութեան, միզամանի և երիկամունքի (պէօպրէք) հիւանդութիւնները։

Իրեն գիմող հիւանդները կ'ընդունի ամեն օր իր դարմանատունը՝ Սիրքէճի, Թրամվէյի ճամբուն վրայ, Ֆէպիւս յուսանկարչատան առաջին յարկը։

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՆԱՄՔ

Տօքթ. ԵՐ. ՊԷՅ ԱՐԱՊԵԱՆ

Մասնագէտ՝

ԿԱՆԱՆՑ և ՏՂԱՑՈՑ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Հասցէ՝ Սկիւտար, Սէլամըզ

ԵՓՐԱՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱՎԱՃԱՌ-ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

Կ. Պոլիս, Պապը Ալի ճաssէսի, բիւ 27

«Եփրատ» Գործակալութիւնը իր հաստատման օրէն ի վեր, չնորհիւ իր անմրցելի դիւրամատչելիութեան և վստահելիութեան ամէն կողմէ ջերմ ընդունելութիւն գտած է։

Իր սեփական հրատարակութիւնները եղող ազգային և օտար ամենարնտիր վէպերու չարքը, ինչպէս նաև իր հայթայթած ամէն տեսակ գրքերու ցանկը ամէն ճաշակի և պահանջի գոհացում կուտան։

«Եփրատ» Գործակալութիւնը, իր գտած ջերմ ընդունելութենէն քաջալերուած, բացի դպրոցական գրքերէ և պիտոյքներէ աւելցուցած է ֆրանսական թերթերու և հանդէսներու, ինչպէս նաև նորագոյն վէպերու ճիւղ մը, հատավաճառումով և մասական բաժանորդութեամբ։ Պոլսոյ համար յատուկ պաշտօնեայ մը թերթերը կը յանձնէ գնորդներու հասցէներուն։

Գաւառներէն, ինչպէս նաև Եւրոպայէ ու Ամերիկայէ եկած յանձնարարութիւններ չուտով կը կատարուին։

«Եփրատ» Գործակալութիւնը կ'ստանձնէ ինքնուրոյն գրքերու հրատարակութիւններ նպաստաւոր պայմաններով։

Գործակալութիւնս իրրեւ վաճառման կեդրոնատեղի իրեն վստահուած հրատարակութիւններուն, անմրցելի է իր ճշգապահութեամբ և երկրորդական վաճառողներու հետ ունեցած ընդարձակ կապերով։

ՈՒՂԵՑՈՅՑ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՆՈՋԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐՈՒ

Հեղինակ՝ ԿՈՄՈՒՀԻ ԹՐԱՄԱՐ
Թարգմանեց՝ ՍԵՄԱՐՈՅԻ

գին՝ 10 ղրուշ

Այս նորագոյն հեղինակութիւնը որ աշխարհի բոլոր լեզուներուն թարգմանուելով՝ չափ ընդունելութեան արժանացած է ամէն րնթերցողներուն կողմէ։ կը սովրեցնէ ընտանեկան երջանկութեան գաղտնիքները։ Ուստի, ամէն երիտասարդ որ սիրային յարաբերութեան մէջ կը գտնուի, և ամէն ամուսնացած մարդիկ, որոնց երջանկութիւնը խանգարուած է, թող վռնթան կարդալ Ուղեցոյց ընտանեկան երջանկութեան անուն գիրքը՝ ապահովելու համար իրենց սէրը։

Դիմել՝ ԵՓՐԱՏ Գործակալութեան, կ. Պոլիս, Պազը Սվի ճատեսի, թիւ 72։

ՏՕՔՏ. ՃԻՋՎԻՃԵՄՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ԾՆՆԴԱՄԻՋԱԿԱՆ, ԳԱՂԻԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Թրանկասոլ՝ 606 և 914ի երակային ներարկումէ զատ կը գործածէ նաեւ յրօփ. Պալզէրի ամինավերջին մէթոտով։

Կը բուժէ մորթային հիւանդութիւնները, առնական անկարողութիւնը, սերմնահոսութիւնը, և բազափորձութիւնը և սեռային ամէն կարգի հիւանդութիւններ։

Կիրակիէ զատ, ամէն օր հիւանդ կ'ընդունի Սիրքէճի, Պէյքըր վաճառատան դէմ, Աղտահէրեան դեղարանը։

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0301921